

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Didaktika konkrétního jazyka

Disertační práce

PhDr. Romana Kratochvílová

**Výstavba odborného textu a rozvoj akademického
psaní v češtině pro cizince**

*Composition of Academic Texts and Development of Academic
Writing Skills in Czech for Foreigners*

Vedoucí práce Mgr. Svatava Škodová, Ph.D.

Praha 2021

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. 6. 2021

Romana Kratochvílová, v. r.

Poděkování

Děkuji své školitelce, dr. Svatavě Škodové za cenné rady připomínky a vlídnou podporu. Mé poděkování patří rovněž dr. Anně Nedoluzhko za cenné rady při konzultaci.

Abstrakt

Tato disertační práce je věnována výstavbě odborných textů nerodilých mluvčích českého jazyka ve snaze odhalit příčiny obtížné srozumitelnosti těchto textů, ačkoliv neobsahují zjevné lexikální nebo gramatické chyby. Hlavním cílem práce je objasnit specifické rysy výstavby odborných textů nerodilých mluvčích českého jazyka. Za účelem jeho naplnění jsme provedli kvalitativní komparativní analýzu zaměřenou na tematicko-rematickou strukturu výpovědi a její začlenění do kontextu odstavce a rovněž na tematickou výstavbu odstavce a odstavcové skupiny.

Sledovanými jevy v rámci vyjádření a návaznosti tématu bylo užití tematických posloupností s ohledem na navazovací prostředky. V rámci rematické struktury jsme zkoumali vyjádření rématu a užití spojovacích prostředků pro vyjádření rematických vztahů. Na úrovni odstavce jsme sledovali uspořádání tematických posloupností uvnitř odstavce a do určité míry i mezi odstavci v případě odstavcových skupin. Pro odhalení specifických rysů výstavby textu nerodilých mluvčích jsme použili metodu komparace a porovnávali jsme užití sledovaných jevů ve vybraných částech (úvod a návrhová část) 50 bakalářských prací psaných nerodilými mluvčími a 50 bakalářských prací psaných rodilými mluvčími. V obou korpusech jsme zjišťovali frekvenční odlišnosti v užití sledovaných prostředků výstavby textu a zejména způsob jejich užití a faktory, které je ovlivňují.

Na základě výsledků analýzy můžeme konstatovat, že podstatné odlišnosti ve frekvenci a způsobu užití sledovaných jevů se neprokázaly a většina zjištěných nedostatků se objevila v obou korpusech. Výraznější rozdíly se ukázaly pouze v užití některých jednotlivých prostředků nebo v rámci dílčích kategorií. Výsledky jsme shrnuli do několika tendencí, jež se v textech nerodilých mluvčích projevují. Jedná se o tendence k pravidelnější výstavbě a jednoduššímu vyjadřování, k méně přehlednému tematickému uspořádání textu, k explicitnějšímu vyjadřování, k nižší míře informační hustoty textu, k nedostatečně přesnému vyjadřování a k nižší míře formálnosti. Tyto tendence působí často společně a právě v jejich kombinaci zřejmě obtížnější srozumitelnost textů spočívá.

Klíčová slova:

čeština jako cizí jazyk, akademické psaní, koheze, koherence, tematické posloupnosti, tematická výstavba odstavce

Abstract

The presented thesis focuses on the composition of academic texts of non-native speakers of the Czech language in an effort to reveal the causes of their difficult comprehensibility, although they do not contain obvious lexical or grammatical errors. The main goal of this work is to clarify the specific features of the structure of academic texts of non-native speakers of the Czech language. In order to fulfil this goal, we performed a qualitative comparative analysis focusing on the theme-rheme structure of the sentence and its inclusion in the context of the paragraph and also on the thematic paragraph structure and paragraph groups.

The observed phenomenon within the expression of the theme was the use of thematic progression types with regard to cohesive devices. Within the rhematic structure, we examined the expression of rheme and the use of connectives to express rhematic relationships. At the paragraph level, we observed the arrangement of thematic progression types within a paragraph and, to some extent, between paragraphs in the case of paragraph groups. To reveal specific features of the structure of the text of non-native speakers, we used the comparative method and compared the use of observed phenomena in selected parts (introduction and proposal part) of 50 bachelor's theses written by non-native speakers and 50 bachelor's theses written by native speakers. In both corpora, we focused on the frequency differences in the use of the examined devices of text structure and especially the way of their use and the factors that influence them.

Based on the results of the analysis, we can state that significant differences in the frequency and the manner of use of the observed phenomena were not manifested and most of the identified shortcomings appeared in both corpora. Significant differences appeared only in the use of some individual devices or within sub-categories. We summarized the results into several tendencies that are reflected in the texts of non-native speakers. These are tendencies towards more regular and simpler structure, towards a less clear thematic arrangement of the text, towards higher degree of explicitness, towards a lower level of information density of the text, towards a lower level of lexical accuracy and a lower degree of formality. These tendencies often act together and, in combination with the shortcomings that also occur in the corpus of native speakers, they probably contribute significantly to the more difficult comprehensibility of the texts of non-native speakers.

Key words:

Czech as a foreign language, academic writing, cohesion, coherence, thematic progression types, paragraph thematic structure

OBSAH

1	ÚVOD	9
1.1	Cíle práce	10
1.2	Analyzovaný korpus.....	11
1.3	Metody práce	14
1.4	Struktura práce	16
2	AKADEMICKÉ PSANÍ VE VÝUCE CIZÍCH JAZYKŮ	18
2.1	Psaní v jazykovém vyučování.....	18
2.1.1	Psaní jako komunikační kompetence.....	18
2.1.2	Přístupy k výuce psaní.....	19
2.1.3	Psaní ve výuce cizích jazyků a češtiny jako cizího jazyka	21
2.2	Akademické psaní	24
2.2.1	Odborný styl v české stylistice	24
2.2.2	Výuka akademického psaní v češtině (L1) v evropském kontextu.....	25
2.2.3	Akademické psaní ve výuce cizích jazyků	27
3	VÝSTAVBA TEXTU	29
3.1	Text.....	30
3.1.1	Text a jeho vlastnosti	30
3.1.2	Textové jednotky	33
3.1.2.1	Výpověď	33
3.1.2.2	Vyšší textové jednotky	37
3.2	Aktuální členění.....	38
3.2.1	Téma.....	40
3.2.1.1	Téma jako obsahové východisko výpovědi.....	40
3.2.1.2	Téma jako počáteční prvek výpovědi.....	41
3.2.1.3	Téma jako kontextově zapojený prvek výpovědi	42
3.2.1.4	Téma jako prvek s nízkým stupněm výpovědní dynamičnosti.....	43
3.2.2	Réma.....	45
3.2.3	Téma v analýze tematické výstavby textu	46
3.3	Prostředky navazování v textu.....	47
3.3.1	Tematické vztahy a odkazovací prostředky	48
3.3.2	Rematické vztahy a spojovací prostředky.....	55
3.4	Tematická výstavba textu	56
3.4.1	Tematické posloupnosti výpovědi	56
3.4.1.1	Tematizace tématu	57
3.4.1.2	Tematizace rématu	59
3.4.1.3	Další typy posloupností.....	61
3.4.2	Tematická výstavba odstavce a vyšších jednotek textu	67
3.4.2.1	Charakteristika odstavce	67
3.4.2.2	Typologie odstavců a odstavcových skupin	69
4	TEMATICKÁ VÝSTAVBA TEXTU V CIZOJAZYČNÉ VÝUCE	74
4.1	Zkoumání tematické výstavby cizojazyčných žákovských textů.....	75
4.2	Nedostatky v tematické výstavbě cizojazyčných žákovských textů	83
4.3	Výuka tematické výstavby textu a její vliv na kvalitu cizojazyčných žákovských textů.....	86
4.3.1	Vliv výuky tematické výstavby textu na kvalitu cizojazyčných žákovských textů	86
4.3.2	Návrhy na obsah a metody výuky tematické výstavby textu ve výuce cizích jazyků.....	89
4.4	Shrnutí.....	92

5	ANALÝZA TEMATICKÉ VÝSTAVBY TEXTU NA ÚROVNI VÝPOVĚDI.....	94
5.1	Výpověď jako jednotka analýzy.....	95
5.2	Tematická a informační struktura.....	101
5.3	Tematické posloupnosti	107
5.3.1	Tematizace tématu	113
5.3.1.1	Elipsa gramatického podmětu	113
5.3.1.2	Pronominalizace	116
5.3.1.3	Opakování téhož pojmenování	119
5.3.1.4	Lexikální substituce jiným pojmenováním	124
5.3.1.5	Textová elipsa	129
5.3.2	Tematizace rématu.....	131
5.3.2.1	Elipsa gramatického podmětu	132
5.3.2.2	Pronominalizace	133
5.3.2.3	Opakování téhož pojmenování	136
5.3.2.4	Substituce jiným pojmenováním	139
5.3.2.5	Textová elipsa	142
5.3.3	Netypické tematické posloupnosti	144
5.3.3.1	Posloupnost mimo rámeček odstavce	145
5.3.3.2	Nejasná posloupnost.....	149
5.3.4	Obtížné určení tematické posloupnosti	155
5.3.4.1	Odkaz k chybějícímu antecedentu.....	157
5.3.4.2	Vypuštění navazovacího prostředku	159
5.3.4.3	Neurčitý navazovací prostředek	163
5.3.4.4	Obtížně srozumitelný navazovací prostředek.....	167
5.3.5	Shrnutí	169
5.4	Réma a rematické vztahy.....	172
5.4.1	Vyjádření rématu	172
5.4.1.1	Réma neobsahuje novou informaci	175
5.4.1.2	Réma obsahuje nejasnou informaci.....	180
5.4.1.3	Réma není vzhledem ke kontextu relevantní.....	185
5.4.1.4	Réma není ve finální pozici výpovědi	186
5.4.2	Rematické vztahy a spojovací prostředky.....	190
5.4.3	Shrnutí	197
6	ANALÝZA TEMATICKÉ VÝSTAVBY TEXTU NA ÚROVNI ODSTAVCE...199	
6.1	Odstavec a jeho délka.....	199
6.2	Typy odstavců.....	206
6.2.1	Odstavce se stálým O-tématem	208
6.2.2	Odstavce s rozvíjeným O-tématem.....	215
6.2.3	Odstavce s postupně specifikovaným O-tématem	221
6.2.4	Odstavce s vyvíjejícím se O-tématem	225
6.3	Odstavce s nejasnou tematickou výstavbou	226
6.3.1	Odstavce s posloupností mimo rámeček odstavce.....	228
6.3.2	Odstavce s nejasnou posloupností	231
6.4	Uspořádání odstavců	236
6.5	Shrnutí.....	243
7	SHRUTÍ VÝSLEDKŮ ANALÝZY	246
8	ZÁVĚR	251
	LITERATURA	254
	SEZNAM TABULEK	275
	SEZNAM GRAFŮ	276
	SEZNAM OBRÁZKŮ	277

1 ÚVOD

Psaní odborných textů je standardní součástí vysokoškolského studia. Od studentů se očekává, že kromě odborných znalostí projeví ve svých pracích také dovednost vytvořit jasný a strukturovaný text, odpovídající požadavkům příslušného oboru a žánru. Pro studenty to někdy představuje nelehký úkol, zejména pro nerodilé mluvčí, kteří musejí zvládnout nejen jazykové prostředky na odpovídající úrovni, ale také sociálně-kulturní specifika daných žánrů, jež se mohou od jazykového společenství jejich rodného jazyka lišit.

Předkládaná disertační práce se věnuje oboru didaktika češtiny jako cizího jazyka¹ a zaměřuje se na výstavbu odborného textu v češtině jako cizím jazyce v kontextu vysokoškolského studia. V posledních dvaceti letech zaznamenáváme na českých vysokých školách výrazný příliv zahraničních studentů², kteří mají zájem absolvovat studium v České republice. Část z nich studuje v anglickém jazyce, ale mnozí také v jazyce českém. Ačkoliv je na většině škol k přijetí ke studiu požadována znalost jazyka na úrovni B1-B2 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky a pro zdokonalení v jazyce jsou studentům nabízeny kurzy českého jazyka pro cizince, psaní odborných textů na požadované úrovni bývá pro zahraniční studenty obtížné a může být někdy i překážkou pro úspěšné absolvování studia.

Hlavním podnětem pro napsání této práce je osobní zkušenost s hodnocením bakalářských prací psaných nerodilými mluvčími. Přestože je pro tento typ textu charakteristický vysoký stupeň připravenosti a autor má možnost při psaní využít mnohé pomocné nástroje pro ověření jazykové správnosti včetně profesionální korektury textu (v případě cizinců se jazyková korektura provedená rodilým mluvčích obvykle očekává), vykazují práce cizinců ve srovnání s texty rodilých mluvčích zpravidla výrazně více nedostatků. Po korekci pravopisných, lexikálních i gramatických chyb na povrchové rovině by text měl být jazykově správný, nicméně v něm často zůstávají formulační nepřesnosti, místy je obtížné se ve sledu informací orientovat a jejich porozumění vyžaduje ze strany čtenáře určité úsilí. Přetrvávající nedostatky

¹Pojem čeština jako cizí jazyk používáme ve významu vědního oboru, který se zabývá odbornou přípravou především českých rodilých mluvčích pro výuku češtiny jako cílového jazyka, a češtinu pro cizince chápeme jako výuku českého jazyka pro nerodilé mluvčí (viz Hrdlička, 2010. s. 10).

²Podle údajů Českého statistického úřadu se podíl zahraničních studentů na celkovém počtu studentů vysokých škol v České republice zvýšil od roku 2003 trojnásobně (v roce 2003 činil 5,4 % a v roce 2019 16,1 %), viz https://www.czso.cz/documents/11292/32508273/c04R47_2019.pdf/35baff68-92fe-4de4-92a6-d0e3c07d79c3?version=1.0.

jsou zpravidla na rovině textové a spočívají v porušení principů koherentního a logicky uspořádaného textu, případně i v užití jazykových prostředků, které nejsou v psaném odborném stylu obvyklé (např. prostředky hovorové nebo subjektivně zabarvené). Přesná identifikace jednotlivých nedostatků však není vždy snadná, kritéria pro posuzování míry koherentního textu nejsou jednoznačně stanovená a je otázka, do jaké míry hraje přitom roli subjektivní vnímání a interpretace textu (Carter-Thomas, 2000, s. 8).

Hlavním cílem této práce je objasnit specifické rysy výstavby odborných textů nerodilých mluvčích českého jazyka. Budeme se zaměřovat na otázku, zda a jakým způsobem se liší výstavba odborného textu nerodilých a rodilých mluvčích českého jazyka a které odlišnosti způsobují srozumitelnost textů nerodilých mluvčích obtížnější. Aby bylo možné stanovit, které problematické aspekty jsou pro texty nerodilých mluvčích typické a v jaké míře, je v práci použita kvalitativní komparativní analýza textů nerodilých mluvčích s texty mluvčích rodilých. Využita je rovněž kvantitativní analýza pro zjištění frekvenčně výraznějších odchylek v užívání vybraných jevů v obou korpusech. Výzkumným materiálem jsou bakalářské práce, respektive vybrané části bakalářských prací (úvod a návrhová část) úspěšně obhájených na Vysoké škole hotelové v letech 2014-2015. Význam práce spatřujeme v možnosti využít zjištěné poznatky v metodice výuky akademického psaní v češtině pro cizince.

1.1 CÍLE PRÁCE

Tato práce je motivována snahou zjistit, které aspekty ve výstavbě odborných textů nerodilých mluvčích, konkrétně bakalářských prací, jsou příčinou obtížnější srozumitelnosti daných textů. Ačkoliv texty procházejí jazykovou korekturou, čtenář vnímá, že kvalita textu je nižší než v textech rodilých mluvčích, a to přesto, že úroveň odborného vyjadřování českých studentů není příliš vysoká (viz kapitola 2.2.2). Z toho vyplývá, že by se výuka češtiny pro cizince na vysokých školách měla více zaměřit na jevy související s výstavbou odborných textů, především na ty, které nerodilí mluvčí užívají odlišným způsobem než rodilí mluvčí a v důsledku toho jejich texty neodpovídají očekávané úrovni. Aby bylo možné tyto jevy zařadit do výuky, je třeba je nejdříve identifikovat, a právě k tomuto cíli směřuje naše práce.

Hlavním cílem předkládané disertační práce je objasnit specifické rysy výstavby odborných textů nerodilých mluvčích českého jazyka. Tento cíl upřesňujeme formulací dvou výzkumných otázek:

1. Do jaké míry se liší výstavba odborného textu nerodilých a rodilých mluvčích českého jazyka?
2. Které odlišnosti ve výstavbě textu nerodilých a rodilých mluvčích způsobují, že srozumitelnost textů nerodilých mluvčích bývá obtížnější než textů rodilých mluvčích?

Jak již bylo uvedeno, obtížná srozumitelnost textů nerodilých mluvčích se jeví především jako problém uspořádání informací v textu, jejich navazování na předchozí kontext a také mnohdy jejich nejasného vyjádření. Proto jsme se v naší analýze zaměřili na tematickou výstavbu textu, kterou zkoumáme na dvou úrovních, a to na úrovni výpovědi a na úrovni odstavce. Na úrovni výpovědi se zaměřujeme na tematicko-rematickou strukturu výpovědi a její začlenění do kontextu odstavce. Na úrovni odstavce analyzujeme uspořádání tematických posloupností v odstavci jakožto obsahové jednotce a rovněž tematické uspořádání odstavců v rámci odstavcové skupiny. Výsledky analýzy těchto jevů by měly přinést odpovědi na stanovené výzkumné otázky.

1.2 ANALYZOVANÝ KORPUS

V analýze pracujeme se dvěma korpusy, které tvoří vybrané části celkem 100 bakalářských prací studentů Vysoké školy hotelové v Praze 8 (VŠH) úspěšně obhájené v letech 2014-2015. Bakalářské práce jsou zveřejněné v informačním systému školy a rovněž veřejně přístupné v systému Theses.cz. Vybraným částmi, které byly analyzovány, jsou úvod a návrhová část práce. Tyto části byly vybrány s ohledem na míru samostatnosti jejich vypracování a také na jejich rozsah. Při analýze textů je samozřejmě žádoucí, aby byly vypracovány samostatně, ale je těžké posoudit, nakolik se autoři v jednotlivých částech textu inspirovali odbornou literaturou, případně v jaké míře byla při finální revizi textu využita pomoc jiné osoby (u nerodilých mluvčích se jazyková korektura textu provedená rodilým mluvčím přímo předpokládá). Zvolili jsme tedy části textu, u nichž se lze domnívat, že byly vypracovány spíše samostatně, protože autoři v nich popisují obsah své práce (úvod) a formulují vlastní myšlenky a nápady (návrhová část). Zároveň jsme vybírali úseky, které nejsou příliš rozsáhlé, neboť na rovině textové je možná pouze hloubková ruční analýza (Herriman, 2011; Wei, 2014), která je časově velmi náročná. Dali jsme přednost korpusu složenému z většího počtu kratších textů různých autorů před korpusem obsahujícím dlouhé texty vytvořené menším počtem autorů, abychom získali vzorek s větší vypovídací hodnotou. Do výběru jsme proto nezahrnuli analytickou část

bakalářské práce, jež by byla na analýzu příliš rozsáhlá. Úvodní část se svým rozsahem pohybuje mezi 1-3 stranami a část návrhová mezi 3-7 stranami, celkem v průměru 5-8 stran na jednu bakalářskou práci. Celkový rozsah analyzovaného materiálu představuje 8 644 vět³, resp. 10 598 výpovědí.

Autory analyzovaných textů jsou studenti Vysoké školy hotelové v Praze, kteří absolvovali tříletý bakalářský program jednoho ze tří oborů, a to oboru Hotelnictví, Management destinace cestovního ruchu nebo Marketingové komunikace ve službách⁴. Pro všechny studenty se jedná o první větší odbornou písemnou práci během studia. Psaní odborných prací je na této škole omezeno na seminární práce, z nichž některé jsou pouze předneseny na cvičení z příslušného odborného předmětu, většinou formou elektronické prezentace, a některé jsou odevzdány vyučujícímu. Poučení o tom, jak napsat zadanou seminární práci, závisí na konkrétním vyučujícím, stejně jako míra pozornosti věnovaná hodnocení napsaného textu⁵.

Přípravě na psaní bakalářské práce je věnován předmět Seminář k BP, který je realizován v 5. semestru studia formou dvou tříhodinových přednášek zaměřených na zásady psaní odborného textu, obsahové a formální požadavky na bakalářskou práci, metody výzkumu a práci s literaturou včetně etických zásad psaní vědecké práce. Podrobný a ucelený soubor informací týkajících se zpracování bakalářské a diplomové práce podává učební text "Zásady zpracování závěrečných kvalifikačních prací" (Attl, 2021). Podle této publikace má bakalářská práce "sloužit především k tomu, aby student prokázal schopnost analyzovat určitý problém", zpracovat základní odbornou literaturu a prezentovat vědomosti o problematice (tamtéž, s. 9-10). Rozsah bakalářské práce je stanoven na 40-60 normostran textu (min. 72 000 znaků). Předepsanými částmi, které tvoří jádro práce, jsou úvod, část teoretická, analytická a návrhová, závěr a literatura.

Z požadavků školy na zpracování jednotlivých složek bakalářské práce se omezíme na části vybrané pro naši analýzu. Úvod, zaujímající 5 % z celkového rozsahu práce, má obsahovat stručné zdůvodnění výběru tématu práce, které je podloženo argumenty, cíl práce a případně i výzkumnou otázku a hypotézy, popis struktury práce se stručnou charakteristikou jednotlivých částí, použité vědecké metody a nejdůležitější informační zdroje, které jsou v práci využity.

³ Máme zde na mysli grafické věty, viz kapitola 5.1.

⁴ V současné době jsou tyto tři obory spojeny do jednoho studijního programu Hotelnictví, cestovní ruch a marketing, který je vyučován ve třech specializacích, a to Hotelnictví, Cestovní ruch a Marketing ve službách.

⁵ Přesné informace o metodách práce s odborným textem ve vyučovaných předmětech nejsou k dispozici.

Návrhová část tvoří 10 % z celkového rozsahu práce a má předkládat stručné návrhy a doporučení vyplývající z analytické části.

Výběr bakalářských prací napsaných v rámci jedné vysoké školy umožňuje zkoumat srovnatelné texty, tj. téhož typu, vytvořené podle týchž obsahových i formálních požadavků a s podobnou tematikou. S ohledem na studijní obory školy se témata prací, které tvoří analyzovaný korpus, týkají podnikání v hotelnictví a cestovním ruchu z hlediska řízení podniku (např. organizační struktura určitého typu podniku, franchising, řízení lidských zdrojů, krizový management), poskytovaných služeb (např. analýza určitého tržního segmentu a uspokojení jeho potřeb ve vybraných podnicích), aktuálních trendů v cestovním ruchu (např. pivní turismus, kongresový nebo náboženský turismus, nové trendy v lázeňství), marketingu (např. jazyková kultura reklamy, analýza marketingových nástrojů určitého typu podniku) apod.

Analyzované dva korpusy tvoří korpus 50 prací rodilých mluvčích a korpus 50 prací nerodilých mluvčích⁶. Rodilí mluvčí jsou studenti VŠH ve věku 21-23 let, jejich mateřským jazykem je čeština a všichni jsou absolventy české střední školy s maturitou (gymnázia nebo častěji odborné střední školy, většinou hotelové nebo ekonomické). Nerodilí mluvčí jsou rovněž studenti VŠH ve věku 20-25 let, pocházejí ze zemí bývalého Sovětského svazu (Rusko, Ukrajina, Bělorusko, Kazachstán, Ázerbájdžán) a jejich prvním nebo druhým jazykem je ruština, případně ukrajinština. Všichni absolvovali střední školu ve své zemi původu a před zahájením vysokoškolského studia prošli kurzem češtiny pro cizince v trvání 6-10 měsíců, většinou na území České republiky (jedná se o kurzy pořádané českými univerzitami, zejména UJOP UK, UJP ZČU, ICV MENDELU, nebo kurzy soukromých jazykových škol a vzdělávacích institucí, např. Go Study, Institut mezinárodního vzdělání Time Study, Prague Education Center atd.). Někteří z nich studovali 1-2 semestry na jiné české vysoké škole (VŠE, ČVUT nebo ZČU), ale studia zanechali, protože zjistili, že obor studia nebo jeho náročnost neodpovídá jejich původním představám. Pro studium na VŠH je požadovanou vstupní úroveň osvojení českého jazyka úroveň B1 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky a tato úroveň je ověřována v rámci přijímací zkoušky z češtiny skládající se z písemného elektronického testu a z ústní části zkoušky.

V rámci studia bakalářského programu absolvují všichni studenti povinně kurz angličtiny a jednoho dalšího cizího jazyka, který si vybírají z nabídky (němčina, francouzština, španělština, ruština a čeština pro cizince). Zahraničním studentům je doporučen kurz češtiny pro cizince,

⁶ Do korpusu nejsou zařazeny práce rodilých mluvčích slovenského jazyka, neboť využívají možnosti psát bakalářskou práci ve slovenském jazyce.

který také většina navštěvuje (výjimkou jsou studenti, jejichž úroveň osvojení českého jazyka odpovídá úrovni C1-C2 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky). Tento kurz je vyučován po dobu čtyř semestrů v 1. a 2. ročníku studia a je zakončen zkouškou. Je zaměřen na odborný jazyk pro akademické účely s cílem rozvíjení dovedností potřebných pro úspěšné absolvování vysokoškolského studia. Předmětem výuky jsou žánry jak mluvené (prezentace, diskuse apod.), tak i psané (résumé, referát/seminární práce, odborný článek ad.), tematicky odpovídající oborům školy. Poslední semestr je věnován psaní bakalářské práce, zejména praktickému procvičování vybraných částí, jako je například sestavení úvodu práce podle zadaných informací, formulace otázek v dotazníku, popis statistických údajů apod. Souběžně s řečovými úlohami jsou ve všech čtyřech semestrech do výuky průběžně zařazována lexikální a gramatická cvičení zaměřená na zdokonalení užívání jazykových prostředků. V kurzu se pracuje převážně s interními učebními materiály a aktuálními autentickými dokumenty.

Oba korpusy tvořící analyzovaný materiál můžeme považovat za vhodné pro komparaci, neboť mají mnohé shodné parametry. Jak jsme již uvedli, výsledky analýzy tematické výstavby textu může ovlivňovat velké množství faktorů (viz kapitola 4.1). K faktorům, které představují shodné parametry, patří zejména vědní obor, tematická oblast a typ textu včetně stejných požadavků kladených školou na jeho zpracování. Faktory jako zkušenost s psaním daného typu textu a míra poučení o tematické výstavbě, případně i získání praktických zkušeností při výuce lze považovat nikoli za stejné, ale relativně podobné, bereme-li v úvahu shodné zkušenosti dané podmínkami studia na téže vysoké škole. K odlišným parametrům počítáme v první řadě úroveň osvojení českého jazyka a rozdíly dané odlišným mateřským jazykem (vliv mateřského jazyka v případě jak z hlediska gramatického systému jazyka, tak z hlediska kulturních zvyklostí vyjadřování).

1.3 METODY PRÁCE

V předkládané práci aplikujeme kvalitativní komparativní analýzu s využitím kvantitativního zpracování sledovaných jevů. Hlavní roli v našem výzkumu hraje kvalitativní analýza, za prvé vzhledem k omezenému objemu dat, za druhé proto, že vzhledem k povaze sledovaných jevů není většinou možné zaručit jejich jednoznačnou klasifikaci, a za třetí proto, že vyhodnocování dat je založeno především na popisu zkoumaných jevů. Kvantitativní analýzu využíváme pro zjištění frekvence daných jevů ve zkoumaném materiálu a máme přitom

na paměti, že toto kvantitativní vyjádření má pouze orientační charakter, neboť na přiřazení určitých jevů ke stanoveným typům lze v mnohých případech nahlížet z více různých hledisek a interpretovat je odlišně. Například při určování tematických posloupností je často téma složeno z více složek, které odkazují k různým tematickým i rematickým prvkům jedné nebo i více předchozích výpovědí, a určení, která z posloupností je v daném případě nejvýznamnější, v sobě nese vždy určitou míru subjektivního pohledu (Carter-Thomas, 2000, s. 8). Komparace slouží ke zjištění rozdílů v užití daných jevů mezi korpusem nerodilých a rodilých mluvčích, a to nejen z hlediska frekvence, ale především z hlediska způsobu užití. Kombinací těchto metod se snažíme odhalit některé charakteristické rysy výstavby odborného textu rodilých mluvčích.

Zkoumání výstavby textu je založeno na základních principech textové koherence především z hlediska tematických posloupností (Daneš, 1968, 1974, 1985; Lautamatti, 1987; McCabe, 1999; Eggins, 2004 ad.) a textového navazování (Vychodilová, 2008; Nědolužko, 2011 ad.), tematické výstavby odstavce (Daneš, 1994) a vyjádření rematických vztahů (Halliday, 1976a; Hrbáček, 1994; Rysová, 2018 ad.). Výzkum tematické výstavby textů nerodilých mluvčích navazuje na zahraniční studie zaměřené většinou na texty psané v angličtině nerodilými mluvčími s různým mateřským jazykem (Mauranen, 1996; Carter-Thomas, 2000; Ebrahimi, 2014; Hawes, 2015 ad.). Z hlediska přístupu ke zkoumání psaní se jedná o analýzu výstavby finálního produktu, "struktury hotové promluvy jak ji recipient vnímá" (Hrbáček, 1994, s. 44).

Výzkum se zaměřuje nejprve na tematicko-rematickou strukturu výpovědi a její začlenění do kontextu odstavce a poté na tematickou výstavbu odstavce a odstavcové skupiny. Před analýzou tematicko-rematické struktury výpovědi jsme rozdělili texty nejdříve na věty a poté na výpovědi. Celkový počet výpovědí zařazených do analýzy je 10598, z toho v korpusu nerodilých mluvčích se jich nachází 5218 a v korpusu rodilých mluvčích 5380.

První část výzkumu, analýzu tematicko-rematické struktury výpovědi a její začlenění do kontextu, provádíme z hlediska tematických posloupností (v rámci odstavce) a z hlediska vyjádření rématu a rematických vztahů. Při analýze tematických posloupností rozlišujeme dva základní typy, a to tematizaci tématu a tematizaci rématu. Zaměřujeme se na způsob jejich užívání především s ohledem na užití navazovací prostředky a rovněž na případy, kdy nelze posloupnost určit nebo přesahuje rámec odstavce. Analýza rematické části výpovědi zahrnuje zkoumání vyjádření rématu, zejména případů, kdy réma neplní zcela svou funkci ve výpovědi a dochází tak k narušení koherence textu, a dále užití spojovacích prostředků pro vyjádření hlavních mezivýpovědních významových vztahů.

Druhá část analýzy je zaměřená na tematickou výstavbu odstavce a odstavcové skupiny. Vychází z Danešovy typologie odstavců a zkoumá uspořádání tematických posloupností uvnitř

odstavce a jakou roli přitom hraje délka odstavce. U odstavců, které zřetelně navazují na jiné a tvoří s nimi odstavcovou skupinu, se snažíme identifikovat frekventované typy návazností. Vzhledem k tomu, že typologie odstavcových skupin je značně složitá a v odborné literatuře málo probádaná, nepouštíme se do hlubší analýzy.

Nakonec se snažíme shrnout výsledky obou částí analýzy a zjištěné charakteristické rysy výstavby textu nerodilých mluvčích zformulovat jako určité tendence, které se v analyzovaném materiálu projevíly.

1.4 STRUKTURA PRÁCE

Disertační práce se skládá ze dvou hlavních částí. První je věnována teoretickým východiskům našeho výzkumu a druhá představuje provedenou analýzu a její výsledky. Po úvodní první kapitole, v níž jsou upřesněny cíle práce a výzkumné otázky a popsány analyzované korpusy a metody našeho výzkumu, následuje druhá kapitola věnovaná problematice psaní z didaktického pohledu. Charakterizujeme zde psaní jako komunikační kompetenci a podáváme stručný přehled vývoje přístupu k jeho výuce. Zaměřujeme se na postavení psaní v cizojazyčné výuce, zejména z hlediska současného pojetí komunikačně orientovaného vyučování, a jak se odráží v didaktice češtiny jako cizího jazyka. V podkapitole zabývající se akademickým psaním shrnujeme tradiční pojetí odborného vyjadřování v české stylistice i jeho současné proměny a představujeme přístupy k výuce akademického psaní na zahraničních vysokých školách i v České republice, a to jak v mateřském, tak i cizím jazyce.

Třetí kapitola představuje lingvistická východiska k naší analýze výstavby textu. Je věnována charakteristice textu, koherenci a vymezení textových jednotek. Následuje Mathesiovo pojetí aktuálního členění a jeho rozvíjení v české i zahraniční lingvistice. Důraz je kladen zejména na odlišné přístupy k pojmu téma jak z hlediska obsahového, slovosledného, kontextového, tak i z hlediska výpovědní dynamičnosti. Na základě těchto přístupů vymezujeme soubor hlavních kritérií pro rozlišení tématu a rématu, jež budou aplikovány v naší analýze. Dále se věnujeme prostředkům navazování v textu v rámci tematických vztahů, kde se se uplatňují zejména odkazovací prostředky, a v rámci rematických vztahů se zaměřením na spojovací výrazy. Poslední část této kapitoly se zabývá Danešovou teorií tematických posloupností a jejími modifikacemi v zahraniční lingvistice. Uvádí rovněž stručně charakteristiku odstavce z hlediska jeho výstavby a Danešovu typologii odstavců.

Čtvrtá kapitola podává přehled výzkumu tematické výstavby cizojazyčných žákovských textů⁷ a vliv výuky tematických posloupností na jejich kvalitu. Uvádí studie, které si kladou za cíl zjistit, zda užití určitých tematických posloupností se shoduje s celkovou úrovní textu a zda jejich analýza může být při hodnocení kvality žákovských textů využita. Obsahuje také analýzy zaměřené na faktory, které tematickou výstavbu cizojazyčných žákovských textů ovlivňují. Poté shrnujeme nedostatky v tematické výstavbě cizojazyčných žákovských textů identifikované ve zmíněných výzkumech. V závěru kapitoly se věnujeme experimentálním výzkumům zaměřeným na vliv výuky tematické výstavby textu na kvalitu cizojazyčných žákovských textů a představujeme návrhy některých lingvistů na obsah a metody výuky tematické výstavby textu.

Další dvě kapitoly tvoří stěžejní část disertační práce. Pátá kapitola je věnována analýze tematické výstavby textu na úrovni výpovědi. Nejprve upřesňujeme vymezení výpovědi jako základní textové jednotky a pojetí tematické a informační struktury výpovědi uplatňované v analýze. Uvádíme také kritéria, jež užíváme pro rozlišení tématu a rématu výpovědi, a faktory, které tato kritéria ovlivňují. Následují výsledky výzkumu rozděleného na dvě části. První spočívá v analýze tematických posloupností, jež dělíme na dva základní typy, a to na tematizaci tématu a tematizaci rématu. Posloupnosti zkoumáme podle užitých navazovacích prostředků a kromě frekvenčních rozdílů si všímáme především toho, jakým způsobem je navazování v korpusu nerodilých a rodilých mluvčích realizováno a jak ovlivňuje soudržnost textu. Druhá část výzkumu se zaměřuje na vyjádření rématu, zejména na případy, kdy dochází k narušení koherence textu, a rovněž na užití spojovacích prostředků pro vyjádření tematických vztahů.

Šestá kapitola se zabývá analýzou tematické výstavby odstavců. Podle uspořádání tematických posloupností určujeme základní typy odstavce a snažíme se zjistit, jaké faktory je ovlivňují, včetně délky odstavce a netypických posloupností. Věnujeme se stručně rovněž meziodstavcovému navazování v rámci odstavcové skupiny. V sedmé kapitole jsou shrnuty výsledky všech tří částí analýzy a též porovnány s výsledky zahraničních výzkumů uvedených ve čtvrté kapitole.

⁷ Termín *žák* používáme v této práci pro označení člověka, který se učí (angl. learner) cílový jazyk, bez ohledu na věk. Výrazem *student* myslíme člověka, jenž studuje na střední nebo vysoké škole, přičemž student může být rodilým i nerodilým mluvčím cílového jazyka. Podobně pod pojmem *žákovský text* rozumíme text vytvořený nerodilým mluvčím, který se cílový jazyk učí, zatímco výraz *studentský text* označuje text napsaný studentem většinou vysoké školy, ať rodilým, nebo nerodilým mluvčím.

2 AKADEMICKÉ PSANÍ VE VÝUCE CIZÍCH JAZYKŮ

V této kapitole se zabýváme problematikou akademického psaní z hlediska didaktiky cizích jazyků se zřetelem k výuce češtiny pro cizince. Nejprve se věnujeme postavení obecně pojatého psaní v jazykovém vyučování, jeho vymezení z hlediska komunikačních kompetencí a dvěma hlavními přístupům k psaní, a to k psaní jako produktu a k psaní jako procesu. Zmiňujeme stručně proměnu postavení psaní ve vývoji didaktiky cizích jazyků, od téměř výhradního zaměření na jeho funkci didaktickou k postupnému důrazu na funkci komunikační. Zamýšlíme se nad úlohou, kterou psaní v současném komunikačně zaměřeném cizojazyčném vyučování plní a jak se tento přístup projevuje v učebnicích cizích jazyků, zejména v učebnicích češtiny pro cizince. Ve druhé části kapitoly věnujeme pozornost spojitosti akademického psaní s kulturními specifiky jak odborného vyjadřování, tak především přístupu k výuce akademického psaní v hlavních evropských kulturních oblastech. Dále se zabýváme akademickým psaním v cizojazyčné výuce, zvláště ve výuce češtiny pro cizince.

2.1 PSANÍ V JAZYKOVÉM VYUČOVÁNÍ

2.1.1 Psaní jako komunikační kompetence

Psaní patří v moderním světě k základním komunikačním kompetencím v souvislosti s významným nárůstem komunikace prostřednictvím elektronických médií i zvýšenými nároky na komunikační dovednosti v profesním životě. Pro pojem komunikační kompetence, jehož původ se připisuje Hymesovi (1972), existuje mnoho definic v různých pojetích, většinou však zahrnují nejen znalost jazyka, ale i dovednost jej užívat v příslušných komunikačních situacích způsobem obvyklým v daném jazykovém společenství (mj. Machová, 2001, s. 136; Průcha, 2013, s. 131; Ries, 1987, s. 6; Hendrich, 1988, s. 29).

V širším pojetí lze komunikační kompetenci definovat jako „soubor všech mentálních předpokladů, které člověka činí schopným komunikovat“ (Šebesta, 2005, s. 59-60). Podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky (2002, s. 110-133) se komunikační kompetence skládá z kompetencí lingvistických, sociolingvistických a pragmatických. Lingvistické kompetence se týkají osvojení jazykových prostředků (kompetence lexikální, gramatická, fonologická atd.), sociolingvistická kompetence zahrnuje znalosti a dovednosti, které jsou zapotřebí ke zvládnutí společenských dimenzí užívání jazyka (např. lingvistické

markery sociálních vztahů, řečové zdvořilostní normy, rozdíly mezi funkčními styly jazyka) a pod pojmem pragmatické kompetence se rozumí znalost principů, podle nichž jsou sdělení organizována, strukturována a uspořádána (diskursní kompetence), používána k vyjádření komunikačních funkcí (funkční kompetence) a uváděna v takovém sledu, který odpovídá interakčním a transakčním schématům (kompetence výstavby textu). Diskursní kompetence je schopnost uspořádat koherentní text ve smyslu efektivity projevu a logického i tematického uspořádání, s ohledem na Griceovy principy kooperace (1975), na příslušnost k funkčním stylům a na pravidla výstavby textu v příslušném jazykovém společenství.

Komunikační kompetence se projevuje v komunikačních činnostech, které se obvykle člení na receptivní (naslouchání, čtení) a produktivní (mluvení, psaní). Podle Šebesty (2005, s. 62) lze na komunikační činnosti v jazykovém vyučování pohlížet buď jako na manifestaci jazykového systému a zaměřit se především na odpovídající užití jazykových prostředků, nebo jako na cílovou dovednost a zaměřit se na odpovídající užití jazyka v konkrétních komunikačních situacích. Konkrétní komunikační situace je dána mnoha faktory, které se spolupodílejí na obsahu i formě jazykového projevu, jako jsou např. účastníci situace, médium, cíl a motivace sdělení. Důraz na reálnost komunikační situace v jazykovém vyučování a zejména na reálnost motivace k realizaci komunikační situace se projevuje v tzv. akčním přístupu neboli zaměření výuky na strategii řešení situací. Akčně zaměřený přístup podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky (2002, s. 9-10) chápe uživatele a studenty jazyka v první řadě jako členy společnosti, kteří mají své úlohy (nejen jazykové), a ty musí za daných okolností ve specifickém prostředí a v určitém poli působnosti splnit. Úloha je definována jako jakékoli účelné jednání považované jedincem za nutné k tomu, aby dosáhl kýženého výsledku v kontextu řešení určitého problému.

2.1.2 Přístupy k výuce psaní

Do druhé poloviny 20. století byla v jazykovém vyučování hlavním předmětem zájmu znalost jazykových prostředků a až tzv. komunikačně pragmatický obrat v lingvistice v 70. letech přesunul pozornost na užívání jazyka jako prostředku komunikace. V souvislosti s komunikačním přístupem k výuce jazyka a poté i s rozvojem kognitivní psychologie a psycholingvistiky se v 80. letech zvyšuje zájem o psaní, a to nejen o produkt psaní, ale zejména o psaní jako proces (Benešová, 2008, s. 76).

Ve výuce orientované na produkt psaní je kladen důraz na výsledný text jako odraz osvojených jazykových prostředků a formálních stylistických pravidel. Obvykle se výuka odehrává ve čtyřech etapách: seznámení (analýza modelových textů s cílem identifikovat hlavní

jazyková a textová specifika určitého typu textu), řízené procvičování (procvičování identifikovaných specifických rysů, často na úrovni izolovaných vět), řízené psaní a nakonec tzv. volné psaní, jež představuje organizaci myšlenek a kompozici výsledného textu, často na základě výběru z několika ekvivalentních úloh (Pincas, 1982, s. 20–22 in Hublová, 2017, s. 57).

Procesuální přístup se zaměřuje na samotný proces psaní, jeho kognitivní i emotivní aspekty. V centru pozornosti jsou různé aktivity, jež vedou k výslednému textu a zároveň k rozvoji řečové dovednosti psaní (Hublová, 2017, s. 57). V současných teoriích se zmiňují především tři fáze: plánování (upřesnění komunikační situace, generování myšlenek a shromažďování informací, jejich strukturování a třídění), samotné psaní (převádění připravené látky do písemného textu) a revize textu (posuzování textu a jeho úprava do finální podoby).

Výzkum procesu psaní se rozvíjí od 70. let 20. století a mezi nejvýznamnější patří práce L. Flowerové a J.R. Hayes (Flower, 1981), kteří kromě rozhovorů s pisateli měli k dispozici zejména komentáře, jež pisatelé pořizovali během psaní a vysvětlovali v nich svůj postup a činnosti. Později se výzkum zdokonaloval pomocí videozáznamů a specifických počítačových programů (Šebesta, 2005, s. 103). Výzkumy ukázaly, že jednotlivé fáze psaní neprobíhají lineárně, ale spíše cyklicky, neboť např. generování myšlenek není omezeno jen na fázi plánování, ale dochází k němu i ve fázi vlastního psaní, stejně tak revize či posuzování textu se v určité podobě prolíná celým procesem psaní. Všechny složky procesu psaní jsou totiž vzájemně propojeny tzv. monitorovací/kontrolní funkcí, která tyto procesy řídí. Pisatel při psaní často průběžně hodnotí právě napsanou část textu, může ji upravovat, úpravy mohou v mysli pisatele evokovat nové myšlenky nebo i vést ke změně původního plánu. Postupně vznikající text tak ovlivňuje pisatele při dalším psaní a jednotlivé operace jsou uspořádány hierarchicky a ve vzájemných vztazích. Tento přístup se více zaměřuje na pisatele a podnítl zájem o tvůrčí psaní jako činnost přispívající k rozvoji osobnosti i jako didaktická metoda rozvíjející komunikační kompetence, kritické myšlení a dovednosti potřebné k tvorbě textů (Fišer, 2001, s. 18, 33). Do českého prostředí se tvůrčí psaní dostává až v 90. letech 20. století a jeho prvky postupně pronikají do jazykového vyučování. Na některých vysokých školách je tvůrčí psaní nabízeno i jako samostatný předmět (blíže viz Fišer, 2001; Benešová, 2008; Zajícová, 2011; Hajičková, 2016 ad.).

V druhé polovině 80. let a v 90. letech začínají být zkoumány i sociální a kulturní aspekty, které psaní ovlivňují. Sociálně-kulturní přístup chápe psaní nikoli jako pouhý soubor kognitivních činností pisatele, ale také jako sociální akt, v němž se projevuje vztah autora i čtenáře textu. Uskutečňuje se v konkrétním kulturním i sociálním kontextu, pro nějž jsou typické určité komunikační postupy a normy. Jazyk není jen prostředkem sebevyjádření, ale

jeho pomocí fungujeme v určitém jazykovém společenství. Vlastnosti textu jsou proto tímto společenstvím ovlivňovány stejně jako specifickými rysy žánrů, které dané společenství užívá (Hyland, 2009, s. 34). Sociálně-kulturní přístup přispěl ke zvýšení zájmu o žánry a vyvinul se z něj žánrově orientovaný přístup založený na myšlence, že autoři i čtenáři jednoho společenství sdílejí zkušenost s určitými typy textů, což usnadňuje jejich produkci i porozumění (Hyland, 2009, s. 15). Výuka psaní se pak zaměřuje na vlastnosti určitých typů textů v určitém kontextu, analyzují se ukázkové texty a psaní spočívá v tvorbě textů odpovídajících daným žánrům. Žánrově orientovaný přístup znamená návrat k produktu psaní, ale se zaměřením na čtenáře a s důrazem na sociální kontext, v němž vzniká (Badger, 2000).

Oba koncepty, procesuálně i žánrově zaměřené, mají své nesporné výhody, ale i nevýhody, např. v pojetí orientovaném na proces psaní hrozí přehlížení jazykových kompetencí, zatímco v žánrově zaměřeném přístupu může být kladen příliš velký důraz na výsledek psaní na úkor dovedností nutných k tvorbě textu (Hyland, 2003, s. 24). Jako vhodné řešení se nabízí syntéza obou přístupů, tzv. procesuálně-žánrový přístup (Badger, 2000) zahrnující jak znalost jazykového systému, tak i pravidel užívání jazyka v určitém sociálně-kulturním kontextu a žánru, práci s textem i s jednotlivými fázemi procesu psaní, využití některých metod tvůrčího psaní a respektování individuálních potřeb pisatele.

2.1.3 Psaní ve výuce cizích jazyků a češtiny jako cizího jazyka

Didaktika cizích jazyků zastávala v minulosti v různých etapách k důležitosti psaní odlišné postoje. V gramaticko-překládové metodě bylo psaní důležité, ale sloužilo zejména pro nácvik gramatických struktur a formálních stylistických pravidel. Metody převládající ve 20. století až do 80. let (od počátku 20. století přímá metoda, v 40.-70. letech metoda audioorální a v 60.-80. letech metoda situační neboli audiovizuální), byly zaměřené na mluvený jazyk a psaní bylo chápáno pouze jako prostředek nácviku ostatních řečových dovedností. Větší důležitost v procesu osvojování cizího jazyka získává psaní až v 80. letech 20. století spolu s rozvíjením komunikačního přístupu⁸, jenž klade důraz na užívání autentického jazyka v reálných komunikačních situacích a považuje všechny čtyři základní komunikační dovednosti za rovnocenné.

⁸ Místo termínu metoda se upřednostňuje výraz přístup, protože toto pojetí je založeno na principech, v jejichž rámci se uplatňuje celé spektrum různých metod a didaktických technik. Navíc se tento přístup, který ostatně v cizojazyčném vyučování stále trvá, v průběhu let proměňuje a rozvíjí. Proto se někdy mluví o době „postmetodové“ (Richards, 2010, s. 247) či eklektické (Puren, 2004, s. 93).

Psaní v komunikačně zaměřeném cizojazyčném vyučování neplní pouze funkci didaktickou, ale i komunikační (Benešová, 2008, s. 77). Didaktická funkce psaní spočívající v užívání psaní jako nástroje k osvojování jazykových prostředků (např. písemná cvičení cílená na osvojení pravopisu, lexikálních či gramatických prostředků) svou významnou roli ve výuce neztrácí, avšak za skutečně komunikační dovednost je pokládáno psaní s určitým komunikačním cílem a zasazené do reálné komunikační situace. Rozvíjení dovednosti psaní probíhá už od nejnižší úrovně osvojení jazyka (od jednoduchých textů, jako je vyplnění formuláře, psaní textu na pohlednice apod.) formou komunikačně zaměřených úloh respektujících určitý sociálně-kulturní kontext a žánrovou charakteristiku textů.

Akčně orientované vyučování, v anglofonní literatuře označované pojmem *task-based learning* a *task-based teaching* (mj. Ellis, 2003; Willis, 2007), se zaměřuje primárně na ústní aktivity a psaní v nich hraje roli převážně podpůrné činnosti, nicméně i zde se v menší míře objevují písemné úlohy nebo úlohy kombinující mluvení a psaní (např. po splnění ústní aktivity je možné řešení problému shrnout v určitém typu textu písemně) a v nich se projevují prvky přístupu k psaní jako procesu. Zadání úloh předchází rozmanité přípravné řečové aktivity představující přípravnou fázi psaní a pozornost bývá věnována rovněž fázi hodnocení a revize, mnohdy probíhající mezi žáky ve skupinách.

Do učebnic cizích jazyků se zmíněné přístupy promítají v různé míře, ačkoli všechny se v současné době ke komunikačnímu přístupu hlásí, nicméně nejméně jej naplňují právě v psaní (Cuq, 2005, s. 268). Písemné aktivity jsou často až na posledním místě (Choděra, 2013, s. 79) a podle naší osobní zkušenosti s cizojazyčnými učebnicemi spočívají mnohdy v zadání tématu bez uvedení konkrétní komunikační situace (např. můj byt, moje rodina, role internetu v současné společnosti). Některé úlohy jsou sice do komunikační situace zasazeny, ale jejich reálná komunikační motivace je sporná. Například je těžké si představit, že by v dnešní době mladý člověk psal kamarádovi dopis a popisoval v něm své poslední prázdniny, přitom se s podobnými úkoly setkáváme v učebnicích často.

V učebnicích, které se programově zaměřují na akční přístup⁹, se vyskytují úlohy zaměřené právě na motivaci a cíl psaní v reálné situaci nebo v situaci simulované. Reálnou situací může být i učební prostředí, v němž probíhá komunikace mezi žáky ve studijní skupině, a motivace

⁹ Větší zastoupení má akční přístup v učebnicích angličtiny jako cizího jazyka, což je pochopitelné vzhledem k objemu vyučování tohoto jazyka a odpovídající šíři nabídky učebnic. Na základě osobní zkušenosti s výukou francouzštiny a češtiny pro cizince můžeme konstatovat, že v učebnicích těchto dvou jazyků se akční přístup projevuje v menší míře. Výjimku tvoří například učebnice francouzštiny jako cizího jazyka vydávané nakladatelstvím Éditions Maison des Langues (*Entre nous, Défi, Version Originale* ad.).

úloh může směřovat k vzájemnému poznávání (např. sestavit seznam kontaktů studijní skupiny, test osobnosti pro spolužáky, ankety na různá témata), ke společné činnosti (např. organizace oslavy nebo cesty, výběr dárek pro členy skupiny, tvorba blogu na určité téma), k diskusi na určité téma (např. náměty na vylepšení vybavení učebny či školního stravování, rady či sdílení zkušeností týkající výhodného nakupování na internetu) apod.¹⁰

Úlohy v simulovaných komunikačních situacích jsou založeny především na tvořivosti, jež podporuje motivaci, např. výběr vhodného spolubydlícího formou internetové komunikace, účast v (imaginární) soutěži o nejhorší zážitek z dovolené, tvorba CV vybrané filmové postavy apod. Dané úlohy obsahují často prvky skupinové práce i tvůrčího psaní a mohou se v nich uplatňovat i další komunikační činnosti, např. čtení při shromažďování materiálu nebo ústní diskuse v různých fázích psaní včetně fáze revidování nebo hodnocení (diskuse při hodnocení textů, prezentace a obhajoba textu apod.).

Ve výuce češtiny jako cizího jazyka jsou uvedené přístupy k psaní zastoupeny zatím v menší míře, neboť se jedná o relativně mladý obor, jenž se začal významně rozvíjet po roce 1990 v souvislosti se změnou geopolitické situace a prudkým nárůstem zájmu o studium českého jazyka ze strany cizinců (podrobněji viz Hrdlička, 2010, s. 19-28). Spolu s rozvojem oboru se výrazně navýšila nabídka učebních materiálů, v nichž se v počátečním období promítla snaha o co nejrychlejší uspokojení zvýšené poptávky a nedostačující koncepce výuky češtiny jako cizího jazyka. V letech 2001–2005 vznikly s oporou Společného evropského referenčního rámce pro jazyky popisy úrovní A1–B2 pro češtinu, avšak „bez širšího podkladového materiálu v podobě autentických textů nerodilých mluvčích na dané úrovni“ (Pečený, 2017, s. 37).

Kvalita učebnic se postupně zvyšuje, nicméně v některých stále převládají tradice gramaticko-překladové metody nebo se v nich principy komunikačního přístupu naplňují jen částečně (Valková, 2014, s. 126). Aktivita rozvíjející kompetenci psaní jsou přitom zastoupeny ze všech řečových dovedností nejméně, jak konstatují studie zabývající se analýzou některých učebnic češtiny pro cizince (např. Helmichová, 2016; Kotková, 2016), a z velké části spočívají pouze v zadání tématu, které více či méně koresponduje s tématem příslušné lekce. Na problém nedostatku pozornosti věnované písemnému projevu v učebnicích češtiny pro cizince upozorňuje i M. Hrdlička (2009, s. 73) a dává jej do souvislosti se závažnými nedostatky

¹⁰ K těmto komunikačním činnostem se řadí i různé školní a mimoškolní projekty, např. mezipředmětový tematický týden ve škole, divadelní představení v cizím jazyce, komunikace a spolupráce žáků z různých zemí (např. eTwinning a další projekty Evropské unie), metoda CLIL (Content and Language Integrated Learning) spočívající v užití cizího jazyka při vyučování nejazykového předmětu, studentské konference v cizích jazycích apod.

stylizačními i kompozičními, jimiž trpí česky psané projevy nerodilých mluvčích. Problémy na úrovni koherence, textové výstavby a stylistiky svědčící o nedostatečném osvojení dovedností potřebných k tvorbě textu zmiňují i studie zaměřené na chybovou analýzu textů pokročilejších studentů, tj. od úrovně B1 (Kratochvílová, 2016; Adamovičová, 2016).

2.2 AKADEMICKÉ PSANÍ

Psaní odborných textů je považováno za součást vysokoškolského studia. Při studiu plní na jedné straně kognitivní funkci, je tedy prostředkem získávání informací, řešení problémů a formování myšlení, na straně druhé plní funkci komunikační spočívající v předávání informací v rámci příslušné vědecké komunity (Čmejková, 1999, s. 33), v případě studentů se může jednat o komunikaci s ostatními studenty a s vyučujícími v rámci studijních činností a především o komunikaci s vyučujícím za účelem prokázat nabyté znalosti a dovednosti (formou zkoušení, psaní seminárních a kvalifikačních prací). U textů, jejichž příjemci jsou akademičtí pracovníci¹¹, se předpokládá, že jazykový projev studentů bude odpovídat obvyklým normám odborného či vědeckého vyjadřování příslušného žánru v daném oboru. To není pro studenty jednoduché a pro nerodilé mluvčí to může představovat velký problém. Otázkou je, jaké normy mají studenti ve svém projevu dodržovat a jak se jim mohou naučit. Proto v této podkapitole stručně shrneme charakteristiku odborného vyjadřování v češtině a přístupy k výuce akademického psaní na vysokých školách v České republice ve srovnání se situací v hlavních evropských kulturních oblastech. Nakonec se věnujeme akademickému psaní v cizojazyčné výuce, zvláště ve výuce češtiny pro cizince.

2.2.1 Odborný styl v české stylistice

Pojetí odborného vyjadřování v češtině vychází z pražského funkčního strukturalismu a vymezuje se na základě teorie funkčních stylů jako odborný styl, jehož základní funkcí je "formulování přesného, jasného a relativně úplného sdělení s dominující pojmovou složkou" (Čechová, 2008, s. 208) Cílem a funkcí odborných projevů je informovat o různých skutečnostech světa, obsahují složku komunikační, sociální a interakční, které spojují odborný styl s dalšími funkčními styly (Čmejková, 1999, s. 31-32).

¹¹ Kromě textů adresovaných akademickým pracovníkům jsou součástí vysokoškolského studia rovněž texty s převládající kognitivní funkcí, tedy texty, které studenti píšou „pro sebe“, např. poznámky z přednášek a četby odborných textů, sumarizace informací při přípravě na výuku nebo zkoušení apod.

V české stylistice se klade u odborného stylu důraz na intelektuálnost a objektivnost, což se projevuje ve složitosti a formálnosti vyjadřování a potlačování osobnosti autora¹², ale méně se bere v úvahu komunikační a sociální dimenze odborných projevů. Podle Galtungovy (1981) typologie kulturně odlišných intelektuálních stylů se české odborné vyjadřování řadí k teutonskému čili německému typu, pro nějž je charakteristické zaměření na úplnost vyjádření složité problematiky bez ohledu na čtenáře (Čmejrková, 1999, s. 26-27)¹³. V současné době jsme svědky internacionalizace vědecké komunikace, posilují se mezinárodní vztahy vědecké komunity a dochází ke sbližování jazykových a kulturních aspektů vědeckého vyjadřování (Čmejrková, 1999, s. 19), zejména směrem ke stylu anglosaské kultury, která v nadnárodní komunikaci dominuje. A tak do českého stylu pronikají rysy anglosaského vyjadřování, které je založeno na snaze o jasnost a snadnou srozumitelnost výkladu, lineární a logicky strukturovanou kompozici textu a více se v něm odráží autorova osobnost. Od 90. let 20. století se v českých vědeckých člancích postupně projevuje rostoucí tendence k větší dialogičnosti textu, subjektivnějšímu vyjadřování a přehlednějšímu uspořádání textu (Kozubíková Šandová, 2019).

2.2.2 Výuka akademického psaní v češtině (L1) v evropském kontextu

Rozdíly ve stylu odborného vyjadřování nejsou dány jen kulturními odlišnostmi, ale také přístupem k psaní a k jeho výuce. V anglosaském prostředí, zejména v USA, se tradičně klade důraz na dovednost psát kvalitní texty a psaní se systematicky rozvíjí na všech stupních vzdělání. Rovněž na většině univerzit je do studijního programu zahrnut předmět akademické psaní (Chamonikolasová, 2005). O. Kruse ve své studii o stavu akademického psaní v Evropě (2013) uvádí, že ve většině evropských zemí není této disciplíně věnováno dostatek pozornosti. Ve Francii přetrvává dlouholetá tradice psaní slohových prací v době středoškolského studia a studenti přicházejí na vysoké školy již s dovednostmi vytvářet jasně strukturované a koherentní texty, tedy s velmi dobrými předpoklady pro úspěšné akademické psaní (Donahue, 2008, s. 61-62). Na vysoké škole je výuka psaní zařazena jen v 1. ročníku, ovšem se zaměřením spíše na středoškolské žánry. Mnozí francouzští badatelé upozorňují na to, že tyto dovednosti na vysoké

¹² V kontrastu s anglosaským vědeckým stylem je pro německý a spolu s ním i pro český styl typická digresivnost textu, syntaktická složitost, vysoká nominalizace, velké množství neosobních konstrukcí a modálních výrazů (Clyne, 1981; Čmejrková, 2013, s. 81).

¹³ K podobným závěrům docházejí i další kontrastivně zaměřené studie vědeckého vyjadřování, např. (Kaplan, 1966), Clyne (1981), Siepmann (2006) ad.

škole nestačí, protože akademické žánry jsou odlišné a studenti jsou nuceni se na ně adaptovat bez potřebné pomoci (Blaser, 2012; Beaudet, 2012). Německy mluvící oblasti, ovlivňující země severní a východní Evropy, se na výuku vysokoškolského psaní nezaměřují a studentské texty jsou posuzovány především z hlediska odborných znalostí. Ve Velké Británii je akademickému psaní věnována větší pozornost a na vysokých školách se prosazují "tutoriály" z univerzit v Oxfordu a Cambridge, kde se pravidelně konají diskuse mezi studenty za účasti vyučujícího a studentské práce se hodnotí i z hlediska komunikačních kompetencí s důrazem na žánrovou specifičnost a sociální kontext (Kruse, 2013).

Podle Kruseho (2013) je didaktika akademického psaní vypracována nejvíce pro výuku angličtiny jako cizího jazyka, a protože se dnes angličtina vyučuje prakticky na všech evropských školách, ovlivňuje pozitivně přístup k výuce i jiných cizích jazyků, někdy dokonce i jazyků národních (L1). Otevírají se centra psaní a potřeba zdokonalovat dovednost psaní začíná být uznávána rovněž ze strany institucí a vzdělávací politiky, ale většinou bez přímé podpory. Výuka akademického psaní zůstává stále spíše individuální iniciativou vzdělávacích organizací nebo jednotlivých učitelů. Na podporu akademického psaní v Evropě existují dnes sdružení jako EATAW (European Association for the Teaching of Academic Writing), EWCA (European Writing Centre Association) ad.

Pro české prostředí, které bychom zařadili nejspíše do oblasti německého vlivu, je výuka psaní na základních školách omezena z větší části na pravopis a gramatiku spisovného jazyka, na úkor logické a přehledné organizace textu, jeho celkové soudržnosti a jasnosti vyjadřování. Ve středoškolském vzdělávání je výuka slohu většinou odsunuta na okraj předmětu český jazyk a literatura a bývá reprezentována pouze několika kontrolními slohovými pracemi za rok (Chamonikolasová, 2005). Na vysokých školách se akademické psaní obvykle nevyučuje, předpokládá se, že studenti s maturitou psát umějí a psaní akademických žánrů se naučí přirozenou cestou při vykonávání studijních činností. Vlivem nedostačující výuky psaní na středních školách, absence výuky akademického psaní na vysokých školách a rovněž masifikace vysokoškolského vzdělávání (Nantl, 2011, s. 24-25; OECD, 2013; Blaser, 2012), které s sebou přináší velkou diferencovanost studentů, je úroveň odborných studentských textů z velké části neuspokojivá a zároveň s sebou přináší problém plagiátorství (Carter-Thomas, 2000, s. 174; Omer, 2010; Farková, 2013; Foltýnek, 2013; Danišková, 2014). Tato situace je zřetelná zejména u kvalifikačních prací a školy na to většinou reagují vydáváním příruček a organizováním přednášek o tom, jak psát závěrečné práce a jak se vyhnout plagiátorství. Pouze

na některých univerzitách jsou nabízeny kurzy akademického nebo tvůrčího psaní v českém jazyce (například Kurz kreativní práce s informacemi na MU v Brně¹⁴).

2.2.3 Akademické psaní ve výuce cizích jazyků

V cizojazyčné výuce má akademické psaní zásadní význam pro zvládnutí studijních povinností v případě, že studium na vysoké škole probíhá v jazyce, který je pro studenta jazykem cizím. Pro úspěšné získávání znalostí a dovedností a především pro jejich prokázání musí student ovládat vyučovací jazyk na dostatečné úrovni a navíc znát a umět aplikovat již zmíněná kulturně-sociální i žánrová specifika příslušných typů textu v rámci určitého vědního oboru. Mezi akademické žánry se obvykle řadí studentské texty produkované jako součást studia (seminární a laboratorní práce, ročníkové a bakalářské práce, písemné zkoušení atd.), dále studentské vědecké texty (diplomové a disertační práce, vědecké články) a vědecké texty psané odborníky (Delcambre, 2010). Vzhledem k určitým specifickým rysům některých žánrů v různých oborech probíhá v didaktice cizího jazyka pro akademické účely diskuse, zda vyučovat akademický jazyk všeobecný, nebo oborově diferencovaný¹⁵. Oba přístupy mají své výhody a nevýhody, například oborově zaměřená výuka může studenty vybavit příslušnou terminologií a naučit je charakteristickým rysům žánru i způsobu komunikace oborové vědecké komunity, výuka všeobecného akademického jazyka se oproti tomu může zaměřit na obecně užívané lexikálně-syntaktické jazykové prostředky typické pro odborný styl a reflektovat rovněž aktuální sbližování a prolínání vědeckých oborů (Hyland, 2006, s. 10-15).

V České republice se v rámci výuky cizích jazyků uplatňuje akademické psaní zejména v kurzech angličtiny, v menší míře i v kurzech dalších studovaných jazyků. Co se týče češtiny pro cizince, akademickému psaní je věnována pozornost v některých kurzech připravujících studenty na přijímací zkoušky na vysokou školu (například kurzy pořádané Ústavem jazykové

¹⁴ Kurz je organizovaný Kabinetem informačních studií a knihovnictví Masarykovy univerzity v Brně (<https://kisk.phil.muni.cz/kreativita>).

¹⁵ Tato diskuse se týká především výuky akademické angličtiny, nicméně se domníváme, že tato otázka je důležitá v didaktice jakéhokoliv cizího jazyka. V USA se staví proti sobě „Writing in the Disciplines“ a „Writing across the Curriculum“, v britském prostředí se používá pojem akademické gramotnosti (Academic Literacies Approach), který zahrnuje psaní jako studijní dovednost s důrazem na jeho funkci kognitivní (study skills model), psaní zaměřené na uvedení do diskurzu určitého oboru (academic socialization model) a psaní v kontextu akademických kompetencí (academic literacies model) představující širší okruh činností v souvislosti s rozličnými komunikačními dovednostmi a žánry a zahrnující také kritický přístup k dosavadním akademickým konvencím (Lea, 2006; Delcambre, 2010; Kruse, 2013).

a odborné přípravy UK nebo program Česká studia nabízený Ústavem bohemistických studií FF UK¹⁶), v rámci bakalářského a navazujícího magisterského studia oboru Bohemistika pro cizince (Ústav bohemistických studií FF UK) a zřejmě i v rámci výuky češtiny jako cizího jazyka na některých vysokých školách. Obsah jazykového kurzu si stanovuje každá vysoká škola sama, obvykle se zaměřením na odborný jazyk s cílem zdokonalení profesní komunikace v daném oboru, např. v lékařství (Rešková, 2016), a na některé prvky akademického psaní s cílem osvojení jazykových dovedností potřebných pro vypracování studentských vědeckých textů, a tedy pro úspěšné absolvování studia v českém jazyce. Pro kurzy využívají školy různé zdroje a často si pro své potřeby vytvářejí vlastní interní učební materiály¹⁷.

Zajímavým nástrojem pro podporu akademického psaní v cizím jazyce je mezinárodní projekt Wrilab2 zaměřený na rozvoj kompetence psaní v češtině, němčině, italštině a slovinštině jako v cizím nebo druhém jazyce prostřednictvím e-learningové platformy (wrilab2.eu), která nabízí 12 didaktických jednotek v každém z uvedených jazyků. V každé z didaktických jednotek je zpracován jeden specifický textový žánr, např. recenze, argumentační esej, článek, životopis, formální žádost nebo abstrakt. Žánry jsou uvedeny modelovými texty, které jsou analyzovány prostřednictvím řady cvičení, dále jsou studentům poskytnuty informace o specifických rysech daného žánru a praktické rady k jejich tvorbě, internetové odkazy na další příklady podobných textů a instrukce k vytvoření a následné revizi vlastního textu. Součástí aktivit v rámci daného žánru je rovněž diskusní fórum, na němž si studenti mohou vyměňovat své postřehy a názory, a možnost vložit vlastní text k posouzení některým z tvůrců/vyučujících projektu (Adamovičová, 2016; Perissutti, 2017). Didaktické materiály projektu mohou využívat nejen studenti, ale i vyučující daných jazyků.

¹⁶ Podle informací na <https://czechstudies.ff.cuni.cz/cs/o-programu/semestralni-kurz/>.

¹⁷ Obsah kurzů i používané materiály nejsou obvykle zveřejňovány, proto o výuce češtiny pro cizince na vysokých školách nejsou k dispozici přesnější údaje.

3 VÝSTAVBA TEXTU

Tato kapitola je věnována lingvistickému aspektu našeho výzkumu, a to výstavbě textu. Obsahuje teoretická východiska z hlediska textové lingvistiky nutná pro analýzu textové výstavby, zejména pro stanovení kritérií členění textu na základní jednotky a určení tematicko-rematické struktury výpovědi i navazovacích prostředků potřebných pro identifikaci tematické výstavby textu na úrovni tematických posloupností výpovědí a posléze i postupů tematické výstavby určitých typů odstavce.

V první části kapitoly se zabýváme vymezením pojmu text a jeho vlastnostmi, zejména koherencí a kohezí textu a jejich chápání v různých pojetích. Dále se zaměřujeme na textové jednotky, z nichž za základní je považována výpověď. Shrnujeme stručně různé přístupy k rozlišování věty a výpovědi a upřesňujeme kritéria pro vymezení výpovědi uplatňovaná v této práci. Z vyšších textových jednotek se soustředíme především na odstavec z hlediska formální a obsahové segmentace textu.

V druhé části kapitoly je stručně nastíněno Mathesiovo pojetí aktuálního členění a jeho rozvíjení v české i zahraniční lingvistice. Důraz je kladen zejména na odlišné přístupy k pojmu téma jak z hlediska obsahového, slovosledného, kontextového, tak i z hlediska výpovědní dynamičnosti. Na základě těchto přístupů vymezujeme soubor hlavních kritérií pro rozlišení tématu a rématu, jež budou aplikovány v naší analýze.

Třetí část je věnována prostředkům navazování v textu v rámci tematických a rematických vztahů mezi textovými jednotkami. U tematického navazování je pozornost zaměřena na odkazovací prostředky, k nimž se řadí především pronominalizace, lexikální substituce (koreferenční i nekoreferenční) a elipsa. U rematických vztahů se uplatňují především spojovací výrazy, které mají schopnost spojovat výpovědi a vyjadřovat významové vztahy mezi nimi. Stručně představujeme tyto spojovací výrazy a přístupy k jejich členění a rovněž základní kategorie příslušných významových vztahů.

Čtvrtá část kapitoly se zabývá teoretickými východisky pro analýzu tematické výstavby textu. Představuje Danešovu teorii tematických posloupností na základě dvou hlavních typů (tematizace tématu a tematizace rématu), k nimž jsou řazeny další posloupnosti jako jejich varianty (podtypy), a její různé modifikace v zahraniční lingvistice. Uvádí rovněž stručně charakteristiku odstavce z hlediska jeho výstavby a Danešovu typologii odstavců na základě tematických posloupností, jež byla v pracích několika autorů využita k analýze tematické výstavby textu.

3.1 TEXT

3.1.1 Text a jeho vlastnosti

Pod pojmem text se v obecném jazykovém úzu rozumí „tištěný nebo psaný záznam jazykového projevu“ (SSJČ). I v lingvistice označoval termín text původně písemný jazykový produkt a až postupně se začal objevovat také v souvislosti s mluvenými jazykovými projevy (Hoffmannová, 1997, s. 158). V české lingvistice je v současné době text chápán především jako výsledek komunikační činnosti nebo jako struktura jazykového projevu či promluvy (např. Čechová, 2011, s. 15; Čechová, 2008, s. 17; Hrbáček, 1994, s. 37).

Z dalších termínů, které jsou používány někdy jako synonyma výrazu *text* a jindy jako pojmy podobného, ale specificky definovaného významu, můžeme uvést především *jazykový projev*, který označuje nejen produkt, ale i proces řečové činnosti, *komunikát* jako výraz pro základní jednotku sdělování obecně, i neverbálního, s důrazem na jeho komunikační zapojení, pojem *promluva*, který původně označoval pouze mluvený projev, ale dnes každý jazykový projev, nebo *diskurz*, jenž představuje v užším významu vybrané typy jazykových projevů, např. vědecký diskurz, jindy je užíván pro mluvený jazykový projev v protikladu k pojmu *text*, jímž je myšlen projev psaný. Někdy se výrazem *diskurz* označuje celá komunikační událost zahrnující kromě textu i účastníky projevu, situační kontext apod. (Hoffmannová, 1997, s. 159; Čechová, 2008, s. 17). Hrbáček rozlišuje *text* a *promluvu*: *promluvu* vymezuje jako jednotku komunikace tvořící relativně samostatný obsahově-sémantický celek se souvislou strukturou, tj. textem (1994, s. 37). *Text* chápe jako „koherentní sled výpovědí vytvářející smysluplnou souvislost“, přičemž smysluplnost je dána obsahovou a funkční jednotou textu (1994, s. 9).

Textem se zabývá textová lingvistika, disciplína, která se vyvíjí přibližně od 60. let 20. století v souvislosti s posunem zájmu k vyšším jazykovým rovinám a jejich jednotkám. Svým zaměřením na výstavbu textu a jeho fungování v různých komunikačních situacích se stýká s celou řadou dalších disciplín, jako je např. rétorika, stylistika, psycholingvistika, pragmalingvistika či literární věda (Nekula, 2017b).

Ve svých počátcích se textová lingvistika zaměřovala na syntax textu a zkoumala, jak se věty spojují do vyšších celků, přičemž vztahy mezi větami byly chápány obdobně jako vztahy mezi větnými členy, proto se používaly termíny jako hypersyntax, nadvětná syntax, textová gramatika atd. (Černý, 1996, s. 377). Pozornost byla věnována především formální spojitosti textu neboli kohezi. Postupně se pozornost obrací také ke strukturování textu v odstavce, tematické bloky, textové úseky a jejich hierarchii, v nichž hraje roli také sémantika.

Sémantika textu se věnuje především významovým vztahům výpovědí, tedy soudržnosti textu neboli koherenci. Zabývá se nejen soudržností na úrovni po sobě jdoucích výpovědí, ale také smyslem a soudržností částí textu i textu jako celku. Významová soudržnost textu je přitom vykládána různým způsobem, viz např. Greimasův model izotopie, Agricolovo pojetí textového tématu a jeho rozvíjení v modelu izotopických řetězců (Agricola, 1979), na něž navazuje mj. Brinker (2005), který uvádí deskriptivní, explikativní, argumentativní a narativní rozvíjení textového tématu (Nekula, 2017b). Česká textová lingvistika navazuje zejména na teorii aktuálního členění větného Pražské školy (např. Mathesius, 1939), která je pak dále rozvíjena dalšími autory, např. ve výkladu funkční perspektivy větné (mj. Firbas, 1992), v Danešově teorii tematických posloupností (Daneš, 1968) atd.

Pragmatické aspekty vstupují do textové lingvistiky v souvislosti s pragmatickým obratem v lingvistice v 80. letech 20. století. Znamenají zvýšený zájem o určité rysy textovosti textu, a to o intenciálnost, situativnost a akceptovatelnost textu. Hlavní důraz je kladen na intenci autora textu, jež je určující pro volbu žánru textu. V rámci tohoto pohledu na text "shora", tj. od intence k jednotlivým složkám textu a jejich významovým vztahům, vzniká řada koncepcí usilujících o vytvoření souboru textových typů v podobě tzv. textových vzorců, vycházejících mj. také z teorie mluvních aktů (Nekula, 2017b).

V mnoha různých definicích textu se zdůrazňují rozličnou měrou některé z jeho vlastností, které určují jeho textovost. K nejuváděnějším patří sedm principů, které sestavili de Beaugrande & Dressler (1981): koheze, koherence, intencionalita (realizace autorského cíle, záměru, účelu), informativnost, přijatelnost textu pro adresáta, zapojení textu do situace (jeho kontextová relevance) a intertextualita (vztah k jiným textům). Z dalších rysů se objevuje také komplexnost, uspořádanost, tematická a funkční jednota, relativní uzavřenost a ohraničenost (Hoffmannová, 1997, s. 158) ad.

Koheze a koherence jakožto pojmy vyjadřující soudržnost či spojitost textu jsou zdůrazňovány ve všech koncepcích, panují zde však odlišnosti jak v pohledu na tyto jevy, tak i ve vymezení a způsobu užívání termínů. Můžeme v zásadě rozlišit, jak uvádí Vychodilová (2008, s. 19), dva různé přístupy k chápání textové soudržnosti.

První se zabývá pouze jevem jako takovým a s pojmy koherence a koheze buď vůbec nepracuje, nebo je používá jako synonymní či komplementární. Například Hrbáček (1994, s. 9) nečiní mezi oběma pojmy rozdíl a popisuje různé aspekty koherence a její vyjadřovací prostředky. Hoffmannová mezi těmito pojmy taktéž nerozlišuje, protože jsou podle ní velmi těsně spojeny (1983, s. 51). Mluvnice češtiny 3 klade důraz na textovou koherenci a ve své definici vychází z pojetí publikace Cohesion in English (Halliday, 1976a): "Koherence je

důležitým aspektem obsahové struktury textu a projevem jeho věcné, myšlenkové a komunikační integrity. Bývá definována jako vztah dvou (nebo více) významových složek textu: jeden předpokládá jiný, jeho interpretace je na něm závislá. Touto významovou souvislostí vznikají v textu dvojice, ale i celé 'izotopní' řetězce významových jednotek" (Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 633).

Druhý přístup rozlišuje koherenci jako významovou (sémantickou i pragmatickou) soudržnost textu a kohezi jako formální spojitost textu, jako jazykové vyjádření koherence (např. Čechová, 2011, s. 391; Štícha, 2013, s. 905; Vychodilová, 2008, s. 22). Koherenci a kohezi ovšem nelze od sebe ostře oddělit (Hoffmannová, 1997. s. 146), oba aspekty jsou vzájemně propojeny a na celkovou textovou soudržnost působí společně. Podstatnější se přitom jeví koherence (Mluvnice češtiny 3, 1983, 633), protože soudržnost může být evidentní i tam, kde výrazové prostředky koheze nejsou přítomny (Brown, 1983, s. 196-197). V komunikačním procesu působí totiž také situační a kulturní vědění i vědění o světě, a tak významový vztah vysvětlovací mezi výpověďmi *Petr nešel do práce* a *Byl nemocný* se utváří nejen pomocí výrazových prostředků koheze (zde gramatická shoda), ale i na základě vědění o světě (Nekula, 2017a). Podobně v příkladu (1)¹⁸ nelze bez znalosti faktu, že v roce 2008 došlo k ekonomické krizi, nalézt mezi výpověďmi spojitost. Na koherenci se dále podílí i funkční jednota textu (komunikační funkce jednotlivých výpovědí a textových úseků směřuje k naplnění hlavní funkce celého textu) a rovněž jednota stylu (Hrbáček, 1994, s. 22–30).

- (1) *Po roce 2008 se výrazně začali hoteliéři zabývat produktivitou práce ve všech odděleních hotelu. Krize v cestovním ruchu způsobila menší poptávku po ubytovacích službách.* (R-088u/1-2)

Řada autorů klade v poslední době důraz na to, že koherence není objektivní vlastností textu, ale je výtvořem autora a příjemce. Příjemce koherentnost textu očekává a v případě, kdy není zcela zjevná, se snaží chybějící složky na základě svých znalostí i prvků obsažených v textu doplnit (Hoffmannová, 1997. s. 146; Mluvnice češtiny 3, 1983, s. 633; Johns, 1986; Carter-Thomas, 2000, s. 33; Charolles, 2006, s. 69). Textová soudržnost je tedy výsledkem interpretace textu příjemcem na základě předběžného očekávání a na základě společných struktur znalostí

¹⁸ Příklady uváděné v teoretických kapitolách práce pocházejí z větší části z našich analyzovaných korpusů, jelikož tyto korpusy poskytují poměrně bohatý zdroj autentického jazykového materiálu. Příklady jsou citovány bez úprav, tj. i s jazykovými chybami. Označení zdroje se skládá ze zkratky vyjadřující příslušný korpus (R = korpus rodilých mluvčích, NR = korpus nerodilých mluvčích, čísla textu, zkratky označující část textu (u = úvod, n = návrhová část) a za lomítkem je uvedeno pořadové číslo věty v daném textu.

u autora a recipienta. Z tohoto důvodu obsahuje vnímání koherence textu do určité míry subjektivní prvky, se kterými je třeba při analýze výstavby textu počítat (viz kapitola 3.2.3).

3.1.2 Textové jednotky

3.1.2.1 Výpověď

Jednotka textu se obecně nazývá textém, který lze definovat jako "základní jednotka výstavby textu, která může být obsazena různě syntakticky ztvárněnými výpověďmi (větnými, nevětnými, souvětnými)" (Hoffmannová, 2017). Většinou bývá tedy za základní stavební prvek textu považována výpověď, nikoli věta, která se chápe jako abstraktní jednotka jazykového systému.

Rozlišování věty a výpovědi bylo v české lingvistice v návaznosti na V. Mathesia zavedeno F. Danešem a M. Dokulilem (Dokulil, 1958). Daneš připomíná Mathesiovo rozlišení "věty jako jednotky mluvnické" a "věty ze stanoviska kontextu" (1985, s. 7) a vysvětluje: "Tak např. ukazovací zájmeno ve větné výpovědi *Toho jsem už někde viděl* má jak funkci výpovědní (zde anaforickou), tak větně konstrukční (obsazuje v daném větném vzorci funkční místo předmětu)" (Daneš, 1968). Pro užití výpovědi v určité komunikační situaci navrhuje Daneš termín výpovědní událost (1985, s. 8).

Většina českých lingvistů se shoduje v pojetí věty jako systémové jednotky (na úrovni langue, v oblasti kompetence) a výpovědi jako základní komunikační jednotky (na parolové úrovni, v oblasti performance) představující realizaci věty v určité komunikační situaci (mj. Hoffmannová, 1997, s. 145; Čechová, 2011, s. 262; Karlík, 2012, s. 371-372). Podobně Mluvnice češtiny 3 uvádí jako základní textovou jednotku výpověď vzhledem k její komunikační funkci a větu definuje jako syntaktickou jednotku (1987, s. 306). Rovněž Hrbáček (1994, s. 44) nepovažuje za základní jednotku textu větu, nýbrž výpověď.

Nicméně o rozlišení věty a výpovědi napanuje v české lingvistice jednotný názor (viz diskuse K. Horálka a K. Hausenblase v 70. letech 20. století: Horálek, 1976, 1977; Hausenblas, 1977) a v některých pojetích se s ním vůbec npracuje, např. Dolník a Bajzíkova (1998, s. 15) považují za základní textovou jednotku pouze větu, kterou označují za systémovou i komunikační jednotku. V Mluvnici současné češtiny 2 (Panevová, 2014, s. 32) se rozlišuje věta a propozice podle toho, zda se jedná o popis povrchové, nebo hloubkové (tektogramatické) roviny. Sgall (1980, s. 12) chápe větu jako jednotku jazykového systému, ale termín výpověď považuje za víceznačný, a proto dává pro označení jednotky textu přednost Danešovu pojmu výpovědní událost. Pro Štíchu (2013, s. 918) je základní textovou jednotkou věta, resp.

výpověď, přičemž zdůrazňuje, že věta je jednotkou výpovědní, tj. má výpovědní funkci. Podrobný souhrn pojetí věty a výpovědi v lingvistice podává Hirschová (2017).

V analýze tematické výstavby textu považujeme za základní jednotku výpověď. Primárně je výpověď vymezena obsahově a funkčně, tj. má vždy nějaký obsah a komunikační funkci (Hrbáček, 1994, s. 45). Její význam má tedy dvě složky, a to kognitivní, reprezentující význam věty, a komunikačně pragmatickou, specifikující význam podle aktuálního kontextu přiřazením reference referenčně užitých výrazů (Hirschová, 2013, s. 107).

Pro vymezení výpovědi z formálního hlediska se uvádí především typy syntaktické konstrukce. Obecně se za výpověď považuje věta, která není podřazena jiné větě neboli není začleněna do jiné věty a obsahuje tedy predikát věty hlavní. Vedlejší věty mají totiž funkci větněčlenskou, nikoli výpovědní, a vztahy mezi nimi jsou jiné než mezi větami samostatnými, patří proto do syntaxe výpovědi, nikoli do syntaxe textové (Hrbáček, 1994, s. 44). Výpovědi tak může být věta jednoduchá, ať samostatná, či jako součást souvětí, anebo věta složená, která se skládá z věty hlavní a věty vedlejší.

Za výpověď se považuje rovněž věta s predikátem několikanásobným, jímž je souřadné spojení sloves v určitém tvaru, přičemž tato slovesa se zároveň vztahují ke stejnému podmětu a jsou synonymní či významově blízká (Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 445; Čechová, 2011, s. 295). O výpověď jde i v případě elipsy slovesného predikátu. Dále může mít výpověď formu vsuvky, pokud obsahuje hlavní větu s určitým slovesem, jak ukazuje příklad (2). Vsuvka ve funkci výpovědi je podržena.

- (2) *Velký důraz je v mé bakalářské práci kladen na činnost organizací řízení cestovního ruchu v Praze jako Magistrát hlavního města Prahy, Pražská informační služba – Prague City Tourism a Prague Convention Bureau – PCB (PCB je organizaci, zabývající kongresovým cestovním ruchem, tzn. DMC). (NR-013u/18)*

Stejně bývá za výpověď označován větný ekvivalent, který je definován jako syntaktický útvar bez určitého slovesa interpretovatelný jako komunikát pouze v návaznosti na bezprostřední kontext a komunikační situaci (Hirschová, 2013, s. 28). Jeho vymezení však není chápáno v literatuře jednoznačně, neboť mnohé neslovesné konstrukce mohou být chápány jako eliptické. Například v následujícím úryvku (příklad 3) lze neslovesnou větu (v příkladu je podržená) považovat za eliptickou výpověď, protože je možné z kontextu doplnit chybějící část, např. *Mezi tyto nedostatky patří*

- (3) *Informace o současném stavu ekologického zemědělství v ČR a produkce bioproduktů jasně ukazují na nedostatky. Neinformovanost spotřebitele i*

zemědělci, nedostupnost potravin v biokvalitě a rozmanitost sortimentu v menších lokalitách, finanční nedostupnost pro spotřebitele. (R-073n/5-6)

Podle Mikulové (2011, s. 61) má větný ekvivalent samostatnou výpovědní funkci, a to pouze v případě nominativní, vokativní a citoslovečné fráze. Ty nejsou formálně syntakticky zapojené a z hlediska aktuálního členění představují réma. K větným ekvivalentům řadíme zejména nadpisy kapitol, podkapitol a textových oddílů a také složky výčtů, pokud nejsou syntakticky zapojené do věty.

Podobně nejednotný přístup je v české lingvistice i k parcelaci, která je chápána jako syntaktický proces vyčleňování (nebo přičleňování) větných členů (Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 679) či jako rozčleňování rematické složky na dílčí fragmenty a dodatkové připojování elementů složky tematické (Karlík, 2012, 575). Podle Mluvnice češtiny 3 (1987, s. 681) jsou bazový komponent (výchozí konstrukce) a parcelát (vyčleněná nebo přičleněná část) výpovědní realizací jedné větné struktury, kdežto v Příruční mluvnici češtiny se považuje každý segment za samostatnou eliptickou výpověď, z nichž každá má své vlastní intonační centrum, přičemž mezi nimi mohou být sémantické vztahy, např. odporovací nebo přípustkový (Karlík, 2012, 575). Z hlediska tematické výstavby textu považujeme za důležité, jak jsou jednotlivé tematické i rematické složky uspořádány, a proto se přikláníme k pojetí segmentů jako samostatných výpovědí. Předpokládáme, že se jedná o záměr mluvčího zdůraznit touto formou určité části výpovědi či učinit některé části přehlednější (zvláště při výčtu), jak ukazuje následující příklad (4).

- (4) *Cílem je určit jaké potřeby a motivační faktory rodiny používají při výběru služeb. Zmapovat poskytované služby provozovatelů a informace obou subjektů porovnat.*
(R-052u/9-10)

Rozpor mezi obsahem a jeho formálním vyjádřením představují tzv. nepravé věty vedlejší, neboť jsou k předcházející větě připojeny hypotakticky, ale jsou s ní ve vztahu koordinačním. Z hlediska významu se označují také jako věty neomezovací (nerestriktivní), jelikož neomezují význam výrazu, k němuž se vztahují. Jsou v rámci souvětí samostatnou informační jednotkou, přinášejí nové informace, doplňující, vysvětlující a často i následný děj (tzv. věty pokračovací). Podle Hrbáčka i dalších autorů takové typy vět mezi výpovědi patří (Hrbáček, 1994, s. 59; Čechová, 2011, s. 342; Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 458, 539). Jedná se především o věty vztahné, méně časté jsou nepravé věty vedlejší spojkové. U vět s relativy (*který/jenž, kde, kam, kdy...*) jsou mnohé případy, kdy hranice mezi větou přívlastkovou, tedy skutečnou větou vedlejší, a větou nepřívlastkovou je neostrá a jejich rozlišení nejednoznačné (Daneš, 2009b),

proto se přikláníme k názoru, že v rámci analýzy je z hlediska objektivitly vhodnější vycházet z jazykového vyjádření a věty s formálně vyjádřeným determinačním vztahem jako výpovědi neoznačovat. Věty uvozené relativy *což, načež, pročez ...* mají navazovací funkci a vztahují se obvykle k celé předchozí výpovědi nebo k delšímu úseku textu, viz příklad (5). U nich pochybnosti nebývají, a proto je v analýze za výpovědi považujeme.

- (5) *Zaměříme-li se na Českou republiku, je evidentní, že se nedrží na špici v konzumaci kávy, což samozřejmě přímo souvisí s rozlohou naší země a počtem obyvatel.* (R-076n/9)

Výpověď může mít tedy podobu buď samostatné věty graficky vymezené na začátku velkým písmenem (před nímž bývá interpunkce) a na konci tečkou, případně otazníkem či vykřičníkem, anebo věty v rámci souvětí, jejíž konec může být signalizován čárkou, dvojtečkou, středníkem anebo souřadnou spojkou, která ji spojuje s následující výpovědí. Vymezení věty jako grafické jednotky textu má svůj význam např. pro identifikaci parcelátu, neboť jeho podstata spočívá většinou právě v jeho vyčlenění ve formě samostatné věty, viz příklad (6).

- (6) *Myslím si, že nemůžeme analyzovat specifika v požadavcích těchto klientů, pokud nebudeme rozumět alespoň základům rysům a tradicím jejich kultury. Protože právě odlišnosti v požadavcích a způsobu cestování plynou z odlišností obou kultur od té naší.* (R-061u/14-15)

V příkladu (6) identifikujeme dvě výpovědi, protože druhá věta má podobu samostatné věty, ačkoliv je uvozena podřadící spojkou *protože*, a je tak větou vedlejší závislou na hlavní větě předchozího souvětí. Pokud by obě věty byly spojeny do jedné, jednalo by se o výpověď jedinou.

Užívání interpunkčních znamének pro oddělení výpovědí může být ovšem někdy nejednoznačné, obzvláště v textech, u nichž lze předpokládat určitou míru chybovosti. Například dvojtečka může oddělovat jak dvě výpovědi, tak i větu vedlejší nebo větný člen (Palátová, 2013).

- (7) *Stanovila jsem 3 hypotézy, z nichž hlavní zní následně: Čtyř a pěti hvězdičkové hotely mají 2 nebo 3 jazykové mutaci v reklamě.* (NR-15u/30-31)

V příkladu (7) považujeme dvojtečku za hranici dvou výpovědí, protože ji nelze nahradit podřadící spojkou. Je však možné si místo ní představit tečku a navíc druhá výpověď začíná velkým písmenem, proto lze hodnotit větu po dvojtečce za samostatnou větu.

- (8) *V práci je verifikována hypotéza: cestovní ruch nehraje v rozvoji regionu klíčovou roli, ačkoliv Jihomoravský kraj má velký potenciál pro jeho rozvoj.* (NR-020u/13)

Ve druhém případě (příklad 8) je možné nahradit dvojtečku spojkou *že*, proto hodnotíme druhou větu jako vedlejší, závislou na větě první. V některých případech dvojtečka nahrazuje nejen spojku, ale i určité sloveso ve funkci přísudku, viz příklad (9).

- (9) *Třetí hypotéza: hotely by měli mít reklamu ve více jazykových mutacích, protože lidé vnímají lépe reklamu ve svém mateřském jazyce, než v cizím, i když mu rozumějí.* (NR-015u/36)

Dvojtečka je tedy v naší práci považována za hranici dvou samostatných vět, pokud odděluje dvě hlavní věty s určitým slovesem, lze ji nahradit tečkou a druhá věta začíná velkým písmenem. Lze-li nahradit dvojtečku čárkou nebo souřadnou spojkou, považujeme ji za oddělení dvou výpovědí.

3.1.2.2 Vyšší textové jednotky

Vyššími textovými jednotkami, které se skládají z více než jedné výpovědi, jsou především odstavce a kapitola (např. Dolník, 1998, s. 22). Mezi výpovědí a odstavcem se ocitá ještě souřadné souvětí (Hoffmannová, 1997, s. 145) a mezi odstavcem a kapitolou můžeme vyčlenit obsahové (tematické) úseky, oddíly a podkapitoly.

Odstavec je v lingvistice pokládán primárně za grafickou jednotku, která slouží k členění psaného textu, plní ovšem zároveň i určitou komunikační funkci, neboť členění textu na odstavce napomáhá autorovi strukturovat myšlenkový obsah a čtenáři usnadňuje vnímání textu (Daneš, 1994). Je proto prvkem pragmatického aspektu textu (Dolník, 1998, s. 22). Někdy je odstavec pojímán jako jednotka obsahová (Čechová, 2011, s. 399) nebo alespoň jako významový celek vyznačující se určitou obsahovou jednotou (Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 636; Karlík, 2012, s. 680).

Pojetí odstavce jako obsahové jednotky není ale přijímáno všeobecně, protože členění vyšších tematických celků na dílčí témata nemusí odstavcům odpovídat. Skutečná tematická struktura textu staví na tematických úsecích a to, jakým způsobem je autor rozdělí na odstavce, záleží na jeho individuálním rozhodnutí (Bečka, 1992, s. 401; Hrbáček, 1994, s. 80; Longacre, 1979 ad.). Odstavec může v některých případech s tematickým úsekem splývat, jindy může obsahovat více úseků, případně jeden úsek může být rozdělen na více odstavců. Navíc jsou odstavce také prostředkem stylistickým, čehož využívají zejména autoři uměleckých textů (Hrbáček, 1994, s. 80; Bečka, 1964).

Určité obecné principy obsahového členění projevu na odstavce však zřejmě existují, jak dokládá Obdržálková (2013, s. 13–14) popisem některých experimentů, v nichž měli účastníci za úkol strukturovat text pomocí odstavce nebo pauzy (u mluveného projevu) a došli ve většině ke shodným výsledkům (Koen, 1969; Chafe, 1980). Z toho vyplývá, že jak autor při tvorbě textu, tak i příjemce při jeho interpretaci mají tendenci odstavec s tematickým členěním spojovat.

Segmentace textu a struktura odstavců souvisí bezpochyby také s jazykovými a kulturními specifiky, s funkčním stylem i typem textu (Obdržálková 2013, s. 12, 15). V odborných textech se uplatňuje spíše základní, bezpříznakové členění, naznačující hranice mezi jednotlivými podtématy a vnitřní vztahy mezi obsahově-tematickými složkami textu. Hlavním principem jsou zásady logického členění tématu a metodologické zásady příslušného vědního oboru (Meško, 2006, s. 39).

Hrbáček v otázce členění textu na vyšší jednotky rozlišuje rovněž výpovědní bloky a promluvové úseky. Výpovědní bloky definuje jako sled výpovědí, které na sebe tematicky bezprostředně navazují, a jejich hranice je dána přerušением tematické posloupnosti. Při pohledu od celku textu vyčleňuje z obsahového hlediska promluvové úseky, které odpovídají jednotlivým dílčím tématům a s odstavci se mohou krýt, ale také nemusejí (Hrbáček, 1994, s. 73–80). Spojování odstavců do vyšších tematických celků, tzv. odstavcových skupin, zmiňuje rovněž Daneš (1994) a jeho teorii výstavby odstavcových skupin dále rozvádí (na materiálu anglických textů) Pípalová (2010).

Výrazně graficky vyznačeným úsekem textu je kapitola, často na začátku vymezená nadpisem. Vyjadřuje obsahové členění textu výrazněji než odstavec a také je ve srovnání s odstavcem rozsáhlejší. Mezi kapitolami při objektivním, nepříznakovém členění dochází k dílčím změnám tematiky. Někdy jsou kapitoly členěny na podkapitoly, případně ještě dále na oddíly (Hrbáček, 1994, s. 80–81).

3.2 AKTUÁLNÍ ČLENĚNÍ

Pojem aktuální členění větné uvedl do české strukturní lingvistiky Vilém Mathesius, v návaznosti na řadu lingvistů. Kromě představitelů německé lingvistiky (von Gabelentz, Paul, Wegener, Ammann aj., viz Hajičová, 2017) se Mathesius odvolává především na francouzského jazykovědce H. Weila, který ve svém spise z r. 1844 zmiňuje členění věty dvě hlavní části, a to na tzv. výchozí bod neboli východisko, které je známé mluvčímu i posluchači,

a na druhou část věty, již je vlastní sdělení obsahující informaci zcela novou nebo méně známou (Weil, 1879, s. 20).

Mathesius rozvíjí toto pojetí ve své teorii aktuálního členění věty: "... základními prvky aktuálního členění věty jsou východiště výpovědi, to jest to, co je v dané situaci známo nebo alespoň na snadě a od čeho mluvčí vychází, a jádro výpovědi, to jest to, co mluvčí o východišti výpovědi nebo se zřetelem k němu vypovídá" (1939). V pozdějších pracích nahrazuje pojem východiště termínem základ: „... to, o čem něco tvrdíme, je základ výpovědi neboli thema, a to, co o základu tvrdíme, je jádro výpovědi neboli vlastní výpověď“ (Mathesius, 2016, s. 76). Už zde se projevuje možný dvojí pohled na téma výpovědi, a to z hlediska rozvíjení informace v rámci samotné výpovědi (to, o čem něco tvrdíme) a z hlediska zapojení výpovědi do kontextu (to, co je v dané situaci známo nebo alespoň nasnadě). Dále si Mathesius (1939) všímá toho, že základ obsahuje zpravidla více prvků a jeden z nich bývá aktuálnější. Ten označuje za "centrum východiště" a ostatní prvky za "průvodní". Uvědomuje si přitom, že v některých výpovědích téma vyjádřeno není, jedná se tedy o výpovědi bez základu, které obsahují pouze jádro. Upozorňuje rovněž na roli, kterou hraje v aktuálním členění slovosled. Rozlišuje slovosled objektivní, postupující s ohledem na posluchače od známého k neznámému čili od základu k jádru výpovědi, a slovosled subjektivní, při němž mluvčí klade jádro na začátek výpovědi a dodává mu zvláštního důrazu (Mathesius, 1939). Na Mathesiovo pojetí navázalo mnoho českých lingvistů (Firbas, Svoboda, Sgall, Hajičová, Daneš, Uhlířová, Dušková aj.) a do modelu systémové funkční gramatiky jej začlenil i anglický jazykovědec M. A. K. Halliday, který výrazně ovlivnil další zkoumání tematické struktury věty.

Terminologie se postupem doby značně rozrůznila, a tak se aktuální členění větné označuje také jako informační struktura věty nebo funkční větná perspektiva (functional sentence perspective). Pro základ či téma se používá též pojem východisko nebo topik (angl. topic) a jádro neboli réma bývá nazýváno rovněž ohnisko, fokus (angl. focus), příp. angl. comment. Tyto termíny jsou v mnoha případech chápány odlišně v závislosti na jednotlivých pojetích. Zejména téma bývá definováno rozličným způsobem, a proto se někteří badatelé stavějí k rozlišování tématu a rématu skepticky (např. Levinson, 1983, in McCabe, 1999, s. 54). V posledních dvaceti letech se s rostoucím zájmem o textovou lingvistiku výrazně rozvíjí zkoumání tematické výstavby textu (převážně na materiálu angličtiny) a nejednotná terminologie porovnávání výsledků jednotlivých studií značně komplikuje.

Odlišná pojetí tématu lze rozdělit do několika kategorií, přičemž téměř všechny v určité podobě najdeme už u Mathesia (viz výše). Daneš (1985, s. 188) rozlišuje tři aspekty aktuálního členění: (1) „komunikativní artikulaci“ spočívající v rozlišení tématu (o čem se mluví) a rématu

(co se o tématu říká), (2) „informační členění“ založené na zapojení výpovědi do kontextu a (3) různé stupně "komunikativního dynamismu“ vycházející z konceptu Firbase, Sgalla ad. K těmto třem aspektům připojuje McCabe (1999, s. 54, 61) ještě další dva, a to pojetí tématu jako počátečního prvku výpovědi a jako objektu myšlenky.

V následující části budou blíže charakterizovány výše uvedené aspekty, rozdělené do čtyř kategorií z hlediska obsahového, slovosledného, kontextového a z hlediska výpovědní dynamičnosti: téma jako obsahové východisko výpovědi (zahrnuje i téma jako objekt myšlenky), téma jako počáteční prvek výpovědi, téma jako kontextově zapojený prvek výpovědi a téma jako prvek s nízkým stupněm výpovědní dynamičnosti.

3.2.1 Téma

3.2.1.1 Téma jako obsahové východisko výpovědi

Pojetí tématu jako obsahového východiska se uplatňuje na úrovni výpovědi bez ohledu na kontext a odpovídá základnímu členění věty na téma a réma. Téma se obvykle definuje jako to, o čem se mluví, a réma jako to, co se o tématu říká. Protože výpověď má lineární charakter, v souladu s myšlenkovým postupem stojí téma obvykle na začátku výpovědi (Daneš, 1985, s. 188) a k němu se připojuje vlastní informace. Halliday definuje téma jako to, o čem se mluví, a zároveň jako výchozí bod výpovědi: "The theme is what is being talked about, the point of departure for the clause as a message" (Halliday, 1967, s. 212). Ne všichni lingvisté ovšem souhlasí s tím, že to, o čem se mluví (v anglické literatuře označováno většinou jako topic), se musí nutně shodovat s výchozím bodem výpovědi, a pozici tématu ve výpovědi do svého pojetí nezahrnují (Downing, 1991; Witte, 1983 ad.). Téma (topic) lze chápat jako hlavní myšlenku věty a jako takové se může vyskytovat na jakékoli pozici ve výpovědi (Connor, 1990, s. 128).

Rozlišování tématu a rématu na základě obsahového hlediska se ovšem při analýze obtížně aplikuje (Combettes, 1998), neboť je do značné míry intuitivní a v mnoha případech lze při identifikaci tématu dojít u různých badatelů k neshodě (McCabe, 1999, s. 55). Pro určení tématu existují testy jako např. parafráze typu "co se týká" nebo "pokud jde o" (Daneš, 1979; Karlík, 2012, s. 636), dále otázkový test, kdy informace nahrazující v odpovědi tázací výraz otázky odpovídá rématu odpovědi a ty prvky odpovědi, které se vyskytují i v otázce, tvoří téma výpovědi (Daneš, 1968, 1979 ad., Sgall, 1980, s. 46-53, např. *Restaurace by se měly více zaměřit na servis jídel.* – Na co by se restaurace měly více zaměřit?), nebo také test s negací vycházející z předpokladu, že negace zasazená do věty zasahuje její rematickou část, kdežto tematické prvky jsou negací nedotčené (P. Sgall a kol., 1980: 53–54). Pro určení rematické

složky má význam intonace (v mluveném projevu): intonační centrum (větný přízvuk) se klade na vlastní réma, neaktuálnější člen rematické části, což bývá typicky na konci výpovědi, ale nemusí tomu tak být vždy, obzvláště v subjektivně zabarveném projevu. Vzhledem k různorodosti a bohatství prostředků signalizujících toto členění je problematika rozlišení tématu a rématu značně složitá a žádný z testů není zcela spolehlivý. Daneš, který ve svých pracích obhajoval a rozpracoval otázkový test, o jeho účinnosti později vyjadřuje pochybnosti (1985, s. 190-191).

S obsahovým východiskem souvisí také pojetí tématu jako objektu myšlenky zpracovaném v článku F. Trávníčka "O tak zvaném aktuálním členění větném" (1961), který našel odezvu spíše u zahraničních než českých lingvistů (Vasconcellos, 1992; Combettes, 1998, McCabe 1998, 1999). Trávníček zde reaguje na stejnojmenný článek V. Mathesia (1939), jehož tvrzení o existenci vět bez východiska (základu) odmítá a argumentuje tím, že bez ohledu na způsob formulace ve větě má mluvčí vždy na mysli nějaký předmět myšlenky: „Došli jsme k závěru, že je podstata východiska širší než jeho známost z předešlé věty. Že je východiskem věty ten její člen, který přímo navazuje na O [objekt] myšlenky, z O vychází a tím větu uvozuje". Vzhledem k tomu, že týž obsah lze vyjádřit v jazyce různě, závisí na vůli mluvčího, jak východisko vyjádří. Na toto pojetí navazuje Muriel Vasconcellos (1992) a poté i Anne M. McCabe (1998, 1999, s. 63), podle níž je jednou z funkcí tématu signalizovat vztah mezi myšlenkou mluvčího a jejím vyjádřením v textu.

3.2.1.2 Téma jako počáteční prvek výpovědi

Téma výpovědi stojí obvykle na jejím počátku, respektive nalevo od rématu, což je typická nepříznačková pozice. V některých teoriích, založených především na pojetí tématu jako obsahového východiska výpovědi, se téma přímo ztotožňuje s počátečním prvkem výpovědi. Tento přístup se týká zejména vyjadřování tématu v angličtině a vychází často z Hallidayových prací: "the element selected by the speaker as theme is assigned first position in the sequence" (1976b, s. 179). Mluvčí umístěním informace na začátku ve výpovědi směřuje posluchače ke sdělení, které bude následovat, zatímco pozice na konci výpovědi naznačuje, že se jedná o nejzávažnější informaci. Halliday ale spolu s dalšími badateli přitom zdůrazňuje, že se nejedná o definici tématu, ale o způsob jeho vyjádření, který se ve všech jazycích neuplatňuje stejně (Halliday, 2004, s. 64; Eggins, 2004, s. 300).

Nicméně mnozí lingvisté ve svých analýzách tematické výstavby anglicky psaných textů zakládají určování tématu ve výpovědi právě na jeho počáteční pozici (mj. Wang, 2007; Jalilifar, 2010; Rørvik, 2012; Ebrahimi, 2016; Gunawan, 2017) a většinou i přejímají

Hallidayovo rozlišování témat topikových, textových a interpersonálních (Halliday, 2004, s. 79-87, Thompson, 2014, s. 163-164 ad.). Topikové téma je hlavní složkou výpovědi a bývá vyjádřeno nominálními, předložkovými a adverbialními frázemi (např. *tento hotel, v první části, zde*). Textové téma¹⁹ tvoří spojovací výrazy, které jsou dále členěny podle významu zejména na připojovací (např. *a, navíc, také*), kontrastivní (např. *ale, nicméně, naopak*), časové (např. *pak, nejdříve, mezitím*) a kauzální (např. *proto, z tohoto důvodu, tudíž*). Interpersonální téma představují modální výrazy (*pravděpodobně, podle mého názoru, naštěstí, upřímně řečeno* apod.). Téma může obsahovat pouze topikové téma (pak se označuje jako téma jednoduché), nebo může být navíc doplněno o téma textové a/nebo interpersonální (v tom případě se jedná o téma několikanásobné).

V češtině lze tendenci umisťovat téma na počátek výpovědi rovněž pozorovat (v nepříznačném projevu), ovšem vzhledem k vysoké míře slovosledné flexibility zde působí více slovosledných činitelů. Kromě aktuálního členění se uplatňují zejména činitel gramatický (spolu s činitelem členské sounáležitosti) a činitel rytmický (viz Svoboda, 1984; Uhlířová, 1984).

3.2.1.3 *Téma jako kontextově zapojený prvek výpovědi*

Chápání tématu jako prvku kontextově zapojeného a rématu jako prvku kontextově nezapojeného představuje pohled na výpověď jako součást vyššího celku (textu nebo textového úseku) a jejího zapojení do kontextu, slovního či situačního²⁰, bezprostředně předcházejícího či vzdálenějšího. Předpokládá návaznost po sobě jdoucích výpovědích tím, že téma určité výpovědi přejímá z některé z předchozích výpovědích nějaký prvek, ať už jeho opakováním, lexikální nebo pronominální substitucí či určitou souvislostí z předcházející výpovědi vyplývající. Kontextově zapojeným prvkem se většinou rozumí informace známá z kontextu (Daneš, 1979; Firbas, 1982) v protikladu s informací novou, která nese prvek kontextově nezapojený. Toto kritérium pro určování tématu považují někteří autoři za rozhodující, např. Hrbáček (1994, s. 46).

Vyvstává ale i zde otázka, jak definovat kontextovou zapojenost a zda ji lze ztotožnit se "známostí" informace. Za kontextově zapojené prvky lze určitě považovat ty, které jsou "v dané

¹⁹ Pojem *textové téma* se používá ve více významech, především se jím označuje téma celého textu nebo textového úseku, jež se vyjadřuje též výrazem *hypertéma* (zde ovšem neplatí vztah téma – réma).

²⁰ Rozlišuje se kontext slovní neboli jazykový, v němž se uplatňují složky sdělení známé nebo snadno odvoditelné z předcházejícího slovního textu, kontext situační, který zahrnuje fakta známá mluvčímu i příjemci z bezprostřední promluvové situace, a kontext zkušenostní založený na společných znalostech o "světě" (Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 552).

výpovědi připomínány jako prvky známé z předchozího kontextu" (Sgall, 1980, s. 31), ale někdy se k nim řadí i prvky obsažené v souboru znalostí o světě sdílených mluvčím i posluchačem, respektive prvky z tohoto souboru aktivizované v dané výpovědi²¹ (Sgall, 1980, s. 33).

Důležité je, co je v textu předkládáno jako známá informace a co jako informace nová. Mluvčí rozhoduje o tom, kterou informaci předkládá jako známou, a vychází přitom z určitého předpokladu, že ji za známou bude považovat i příjemce. Jako klíčový se tedy jeví ohled mluvčího na příjemce. O tom, jestli je mluvčího předpoklad je správný, nakonec ale rozhoduje příjemce a jeho interpretace sdělení. Podle Hallidaye je rozlišování známé a nové informace orientováno na příjemce, kdežto členění téma/réma odráží přístup mluvčího: "The Theme is what I, the speaker, choose to take as my point of departure. The Given is what you, the listener, already know about or have accessible to you. Theme + Rheme is speaker-oriented, while Given + New is listener-oriented" (2004, s. 93).

3.2.1.4 *Téma jako prvek s nízkým stupněm výpovědní dynamičnosti*

Podle Firbase představuje výpovědní dynamičnost „vlastnost sdělení (včetně jednotlivých promluv a výpovědí), která vyplývá ze skutečnosti, že sdělení není jev statický, ale dynamický, a kterou lze charakterizovat jako impuls rozvíjející sdělení v soulase s aktuálním (bezprostředním) komunikativním záměrem mluvčího a s cílem tento komunikativní záměr splnit“ (Firbas, 1980). Relativní míru, v níž jazyková složka obohacuje sdělení a v tomto smyslu je rozvíjí, nazývá stupněm výpovědní dynamičnosti. Prvek s nejnižším stupněm výpovědní dynamičnosti je považován za téma a prvek s nejvyšším stupněm výpovědní dynamičnosti za réma.

S pojmem výpovědní dynamičnost pracují v české lingvistice zejména dvě školy, tzv. brněnská koncepce, jejímiž vůdčími představiteli byli J. Firbas a z početné řady jeho žáků i A. Svoboda a která používá termín funkční větná perspektiva (FVP), a tzv. pražská koncepce zastoupená zejména P. Sgallem, E. Hajičovou a J. Panevovou a která zachovává Mathesiův pojem aktuální členění.

Pražská škola zůstává i u dichotomického členění větných částí na kontextově zapojené (tzv. základ) a nezapojené (tzv. ohnisko) a tyto části pak vnitřně člení podle míry výpovědní dynamičnosti. Brněnská škola nabízí členění výpovědi na tři části, a to téma – tranzit – réma. Při podrobnějším členění se v rámci tématu rozlišuje podle stupně výpovědní dynamičnosti

²¹ Tyto prvky ovšem můžeme také nazvat kontextově zapojenými, neboť se řadí do kontextu zkušenostního.

vlastní téma, které je prvkem s nejnižším relativním stupněm výpovědní dynamičnosti (je silně kontextově zapojené), a diatéma, které představuje nejvyšší stupeň výpovědní dynamičnosti a přináší částečně nebo zcela nové informace. Diatéma se obvykle nachází v iniciální pozici a vlastní téma nebo témata následují až za ním, v tzv. postiniciální pozici²². Pokud je tematických prvků ve výpovědi více, pak se na stupnici ještě rozlišují další přechodové prvky, a to téma tíhnoucí k vlastnímu tématu a téma tíhnoucí k diatématu.

Toto pojetí tak nabízí komplexní pohled na tematickou část věty a počítá s tím, že se nemusí skládat pouze z jednoho tematického prvku a také že některé z těchto prvků mohou být kontextově nezapojené. Zejména diatéma se jeví z hlediska přílivu informace a jejího toku jako značně dynamický prvek (ovšem s nižší výpovědní dynamičnosti než tranzit a réma), který buď obsahuje informaci zcela novou, např. *Včera jsem mu to tam vysvětlil během pěti minut*, nebo poprvé využívá informaci uvedenou jako novou v bezprostředně předcházejícím textu (může se kontextově pojít k obsahu jedné či více předcházejících vět či k rématu některé z předcházejících vět, např. *Celý tento problém jsem mu vysvětlil za pět minut* či *V jedné zemi panoval starý král a ten král měl tři syny.*), anebo staví do popředí prvek kontextově zapojený, čímž se vytvoří významový kontrast s jiným prvkem, např. *Jemu bych to půjčil, ale tobě to dám* (Svoboda, 1984).

Tranzit tvoří přechod mezi částí tematickou a rematickou a je tedy jednotkou nesoucí vyšší stupeň výpovědní dynamičnosti než prvky tematické části a nižší než prvky části rematické. Funkci tranzitu plní ve větě velmi často určité sloveso (ne ale vždy) a opět se zde nabízí pro podrobnou analýzu mezičlánků v podobě vlastního tranzitu, který je tvořen především temporálně-modálními exponenty slovesa. Réma lze členit na réma tíhnoucí k vlastnímu rématu a vlastní téma, což je prvek nesoucí nejvyšší stupeň výpovědní dynamičnosti celé výpovědi.

Stupně výpovědní dynamičnosti jednotlivých složek jsou výsledkem souhry čtyř faktorů: linearitu (složky sdělení jsou uspořádány za sebou), sémantiku (složky nesou určité významy),

²² Určitou obdobou vyčleňování více tematických prvků s různou funkcí je rozlišování tématu uvozovacího a navazovacího (Štícha, 1987), respektive dvojí funkce tématu ve výpovědi: "je-li funkcí tématu uvozovat, představit nějaký fakt jako něco, o čem je namístě něco sdělit, a funkcí navazovací, je-li funkcí tématu mj. navázat na něco, o čem se již (přímo nebo nepřímě) hovořilo, resp. o č v dané komunikativní situaci šlo a jde". Téma uvozovací je do textu jako téma teprve uváděno, stojí obvykle na začátku výpovědi a představuje v češtině především časový a prostorový rámec sdělení. Téma navazovací uvádí prvky kontextově zapojené a stojí za tématem uvozovacím (pokud výpověď obsahuje oba druhy témat). Štícha přisuzuje tomuto tématu vyšší stupeň aktivace (2013, s. 584), což je v rozporu s teorií výpovědní dynamičnosti, podle níž prvek stojící na počátku výpovědi bývá diatéma, tj. prvek dynamičtější, s vyšším stupněm výpovědní dynamičnosti než vlastní téma, které se nachází až za ním.

kontextu (slovního, situačního nebo zkušenostního) a intonace (v mluveném jazyce). Tyto faktory patří k jazykovým univerzáliím, ale konkrétní prostředky a způsoby jejich realizace se v různých jazycích liší, přičemž v češtině je vliv lineárního uspořádání (slovosledu) na výsledek souhry faktorů větší než např. v angličtině (Svoboda, 2006).

Ačkoli se teorie výpovědní dynamičnosti jeví jako komplexní a postihující v otázce tematické i informační struktury výpovědi většinu jevů, někteří autoři ji považují z hlediska praktičnosti pro analýzu tematické výstavby textu za problematickou. Nejzávažnější nedostatek spatřují v tom, že teorie neposkytuje jednoznačné kritérium pro stanovení hranice mezi tématem a rématem výpovědi (Martin, 1992), že rozhodování o tom, který prvek výpovědi má vyšší nebo nižší stupeň výpovědní dynamičnosti, bývá obtížné i že teorie pracuje především s izolovanými větami (Hawes, 1996; McCabe, 1999, s. 61).

3.2.2 Réma

Réma je nejdůležitější částí výpovědi, neboť obsahuje jádro sdělení a posouvá ho dopředu. Výpověď bez tematické části existovat může, ale bez rématu nikoli (Svoboda, 1984). Zatímco od tématu očekáváme, že se bude vztahovat k blízkému kontextu a bude orientovat čtenáře na sdělení věty, od rématu se očekává, že bude souviset s tématem a cíli textu jako celku (Fries, 1994). Nejen téma, ale i réma je důležité pro koherenci. Pokud se réma nejeví v daném kontextu jako relevantní nebo pokud nepřináší novou informaci, očekávání není naplněno a plynulý tok informací je přerušeno. V příkladu (10) opakuje podtržené réma informaci uvedenou už v předchozí výpovědi, je tedy uvedeno zbytečně a informační tok v textu zdržuje.

- (10) *Hlavním cílem mé bakalářské práce je poskytnout informace o gastronomických provozovnách, které se nachází v Praze 8 v Kobylisích. [...] Můj zájem se především soustředil na provozovny, které nalezneme ve vybrané lokalitě a tou jsou Kobylisy.*
(R-057u/2, 5)

V dichotomickém členění výpovědi je také možné definovat réma v protikladu k tématu: pokud identifikujeme téma (jako počáteční prvek výpovědi), tak réma tvoří celý zbytek výpovědi, a to směrem doprava od konce tématu (Eggins, 2004, s. 300). Z hlediska informační struktury textu za réma považujeme tu část výpovědi, která obsahuje novou informaci neboli nese nejvyšší stupeň výpovědní dynamičnosti.

Réma jako část výpovědi obsahující jádro sdělení je v textu zřetelně signalizováno. V mluveném projevu je nositelem intonačního centra a v psaném textu je označeno slovosledem, případně i dalšími jazykovými prostředky. Typická nepříznačková pozice je na

konci výpovědi (v oznamovací větě). Je-li třeba réma nebo některý rematický prvek více zdůraznit, je možné jej vyčlenit např. pomocí parcelace, vytýkací konstrukce nebo použitím rematizátorů²³. Finální pozici rématu však mohou bránit některé slovosledné tendence konkrétního jazyka, v češtině např. antepozice adjektivního přívlastku vůči řídicímu substantivu, postpozice neshodného přívlastku a vedlejší věty přívlastkové nebo postpozice infinitivu po určitém slovese. Nelze tedy za réma automaticky považovat každý výraz, který se nachází na konci věty. Naopak v příznakových výpovědích je silná tendence umisťovat réma na počátek výpovědi (Svoboda, 1984).

3.2.3 Téma v analýze tematické výstavby textu

Pro potřeby analýzy tematické výstavby textu je třeba jasně odlišit téma od rématu, což nebývá vždy snadné. Jak bylo výše uvedeno, žádné z uvedených pojetí nepředkládá řešení, které by platilo jednoznačně ve všech případech jazykového vyjádření, neboť variabilita jazykového ztvárnění různých obsahů je veliká. Hledání jasných a objektivních kritérií předpokládá určité zjednodušení, což může vést až ke zkreslenému pohledu na zkoumané jevy. Například pojetí tématu jako počátečního prvku výpovědi je použitelné jen na některé jazyky a i v angličtině se může v některých případech jevit jako sporné. Pokud bereme v úvahu, že prvky kontextově zapojené patří do části tematické, budeme považovat předmětná osobní zájmena za součást tématu, protože mají silnou koherenční funkci a odkazují především k předcházejícím složkám textu. Tato zájmena stojí v některých jazycích, např. v angličtině, povinně za určitým slovesem, a jsou tedy často automaticky řazena do rematické části výpovědi, např. S. Eggins nalézá ve větě *So they could actually do it through the umbilical artery or whatever* téma tvořené dvěma prvními slovy (*So they*) a zbytek věty považuje za réma (Eggins, 2004, s. 306), včetně zájmena *it*, o němž můžeme předpokládat, že odkazuje k některé předchozí části textu (věta je uvedena bez kontextu). Pokud větu přeložíme do češtiny, slovosled se změní a zájmeno se dostane mezi počáteční prvky věty: *Takže by to vlastně mohli udělat přes pupeční tepnu nebo tak nějak*. Slovosled sám o sobě tedy podle našeho názoru na rozlišení tématu a rématu nestačí (viz i Firbas, 1992, s. 125: „Word order is only one of the means of FSP and acts as such only under certain conditions.“).

Jak již bylo řečeno, výsledná interpretace textu, tudíž i vnímání tematické výstavby textu záleží do určité míry i na příjemci sdělení a může se mnohdy u různých osob lišit (Combettes,

²³ Rematizátory jsou výrazy, jejichž význam většinou obsahuje rys zdůraznění nebo vytýkání (např. *pouze, zejména, alespoň, hlavně, rovněž, výhradně*).

1998, Chafe, 1976, s. 30; Carter-Thomas, 2000, s. 71), o čemž svědčí také různé výzkumy zaměřené na jazykovou intuici rodilých mluvčích (např. Hajičová, 2008). Proto se v analýzách operujících s rozlišováním tématu a rématu setkáváme s kategorií zahrnující nejasné případy (např. (McCabe, 1999, s. 204-206) nebo s vyloučením takových případů z analyzovaného materiálu.

Komplikované případy se vyskytují i v souboru textů zkoumaných v této práci, což je dáno nejen tím, že pro odborné texty jsou typické složité syntaktické konstrukce, ale i tím, že autoři textů patří k méně zkušeným pisatelům (studenti bakalářských oborů ekonomického zaměření) a u nerodilých mluvčích k tomu ještě navíc přistupuje nižší úroveň znalosti jazyka. Z těchto důvodů je v této práci rovněž nutné určité zjednodušení, abychom stanovili pokud možno jasná kritéria pro rozlišení tématu a rématu a omezili subjektivní hodnocení jednotlivých případů. Přejímáme v zásadě tripartitní členění výpovědi funkční větné perspektivy, tedy na téma, tranzit a réma. Podrobnější členění, zejména stupně výpovědní dynamičnosti tematických prvků, bereme v úvahu pouze při řešení složitějších případů. Pro určení jednotlivých částí respektujeme uvedené tři základní faktory (pro psaný text) ovlivňující stupně výpovědní dynamičnosti: sémantiku, kontext a linearitu.

Za téma je v této práci považovaná ta část výpovědi, která je obsahovým východiskem sdělení a zároveň sémanticky relevantní vzhledem k tématu vyššího celku, zejména odstavce, obsahuje kontextově zapojené složky a nachází se vlevo od rematické části výpovědi. Réma je člen s nejvyšším stupněm informační závažnosti, obsahuje novou informaci a ve výpovědi zaujímá finální pozici. Tranzit čili přechodný prvek je obvykle představován slovesem, které svým významem nepatří ani do tematické, ani do rematické části, respektive je obtížné ho k jedné z částí zařadit. Sloveso ovšem nemá charakter tranzitu automaticky, v některých případech plní zřetelně funkci tématu nebo rématu. Uvedené charakteristiky jsou v analýze považované za typické a odchylky jsou pak podrobněji zkoumány. Snažíme se přitom o odlišení odchylek, které koherenci a plynulost textu nenarušují, od těch, které ztěžují jeho porozumění.

3.3 PROSTŘEDKY NAVAZOVÁNÍ V TEXTU

Při zkoumání tematické výstavby textu se opíráme o teorii tematických posloupností popisujících typy návaznosti po sobě jdoucích výpovědích (viz kapitola 3.4). Textové navazování se realizuje prostřednictvím sémantických vztahů mezi textovými jednotkami, které tvoří vztahy nejen tematické, tedy vztahy mezi tématy výpovědích, ale i vztahy rematické, „jako

logicko-sémantické vztahy mezi výpověďmi, dané především významovým poměrem rémat, v nichž jsou významová těžiště výpovědí“ (Hrbáček, 1987). Oba typy vztahů se v textech vyjadřují různými jazykovými prostředky, a to prostředky tematického navazování a prostředky rematických vztahů (časových, kauzálních, atd.), které vyjadřují významové sepětí výpovědí v textu (Hrbáček, 1987).

3.3.1 Tematické vztahy a odkazovací prostředky

Tematické vztahy vytvářejí tematické trasy či tematické posloupnosti, neboť témata jednotlivých výpovědí se vyvozují z předcházejících výpovědí v textu. Návaznost těchto témat bývá realizována explicitně jazykovými prostředky koheze, a to prostředky odkazovacími, konektory a prostředky gramatickými (gramatická shoda, shoda časových forem atd.), nebo může být také pouze implikována sémantickými vztahy mezi lexikálními výrazy (Kolářová, 2017).

Mezi odkazovací prostředky se obvykle řadí pronominalizace a lexikální opakování. Pronominalizace představuje substituci plnovýznamového pojmenování zájmeným výrazem (zájmenem osobním, ukazovacím či přivlastňovacím, případně i zvrátným, a zájmeným příslovcem). Zájmeno má v textu silnou koherenční funkci a jeho užívání souvisí s ekonomii vyjadřování (Vychodilová, 2008, s. 93). Užívá se v případech, kdy není třeba antecedent opakovat (Kolářová, 2011, s. 982) a odkazuje většinou k jednoznačnému, explicitně vyjádřenému antecedentu, případně též k většímu úseku textu (Nědolužko, 2011, s. 94). Ukazovací zájmena a ukazovací zájmenná příslovce, souhrnně označovaná jako demonstrativa, mají svůj deiktický význam, ale nemají svou vlastní referenci, jejich lexikální sémantika může být definována pouze ve vztahu k entitě, na niž je vztažena (Hirschová, 2008). Užívají se samostatně nebo jako přivlastková zájmena ve spojení s anaforickým substantivem. Typicky se vyskytují v kontaktním navazování, viz příklady (11) a (12).

(11) *Třetí část je návrhová a ta vychází z výše zmíněné analýzy cestovního ruchu nejen v Evropské unii, ale i v České republice.* (R-100u/31)

(12) *Jak už jsem zjistila v analytické části, tak z celkového počtu 40 pětihvězdičkových hotelů jich 31 poskytuje kongresovou službu a 9 hotelů tuto službu neposkytuje.* (R-064n/2)

Při lexikálním opakování jsou antecedent a postcedent vyjádřeny plnovýznamovým pojmenováním a je mezi nimi vztah významové identity nebo alespoň blízkosti. Může se jednat o opakování pojmenování totožným výrazem nebo jiným pojmenováním se stejným nebo

podobným významem (Vychodilová, 2008, s. 47–48). Opakování téhož plnovýznamového pojmenování, jímž rozumíme užití v antecedentu a postcedentu totožného výrazu odkazujícího k témuž referentu (ve frankofonní lingvistice označované jako věrná anafora²⁴), zahrnuje opakování prosté a modifikované. Prosté opakování spočívá v tom, že postcedent je formálně zcela identický se svým antecedentem, tzn. že je vyjádřen tímž výrazem se stejnou slovnědruhovou platností a v plném rozsahu. Pokud je antecedent rozvitý, opakuje se i s rozvíjejícími členy. Ke zcela identickým výrazům počítáme rovněž víceslovné názvy a jejich iniciálové zkratky (*Česká republika – ČR*). Typicky bývají oba členy koreferenční dvojice vyjádřeny substantivem, případně rozvitou jmennou frází, viz příklad (13).

- (13) *V hotelu Duo jsem sice trávil jeden pracovní den, ale mám možnost předávat si zkušenosti se svým manželem, který pracuje na pozici Manažer ubytovacího úseku v tomto hotelu. V hotelu Duo je největším problémem neskolený agenturní personál a chybějící směrnice a standardy.* (R-088n/16-17)

Modifikovaným pojmenováním rozumíme opakování významového jádra antecedentu vyjádřeného plnovýznamovým pojmenováním. Jde především o případy zvané v některých pracích částečné a rozšířené opakování (srov. Vychodilová, 2008, s. 56-60; Nédolužko, 2011, s. 105). Při částečném opakování se v postcedentu opakuje pouze významové jádro antecedentu bez charakterizačních nebo hodnotících atributů. Jedná se vlastně o elipsu těchto atributů, které jsou snadno odvoditelné z kontextu (příklad 14).

- (14) *Hlavním cílem práce je analyzovat a následně zjistit rozdíly ve znalostech židovské kultury a možných etických problémů v cestovním ruchu vyplývajících z kulturních odlišností. Rozdíly ve znalostech budu zjišťovat u studentů vysokých škol z oboru cestovního ruchu, hotelnictví, gastronomie a jiných příbuzných oborů, tedy budoucích pracovníků v tomto odvětví.* (R-060u/10-11)

K částečnému opakování počítáme rovněž změnu atributu při zachování totožnosti referentu. Atributem může být např. adjektivum nebo také přívlastková věta (příklad 15). Často se jedná o náhradu atributu textovým identifikátorem, tj. ukazovacím zájmenem nebo jiným

²⁴ Věrná i nevěrná anafora (anaphore fidèle, anaphore infidèle) spočívá v odkazování k témuž předmětu řeči, přičemž věrná anafora k tomu využívá opakování stejného pojmenování, kdežto anafora nevěrná lexikální substituce jiným, významově podobným výrazem (Le Pesant, 2002; Lundquist, 2005). Pro nekoreferenční odkazování se používá, stejně jako v české terminologii, termín asociační anafora.

ukazovacím výrazem (*daný, zmíněný, uvedený* apod.), což se dá vnímat i jako opakování významového jádra bez atributů s připojeným identifikátorem, viz příklady (16) a (17).

- (15) *Můj zájem se především soustředil na provozovny, které nalezneme ve vybrané lokalitě a tou jsou Kobylice. Vybrané provozovny jsou detailně zmapované. (R-057u/5-6)*
- (16) *Dále popisují jednotlivé hotely, jejich nabídku ubytování, možnosti gastronomie a jiné zajímavé služby, které svým klientům poskytují a nabízí. V závěru zkoumám výše zmíněné hotely z hlediska marketingové komunikace. (R-051u/14-15)*
- (17) *Ve druhé části jsem se zaměřila na analýzu samotnou, kterou jsem prováděla pomocí dotazníků a pochůzek po restauracích, které se nacházejí v Kobylicích. V této části je charakterizovaná tato část Prahy. (R-057u/33-34)*

Při rozšířeném opakování má postcedent podobu antecedentu rozšířeného o charakterizační atributy, případně i o textový identifikátor (Vychodilová, 2008, s. 59). V odborném textu se s tímto jevem setkáváme spíše zřídka a obvykle to znamená i rozšíření informační (příklad 18).

- (18) *Správná strava totiž dělá hodně pro zdraví a tím více u seniorů. Správná a dle zdravotního stavu stravníka upravená strava má jistě nemalý podíl na životní kvalitě seniora. (R-094n/9-10)*

K případům modifikovaného opakování řadíme další formy opakování téhož pojmenování s drobnými formálními modifikacemi, jako je např. slovnědruhovú transpozice (příklad 19), změna jmenného čísla, pokud je referent totožný (zpravidla v generickém významu, viz příklad 20), nebo změna větňčlenskú, kdy antecedent je v pozici atributu a v postcedentu se stává diatématem, většinou ve funkci subjektu (v příkladu 21 by bylo možné převést adjektivní atribut *pražské hotely* na atribut substantivní: *hotely v Praze*, na který navazuje téma následující výpovědi: *Praha*).

- (19) *Můj průzkum probíhal na pražském Andělu, kde je mladé centrum města a je zde mnoho podniků různých kvalit a zaměření. Zkoumal jsem opravdu jen restaurace. (R-070u/10-11)*
- (20) *Všechny hotely se nachází v blízkosti vlakového nádraží či autobusových zastávek, a proto není pro klienty problém do hotelu dojít, pokud jim bude nabídnuto solidní ubytování a výborná gastronomie. (R-051n/22)*
- (21) *V minulosti jsem pracovala v kongresovém hotelu ve Varšavě a tak mě zajímalo, jak jsou na tom pražské hotely, zdali nabízejí dostatečný počet sálů a jaká je*

kapacita těchto sálů. Praha patří mezi nejzajímavější turistickou destinaci z celé České republiky. (R-064u/5)

V některých případech můžeme nalézt kombinaci více modifikací, jak je patrné i z výše uvedených příkladů: *všechny hotely – hotel* (lze považovat i za částečné opakování, s odebráním atributu *všechny*), *pražské hotely – Praha* (zároveň slovnědruhovú změna).

Lexikální opakování jiným pojmenováním neboli lexikální substituce spočívá v tom, že v antecedentu a postcedentu jsou použita odlišná pojmenování, která mají stejný nebo podobný význam. Vztah mezi nimi je založen na synonymii nebo antonymii, s významem víceméně totožným, viz příklad (22) Kromě tzv. čistých (Daneš, 1979) nebo úplných synonym se využívají i synonyma částečná (neúplná), která mají shodný základní pojmový obsah a v některých sémantických rysech se liší. Uplatňují se také vztahy proprium – apelativum, hyponymum – hyperonymum, respektive konkrétní – zevšeobecňující výraz apod. (viz příklad 23).

(22) *Během provedené analýzy dotazníku a rozhovorů bylo zjištěno několik nedostatků ve struktuře stravování obou nemocnic. Podle mého názoru musejí být provedené změny a opravy chyb ... (NR-023n/1-2)*

(23) *Kontrola výsledků práce musí být provedena ze zákaznického hlediska – jak zákazníci hodnotí práci zaměstnanců. Zatím je tento proces na dobré úrovni (NR-008n/72-73)*

Postcedent přitom může obsahovat rozšiřující informace a význam pojmenování v antecedentu obohatit, což Vychodilová označuje pojmem specifická renominace (2008, s. 52), případně může dojít i ke krácení významu, zejména v případě užití zevšeobecňujícího výrazu (v příkladu 24 výraz *tento problém* shrnuje obsah celé předchozí věty).

(24) *Tyto prodejny ale nejsou dostupné veškerým českým domácnostem a ne každý si může dovolit navštívit kamenné prodejny z hlediska času. Tento problém by prozatím alespoň částečně mohly vyřešit e-shopy. (R-065n/63-64)*

Lexikální substituce se uskutečňuje rovněž mezi pojmenováními, která nejsou sémanticky synonymní, ale jejich významová souvislost vzniká na základě textu a je vyvoditelná pouze na základě kontextu, proto jsou označována jako kontextová synonyma (Vychodilová, 2008, s. 83). V příkladu (25) je výrazem *pracoviště* myšlena *restaurace*, což vyplývá z první výpovědi úryvku, kde je nastoleno téma pracovního prostředí pro zaměstnance restaurace.

(25) *Vytvoření příjemného prostředí nejen pro hosty, ale i zaměstnance podniku je pro mě jako pro potenciálního zakladatele nového gastronomického konceptu velmi důležité. Sám o tom vím dost z vlastních zkušeností. Restaurace může být velmi úspěšná, ale jestliže nebude na pracovišti panovat dobrá nálada, tak nikdy výkony nebudou stoprocentní.* (R-089n/31-33)

Užívání synonymních výrazů je motivováno především snahou o variantní vyjadřování, neboť umožňuje vyhnout se stylisticky nevhodnému opakování stejných pojmenování (Štícha, 2013, s. 907). Snadné a jednoznačné přiřazení výrazu k odpovídajícímu antecedentu však vyžaduje, aby čtenář význam takto spojených pojmenování znal a dokázal jejich vztah správně interpretovat.

Ze sémantického hlediska posuzujeme anaforické (izotopické) vztahy mezi předměty řeči, zejména míru jejich identity. V zásadě se rozlišují vztahy koreferenční a nekoreferenční. Pokud jsou předměty řeči ve výpovědích zcela totožné, mluvíme o vztahu koreferenčním. Nekoreferenční vztah jakožto anaforický vztah založený na různosti předmětů řeči se realizuje mezi výrazy, které si jsou významově nebo pragmaticky blízké, mezi nimiž je určitá významová souvislost. Z této charakteristiky vyplývá, že postcedent takového vztahu je typicky vyjádřen plnovýznamovým pojmenováním, nikoli eliptickým vyjádřením nebo pronominální substitucí²⁵. Tento vztah referenční různosti se v literatuře necharakterizuje zcela jednotně a liší se i terminologicky. Označuje se jako vztah sémantické ekvivalence (Hrbáček, 1994, s. 14-18), jako vztah alterace²⁶ (Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 701), pseudokoreference (Vychodilová, 2008, s. 123) nebo jako asociační anafora (Nědolužko, 2011, s. 50): „Asociační anaforou (bridging) se rozumí nekoreferenční sémantický vztah mezi mimojazykovými entitami, které jsou označovány lexikálními jednotkami daného páru“.

Daneš vztahy referenční různosti dělí na vztahy založené na částečné identitě předmětů řeči obsahující inkluzi nebo členství v množině a na vztahy založené na sémantické blízkosti. U obou těchto typů zdůrazňuje podmínku, že předměty řeči spjaté těmito vztahy musejí být objektivně z kontextu vyvoditelné. Sám ovšem uznává, že v některých případech je rozlišení objektivní a subjektivní souvztažnosti obtížné (1985, s. 200). Podobně rozeznává Vychodilová

²⁵ Vychodilová (2008, s. 126-129) uvádí i případy nekoreferenčního užití zájmených výrazů, např. *Zdejší kolchoz se jmenuje Rudý klas a ten za řekou je Vorošilovův*. V daném příkladu se jedná spíše o referenční různost identifikátoru (*ten*) se současnou elipsou určovaného substantiva (*kolchoz*).

²⁶ Hrbáček však pod pojmem alterace rozumí pouze „vztah mezi stejnými pojmenováními, jejichž určovací členy (nebo rozdílné gramatické vlastnosti), zvané alterátory, je vztahují k různým předmětům řeči“ (1994, s. 15).

předměty řeči ve vztahu částečné koreference (vztahy inkluzivní a množinové) a pseudokoreference (2008, s. 117, 123).

Nědolužko (2011, s. 147-151) uvádí typologii významových vztahů asociační anafory vycházející z různých klasifikací více či méně podrobných. Mezi nimi figuruje především meronymický vztah části a celku (*ruka – prst*), vztah mezi množinou a podmnožinou/prvkem množiny (*masné speciality – párky*), vztah mezi generickým a specifickým významem (*vodoměry – porouchané vodoměry*), vztah mezi entitou a určitým objektem, který má vzhledem k této entitě jedinečnou funkci (*firma – ředitel*), vztah kontrastu ad. Podobné vztahy uvádí i Daneš (1979), který rozlišuje vztah sémantické příbuznosti (podobnosti) a vztah sémantické souvislosti. Vztah sémantické příbuznosti je založený na inkluzi (množina – podmnožina/ prvek množiny) a obsahuje rovněž vztah generický význam – specifický význam. Vztah sémantické souvislosti zahrnuje vztah celku a části i vztah přináležitosti nebo sounáležitosti v širokém smyslu (často splývající se vztahem části a celku, např. *Dostal jsem podivný dopis. Znáмка byla nalepena vzhůru nohama a adresa byla sotva čitelná.*) obsahující též vztahy temporálního charakteru (dárky – vánoce), vztahy typu vnitropropozičního (činnost – nástroj, činnost – konatel apod.) a vztahy symptomatické, např. *K večeru se dostavila vysoká horečka. Přesto však hlásící se nemoc nepropukla dosud v plné síle.* V příkladu (26) se jedná o modifikované opakování stejného substantiva (*osoba*) s odlišným charakterizačním atributem, který vyjadřuje různost předmětů řeči (*stabilnější – aktivní*), zde ve vztahu kontrastu. Příklad (27) ukazuje vztah mezi prvkem množiny (*podpora prodeje*) a množinou (*marketing*) vyjádřený různými pojmenováními.

(26) *Například stabilnější osoba má ráda více fixní platové ohodnocení, pevnou pracovní dobu, sociální podporu atd. Aktivní osoba preferuje plat, závislý na výkonu atd.* (NR-029n/16-17)

(27) *Opět musím připomenout fakt, že v mé práci neřeším problém podpory prodeje jedné konkrétní firmy a tudíž budu návrhy na marketingovou strategii aplikovat obecně na gastronomická zařízení.* (R-069n/9)

Za zvláštní typ realizace opakování bývá někdy považováno tzv. nulové opakování, tedy elipsa gramatického podmětu (Zimová, 1991), v češtině obvyklá a často dokonce obligatorní: „pdmět v češtině nebývá slovně vyjádřen, jestliže je znám z předchozího kontextu nebo ze situace, ukazuje na něj dost jasně shodovým tvarem, tj. osobními koncovkami, přísudek“ (Grepel, 1986, s. 239). Elipsa gramatického podmětu představuje velmi těsné navazování obsahující „prvky silně kontextově zapojené, tj. takové, které jsou z kontextu (slovního či

situačního) natolik známé, že mluvčí zde používá minimální možné signalizace k tomu, aby ukázal, že daný prvek je v rámci gramaticko-sémantické struktury věty přítomen“ (Svoboda, 1984). Motivací absence vyjádření subjektu ve 3. osobě indikativu a kondicionálu v případě, že byl vyjádřen v předchozí výpovědi, bývá záměr mluvčího neopakovat stejné pojmenování (Zimová, 1994, s. 77), v koordinačním vztahu se nevyjadřuje vůbec. V následujícím příkladu se elidovaný gramatický podmět se shoduje s vyjádřeným podmětem vyskytující se v bezprostředně přecházející výpovědi, a to často v rámci souvětí (viz příklad 28, elidovaný podmět označujeme podtržením v hranatých závorkách).

- (28) *Seminář vznikl k uctění památky Karla Nejdla a k příležitosti jeho nedožitých 90. narozenin. [] Koná se každý rok v listopadu a [] je věnován regionální historii.*
(R-062u/25-26)

Frekventovaným prostředkem koherence je textová elipsa, tedy „specifický způsob realizace syntaktické struktury, totiž jako neobsazení té její pozice, u které by se předpokládalo, že bude obsazena“ (Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 663). Nejčastěji se jedná o elipsu anaforickou (řidčeji kataforickou), kde lze elidovaný prvek na základě bezprostředně předcházejícího kontextu (méně často i ve větší kontextové vzdálenosti) dosadit. Vypustit lze pouze známou, kontextově zapojenou informaci uvedenou zejména v tematické části výpovědi, nikdy v rématu (idem, 1987, s. 664). U elipsy nedochází k informační ztrátě, nejedná se o neúplnost obsahovou, nýbrž o neúplnost z hlediska jazykového vyjádření. Explicitně vyjádřená tematická složka se v následující výpovědi vypustí, protože je z kontextu jednoznačně dosaditelná a je zbytečné (a ze stylistického hlediska i nevhodné) ji opakovat. V některých konstrukcích může dojít k vypuštění celé tematické části výpovědi a zůstává jen část rematická (Mikulová, 2011, s. 18, 49-50). Elipsa úzce souvisí s relevancí jakožto jednou z vlastností textu, která je založena na určité vyváženosti explicitnosti a implicitnosti vyjádření. Míru implicitnosti, aby odvoditelnost vypuštěné složky byla pro čtenáře snadná a jasná, je ovšem obtížné stanovit (Rysová, 2016).

Jak již bylo zmíněno, navazování může být kontaktní nebo distantní. Při kontaktním navazování se antecedent nachází v bezprostředně předcházející výpovědi, zatímco distantní navazování je založeno na vztažení jazykového prostředku k antecedentu ve vzdálenějším kontextu. Stanovení této vzdálenosti, na niž lze určitou informaci sledovat, není však jednoduché a názory na to se v literatuře značně liší, např. B. Dubois (1987) zkoumá ve svých analýzách posloupnost až do vzdálenosti 12 klauzí a A. McCabe (1999) se proti tomu omezuje na maximálně 3 výpovědi. Distantní navazování předpokládá přerušení tematické posloupnosti, kdy se mezi postcedentem a antecedentem nachází jedna nebo více výpovědí s odlišným

tématem. V následujícím příkladu (29) je tématem všech výpovědí úryvku *obchodní oddělení (hotelu)* kromě výpovědi druhé. Třetí výpověď tedy navazuje na výpověď první a tento „návrát“ ke vzdálenějšímu antecedentu vyžaduje jasnou signalizaci, tedy explicitní vyjádření tématu. Typickým prostředkem je opakování téhož pojmenování, jak ukazuje tento příklad. Z dalších odkazovacích prostředků lze použít ještě substituci synonymickým pojmenováním, to však pouze za předpokladu, že antecedent lze snadno identifikovat.

- (29) (V1) *Obchodní oddělení se řídí vizí a misí vypracované hotelovým řetězcem Carlson Rezidor Hotel Group, který je pro hotel značným přínosem.* (V2) *Značka Radisson Blu je pro hosty značkou kvality s výjimečným servisem, která je velkou konkurenční výhodou.* (V3) *Obchodní oddělení hotelu si zvolilo prodejní strategii „Spokojený host“ (V4) a všechny činnosti tohoto oddělení jsou zaměřeny na spokojenost zákazníka.* (R-098n/2-4)

3.3.2 Rematické vztahy a spojovací prostředky

Zatímco tematické posloupnosti vyjadřují určitou tematickou kostru textu, jeho „osnovu“ (Daneš, 1985, s. 214), rematické vztahy představují obsahově sémantické vztahy mezi výpověďmi (Hrbáček, 1994, s. 51). Soubor rematických prvků, tvořící rematické sledy (Daneš, 1985, s. 212) či rematické trasy (Firbas, 1992, s. 79) vyjadřuje obsah sdělení textu, jeho sémantickou strukturu (Adam, 2009). Ačkoli se ve výzkumu tematické výstavby textu věnuje větší pozornost problematice tématu, „je to právě réma, co představuje vlastní informační jádro sdělení“ (Daneš, 2009a, s. 444). Z hlediska výpovědní dynamičnosti se nejdynamičtější prvky nacházejí právě v rématu výpovědi a jejich tzv. sémantická homogenost (mj. Adam, 2007, s. 52) hraje významnou roli jak v koherenci textu, tak i z hlediska úspěšné komunikace, protože je důležité, aby informace uvedené v rématech určitého textového úseku spolu souvisely a tvořily ucelený soubor informací k danému tématu.

Jazykové prostředky vyjadřující rematické vztahy jsou výrazy, které mají schopnost spojovat výpovědi a vyjadřovat významové vztahy mezi nimi. Jsou to v první řadě speciální prostředky s funkcí spojovací, které nejsou větnými členy (Hrbáček, 1987), nazývané někdy souhrnně jako spojovací výrazy či konektory. Mezi ně se řadí spojky (*ale, nebo, proto*) a spojovací adverbia, resp. částice (*dokonce, jen, přece*), a dále i celá škála lexikálních výrazů, které svým významem mohou plnit navazovací funkci a signalizovat významové vztahy mezi výpověďmi, např. *z tohoto důvodu, jinak řečeno*. V české lingvistice se tento druh spojovacích prostředků v některých pojetích člení podle významu na různé kategorie a také se užívají různé

pojmy, např. časové a prostorové relátory (Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 706) nebo časové a prostorové orientátory (Štícha, 2013, s. 914-915), textové orientátory (Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 713; Hoffmannová, 1983, s. 106), některé částice se označují pojmem kontextualizátory (Daneš, 1985, s. 161; Štícha, 2013, s. 913) apod. M. Rysová označuje spojovací prostředky jako diskurzni konektory a člení je na primární a sekundární (2018, s. 61). Primárními jsou spojovací synsémantika, tedy spojovací výrazy, které nejsou větnými členy, a jako sekundární jsou označeny víceslovné spojovací struktury, které plní ve větě funkci větných členů (*kvůli tomu*) nebo větných modifikátorů (*stručně řečeno*). Navíc ještě vyčleňuje tzv. volné konektivní fráze, které se od diskurzni konektorů liší tím, že jsou silně závislé na kontextu, např. *kvůli tomuto počasí* (Rysová, 2018, s. 76).

Klasifikace významových vztahů není rovněž jednotná, nicméně základní typy jsou u většiny autorů podobné. Hrbáček (1994, s. 52) vymezuje čtyři základní typy rematických vztahů, a to vztahy enumerativní (výčtové), explikativní (vysvětlovací), temporální (časové) a kauzální (příčinné). Rysová (2018, s. 33-37) a Poláková (2015, s. 63) vycházejí z členění Pražského diskurzniho korpusu (PDiT, viz Poláková, 2013) a rozlišují jako základní typy vztah časový, kauzální, kontrastivní a navazovací, které pak dále člení podrobněji na dílčí kategorie. V rámci časových vztahů vyčleňují vztah současnosti a nesoučasnosti (předčasnost a následnost), u kauzálních vztahů např. vztah příčiny a důsledku, podmínky, explikace, účelu, u kontrastivních vztahů zejména vztah opozice, konfrontace, přípustky, rektifikace, gradace a u navazovacích vztahů vztah konjunkce, konjunktivní a disjunktivní alterace, exemplifikace, specifikace atd. V základních typech se shodují s typologií často užívanou v zahraniční literatuře vycházející zejména z prací Hallidaye (1976, s. 238), který uvádí stejné vztahy (additive, adversative, causal, temporal). K podrobné klasifikaci významových vztahů mezi výpověďmi se někteří autoři (Hrbáček, 1994, s. 52; Daneš, 1985, s. 213) staví opatrně, protože vzhledem k variabilitě a různé míře explicitnosti vyjádření těchto vztahů bývá jejich jednoznačné určení někdy obtížné.

3.4 TEMATICKÁ VÝSTAVBA TEXTU

3.4.1 Tematické posloupnosti výpovědi

Pro zkoumání tematické výstavby textu nestačí jen analýza jednotlivých výpovědí, ale je třeba se zaměřit na jejich postavení a funkci v textu, na jejich uspořádání v určitém textovém úseku (odstavci, tematickém úseku nebo v celém textu). Tomu se věnoval F. Daneš a jako první

ve světové lingvistice popsal teorii tematických posloupností (1968). V ní vymezuje typy návaznosti výpovědí, které v textu následují za sebou. Tematická posloupnost „není pouhým sledem témat, nýbrž postihuje zároveň i jejich návaznost mezi sebou, i tematické vztahy k textovým úsekům nebo celkům“ (Daneš, 1968).

Daneš se přitom opírá o teorii aktuálního členění a odvolává se na Mathesia, ovšem základní dva typy tematických posloupností najdeme už u H. Weila, který rozlišuje posloupnost paralelní (la marche parallèle), odpovídající Danešově tematické posloupnosti s průběžným tématem, a posloupnost „postupnou“ (la marche progressive), tedy návaznost na réma předcházející výpovědi (Weil, 1844, s. 34).

Typy tematických posloupností představil Daneš ve více pracích (zejména 1968, 1974, 1985; Čmejrková, 1999) a různě je v nich upravoval a řadil do skupin. Prvním kritériem uplatňovaným pro vymezení jednotlivých typů je to, na kterou jednotku téma výpovědi navazuje: zda je tematizováno téma předcházející výpovědi, nebo její réma, či celá předcházející výpověď, případně sled více výpovědí. Dále zohledňuje také to, jestli je tematizovaná složka přejata (opakuje se), nebo derivována (neopakuje se, ale nějak s předchozí souvisí), a nakonec zda se jedná o navazování kontaktní, tedy na bezprostředně předcházející výpověď, nebo distantní čili vzdálené (Daneš, 1985, s. 210).

Na Daneše navazuje řada lingvistů, kteří z jeho tematických posloupností vycházejí a mnohdy je dále různým způsobem modifikují. Členění na hlavní typy a jejich podtypy či varianty se liší jak v pracích Daneše, tak i u ostatních badatelů, všichni ale k základním řadí dva typy, zmiňované už Weilem, a to tematizaci tématu (posloupnost s průběžným tématem) a tematizaci rématu. Představíme tedy tematické posloupnosti na základě těchto dvou typů a další posloupnosti jako jejich varianty.

3.4.1.1 Tematizace tématu

V případě tematizace tématu neboli tematické posloupnosti s průběžným/stálým tématem zůstává téma ve výpovědích stejné (opakuje se) a přiřazují se k němu vždy nová rémata. Schematicky lze tuto posloupnost znázornit takto:

T1 – R1

T2 (=T1) – R2

T3 (=T1) – R3

V následujícím úryvku (příklad 30) je tématem všech tří výpovědí výraz *teoretická část*, vyjádřený ve první výpovědi a zopakovaný ve třetí výpovědi, zatímco ve druhé výpovědi má

formu nevyjádřeného gramatického subjektu (to je patrné z tvaru slovesa i paralelní větné stavby).

- (30) ***Teoretická část** předkládané práce se zabývá hodnocením měření návštěvnosti za využití zbytkových dat mobilních operátorů a [__] snaží se zjistit, jaké kladné a záporné stránky má zmíněná metoda měření návštěvnosti. Dále teoretická část práce pojednává o způsobu provedení měření návštěvnosti pomocí zbytkových dat a o tom, jaké odchylky se vyskytují při monitoringu návštěvnosti uskutečněném pomocí zmíněné metody.* (NR-004u/5-6)

Mezi varianty tematizace tématu můžeme zařadit derivační tematizaci tématu (tematickou posloupnost s derivací průběžného tématu), tematické odvozování z hypertématu, rozvíjení rozštěpeného tématu a shrnutí témat.

V případě derivační tematizace tématu není téma výpovědi totožné s tématem předcházející výpovědi, nýbrž je jeho obměnou (Hrbáček, 1994, s. 48), je z něho odvozeno na základě nějaké, nejčastěji sémantické souvislosti (Daneš, 1985, s. 209). Tento typ posloupnosti ilustruje příklad (31), v němž téma druhé výpovědi (*nezaměstnanost*) je významově spjato s tématem trh práce.

- (31) *V kapitalismu a tržním hospodářství je funkční **trh práce** jednou ze základních nutností pro dlouhodobý hospodářský růst. Otázka řešení nezaměstnanosti se tak objevuje jako prioritní součást vládních a politických programů.* (NR-041u/13-14)

Tematické odvozování z hypertématu spočívá ve vztahu tématu výpovědi k tématu vyššího textového úseku než výpověď, např. odstavce nebo kapitoly, kdy témata jednotlivých výpovědí se týkají různých stránek nadřazeného tématu. Tento typ posloupnosti může splývat s průběžným tématem (Daneš, 1968), protože dané hypertéma lze považovat za společné téma výpovědí, které však není explicitně vyjádřené. Úryvek v příkladu (32) můžeme chápat jako sled výpovědí s různými tématy, které vyplývají z tématu odstavce (*vzhled hotelu*), anebo jako sled výpovědí s tímž tématem, který je v některých výpovědích elidovaný: *Restaurace, bary, recepcie a další veřejné prostory [hotelu] ...; V pokojích [hotelu] ...*

- (32) ***Celkový vzhled hotelu**, jak exteriéru, tak i interiéru, odpovídá čtyř hvězdičkové kategorii. Restaurace, bary, recepcie a další veřejné prostory jsou designově sjednocené a působí jako celek. V pokojích je kvalitní a moderní nábytek a zároveň nabízí luxus i pohodlí.* (R-082n/5-7)

Rozvíjení rozštěpeného tématu jako podtyp tematizace tématu uvádí Hrbáček (1994, s. 49) a představuje ho následujícím příkladem: *Bratři Jiří a Janek zdělili chalupu. Jiřík byl starší,*

mladší Janek odešel do světa. Z toho vyplývá, že téma první výpovědi obsahuje více tematických prvků a tyto prvky se stávají postupně tématy následujících výpovědí. Jedná se vlastně o posloupnost vyššího stupně zahrnující více posloupností nižšího stupně, podobně jako u rozvíjení rozštěpeného rématu (viz níže). Lze ji totiž rozložit na dvě po sobě jdoucí posloupnosti s tematizací tématu, přičemž v první je tematizován jeden prvek (explicitní nebo implicitní) tematické části první výpovědi, a v další je tematizováno téma druhé výpovědi jakožto téma nekoreferenční (často kontrastní). Tento typ je v našem korpusu zastoupen spíše ojediněle (příklad 33):

- (33) *V obou řetězcích se předpokládá existence několika úrovní standardů. V řetězci Orea to jsou standardy Classic a Exclusive; (V3) v řetězci Accor to jsou standardy Luxury, Upscale, Midscale, Economy.* (NR-003n/9-10)

U varianty nazvané shrnutí témat je téma výpovědi shrnutím dvou nebo více témat předešlých výpovědí, viz příklad (34).

- (34) *Masová propagace zdravého životního stylu a užívání „zdravých“ potravin může zvýšit celkové povědomí obyvatelstva o konzumování jídla a přemýšlet více o svých nákupech. Informování lidí o biopotravinách může být ve formě sociálních reklam, billboardů a bannerů na internetu, přednášek pro středoškoláky, maminky s dětmi atd. Reklama, kterou používají maloobchodní řetězce, také již někdy informuje i o bioprodukcí. Finanční podpora takových propagačních aktivit by měla být v zájmu státních organizací a vlády.* (NR-030n/7-10)

3.4.1.2 Tematizace rématu

Při tematizaci rématu je tématem výpovědi réma výpovědi předchozí, což vyjadřuje následující schéma a příklad (35):

T1 – R1

T2 (=R1) – R2

- (35) *Je také nutné vyvinout **program kontroly kvality**. Tento program zahrnuje definici cílů pro dosažení fungování programů obsahové části tohoto dokumentu.* (NR-032n/53-54)

K variantám tematizace rématu řadíme derivační tematizaci rématu, rozvíjení rozštěpeného rématu, shrnutí rémat, tematizaci celé předchozí výpovědi, resp. širšího textového úseku, tematický skok a tematizaci komunikační funkce nebo formy předcházejícího úseku.

Varianta derivační tematizace rématu představuje (analogicky jako u derivace stálého tématu) navázání na réma předchozí výpovědi nikoli jeho opakováním nebo substitucí, ale jeho obměnou, zejména na základě sémantické souvislosti. V následujícím příkladu (36) jde o souvislost mezi islamofobií a islámem.

- (36) *V následující kapitole praktické části je vymezena tzv. **islamofobie** a příčiny její existence v české společnosti. Přítomnost islámu vyvolává u západního světa obavy.* (NR-035u/21-22)

V případě rozvíjení rozštěpeného rématu obsahuje réma výpovědi více prvků, které jsou postupně rozvíjeny jako témata následujících výpovědí, viz příklad (37).

- (37) *Práce je rozdělena do **tří částí**. V první části se seznámíme s charakteristikou cestovního ruchu, [...] Druhá část monitoruje a analyzuje ty pracovníky cestovních kanceláří, u kterých se klade důraz na jazykovou vybavenost [...] Třetí část nabízí návrhy a typy, které by mohly vést ke zlepšení aktuální situace na trhu.* (R-054u/8-12)

Tento typ posloupnosti je posloupností vyššího stupně zahrnující více posloupností nižšího stupně. Lze ji totiž rozložit na posloupnost s tematizací rématu, v níž je tematizován jeden z rematických prvků předchozí výpovědi, a na následnou tematizaci tématu, v níž je tematizováno téma předchozí výpovědi jakožto téma nekoreferenční (zpravidla kontrastní).

V případě shrnutí rémat je téma výpovědi shrnutím dvou nebo více rémat předchozích výpovědí (příklad 38).

- (38) *V současnosti můžeme pozorovat na jedné straně úpadek **zemědělství a průmyslu** a na druhé straně se zvyšuje zaměstnanost v **sektoru služeb**. Tato práce se soustřeďuje na souvislosti mezi těmito odvětvími ve vývoji zaměstnanosti.* (NR-041u/1-2)

V případě tematizace celé předchozí výpovědi, resp. širšího textového úseku se k antecedentu často odkazuje demonstrativem nebo nějakým generalizujícím výrazem (příklady 39 a 40).

- (39) ***Reklama je všude kolem nás a užívání doplňků stravy je dnes velmi rozšířené. To** byl hlavní důvod, proč jsme si zvolili za téma naší práce doplňky stravy a etičnost jejich reklam.* (R-053u/1-2)
- (40) *[...] Výše uvedená tvrzení platí dvojnásobně pro sektor služeb, kam bezesporu patří hotelnictví.* (NR-001u/9)

Varianta zvaná „tematický skok“ představuje zvláštní typ tematické posloupnosti spočívající v tom, že se některý článek řetězce vynechá, protože se jeví jako samozřejmý a snadno se doplní ze souvislosti. Návaznost tématu na předchozí výpověď není tedy explicitně vyjádřena, ale je evidentní a odvoditelná z kontextu, ovšem v závislosti na věcných znalostech čtenáře. Svým způsobem může odpovídat tzv. nepřesné anafóře²⁷. V příkladu (41) není souvislost mezi teambuildingovými akcemi a mezilidskými vztahy přímo vyjádřena, ale lze ji pochopit na základě znalosti pojmu teambuilding i na základě informací uvedených v textu předcházejícím této výpovědi.

(41) *Podle mého názoru **obor mezilidských vztahů** je velmi důležitý pro pocit spokojenosti na pracovišti, proto provedení teambuildingových akcí, večírků a neformálních setkání je vždy aktuální a bude působit pozitivně na celkovou atmosféru v kolektivu.* (NR-029n/34).

Za další variantu lze také pokládat tematizaci komunikační funkce nebo formy předcházejícího úseku (Hrbáček, 1994, s. 50-51). Vzhledem k rozsáhlému předchozímu kontextu, k němuž se téma příslušné výpovědi vztahuje, uvádíme v příkladu (42) pouze poslední výpověď s odkazujícím výrazem:

(42) *K tomuto odstavci mohou uvést i vlastní zkušenost při náboru zaměstnance do rychlého občerstvení.* (R-081n/61)

3.4.1.3 Další typy posloupností

B.L. Dubois (1987), v zahraniční literatuře velmi často citovaná, rovněž považuje za základní uvedené dva typy posloupností (tematizaci tématu a tematizaci rématu) a v rámci jejich podtypů se zajímá především o vzdálenost mezi tématem a jeho antecedentem a o počet antecedentů. Oba typy posloupnosti dále dělí na posloupnost jednoduchou (simple development), kdy téma navazuje pouze na jeden prvek a má tedy jen jeden antecedent, a několikanásobnou (multiple development), kdy je antecedentů tématu více. Jednoduchá posloupnost může spočívat v navazování kontaktním nebo distantním. Distantní navazování (gapped development), v němž mezi tématem výpovědi a jeho antecedentem stojí jedna či více výpovědí s antecedentem odlišným, chápe jako samostatný podtyp spočívající v přerušení

²⁷ Nepřesná anafóra odkazuje ke složce, která není v textu explicitně přítomná, nicméně je možné ji z významu textu vyvodit, např. *Paní Nováková absolvovala rekvalifikační kurz podvojného účetnictví. Na této pozici pak pracovala v jedné soukromé firmě.* (Uhlířová, 2011, s. 1002-1003)

tematické linie. Tento podtyp přejal do své klasifikace také např. Leong (2005) a podobně jej vyčleňuje i Hawes (2015) jako Constant Gap Progression. U několikanásobné posloupnosti B.L. Dubois rozlišuje postup separační, který odpovídá rozštěpení tématu nebo rématu, a integrační neboli shrnutí tématu nebo rématu (viz i Leong, 2005).

Podobně L. Lautamatti (1987) v rámci tematické strukturní analýzy (TSA – Topical structure analysis) stanovila základní dva typy tematických posloupností založené na tematizaci tématu bezprostředně předcházející výpovědi (parallel progression) a na tematizaci rématu bezprostředně předcházející výpovědi (sequential progression). K nim připojila třetí typ založený na distantní tematizaci tématu (extended parallel progression) a J. Simpson (2000) je doplnila ještě o analogický čtvrtý typ založený na distantní tematizaci rématu (extended sequential progression).

Další hojně citovanou obměnu Danešova modelu předkládá S. Eggins (2004, s. 324-325) pod názvem Thematic development a rozlišuje tři typy tematických posloupností: tematizaci tématu (theme reiteration), tematizaci rématu (zig-zag pattern) a rozštěpení rématu (multiple-Rheme pattern).

S novým typem posloupnosti přichází Leong (2005) a nazývá jej boxed development; u toho typu navazuje na téma předchozí výpovědi téma i réma následující výpovědi:

T1 – R1

T2 (=T1) – R2 (=R1)

Zařazuje tedy do posloupnosti nejen téma, ale i réma. Jako příklad uvádí výpovědi převzaté z mluveného projevu: *and I had not done this well, in fact, I'd done it badly* (T1, T2 = I, R1 = this, R2 = it).

Rematizaci neboli návaznost na předchozí výpověď nikoli v tématu, ale v rématu zmiňuje okrajově i Daneš jako stylisticky příznakovou modifikaci vyskytující se například v uměleckém stylu (1985, s. 211). Nevylučuje ji ani Červenka (1969): „výpovědi mohou navazovat souvislosti, zapojovat se do kontextu také na základě svých rémat, a nelze tedy říci, že složky tlumočící skutečnosti známé jsou vždycky zároveň i tematické“. Rematizaci jako typ tematické posloupnosti uvádí rovněž Enkvist (1974), který kromě dvou základních typů tematické posloupnosti (thematic iteration, thematic progression) uvádí i dva typy rematické posloupnosti: rhematic iteration a rhematic regression. Posloupnost se stálým rématem (rhematic iteration) demonstruje na následujícím příkladu: *John loved Margaret. I also admired her enormously* (R1 = Margaret, R2 = her). Pro posloupnost, kterou bychom mohli nazvat rematizací tématu (rhematic regression), uvádí Leong (2004) tento příklad: *Margaret published*

a book. But no one believed her. Zde druhá výpověď navazuje na téma předchozí výpovědi svým rématem (T1 = Margaret, R2 = her).

V uvedených příkladech Enkvista a Leonga hraje roli rozlišení tématu a rématu typické pro angličtinu, kdybychom je ale přeložili do češtiny, dostali bychom díky českému volnějšímú slovosledu jiné pořadí větných členů a tím i jiné hodnocení jejich tematicko-rematické funkce. Jako příklad můžeme uvést překlad poslední dvojice vět: *Margaret vydala knihu. Ale nikdo jí nevěřil.* Zájmeno *jí* v druhé větě chápeme jako tematický prvek, nikoli jako réma, čemuž nasvědčuje i jeho pozice před slovesem. V českém textu bychom tedy uvedené příklady řadili k typům tematické, nikoli rematické posloupnosti.

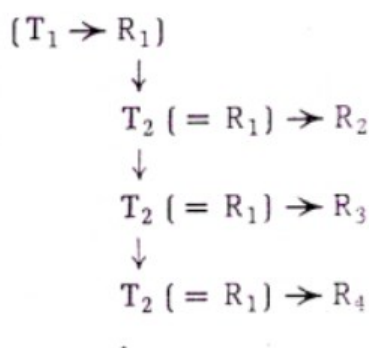
Jak sám Daneš uvádí (1985, s. 211) a jak vyplývá i z uvedených modifikací, tematické posloupnosti jsou v zásadě koncipovány jako ideální modely, které v reálném textu mohou být realizovány v mnoha různých variantách a v analýze rozmanitých textů je možné nalézt ještě řadu dalších podob. Většina výše zmíněných lingvistů zkoumala tematické posloupnosti na odborných psaných textech, kde dominují nepříznačové postupy. Stylisticky příznakové a obzvláště spontánní mluvené projevy vykazují ještě větší variabilitu posloupností. V naší literatuře se výstavbě mluvených projevů věnuje zejména J. Hoffmannová a O. Müllerová (Müllerová, 1976; Hoffmannová, 1999; Hoffmannová, 2000; Čmejrková, 2011 aj.), případně i Martínková (2014), v zahraničí např. Leong (2005), Cloran (1995) nebo Maynard (1986).

Rozmanitost typů tematických posloupností souvisí nejen s mnohotvárností jazykového vyjádření v různých formách jazykových projevů a stylů, ale i s růzností pohledu na způsob jejich identifikace. Při zkoumání typů posloupností u různých autorů zjišťujeme, že některé jejich příklady lze posuzovat odlišně v závislosti na výchozích kritériích, zejména co se týče identifikace textové jednotky vstupující do posloupnosti (celá výpověď nebo pouze věta hlavní, případně všechny klauze) a identifikace tématu. Jak už bylo zmíněno, vymezení tématu zdaleka není jednoznačné a hraje v něm také roli gramatický systém příslušného jazyka, tudíž například v češtině a angličtině je možné chápat v některých případech rozlišení tématu a rématu odlišně. Nelze pominout ani vliv interpretace textu, který je často do určité míry subjektivní. Proto se zdá vhodnější hodnotit jednotlivé typy posloupností spíše jako možné interpretace.

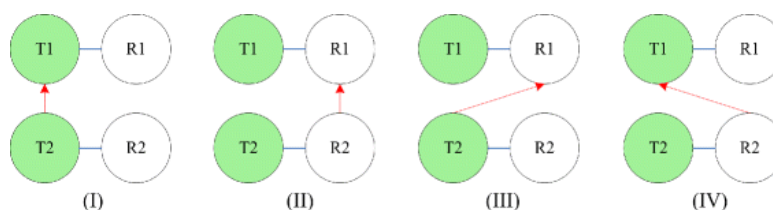
Není ostatně ani tak důležité přiřadit konkrétní jazykové realizace ke stanoveným typům tematické posloupnosti, ale především na základě této klasifikace zachytit typické postupy a jejich varianty či odchylky (srov. Červenka, 1969) v rámci určitého jazyka, stylu, typu textu, tématu apod. Tematická výstavba textu je předmětem zájmu mnoha komparativních studií zkoumajících rozdíly mezi jazyky či mezi styly. Například Simpson (2000) a McCabe (1999) zkoumají tematickou výstavbu odstavců odborných textů v angličtině a španělštině, Jalilifar

(2009) se zabývá výstavbou anglických akademických textů a jejich překladů do češtiny, Drápela (2011) porovnává odborný styl v současné angličtině se stylem publicistickým, Dušková (2010) analyzuje anglický akademický a narativní text. Tematické posloupnosti jsou využívány rovněž při zjišťování stupně obtížnosti porozumění textů, především učebního stylu (např. Lautamatti, 1987) a ve velké míře jsou zkoumány žákovské texty s didaktickým záměrem využít teorii tematických posloupností pro výuku psaní v prvním i druhém/cizím jazyce (viz 4. kapitola).

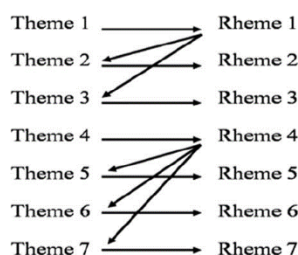
K názornému zobrazení tematických posloupností se používají různá schematická znázornění (viz např. obrázky 1-3), ale většinu z nich je obtížné vytvářet v elektronické verzi textu a navíc při schematizaci delšího textu vzniká málo přehledný obrazec.

Obrázek 1: Zobrazení tematických posloupností (Daneš, 1968)

Obrázek 2: Zobrazení tematických posloupností (Xi, 2017)

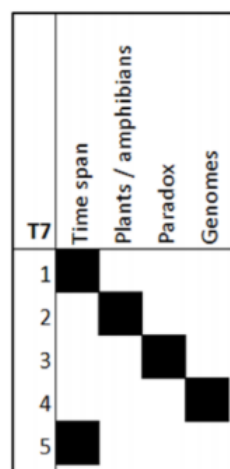

Obrázek 3: Zobrazení tematických posloupností (Alyousef, 2016)

Leong (2015, 2016, 2018, 2019) navrhuje zjednodušené schéma, které lze poměrně snadno vytvořit v tabulkovém editoru (např. Microsoft Excel). Toto schéma sleduje pouze výskyt

různých témat v jednotlivých výpovědích, témata ve schématu zachycena nejsou. Cílem je přehledně znázornit vývoj témat v textu. Pro přehlednost autor vychází ze zjednodušeného modelu tematických posloupností, v němž identifikuje pouze témata, která zobrazuje v tabulce barevným (černým) vyplněním buňky v řádku představujícím příslušnou výpověď a ve sloupci odpovídajícím danému tématu. Každému tématu odpovídá jeden sloupec. V následujícím příkladu (43) Leong nachází v každé z prvních čtyř výpovědí jiné téma, což je znázorněno barevnou buňkou pokaždé v novém sloupci (obrázek 4). Téma páté výpovědi je totožné s tématem výpovědi první, proto se barevná buňka nachází v prvním sloupci.

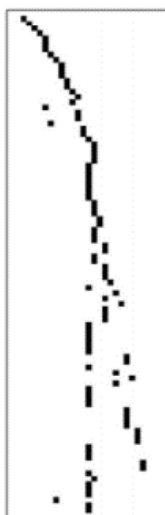
- (43) [1] *For more than half a century, genome size has been known to correlate poorly with organism size and complexity.*
 [2] *Many flowering plants and amphibians have genome sizes (or C value) that are >>10 times larger than those of mammals.*
 [3] *This so-called “C-value paradox” was thought to be solved by the discovery that only 1%–2% of our genomes have protein-coding potential.*
 [4] *The rest of the genome consists largely of repetitive DNA, with satellite DNA, retrotransposable elements, and DNA transposons accounting for ~50% of noncoding sequences.*
 [5] *For much of the past few decades, these poorly conserved elements have been considered “junk DNA”—remnants of evolution and genetic parasites that proliferate without constraint of purifying selection. (T07)*

Obrázek 4: Zobrazení tematických posloupností (Leong, 2018)

Leong rozlišuje pro zjednodušení dva hlavní typy tematických posloupností, které toto schéma umožňuje znázornit. Tematizaci tématu představuje opakování téhož tématu, tedy přítomnost dvou a více označených buněk v témže sloupci, kdežto tematizace rématu je zobrazena barevnou buňkou v jiném sloupci. Autor předpokládá, že v případě tematizace rématu je nové téma odvozeno z rématu předchozí výpovědi. Schéma celého textu pak ukazuje, která z obou posloupností převažuje a jak se témata postupně vyvíjejí. Znázornění delšího textu ukazuje obrázek č. 5. Toto zobrazení umožňuje také snadno spočítat výskyt různých témat a jejich poměr k počtu výpovědí (index tematické hustoty, Leong, 2016). Autor (Leong, 2018) dává k dispozici šablonu v editoru Microsoft Excel k vytvoření tohoto schématu včetně podrobného návodu²⁸.

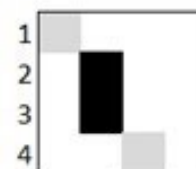
²⁸ Šablona je k dispozici na autorových webových stránkách:

Obrázek 5: Zobrazení tematických posloupností delšího textu (Leong, 2018)

Toto grafické ztvárnění tematických posloupností využíváme v naší práci především pro znázornění tematické linie jednotlivých typů odstavců, případně pro vizualizaci některých netypických postupů. V případě, že se v odstavci vyskytne nové téma, které nenavazuje na téma ani réma předchozí výpovědi, označujeme ho šedou barvou. Z technického hlediska stačí v tabulkovém procesoru nastavit šířku sloupce na hodnotu 1,98 (případně 2), aby buňky měly tvar čtverce, a pak buňky vyplnit příslušnou barvou.

- (44) *1/ Cestovní ruch a pohostinství také mají výhody při spolupráci s prodejci biopotravin, 2/ proto by se měla tato spolupráce rozvíjet, 3/ bylo by vhodné mít vztahy i s Českou centrálou cestovního ruchu a profesními organizacemi. 4/ Ekoagroturistika a biogastronomie mají obrovský potenciál k rozvoji. (NR-030n/36-37)*

Obrázek 6: Zobrazení tematických posloupností odstavce (vlastní zpracování)

Obrázek 6 ukazuje tematickou linii odstavce obsahujícího čtyři výpovědi (příklad 44), kde téma 2. výpovědi je totožné s rématem 1. výpovědi a téma 3. výpovědi souvisí s rématem 1. výpovědi (*spolupráce – vztahy*). Téma 4. výpovědi se ale objevuje nově, byť s předchozími výpověďmi určitým způsobem souvisí, ovšem v kontextu odstavce působí jako další téma a

jehož návaznost na předchozí výpovědi není zjevná. Ve schématu jsou nová témata (v 1. a 4. výpovědi) označena šedou barvou a navazující témata barvou černou.

3.4.2 Tematická výstavba odstavce a vyšších jednotek textu

Problematice výstavby odstavce se v české lingvistice věnuje tradičně především stylistika, kdežto textová lingvistika spíše okrajově, s výjimkou Daneše a jeho typologie odstavců. Z hlediska tematické výstavby jsou klíčovými momenty tematické posloupnosti uvnitř odstavce tvořící jeho obsahovou jednotu a vnitřní soudržnost na straně jedné a vztah odstavce k okolním odstavcům představující jeho zapojení do vyššího textového celku (Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 636, Čechová, 2011, s. 400) na straně druhé. Určitou roli hraje přitom i délka odstavce.

3.4.2.1 Charakteristika odstavce

Obsahová jednotka odstavce je dána především tématem odstavce, které je podřízeno hypertématu vyššího textového úseku a samo se v textu rozvíjí nebo se vyvíjí a mění v témata jiná. Spojení informací či dokonce témat do jednoho odstavce vyjadřuje spojitost těchto informací (Čechová, 2011, s. 399; Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 636).

Ve vztahu odstavce k okolním odstavcům je důležitá jeho pozice v rámci vyššího textového úseku. Úvodní odstavec celého textu navazuje maximálně na nadpis, na jiné texty nebo na mimotextovou situaci (Čechová, 2011, s. 400). Pokud se jedná o úvodní odstavec textového úseku (např. kapitoly nebo oddílu), navazuje na téma tohoto úseku (hypertéma), případně i na předchozí části textu. Tzv. vnitřní odstavce navazují obvykle na odstavce předchozí a zároveň poukazují na odstavce následující. Tato návaznost bývá zřetelnější, pokud s okolními odstavci obsahově souvisejí a tvoří s nimi tematický celek, označovaný např. Danešem jako odstavcová skupina (1994) nebo Hrbáčkem jako promluvový úsek (1994, s. 73–80). V takovém případě se mluví o měkkém přechodu, kde koncové výpovědi připravují čtenáře na obsah odstavce následujícího nebo první výpověď odstavce navazuje na odstavec předcházející. Ostrý přechod se vyskytuje na hranici dvou obsahových celků, kdy nový odstavec obsahuje odlišné téma, např. v odborných textech, kde odstavce mohou představovat i jednotlivé položky ve výčtu (Čechová, 2008, s. 120). K měkkým a ostrým přechodům se uvádí i přechody prudké (Bečka, 1964, 1992), k nimž dochází při náhlé změně tématu a výraznému přerušení tematické linie. Závěrečné odstavce text uzavírají, shrnují, popř. odkazují na texty další.

Nový odstavec signalizuje obvykle změnu tématu nebo nový aspekt jeho rozvíjení. (Čechová, 2011, s. 399). Počátek odstavce uvnitř textu nebo textového úseku obsahuje nové téma celého odstavce nebo navazuje na téma odstavce předchozího. Konec obsahuje přechod k následujícímu odstavci, někdy i naznačuje jeho téma (Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 637).

Délka odstavce závisí na typu textu, typu odstavce, vzájemném vztahu odstavců a také na individuálním autorském záměru a stylu, hlavně v uměleckých textech (Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 637). Velmi krátký odstavec bývá nápadný, zdůrazňuje určitou myšlenku (Bečka, 1992, s. 400). To souvisí s principem, podle kterého se významnější informace dostává osamostatnění, neboť vyčlenění informace do zvláštního odstavce ji odděluje od jiných sdělení a ukazuje ji jako závažnou. V uměleckých textech může být odstavec tvořen i jedinou větou nebo její částí (nevětnou výpovědí). Význam může mít také kontrast délky sousedních odstavců (Čechová, 2008, s. 119).

Odstavce dodávají textu také rytmus: krátké odstavce text zrychlují a dlouhé ho zpomalují. Členění na velmi krátké odstavce text drobí, příliš dlouhé odstavce zase činí text nepřehledným, monotónním, únavným. Rozsah odstavce závisí i na druhu textu. Delší bývají v textech odborných, např. u výkladů, kratší v dynamickém vypravování (Čechová, 2011, s. 400). Někdy je patrná snaha o rytmickou harmonizaci, např. dvě dílčí témata jsou spojena do jednoho odstavce, pokud jsou krátká, nebo jsou vyčleněna do samostatných odstavců, pokud jsou delší (Bessonat, 1988). Pojmy jako krátký nebo dlouhý odstavec jsou však nejednoznačné a ani optimální délku odstavce nelze stanovit, protože závisí na mnoha faktorech. Formou doporučení se převážně v zahraničních stylistických příručkách uvádí „ideální“ rozsah odstavce, např. 100-300 slov, případně maximálně 12 řádků (Obdržálková, 2013, s. 27).

Ze stylistického hlediska má odstavec odlišnou úlohu v textech příznakových, především uměleckých, a v textech objektivního charakteru. Texty odborného stylu jsou typicky nepříznačné a členění na odstavce souvisí s jeho základními rysy, tedy s důrazem na jasné, přesné, srozumitelné a přehledné vyjadřování. Výrazněji než v jiných stylech odráží tematickou strukturu textu (Hrbáček, 1994, s. 80), tudíž i častěji nový odstavec signalizuje nové téma nebo jiný aspekt daného tématu a v rámci tematického úseku na sebe odstavce častěji explicitně navazují. Rozsah odstavců bývá delší a většinou i vyváženější, harmoničtější, tj. méně často dochází ke kontrastu velmi dlouhých a velmi krátkých odstavců. Zvláštní ráz má odstavec ve výčtu, v odborném textu se často vyskytujícím, kde jednotlivé položky mohou představovat i velmi krátké odstavce a jsou spjaty společným hypertématem a mnohdy i číslováním (Bečka, 1964).

3.4.2.2 *Typologie odstavců a odstavcových skupin*

V české lingvistice se typologií odstavců zabývá především F. Daneš, a to z hlediska jejich tematické výstavby²⁹. Téma odstavce (O-téma) se jeví ve vztahu k tématům vyššího stupně (vyšším textovým úsekům, oddílům, kapitolám i celého textu) jako dílčí téma a zároveň jako hypertéma ve vztahu k tématům jednotlivých výpovědí (V-tématům), které odstavec tvoří. Daneš přitom vychází z úvah V. Mathesia, který už v roce 1942 rozlišuje tři základní typy vztahu odstavcového tématu k tématům jednotlivých výpovědí: odstavcové téma v rámci odstavce může být stálé, může se rozvíjet a může se vyvíjet. Rozvíjí se, "když postupně nabývají platnosti jeho různé stránky nebo když se v odstavci rozpadá na několik souvislých témat vedlejších", a vyvíjí se, když se proměňuje v téma nové (Mathesius, 1983, s. 144).

Daneš (1994) navazuje na Mathesiovo členění s využitím své teorie tematických posloupností a vymezuje čtyři typy tematické výstavby odstavce. Zachovává typ se stálým O-tématem, založeným na tematické posloupnosti s průběžným tématem, a typ s vyvíjecím se O-tématem, kdy se O-téma uvnitř odstavce proměňuje a přechází v téma nové. Typ odstavců, v nichž se v Mathesiově pojetí odstavcové téma rozvíjí, Daneš podrobněji člení do dvou typů, dále ještě dělených na podtypy.

První typ nazývá odstavce s rozvíjeným O-tématem a řadí sem ty odstavce, jejichž V-témata v zásadě zachovávají O-téma, jsou řazena paralelně, ale nejsou zcela identická, nýbrž spolu obsahově souvisejí. Rozlišují se zde dva podtypy, a to odstavce s aspektovým O-tématem, kde jednotlivé výpovědi tematizují svými V-tématy různé aspekty O-tématu (z hlediska tematické posloupnosti odpovídají derivovaným tématům), a odstavce s rozštěpeným O-tématem, kde se O-téma rozštěpuje na více dílčích témat, která jsou postupně zpracovávána v jednotlivých V-témech. Podle příkladu uvedeného Danešem je tento typ založen na tematické posloupnosti s rozštěpeným rématem: *Znečišťování vod a zamořování ovzduší má na jedné straně progresivní, na druhé straně regresivní tendenci. Progresivní tendenci má proto, že ... Regresivní tendence spočívá zase v tom, že ...* (Daneš, 1994).

Druhý typ označuje jako odstavce rámcové, u nichž má O-téma charakter jistého obsahového rámce, jehož složky jsou postupně rozvíjené jako jednotlivá V-témata. Tento typ se rovněž člení na dva podtypy, a to na rámec dynamický, který představují odstavce s postupnou specifikací O-tématu na základě sériové tematizace předcházejícího rématu (V-tématem každé výpovědi je réma výpovědi předcházející), a rámec statický, zahrnující odstavce

²⁹ Odstavce lze klasifikovat podle mnoha různých kritérií, např. podle významových vztahů, distribuce informace, navazovacích prostředků, vyjádření hranic odstavce apod. (viz Bessonat, 1998).

s exemplifikací či výčtem složek O-tématu, které "mají buď povahu T-R nexů (nespojené žádný typem TP), anebo nemají nexální povahu výpovědí" (Daneš 1994).

Danešovu typologii odstavců dále rozpracovává R. Pípalová, která ji využívá pro analýzu textů v angličtině. V podstatě Danešovy čtyři typy přejímá a sdružuje je do dvou základních skupin, které označuje jako odstavce s úzkým O-tématem a odstavce se širokým O-tématem. Odstavce s úzkým O-tématem zahrnují typ se stálým a rozvíjeným O-tématem a do skupiny se širokým O-tématem řadí odstavce rámcové a odstavce s vyvíjecím se O-tématem. Pro klasifikaci jednotlivých typů vychází z výrazně rozšířené škály kritérií, čímž "hranice mezi nimi poněkud modifikuje" (Pípalová, 2010). Mezi tato kritéria patří typy, uspořádání, hierarchie a četnost tematických posloupností, typ textových tematických paradigmat, role tematických a kohezních návazností ad. Významnou roli přitom hraje rozlišení paralelního a sériového uspořádání V-témat: v paralelním uspořádání navazují dva nebo více tematických řetězců na stejný antecedent, zatímco v sériovém uspořádání odkazuje každý tematický řetězec pouze na jeden antecedent. Podle Pípalové se u stálého tématu sériové a paralelní uspořádání témat shoduje, typ aspektový a tematický (s postupnou specifikací) se zakládá hlavně na sériové strategii a typ s rozštěpeným a výčtovým O-tématem na paralelní strategii. V tom se rozchází s Danešovým pojetím, podle něhož je uspořádání témat u typů se stálým a rozvíjeným O-tématem paralelní, tedy i u typu aspektového.

Tato neshoda může pramenit z poněkud širokého vymezení odstavce s aspektovým O-tématem, u Daneše velmi stručně charakterizovaného jako tematizace různých aspektů O-tématu, u Pípalové (2010) jako spojení tematických prvků "vazbou široce pojaté inkluze (tj. vztah celku a části, hyperonyma a hyponyma, obecného prvku a jeho konkrétního příkladu, výrazu označujícího druh a poddruh, typ a podtyp, atp.)". Při analýze odstavců se toto spojení může jevit jako zřejmé v různé míře, od zjevné spojitosti, z kontextu snadno odvoditelné, až po vztah více vzdálený, kde můžeme váhat, zda jde o stejné či jiné téma.

Pojetí jednotlivých typů odstavců souvisí také s chápáním tematických posloupností, jak bylo uvedeno výše (kapitola 3.4.1). V případě, že je posloupnost s derivovaným tématem vnímána jako varianta tematizace tématu, bude i typ odstavce s aspektovým O-tématem pokládán za odstavec se stálým O-tématem.³⁰ Stejně tak se nejednoznačně jeví rovněž charakteristika typu rámcového odstavce s exemplifikací či výčtem složek O-tématu, protože

³⁰ Pípalová v této souvislosti na jedné straně uvádí, že typ aspektový je založen na sériové strategii, ale na druhé straně poznamenává, že má též typ koherence a tematické posloupnosti jako typ se stálým O-tématem (2008a, s. 77).

jednotlivé položky výčtu jsou vždy nějakým způsobem spojeny se společným antecedentem, v mnoha případech alespoň implicitně, jinak by totiž koherence odstavce byla slabá a srozumitelnost jeho obsahu obtížná. Takto můžeme chápat příklad (45), který uvádí Daneš ve svém článku (1994):

(45) *V posledních letech se technika i teorie automatického řízení rozvíjí přímo bouřlivě. Tak např. byly silně rozvinuty stroje a jejich soustavy, které jsou schopny automaticky provádět až stovky operací v předepsaném sledu. Vysoké technické úrovně dosáhly programově řízené stroje, které s vysokou přesností obrábějí automaticky součásti i velmi složitého tvaru. Byla v podstatě zvládnuta konstrukce i technologie náročných řídicích systémů i počítačů analogových a číslicových. V teoretické oblasti byla vypracována obecně platná teorie řízení, zejména na úseku lineární teorie regulace.*

Společným antecedentem je zde první výpověď odstavce „*V posledních letech se technika i teorie automatického řízení rozvíjí přímo bouřlivě*“ a výčet příkladů obsažený v následujících čtyřech výpovědích by teoreticky mohl být explicitně uveden (ostatně výraz *tak* na začátku druhé výpovědi k obsahu předcházející výpovědi odkazuje), např. "*Příkladem toho rozvoje je...*", "*Jako další příklad můžeme uvést...*". Z hlediska srozumitelnosti je takové explicitní uvedení výčtu zbytečné, nicméně je implicitně přítomné. Tematické uspořádání výčtu či exemplifikace má tedy blízko k typu se stálým O-tématem, přičemž společné téma může i nemusí být explicitně vyjádřeno. Tomu nasvědčuje i to, že Daneš sám tentýž úryvek uvádí ve svém článku o tematických posloupnostech (1968) jako příklad tematické posloupnosti s průběžným tématem.

Vzhledem k velké variabilitě jazykového vyjadřování je stanovení jednoznačných kritérií, podle nichž lze tematické uspořádání odstavců jednotným způsobem klasifikovat, podobně jako u tematických posloupností, problematické. Odstavcové typy jsou, jak uvádí sám autor (Daneš 1994), abstraktní vzorce, ideální schémata, která se však v reálných konkrétních textech vyskytují v čisté podobě zřídka. Podobně komentuje svůj výklad i Obdržálková: „Výše uvedené příklady byly vybrány pro ilustraci a do značné míry jde o typické představitele jednotlivých typů. V praxi však rozlišení jednotlivých kategorií není zcela jednoznačné a jednotlivé způsoby tematické návaznosti se různě kombinují“ (2013, s. 70). Pípalová v této souvislosti uplatňuje teorii centra a periferie, podle níž za centrální považuje typy v základní podobě a různé modifikace a kombinace řadí do kategorie periferie (2010).

Uvedené typy tematické výstavby odstavců jsou předmětem zájmu několika prací ve snaze identifikovat typickou výstavbu textu různých funkčních stylů v určitém jazyce (Pípalová, 2004, 2008a, 2008b, 2010) nebo z hlediska komparativní translatologie zjistit rozdíly v textové výstavbě různých jazyků (Králová 1999; Obdržálková, 2013), případně i zkoumat tematickou výstavbu textu a její grafické značení v historických textech (Achard-Bayle, 2020). Pro češtinu uvádí Daneš (1994), s odkazem na práce Červenky (1983) a Enkvista (1974), že typ se stálým a rozvíjeným O-tématem se uplatňuje především v textech narativních a staticky deskriptivních, zatímco rámcové odstavce jsou charakteristické pro texty výkladové a popisné. R. Pípalová (2010) zkoumala výstavbu tzv. úzkých odstavců na souboru textů současné britské angličtiny, v němž byly rovnoměrně zastoupeny styly odborný, publicistický a umělecký, a dospěla ke zjištění, že v beletrii převažuje typ se stálým O-tématem, v publicistickém stylu typ se vyváženě uplatňují typy se stálým i rozvíjeným O-tématem, kdežto texty odborné se vyznačují dominujícím typem s rozvíjeným O-tématem. To vysvětluje větší délkou odstavců a tendencí k vyšší tematické nestabilitě související se snahou o "přesné, zevrubné a velice komplexní uchopení zkoumaných jevů".

J. Králová (1999) a v návaznosti na ni pak i Obdržálková (2013) analyzovaly srovnatelné české a španělské odborné texty v zásadě se shodným výsledkem, podle něhož v nich převládají, bez ohledu na jazyk, typy se stálým a tematickým O-tématem a naopak nejméně se vyskytují typy s rozštěpeným a vyvíjejícím se O-tématem. Zajímavým poznatkem je zde rozdíl mezi češtinou a španělštinou v užití odstavce s vyvíjejícím se O-tématem: ve španělských textech se vyskytuje minimálně (u Králové vůbec a u Obdržálkové 0,3 %), kdežto v českých textech se používá mnohem častěji (u Králové 14 % a u Obdržálkové 10 %, viz Obdržálková, 2013, s. 139)³¹.

Na úrovni vyšší než odstavec lze také sledovat uspořádání odstavců v rámci určitého textového úseku, např. kapitoly, nebo celého textu, a to na základě návaznosti mezi odstavci. Tato návaznost je realizována, pokud O-témata určitých odstavců představují hypotémata nějakého nadřazeného hyperotématu, přičemž stupeň těsnosti vztahu závisí na vzdálenosti O-témat a jejich nadřazeného tématu v dané tematické hierarchii (Daneš, 1994). Seskupení takto tematicky spjatých odstavců označuje Daneš (1994) jako odstavcovou skupinu. Do klasifikace odstavcových skupin se však nepouští, neboť „členění textu na odstavcové skupiny má charakter dosti vágní“ a v jejich tematické výstavbě „mohou být uplatněny různé typy výstavby,

³¹ Vyšší zastoupení odstavců s vyvíjejícím se O-tématem může souviset s „kompoziční volností“ českého vědeckého stylu (viz Čmejrková, 1999, s. 30).

do značné míry analogické typům rozvíjení tematické linie“. Na Danešovu odstavcových skupin navazuje Pípalová (2008b, 2010), která rozlišuje skupiny spojité, v nichž odstavce na sebe bezprostředně navazují, a nespojité, které jsou přerušené vřazenými odstavci. Dále určuje druhy skupin podle toho, které typy odstavců v nich dominují, opět s rozlišováním základních typů (centrálních) a typů představujících různé varianty (periferních).

4 TEMATICKÁ VÝSTAVBA TEXTU V CIZOJAZYČNÉ VÝUCE

Teorie tematických posloupností je v lingvistice využívána nejen za účelem poznat a popsat tematickou výstavbu jazykových projevů určitého typu např. projevů v různých žánrech, nebo určitého jazyka, ale také v didakticky zaměřené aplikované lingvistice ve snaze usnadnit hodnocení kvality textu. Jednou z významných charakteristik zdařilého textu je koherence a tato soudržnost je utvářena především vztahy mezi tematickými a rematickými prvky. A zde vyvstává otázka, zda analýza a popis tematických posloupností může přispět k určení míry soudržnosti textu a pomoci při hodnocení žákovských prací, a pokud ano, jaké metody analýzy jsou efektivní. Dalším cílem, z hlediska výuky jazyků ještě podstatnějším, je zjistit, zda využití této teorie při jazykovém vyučování může žákům napomoci zvýšit koherentnost jejich textů a jakými didaktickými postupy toho lze dosáhnout.

Tato kapitola podává přehled výzkumu tematické výstavby cizojazyčných žákovských textů a vliv výuky tematických posloupností na jejich kvalitu. První část uvádí studie, které si kladou za cíl zjistit, zda užití určitých tematických posloupností se shoduje s celkovou úrovní textu a zda jejich analýza může být při hodnocení kvality žákovských textů využita. Obsahuje také studie zaměřené na faktory, které tematickou výstavbu cizojazyčných žákovských textů ovlivňují, mezi něž patří vliv gramatického systému prvního jazyka autora i kulturní odlišnosti ve vyjadřování v daném jazyce, dále typ textu, slohový postup, zkušenost s psaním určitého typu textu atd. Druhá část kapitoly shrnuje nedostatky v tematické výstavbě cizojazyčných žákovských textů identifikované ve zmíněných výzkumech. Nedostatky jsou seskupeny do pěti okruhů zahrnujících určení tématu ve výpovědi a jeho návaznost na kontext, uvedení nového tématu, informační obsah a relevantnost rématu, informační strukturu výpovědi a míru formálnosti psaného textu. Třetí část je více didakticky zaměřená na využití tematické výstavby textu ve výuce cizích jazyků. Informuje o studiích zkoumajících na základě experimentu vliv výuky tematické výstavby textu na kvalitu cizojazyčných žákovských textů a rovněž shrnuje návrhy některých lingvistů na obsah a metody výuky.

4.1 ZKOUMÁNÍ TEMATICKÉ VÝSTAVBY CIZOJAZYČNÝCH ŽÁKOVSKÝCH TEXTŮ

V 80. a 90. letech 20. století se zejména pod vlivem prací o kohezi (Halliday, 1976a), teorie funkční větné perspektivy (Firbas, 1964, 1974) a tematických posloupností (Daneš, 1974) objevují pokusy o zjištění, zda je mezi použitými tematickými posloupnostmi a kvalitou žakovského textu souvislost. S. P. Witte (1983) provedl analýzu žakovských textů psaných v angličtině jako mateřském jazyce a zkoumal, zda užití tematických posloupností koresponduje s celkovým hodnocením textů. Ty rozdělil do dvou skupin, z nichž první obsahovala texty s vysokým bodovým hodnocením a druhá texty s nízkým hodnocením. Metodu analýzy a typy tematických posloupností převzal z teorie tematické strukturní analýzy (TSA, viz kap. 2.4.1.3) a rozlišuje v ní tematizaci tématu bezprostředně předcházející výpovědi (parallel progression), tematizaci rématu bezprostředně předcházející výpovědi (sequential progression) a distantní tematizaci tématu (extended parallel progression). Podle výsledků analýzy dospěl ke zjištění, že vysoce hodnocené texty obsahují více posloupností založených na tematizaci tématu, s kontaktním i distantním navázáním, kdežto v textech s nižší úrovní převládá tematizace rématu. Tento závěr však poněkud zpochybňuje skutečnost, že posloupnosti určoval pouze na základě totožnosti nebo odlišnosti témat, přičemž rémata výpovědi do analýzy nezahrnul. V důsledku to znamená, že posloupnost všech výpovědí, jejichž téma nemá antecedent v tématu některé z předchozích výpovědí, vyhodnotil jako tematizaci rématu, a to včetně nových témat, která nemají antecedent žádný. Tento přístup, jak sám Witte připouští, může vyhodnocení analýzy zkreslit.

Witteova analýza byla později v různých variantách dalšími autory zopakována s rozličnými výsledky, většinou spíše opačnými. Texty s převažující tematizací tématu se jeví jako příliš jednoduché, statické až monotónní. Návaznost na réma oproti tomu textu dodává na dynamičnosti a vnitřní propojenosti, tím i soudržnosti. Tematická strukturní analýza je v těchto výzkumech využívána, aby se prokázalo, zda nabízí účinný nástroj pro hodnocení kvality žakovského textu, jak při jazykových zkouškách ověřujících dosaženou úroveň osvojení cílového jazyka, tak i pro učitele v jazykové výuce. Analýzy se zaměřují téměř výhradně na angličtinu jako cizí jazyk.

V první řadě provedly M. Schneider a U. Connor (Schneider, 1990) stejný výzkum jako Witte (1983), a to s pracemi nerodilých studentů angličtiny napsanými v rámci jazykové zkoušky a rozdělenými podle hodnocení. Autorky zjistily, že texty s nejlepším hodnocením se vyznačují převahou tematizace rématu a texty na nižší úrovni větším zastoupením tematizace

tématu, jak v kontaktním, tak i distantním navázáním. Rozpor mezi tímto zjištěním a výsledkem analýzy, kterou provedl Witte, může podle autorek souviset s nejednotným vymezením jednotlivých typů posloupností a s nejasným řešením složitějších jevů, jako jsou například témata odvozená nebo témata spojená pouze významem sémantické blízkosti. Zcela stejný výzkum a s podobným výsledkem realizovaly N. Burneikaitė a J. Zabaliūtė (Burneikaitė, 2003) s texty litevských studentů a došly k závěru, že pro nejúspěšnější texty není ani tak typická převaha tematizace rématu, jako spíše vyvážené zastoupení obou základních posloupností. Další výzkum textů psaných japonskými studenty (Oi, 2015) souvislost mezi frekvencí typů posloupnosti a celkovou úrovní textu neprokázal, všechny tři skupiny různé úrovně použily posloupnosti ve velmi podobném poměru. Ovšem všichni studenti absolvovali před napsáním zkoumaných textů krátký kurz tematické výstavby textu, což mohlo mít na výsledek určitý vliv.

Z teorie tematické strukturní analýzy vychází i U. Knoch (2007), která zkoumala texty vytvořené v rámci přijímací jazykové zkoušky na univerzitu na Novém Zélandu uchazeči s různými mateřskými jazyky včetně neevropských jazyků a také včetně angličtiny. Při analýze identifikovala i další typy posloupností a shledala, že texty s vyšším hodnocením obsahují především posloupnosti založené tematizací rématu, s tématem derivovaným z tématu nebo rématu předchozí výpovědi a posloupnosti realizované spojovacími výrazy. U textů s nízkým hodnocením převažuje tematizace tématu a navíc se v nich vyskytuje mnoho nejasných posloupností, kdy téma na předchozí kontext vůbec nenavazuje nebo nelze z důvodu jazykové chyby antecedent identifikovat. Distantní navazování (ve vzdálenosti více než dvou vět) se vyskytuje v obdobném poměru v obou skupinách.

Kromě teorie TSA je ve výzkumu hojně využíván rovněž model tematických posloupností navržený S. Eggins (2004, s. 324-325), jež rozlišuje kromě tematizace tématu a rématu také posloupnost s rozštěpeným rématem. Podle tohoto modelu zkoumají shodu hodnocení tematické výstavby s celkovým hodnocením kvality textu studie pocházející především z posledního desetiletí. Výsledky jsou podobné jako u většiny předchozích analýz, tedy vyšší výskyt tematizace tématu se jeví jako typický pro texty nižší úrovně a vyvážený výskyt obou základních posloupností, včetně vyššího zastoupení rozštěpeného tématu, pro texty vyšší úrovně. Rakhman (2013) dospěl k tomuto výsledku na materiálu textů indonéských studentů angličtiny a u nejúspěšnějších textů zaznamenal také výskyt posloupnosti s derivovaným tématem. Jalilifar (2010) zkoumal texty narativní povahy vytvořené íránskými studenty a k porovnání k nim připojil i jeden text anglického rodilého mluvčího. Zjistil převahu tematizace tématu ve všech zkoumaných textech, což pravděpodobně souvisí s narativním charakterem textu, v němž se často k jednomu tématu připojují různé informace (Wang, 2007), kdežto

v odborném nebo argumentačním textu jsou témata více propojována, což se projevuje vyšším zastoupením návaznosti na réma (Fries, 1983). Nicméně i v tomto případě se texty nižší úrovně vyznačují nižším výskytem tematizace rématu včetně rozštěpeného rématu. Text rodilého mluvčího vykazuje v užití posloupností největší pestrost.

Ebrahimi (2014) využil pro svou analýzu argumentační eseje ze zkoušky IELTS³², ale pouze texty s vysokým hodnocením. Rozlišuje na jedné straně tři posloupnosti podle S. Eggins a na druhé straně skupinu posloupností "smíšených", do níž řadí všechny případy, které charakteristikám první skupiny neodpovídají. Obě základní posloupnosti jsou v textech zastoupeny rovnoměrně, přičemž stále téma se vyskytuje především při výčtu. Posloupnost s rozštěpeným rématem má menší podíl, ale nikoli zanedbatelný (10 %). Větší důležitost přikládá Ebrahimi poměru posloupností první a druhé skupiny: první skupina obsahující stanovené typy posloupností představuje v celém souboru nadpoloviční většinu (55 %) a druhá skupina, která zahrnuje všechny ostatní, tedy netypické posloupnosti, je zastoupena v menší míře. To autor hodnotí ve srovnání s většinou jiných analýz textů nerodilých mluvčích jako velmi úspěšný výsledek, který lze považovat vzhledem k vysoké kvalitě analyzovaných textů za odpovídající. Na druhé straně je výsledek horší ve srovnání s vědeckými texty psaných rodilými i nerodilými mluvčími (např. Jalilifar, 2009), což svědčí o velkém vlivu zkušenosti na kvalitu textu. Nicméně autor nepovažuje posloupnosti druhé skupiny, které základním typům neodpovídají, nutně za projev slabé koherence textu a souhlasí s McCabe (1999, s. 180), že se prostě jen jedná o posloupnosti obtížněji zařaditelné a méně typické.

Poněkud jiného zaměření je studie, v níž se H. Neumann (2015) snažila zjistit vztah mezi koherencí a gramatickou úrovní textu. Autorka zkoumala texty vysokoškolských studentů s různým mateřským jazykem, kteří dosáhli úrovně B2. Texty byly ohodnoceny podle gramatické úrovně a byly v nich identifikovány tematické posloupnosti podle S. Eggins. Souvislost mezi hodnocením gramatické úrovně a distribucí jednotlivých posloupností v textu se neprokázala, ale projevil se vztah mezi gramatickou úrovní a počtem identifikovaných posloupností, neboť texty s vyšší gramatickou úrovní vykazují i vyšší propojenost tematických prvků, a tím vyšší míru soudržnosti. Výraznější zastoupení neidentifikovaných posloupností bylo zaznamenáno v textech s nižší gramatickou úrovní.

Jak je patrné z uvedených studií, od 90. let 20. století postupně narůstá zájem o výzkum tematické výstavby žakovského jazyka nerodilých mluvčích, zejména v důsledku čím dál tím

³² IELTS (International English Language Testing System) je mezinárodní zkouška hodnotící úroveň osvojení angličtiny jako cizího jazyka a je zajišťována Univerzitou v Cambridge, British Council a IDP Education Australia.

výraznějšího zapojení badatelů z Asie. Velkou roli v tom jistě hraje potřeba publikovat v mezinárodních vědeckých časopisech, které vyžadují vysokou jazykovou i formální úroveň textů, téměř výhradně psaných anglicky. Kvalita textů je poměřována především s úrovní rodilých mluvčích, a proto se mnohé studie zaměřují na komparaci tematické výstavby textů psaných rodilými a nerodilými mluvčími. Zjištěné rozdíly jsou mnohdy interpretovány jako příčina nedostatečné úrovně textů a jsou prezentovány jako jevy, kterým by se měla při výuce akademické angličtiny věnovat větší pozornost s cílem přiblížit se kvalitě textů rodilých mluvčích. Výzkumy ukazují, že rozdíly v tematické výstavbě nemusejí souviset pouze s úrovní osvojení cílového jazyka, ale že je ovlivňují i další faktory, mezi něž patří zejména žánr textu a slohový postup, zkušenosti autora s psaním určitého typu textů, kulturní tradice ve vyjadřování a v neposlední řadě rovněž gramatický systém rodného jazyka autora. Na tyto faktory se zaměřují zejména novější studie, některé se soustředěním na jeden z nich a v některých případech na souhrn více faktorů.³³

Při komparaci tematické výstavby textů psaných rodilými a nerodilými mluvčími bývají analyzovány texty skupin nerodilých mluvčích s jedním mateřským jazykem (L1) a kromě nedostatků se hledají i vlivy těchto mateřských jazyků, které se působením interference mohou přenášet do produkce v cizím jazyce. Tyto komparativní studie se zaměřují převážně na evropské jazyky a čínštinu jako L1 nerodilých mluvčích a zkoumají argumentační eseje nebo akademické texty. Tak I. Belmonte a A. McCabe (Belmonte, 1998) zkoumaly tematické posloupnosti v argumentačních textech napsaných anglicky v rámci přípravného testu TWE (součást zkoušky TOEFL³⁴) studenty se španělským mateřským jazykem a výsledky porovnal s obdobnou analýzou vědeckých textů psaných rodilými mluvčími. Výsledné zjištění, že nerodilí mluvčí užívají příliš často posloupnost se stálým tématem, nemá velkou vypovídací hodnotu, protože ve studii chybějí podrobnější informace o zkoumaném korpusu textů (úroveň osvojení angličtiny u nerodilých mluvčích, charakter vědeckých textů rodilých mluvčích), ale cenný je podrobný popis zjištěných nedostatků v tematické výstavbě textů nerodilých mluvčích. Tyto nedostatky jsou většinou potvrzeny dalšími výzkumy (podrobněji viz níže). Některé studie

³³ Kromě tematických posloupností bývají zkoumány i druhy témat (topikové, textové a interpersonální – viz kap. 2.2.1.2) podle Hallidaye (2004, s. 79-87), jejichž vymezení však do určité míry souvisí s gramatickým systémem anglického jazyka.

³⁴ TOEFL je americká zkouška hodnotící úroveň osvojení angličtiny jako cizího jazyka určená uchazečům o studium v angličtině. Zkouška je určená pro studenty úrovně B2 a C1 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky.

shledávají, že rozdíl mezi texty psanými rodilými a nerodilými mluvčími nespočívá ve frekvenci užití tematických posloupností, ale ve způsobu jejich užití (Hawes, 2015).

L. Fontaine a Y. Kodratoff (Fontaine, 2002) porovnávali vědecké články psané anglicky autory s prvním jazykem anglickým a francouzským a významný rozdíl zaznamenali pouze ve frekvenci přerušení tematické návaznosti. V textech nerodilých mluvčích je tematická posloupnost přerušena výrazně častěji a po přerušení se vyskytuje častěji tematizace tématu, kdežto u rodilých mluvčích převažuje po přerušení návaznosti tematizace tématu. Autoři v souvislosti s těmito jevy hodnotí texty frankofonních (nerodilých) mluvčích jako méně kompaktní a méně explicitní než texty mluvčích anglofonních (rodilých), což může pramenit i z kulturních zvyklostí vědeckého vyjadřování obou jazykových oblastí. Další analýza je zaměřena na nerodilé mluvčí, jejichž rodným jazykem je švédština (Herriman, 2011). Zkoumanými texty jsou anglicky psané eseje čerpané z lovaňských korpusů ICLE (korpus esejí nerodilých studentů angličtiny) a LOCNESS (korpus esejí studentů – rodilých mluvčích). Nejvýraznější rozdíly, které autorka zaznamenala, spočívají ve vyšším podílu tzv. problematických posloupností a v menší pestrosti užívaných typů posloupností u nerodilých mluvčích, stejně jako v nižším stupni kondenzace a formálnosti ve vyjadřování.

Větší výskyt obtížně identifikovatelných tematických posloupností v anglicky psaných textech nerodilých mluvčích zjistili také autoři Yang, Ramírez a Harman (Yang, 2007) při komparaci argumentačního textu napsaného jedním čínským studentem a textu na totéž téma napsaného americkým studentem. K podobným výsledkům dospěl i T. Hawes (2015) na základě komparace textů pokročilých studentů (s různými rodnými jazyky) britské univerzity a článků britských novin. Také shledává hlavní rozdíly v nejasné tematicko-rematické struktuře výpovědí, těžko určitelných tématech a jejich slabé návaznosti spíše než v počtu užitých tematických posloupností. Navíc porovnává texty nestejně zkušených autorů, tedy studentů a profesionálních novinářů, což může výstavbu textu značně ovlivňovat.

Vliv tohoto faktoru zahrnuje do svého výzkumu S. Rørvik (2012) zaměřeného na eseje studentů, jejichž rodným jazykem je norština. Inspirovala se integrovaným kontrastním modelem (Gilquin, 2001), jenž zahrnuje kombinaci kontrastní analýzy textů produkovaných rodilými mluvčími a analýzy žakovského jazyka. Využila opět lovaňské korpusy a analyzovala kromě anglických argumentačních esejí psaných norskými i anglickými studenty rovněž podobné texty psané norskými studenty norský, články z anglických novin a články z norských novin. Mohla tedy porovnávat tematickou výstavbu textů psaných rodilými a nerodilými mluvčími, a to jak zkušenými (novinové články), tak i nezkušenými (studentské texty), v případě rodilých mluvčích porovnávala rovněž rozdíly ve vyjadřování v norštině a angličtině.

Zjistila, že ze zkoumaných faktorů (psaní v mateřském/cizím jazyce, zkušenost, kulturní rozdíl ve vyjadřování a případná interference) hraje největší roli zkušenost, protože hlavní odlišnosti se projevíly mezi texty studentů a novinářů, bez ohledu na jazyk. Vlivem působení všech faktorů se tak eseje psané norskými studenty v angličtině nejvíce lišily od anglických novinových článků, a to menší pestrostí užitých typů tematických posloupností, vyšším výskytem tematizace tématu a tematizace celé předchozí výpovědi či širšího textového úseku, jakož i obecných témat (*it, there*).

Omezený vliv prvního jazyka na tematickou výstavbu textu prokazují také další studie analyzující texty nerodilých mluvčích, jejichž prvním jazykem je finština (Mauranen, 1996), švédština a čínština (Wei, 2013) a čínština a korejština (Zhang, 2019). A. Mauranen (1996) porovnávala vědecké články z oboru lékařství a ekonomie psané rodilými mluvčími v angličtině a finštině a finskými autory v angličtině a zjistila, že v člancích psaných rodilými mluvčími se posloupnosti užívají v obou jazycích podobně, zatímco texty nerodilých mluvčích vykazují od obou korpusů rodilých mluvčích výrazné odlišnosti, především v užití témat, která na předchozí kontext nenavazují nebo nejsou vzhledem ke kontextu relevantní, a také opakování už uvedených informací v rématech.

J. Wei (2013) analyzovala užití témat v anglicky psaných argumentačních esejích čínských a švédských studentů na jedné straně a anglických studentů na straně druhé. Eseje čerpala z čínského korpusu a z výše zmíněných lovaňských korpusů. Podle výsledků výzkumu jsou odlišnosti v textech čínských studentů od užití tématu rodilými mluvčími podobné jako v textech švédských studentů. Autorka z toho vyvozuje závěr podobný jako S. Rørvik, tedy že vliv L1 na textovou koherenci není příliš silný a že záleží více na osvojení tematické výstavby cílového jazyka. Z. Zhang a B. Lee (2019) porovnávají užití tematických posloupností v anglicky psaných abstraktech doktorských disertací čínských, korejských a amerických studentů, všechny z oboru lékařství. Ve všech třech korpusech jsou základní typy posloupností užitě podobně s tím rozdílem, že korejští a čínští studenti častěji používají netypické posloupnosti, především umístění tématu v rematické části výpovědi, a navíc čínští studenti mají tendenci k nadužívání tematizace tématu.

Výjimečnou pozici zaujímá v těchto analýzách výzkum textů nerodilých mluvčích psaných česky (Perissutti, 2017). Analýza 40 argumentačních textů studentů češtiny na úrovni B1-C1, vybraných z korpusu CzeSL³⁵, byla porovnána s analýzou textů psaných rodilými mluvčími

³⁵ Žákovský korpus CzeSL (Czech as a Second Language) obsahuje texty nerodilých mluvčích českého jazyka (Rosen, 2020), <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:czesl-plain>.

(čerpaných z webu cesky-jazyk.cz). Bylo zjištěno především výrazné nadužití tematizace tématu, a to i v kontaktním navazování, absence složitějších TP typů (např. tematizace výpovědi), tendence k přílišné explicitnosti, obtížně rozpoznatelná tematicko-rematická struktura výpovědi a informačně slabé réma.

Kromě komparačních analýz se zejména v posledním desetiletí objevují analýzy tematické výstavby žákovských textů s jedním, převážně asijským prvním jazykem. Cílem těchto analýz je zjistit, jaké posloupnosti používají studenti angličtiny s daným L1, porovnat výsledky s podobnými výzkumy a určit, do jaké míry jsou texty koherentní a v čem spočívají případné nedostatky. Analýzy přispívají k poznání vlivu výše uvedených faktorů a ke zvýšení tlaku na zařazení výuky tematické výstavby textu do kurzů a učebnic akademického psaní (He, 2020).

Texty psané indonéskými studenty se vyznačují více či méně převažující posloupností se stálým tématem. Výrazně se tato tendence projevuje v textech středoškolských studentů (Devira, 2020), což činí vyjadřování monotónním, a kromě toho mnohá témata nenavazují na předchozí kontext. Akademické texty vysokoškolských studentů obsahují vyrovnanější zastoupení jednotlivých typů posloupností (tematizace tématu, tematizace rématu a tematizace rozštěpeného rématu), nicméně mírná převaha tematizace tématu je konstatována téměř ve všech studiích, stejně jako výskyt nenavazujících témat (Gunawan, 2017; Rahmawati, 2017; Muroda 2017). Zřetelně převažující tematizaci tématu zaznamenává Almaden (2006) v odborných textech filipínských studentů, což ale může souviset s popisným typem textu (definition essays), v němž studenti vysvětlují určité odborné pojmy. Analýza textů thajských studentů (Arunsirot, 2013) poukazuje především na problematické aspekty narušující koherenci textu, jako je např. nenavazující téma, informačně slabé réma apod.

Naopak převládající výskyt tematizace rématu zaznamenávají studie zkoumající argumentační eseje studentů s prvním jazykem tureckým (Kılıç, 2016; Genç, 2018). Tento výsledek, v porovnání s ostatními analýzami žákovských textů neobvyklý, vede k úvaze, zda souvisí s interferencí vyjadřovacích zvyklostí v turečtině, nebo s definicí daného typu posloupnosti. Některé příklady v jedné studii (Genç, 2018) naznačují, že autoři, podobně jako Witte (1983, viz výše), řadí k typu tematizace rématu všechny případy, které nespádají do typu tematizace tématu. Druhá studie (Kılıç, 2016) však důsledně rozlišuje typy posloupností podle teorie TSA, doplněné o distantní navazování na réma (Simpson, 2000), a zjišťuje, že jen pětina posloupností odpovídá stanoveným typům a v nich výrazně převažuje kontaktní tematizace rématu. Stejně typy posloupností zkoumá rovněž V.B. Medve a V.P. Takač (2013) na materiálu textů psaných chorvatskými studenty. Na rozdíl od ostatních studií analyzují texty psané nejenom v angličtině, ale i v němčině (jako cizím jazyce). Podle autorek vykazují zkoumané

texty velmi dobrou a vyrovnanou úroveň (B2), přičemž mírně vyšší úroveň se prokázala v textech psaných německy. Vysoká úroveň se projevuje i ve výsledcích analýzy tematické výstavby textu, podle nichž v textech výrazně převažuje tematizace rématu, a to jak v angličtině, tak i v němčině.

Vyvážené, téměř stejné zastoupení obou základních typů posloupností dokládá výzkum abstraktů vysokoškolských závěrečných prací (magisterských a doktorských) vytvořených iránskými studenty (Arizavi, 2013). Vysokou frekvenci v těchto textech má i tematizace rozštěpeného rématu, což nebývá obvyklé (Ebrahimi, 2014). V doktorských pracích mírně narůstá zastoupení tematizace rématu, což potvrzuje závěry z většiny předchozích výzkumů, že tento typ posloupnosti bývá častěji využíván v textech vyšší kvality, alespoň v odborných a argumentačních textech. Zkoumané abstrakty zahrnují šest různých oborů, dva filologické a čtyři přírodovědní, přičemž výrazné rozdíly mezi obory se neprojevíly.

Uvedené výzkumy se přes různé odlišnosti v metodách a výsledcích z velké části shodují v tom, že druh textu hraje v užití tematických posloupností velkou roli. V textech narativní povahy je vyšší tendence k posloupnosti se stálým tématem (Jalilifar, 2010; Wang, 2007), kdežto v odborných textech se složitější informační struktura projevuje v častějším navazování na réma předchozího kontextu. Takto formulovat závěry je určitě příliš zjednodušující, protože odborný text může zahrnovat texty s odlišnými slohovými postupy, které vyžadují odlišnou tematickou výstavbu. Rovněž jeden text se může skládat z úseků, jež se liší způsobem prezentace informací, např. definice pojmu, popis statistických údajů, úvaha, argumentace apod. Složitost problematiky dokládá i celá řada studií zkoumajících tematickou výstavbu textů různých žánrů (mj. Nwogu, 1991; Carter-Thomas, 2008; Ebrahimi, 2016; Lorés-Sanz, 2018). Autoři K. Nwogu a T. Bloor (1991, s. 375-6) uvádějí, že tematizace rématu bývá využívána především v textových úsecích obsahujících vysvětlení nebo argumentaci, zatímco posloupnost se stálým tématem slouží spíše k popisu jevů, událostí, postupu apod. (srov. Daneš, 1968). Vědecký článek tak většinou v úvodní a závěrečné části využívá vysvětlování a argumentaci k prezentaci výzkumu a posléze k shrnutí výsledků výzkumu, kdežto střední část má často převážně popisný charakter (popis metod, materiálu, výsledků apod.). Proto je možné sledovat tendenci k převažující tematizaci rématu v části úvodní a závěrečné a vyšší zastoupení tematizace tématu v části střední. Populárně naučné články oproti tomu omezují vědecké popisy a více se soustřeďují na vysvětlování, proto obvykle obsahují více posloupností s tematizací rématu než články vědecké (Carter-Thomas, 2008).

Všechny výzkumy žakovského jazyka jsou s určitým typem textu nějak spojeny, ale některé jsou na souvislost tematické výstavby s typem textu a slohovým postupem přímo zaměřeny.

Zajímavá je studie zkoumající tematické posloupnosti v textech 40 íránských studentů angličtiny (Ghazanfari, 2011). Každý student byl požádán, aby napsal tři texty, a to jeden obsahující srovnání a kontrast, druhý vyjádření příčiny a následku a třetí popisující chronologii. Nejvýrazněji byla tematizace rématu zastoupena v prvním textu (srovnání a kontrast) a poté v textu druhém (příčina a následek), ovšem ve třetím textu založeném na chronologickém popisu převládala tematizace tématu, a to především v distantním navazování. Výzkum tematické výstavby textů saúdských studentů vysoké obchodní školy (Alyousef, 2019) je zaměřený na popis účetních údajů, respektive na popis údajů uvedených v grafických objektech (tabulky, grafy). V souladu s výše uvedenou typickou posloupností v popisných projevech i zde výrazně převažuje tematizace tématu.

Z výsledků uvedených analýz je možné i přes jejich různorodá východiska a užití metody vyvodit, že užití tematických posloupností může souviset s celkovou kvalitou textu, především relativně vyváženým zastoupením různých typů posloupností, ale že závisí také na slohovém postupu užitém v určitém typu či žánru textu. Dále studie naznačují, že ze zkoumaných faktorů ovlivňujících koherenci a tím i kvalitu textu má zřejmě největší vliv zkušenost autora s psaním daného typu textu. Význam vlivu L1 a kulturních odlišností ve vyjadřování se dostatečně jasně dosud neprokázal.

4.2 NEDOSTATKY V TEMATICKÉ VÝSTAVBĚ CIZOJAZYČNÝCH ŽÁKOVSKÝCH TEXTŮ

Výsledky většiny výzkumů zahrnují kromě sledovaných údajů také zjištěné nedostatky týkající se jazykových jevů, které narušují koherenci textu. Mezi práce, které se na analýzu nedostatků přímo zaměřují, patří např. detailní rozbor tematické výstavby jednoho textu čínského studenta (Wang, 2007) a nalezených problémových jevů. Autorka zaznamenává často zmiňované nedostatky, jako je nadužívání stálého tématu, které vede k vnímání textu jako pouhého seznamu, dále neurčitost a obecný charakter témat, k nimž se těžko hledá antecedent, častý výskyt nové informace v tématu, nedostatečné užívání spojovacích výrazů a také slabá kondenzace textu. Problematickým jevům se podrobně věnuje S. Carter-Thomas (2000) v analýze odborných textů psaných anglicky francouzskými vysokoškolskými studenty. Cílem studie je poskytnout učitelům cizího jazyka v první řadě náměty na jevy, které by měly být zařazeny do výuky, aby se zlepšila úroveň psané produkce studentů, a také určitý nástroj na hodnocení psaných projevů. Učitelé se totiž často omezují na konstatování, že text obsahuje

stylistické neobratnosti, protože nedokážou studentům konkrétně vysvětlit, v čem nedostatky spočívají. Autorka nalezené problémové jevy řadí do určitých kategorií a snaží se vysvětlit, jak chyby v tematické výstavbě textů nerodilých mluvčích vznikají. Jedná se většinou o jevy zmiňované i v mnoha dalších pracích.

Na tomto místě se pokusíme shrnout nedostatky vyčleněné nejen v práci S. Carter-Thomas, ale i v dalších analýzách. První okruh jevů se týká určení tématu ve výpovědi a jeho návaznosti na kontext, druhý uvedení nového tématu, třetí informačního obsahu a relevantnosti rématu, čtvrtý informační struktury výpovědi a poslední, pátý okruh se zaměřuje na míru formálnosti psaného textu. Vzhledem k tomu, že mnohé z uvedených jevů jsou předmětem naší analýzy a jsou v analytické části na konkrétních příkladech podrobně popsány, omezíme se v této části na jejich stručnou charakteristiku bez uvedení příkladů.

Problémy s identifikovatelností tématu zmiňuje většina badatelů. Potíže nastávají, když je téma obecné, neurčité nebo když zcela chybí a není jasné, který tematický prvek byl vypuštěn (Belmonte, 1998; Wang, 2007; Yang, 2007; Knoch, 2007; Muroda, 2017). Mnohdy je manipulace s kontextově zapojenými a nezapojenými prvky netypická a v důsledku toho je obtížné rozpoznat tematicko-rematickou strukturu výpovědi (Hawes, 2015; Perissutti, 2017). Někdy téma obsahuje příliš mnoho prvků a směr informace se ztrácí (Wang, 2007; Hawes, 2015; Perissutti, 2017). Nedostatečně zřetelné téma způsobuje pochybnosti o tom, k jakému antecedentu se váže, zejména prezentuje-li autor v tématu jako známou informaci to, co čtenáři jasné není, když se odvolává na informaci, která v textu chybí, nebo jestliže navazovací prostředek nenaznačuje jasně, ke kterému antecedentu odkazuje (Carter-Thomas, 2000). Někdy je návaznost realizována v rématu nebo vyplývá až z následující věty (Hawes, 2015). Velmi často je zmiňováno nadužití posloupnosti se stálým tématem, které činí vyjadřování statickým a jednotvárným, zvláště následuje-li více výpovědí se stejným tématem za sebou, což vyvolává dojem pouhého výčtu (Schneider, 1990; Burneikaitė, 2003; Wang, 2007; Oi, 2015; Perissutti, 2017 ad.).

Uvedení nového tématu je třeba v textu výrazně signalizovat, zejména začátkem nového odstavce a jeho explicitním vyjádřením, případně připojením vhodného konektoru (Carter-Thomas, 2000). Pokud tyto principy nejsou dodrženy, dochází k přerušení tematické posloupnosti. Zejména při vyšší frekvenci stálého tématu se stává, že témata nejsou dostatečně rozvíjena a bez vyjádření souvislosti s kontextem se rychle mění (Belmonte, 1998; Carter-Thomas, 2000; Yang, 2007; Hawes, 2015; Muroda, 2017). Dojem nečekaného nového tématu může vyvolat také přítomnost nových prvků v tématu, není-li dostatečně vyjádřena jeho návaznost (Carter-Thomas, 2000; Knoch, 2007; Hawes, 2015).

Mnozí autoři upozorňují na slabou informační hodnotu rématu, které obsahuje obecně známou informaci nebo informaci opakovanou, v textu již známou, případně informaci „banální“ (Belmonte, 1998; Carter-Thomas, 2000; Wang, 2007; Arunsirot, 2013; Perissutti, 2017). Někdy také réma obsahuje irelevantní informaci, která nemá s kontextem zřejmou souvislost (Carter-Thomas, 2000; Perissutti, 2017). V takových případech může téma na předchozí výpověď zřetelně navazovat, ale réma svým významem tématu textového úseku neodpovídá. Vzhledem k tomu, že smysl výpovědi je umístěn právě do rématu, je celá výpověď pak vnímána v daném kontextu nepatřičně. Tematická posloupnost tak může být přerušena nejen uvedením nového tématu, ale rovněž významem rématu. Informační tok bývá narušen také chybou v užití vhodného spojovacího prostředku, což může být příčinou nelogického vyjádření (Carter-Thomas, 2000).

Informační struktura nepříznačného psaného projevu spočívá obvykle v umístění známé, kontextově zapojené informace na počátek výpovědi a nové informace v závěru výpovědi. Základní princip je považován za univerzální (pro většinu jazyků), ačkoli jeho konkrétní realizace se v různých jazycích mírně liší v závislosti na jejich gramatickém systému. Přes tuto univerzálnost nerodilí mluvčí tento princip často porušují, zřejmě proto, že musí sledovat zároveň více jevů, gramatických, lexikálních apod. a jejich pozornost vůči aktuálnímu členění výpovědi je tak oslabena. Je zajímavé, že v citovaných studiích je tento problém uváděn zřídka (Carter-Thomas, 2000; Alonso, 2003), může však být „skryt“ v identifikaci nové informace v tématu. Pokud je analýza zaměřena pouze na určení témat a automaticky je hledá vždy na začátku výpovědi, neodhalí téma nezáměrně umístěné uprostřed nebo na konci výpovědi a vyhodnotí posloupnost jako nerealizovanou či přerušenou.

Posledním bodem našeho shrnutí je míra formálnosti psaného textu. Výzkumy ukazují, že texty nerodilých mluvčích se často vyznačují nižší mírou formálnosti a tendencí k subjektivnímu stylu (Belmonte, 1998; Carter-Thomas, 2000; Herriman, 2011). Mnohdy to souvisí s nižším stupněm kondenzace vyjadřování (Wang, 2007; Yang, 2007; Herriman, 2011; Bowen 2020), neboť informace jsou prezentovány příliš explicitně (Perissutti, 2017), opakují se, jsou nadměrně prokládány hodnotícími a postojeovými výrazy nebo obecnými paušalizujícími prohlášeními (Herriman, 2011). Nadužívání 1. a 2. osoby (interpersonálních témat) a diskurzních konektorů na začátku vět dodává textu charakter dialogu a mluveného projevu (Bowen 2020; Wei, 2016).

Kromě vytčení odchylek, které se v textech nerodilých mluvčích vyskytují, upozorňuje většina autorů na potřebu začlenit tematickou výstavbu textu do výuky cizích jazyků a akademického psaní a někteří zároveň doporučují, na které jevy by se měla výuka zaměřit.

Mnohem méně však najdeme výzkumy prokazující pozitivní vliv výuky tematické výstavby textu na kvalitu psaní stejně jako konkrétní metodické návrhy na postup výuky a učební aktivity. Těmto tématům se budeme v následující části věnovat.

4.3 VÝUKA TEMATICKÉ VÝSTAVBY TEXTU A JEJÍ VLIV NA KVALITU CIZOJAZYČNÝCH ŽÁKOVSKÝCH TEXTŮ

V této části jsou nejprve uvedeny nečetné výzkumy zkoumající vliv výuky tematické výstavby textu na kvalitu cizojazyčných žákovských textů a posléze návrhy na obsah a metody výuky. Tyto studie i návrhy navazují na analýzy tematické výstavby daného druhu textů a všechny se týkají psaní v angličtině jako druhém nebo cizím jazyce. Tato část je tedy více didakticky zaměřená a obsahuje praktické náměty na užití prvků tematické výstavby textu v cizojazyčném vyučování.

4.3.1 Vliv výuky tematické výstavby textu na kvalitu cizojazyčných žákovských textů

Experimentální studie prokazující vliv výuky tematické výstavby textu na kvalitu textů psaných nerodilými mluvčím pocházejí až z posledního desetiletí, a to převážně z asijské oblasti. Většina badatelů pracovala na základě tradičního experimentálního modulu, tedy se dvěma skupinami studentů, z nichž jedna je experimentální a druhá kontrolní. Před experimentem obě skupiny napsaly pretest, následně absolvovaly výuku akademického psaní, do níž byla v experimentální skupině zahrnuta tematická výstavba textu (tematicko-rematická struktura výpovědi, tematické posloupnosti, případně i způsoby navazování), kdežto do výuky kontrolní skupiny nikoli. Poté obě skupiny napsaly posttest a byly vyhodnoceny jejich výsledky. Studie zjišťují, zda rozdíl mezi pretestem a posttestem vykazuje u experimentální skupiny ve srovnání s kontrolní skupinou výrazné zlepšení³⁶ v celkové úrovni textu a jeho koherenci, případně i v užívání tematických posloupností.

A. A. Attelisi (2012) provedl a vyhodnotil experiment se studenty libyjské univerzity, kteří absolvovali kurz akademického psaní a pouze experimentální skupina měla do kurzu začleněnou výuku tematické výstavby. Ve čtyřech lekcích byla tato skupina seznámena s členěním textu na výpovědi, tematicko-rematickou strukturou výpovědi a třemi tematickými

³⁶ Určité zlepšení se předpokládá i u kontrolní skupiny, jak vlivem samotného absolvování pretestu (Tricot, 2003), tak i vlivem výuky, byť ne přímo zaměřené na tematickou výstavbu textu.

posloupnostmi podle teorie TSA. Pomocí praktických cvičení se studenti učili analyzovat texty a tvořit krátké odstavce s cílem dodržet principy jasné struktury. Před začátkem a na konci kurzu psaly obě skupiny eseje srovnatelného typu (pretest a posttest). Podle výsledků došlo k výraznému zlepšení experimentální skupiny jak v celkovém hodnocení textu, tak i v užití tematických posloupností, které byly zastoupeny ve vyváženějším poměru a obsahovaly mnohem méně nejasných návazností. Kromě toho byly se studenty realizovány pohovory, podle nichž studenti lekce tematické výstavby ocenili, především proto, že získali přesnější představu o tom, jak myšlenky v textu uspořádat a jakých jevů si mají všimnout. Na základě pozorování při výuce vyučující také konstatoval, že studenti experimentální skupiny ke konci kurzu věnovali při psaní více času a úsilí fázi plánování a pak v závěru revizi textu.

Podobný experiment uskutečnili F. Nurdianingsih a Y.I. Purnama (2017) s indonéskými studenty a G. Çepni a E. Bada (2019) s tureckými studenty. Na rozdíl od předchozí studie byly eseje v rámci pretestu a posttestu v obou experimentech hodnoceny pouze podle celkové úrovně. Posttest po absolvování výuky psaní, u experimentální skupiny zaměřené na tematickou výstavbu textu, ukázal zlepšení v obou skupinách, avšak v experimentální skupině výraznější. V experimentu s thajskými studenty (Liangprayoon, 2013) byla hodnocena nejen celková kvalita textu, ale také samostatně koherence textu a užití tematických posloupností podle teorie TSA. Výsledky opět potvrzují pozitivní vliv výuky. Experimentální skupina se zlepšila výrazněji než skupina kontrolní, ovšem míra zlepšení se lišila podle dosažené úrovně osvojení angličtiny. V textech studentů s nižší úrovní byl rozdíl mezi pretestem a posttestem ve všech sledovaných hodnotách výraznější než u studentů s vyšší úrovní. V závěru experimentu metodou dotazníkového šetření byly zjišťovány názory studentů na výuku, z čehož vyplynulo, že díky teorii tematických posloupností studenti lépe pochopili podstatu textové koherence a ocenili její využití především při finální revizi textu.

Experiment s čínskými studenty, který byl uskutečněn autory Jingxia a Li (2013), zkoumal dopad výuky tematické výstavby textu na užívání různých druhů témat a tematických posloupností. V pretestu a následně v posttestu bylo identifikováno 6 typů posloupností: tematizace tématu, tematizace rématu, rematizace rématu (Focused Progression – návaznost v rématu na réma předchozí výpovědi), posloupnost s derivovaným tématem, s rozštěpeným rématem a se shrnujícím tématem. Výuka „English writing“ probíhala v obou skupinách po dobu 8 týdnů v rozsahu 2 hodin týdně na základě téže učebnice a se stejným učitelem. V kontrolní skupině byla zaměřena tradičně na gramatiku, syntaktickou strukturu, slovní zásobu atd., zatímco v experimentální skupině na tematickou výstavbu textu. První dva týdny byly věnovány výuce tematicko-rematické struktury výpovědi a tematické a informační

struktury textu, další tři týdny se studenti seznámili se základními typy tematických posloupností a poslední tři týdny probíhalo procvičování daných poznatků formou práce s textem. Posttest potvrdil účinnost výuky v obou zkoumaných oblastech. V experimentální skupině se zvýšila frekvence několikanásobných témat (obsahujících více než jeden tematický prvek) a v jejich rámci i textových témat (vyjádřených spojovacími prostředky), dále se pak významně zvýšil celkový počet identifikovaných tematických posloupností a z jednotlivých typů zejména došlo k nárůstu posloupnosti s tematizací rématu.

Další experiment provedla J. Wei (2017) s čínskými a americkými studenty se zaměřením výhradně na tematické posloupnosti. Čínští studenti absolvovali v rozsahu 10 seminářů kurz akademického psaní, který obsahovala v experimentální skupině výuku tematické výstavby textu podle vlastní metodiky autorky. Výuka kontrolní skupiny zahrnovala tradiční jevy, jako je plánování obsahu textu, struktura odstavců, psaní úvodu a závěru textu apod. Obě skupiny psaly jednu esej jako pretest před výukou a jednu esej jako posttest v závěru kurzu. Skupina amerických studentů výuku neabsolvovala a psala pouze jeden test, který autorka využila pro porovnání produkce rodilých a nerodilých mluvčích. Výsledky porovnávající užití tematických posloupností potvrzují zlepšení pouze u experimentální skupiny, kdežto texty kontrolní skupiny vykazují v pretestu i posttestu stejné hodnoty. Jako zlepšení autorka hodnotí vyváženější užití tematických posloupností, konkrétně snížení frekvence tematizace tématu a zvýšení frekvence tematizace rématu, užití i dalších typů jako např. rozštěpení rématu a zejména výrazné snížení frekvence nejasné nebo nerealizované posloupnosti. V porovnání s užitím posloupností v textech skupiny amerických studentů konstatovala, že se výsledky experimentální skupiny přiblížily výsledkům rodilých mluvčích.

P. Wang (2017) zjišťoval efektivitu výuky tematické výstavby na koherenci psané produkce rovněž čínských studentů, a to nikoli pomocí experimentální a kontrolní skupiny, ale rozdělil studenty na dvě skupiny podle úrovně osvojení cílového jazyka (angličtiny) a sledoval míru koherence a užití tematických posloupností v pretestu a posttestu. Výuka probíhající po dobu tří měsíců byla zaměřena na výstavbu odstavce, užití tematických posloupností podle teorie TSA a užití diskurzních konektorů s ohledem na jazykové i kulturní rozdíly v čínštině a angličtině. Výsledky ukázaly, že dopad výuky je významnější v případě studentů s nižší úrovní než u studentů s úrovní vyšší. Texty skupiny s vysokým celkovým hodnocením vykazovaly jak v celkové koherenci textu, tak i v užití tematických posloupností pouze mírné zlepšení, kdežto u skupiny s nižší úrovní bylo celkové zlepšení mnohem výraznější. Hodnocení užití tematických posloupností je založeno, stejně jako u předchozích studií, na vyváženosti zastoupení jednotlivých typů. Podle dotazníkového šetření a rozhovorů se studenty po ukončení

výuky jsou principy tematické výstavby užitečné pro studenty s nižší úrovní osvojení cílového jazyka zejména při samotném psaní a pomáhají jim vytvářet jasné a gramaticky správné syntaktické konstrukce, zatímco studenti s vyšší úrovní využívají principy tematické výstavby spíše při závěrečné revizi textu. Navíc někteří pokročilí studenti uvedli, že jim lepší chápání koherence textu pomáhá nejen při psaní, ale i při čtení, a vede tedy ke zlepšení také receptivních dovedností.

K méně pozitivnímu zjištění dospěl H. Kraus (2018) při analýze dopadu výuky na koherenci textu thajských studentů. Pracoval s jednou skupinou univerzitních studentů, jejichž úroveň angličtiny se pohybovala od mírně pokročilé až po pokročilou. V rámci jednosemestrálního kurzu Úvod do systémové funkční lingvistiky zařadil do výuky krátké seznámení s tematickou výstavbou textu v rozsahu dvou tříhodinových seminářů, na nichž byli studenti poučeni o tematicko-rematické struktuře výpovědi a o základních typech tematické posloupnosti. Ty si pak procvičili analýzou textů a krátkými produktivními cvičeními. Byli vedeni k tomu, aby tyto poznatky využívali především při korektuře vlastního textu (často doporučovaná strategie, viz Connor, 1990). Analýza písemné práce před výukou a po ní prokázala vliv výuky na snížení výskytu některých běžných nedostatků, jako je např. nadužití tematizace tématu, nejasná nebo nenavazující témata, ovšem rozdíl v celkové koherenci se ukázal jako nevýrazný. V dotazníkovém šetření většina studentů hodnotí užitečnost výuky tematické výstavby textu pozitivně.

Z uvedených výzkumů vyplývá, že vyučování tematické výstavby přispívá k lepší koherenci žákovských písemných prací a osvojení gramaticky správných struktur, zvláště v případě nižší úrovně osvojení cílového jazyka. Poskytuje účinný nástroj v přípravné fázi psaní, při plánování struktury textu a uspořádání jednotlivých informací v textu. Větší význam má zřejmě ve fázi finální, při revizi, kdy analýza vlastního textu pomocí tematických posloupností umožňuje autorovi odhalit nejasné konstrukce či návaznosti a vhodně je upravit.

4.3.2 Návrhy na obsah a metody výuky tematické výstavby textu ve výuce cizích jazyků

Výše zmíněné studie odhalují nedostatek vhodných učebních materiálů pro výuku tematické výstavby textu, a proto autoři experimentální výuky jsou často nuceni metodicky improvizovat a materiály si vytvářet sami. Někteří (Attelisi, 2012; Liangprayoon, 2013; Wang, 2017; Çepni, 2019) vycházejí z návrhu U. Connor a M. Farmer (Connor, 1990), který předkládá v hrubých rysech základní postup, jak studenty s principy tematické výstavby textu (podle TSA) seznámit, a výuku pojímá jako nástroj pro autokorekci. Zdůrazňuje pět základních etap: nejdříve by se

měla výuka věnovat určení tématu výpovědi z významového hlediska, poté by se měli studenti naučit identifikovat tematicko-rematickou strukturu výpovědi, následně by měli v krátkých úryvcích rozeznávat základní typy tematických posloupností, v další etapě by měli analyzovat souvislý text z hlediska uspořádání témat a jejich hierarchizace a nakonec by měli být schopni posoudit koherenci textu. Výuka tedy postupuje od analýzy jednotlivých výpovědí přes krátké úryvky až po práci s delším souvislým textem.

H. Kraus (2018) navrhuje po vlastní zkušenosti s experimentální výukou věnovat výstavbě tématu dostatek času, minimálně pět učebních jednotek, a aktivity studentů neomezovat pouze na analýzu textů z učebních materiálů, ale směřovat je více k produktivním činnostem a kooperaci, například napsat jeden odstavec na určité téma v několika variantách, pokaždé s využitím jiné tematické posloupnosti, a posléze porovnat efekt těchto variant, posuzovat texty spolužáků a identifikovat jejich nedostatky, analyzovat vlastní texty apod. S. Carter-Thomas (2000) v závěru své analýzy nedostatků, které se v textech nerodilých mluvčích vyskytují, doporučuje podobné aktivity. V.B. Medve a V.P. Takač (2013) navrhují různé typy úloh, při nichž studenti zkoumají vlastnosti souvislého textu, typy navazovacích prostředků a jejich funkce v textu. Počáteční úkoly mohou spočívat v identifikaci navazovacích prostředků v textu a vyhledávání jejich antecedentu. Po této fázi by mohlo následovat doplňování vypuštěných navazovacích prostředků, nejprve pomocí výběru ze souboru možností a poté samostatně. Náročnějším úkolem by bylo sestavit text z jednotlivých vět nebo částí textu s ohledem na celkovou soudržnost textu.

Konkrétní ukázkou výuky tematických posloupností předkládá X. Yang (2008). Popis jedné učební jednotky v trvání 45 minut je názorným příkladem, jak začlenit teorii tematické výstavby textu do běžného učebního programu akademického psaní. V rámci probírání výkladového slohového postupu učitel studentům v první části hodiny ukáže na příkladu krátkého odborného textu, probíraného v předchozí hodině, náčrt rozložení témat a rémat v textu a jejich návaznost. V další části studenti ve dvojicích tvoří krátký text na podobné téma s důrazem na rozvíjení informací v textu. Následuje spolupráce studentů ve skupinách po čtyřech, v nichž dvě dvojice si vzájemně hodnotí své práce. Učitel na práci dohlíží a v případě potřeby pomáhá³⁷. Na závěr učitel shrne význam teorie tematických posloupností. Autor upozorňuje na to, že teorie musí být procvičována průběžně i v dalších hodinách, aby byla skutečně osvojena, a to s gradující náročností úkolů. Jako příklad uvádí porovnávání stylistického účinku dvou textů s odlišným tematickým uspořádáním.

³⁷ Výuka je koncipována pro skupinu 50 studentů, což je podle autora v Číně běžné.

Nejpodrobnější a důkladně propracovaný návrh na výuku tematické výstavby textu přináší J. Wei (2015). Výuku rozčlenila do 10 učebních jednotek v trvání 60 minut, v nichž se střídají výkladové části, kdy vyučující prezentuje nové jevy a pojmy, a praktická cvičení. Stručný popis aktivit jednotlivých učebních jednotek umožní si udělat konkrétní představu o použité metodice:

- První hodina je koncipována jako úvodní a začíná analýzou dvou krátkých úryvků z hlediska jejich koherence, poté následuje výklad o koherenci, jejím významu a základních prostředcích, které ji tvoří. V závěru dostanou studenti za úkol napsat 5 vět na téma „Výhody internetu“, přičemž každá věta má obsahovat jednu výhodu.
- V druhé hodině jsou studenti seznámeni s hlavními pojmy (textová jednotka, tematicko-rematická struktura výpovědi, navazovací prostředky) a poté upravují podle nových poznatků svůj vlastní text, který psali jako domácí úkol.
- Třetí učební jednotka je zaměřena na prohloubení znalostí o tematicko-rematické struktuře výpovědi s důrazem na vyjádření informace kontextově zapojené (známé) a kontextově nezapojené (nové). Studenti si nejdříve procvičují určování tématu a rématu v izolovaných větách a pak mají za úkol rozvést obsah první věty (první výhodu internetu) svého textu z první hodiny do 5 vět.
- Čtvrtá hodina uvádí teorii tematických posloupností a je založena na 2 aktivitách: v první studenti pracují s autentickým textem, z něhož byla vyjmuta témata, která je třeba do textu umístit na správné místo, poté následuje diskuse, která by měla vyústit v pochopení posloupností. Na závěr studenti podle těchto nových poznatků revidují svůj text z předešlé hodiny.
- V páté hodině studenti analyzují ukázky textů se základními typy tematických posloupností (s tematizací tématu, rématu a rozštěpeného rématu) a je jim přitom vysvětleno, jak jejich užití přispívá ke koherenci textu nebo ji naopak narušuje. Ve druhé části studenti píšou druhý odstavec svého textu z první hodiny, v němž rozvádějí informace z druhé věty a směřjí použít pouze tematizaci tématu.
- Šestá hodina je zaměřená na užití tematizace rématu s důrazem na explicitnost a kondenzaci vyjadřování užitím nominalizace. Po analýze úryvků mají studenti za úkol zařadit tuto posloupnost do svého textu z minulé hodiny a vhodně ho upravit.
- Sedmá hodina je podobným způsobem věnována tematizaci rozštěpeného rématu i tématu a na závěr studenti píšou třetí odstavec svého textu na základě třetí věty a mají se snažit užít v něm více různých tematických posloupností.

- V osmé a deváté hodině studenti analyzují úryvky textů, v nichž jsou užití různé typy posloupností, a formou diskuse posuzují uspořádání informací textu z hlediska jeho koherence. Poté píšou závěr textu na téma „Tři výhody internetu“.
- Poslední desátá hodina je věnována analýze textů, v nichž je koherence porušena (nejasná a nenavazující témata, obtížně identifikovatelná posloupnost). Poté si dvojice studentů vzájemně hodnotí své texty a na závěr každý student sám provede finální revizi své písemné práce.

Tento „balíček“ aktivit neboli program kurzu zaměřeného výhradně na výuku tematické výstavby textu považuje H. Kraus (2018) za zajímavý a užitečný, avšak příliš obsažný a v praxi obtížně realizovatelný. Sama autorka kurz se studenty realizovala a metodou experimentu prokázala jeho efektivitu, jak bylo výše uvedeno (Wei, 2017).

4.4 SHRNU TÍ

Na závěr této kapitoly se nabízí úvaha o přínosu uvedených studií. Evidentní nárůst výzkumu tematické výstavby písemného projevu nerodilých mluvčích má nesporně pozitivní dopad na didaktiku cizích jazyků. Jednotlivé studie přinášejí mnoho zajímavých poznatků, které přispívají k poznání žakovského jazyka a poskytují náměty využitelné při výuce jazyků s cílem zlepšení písemné produkce studentů. Vypovídající hodnotu výsledků studií je však obtížné hodnotit. V první řadě je problémem malý objem zpracovávaných dat, v rozmezí od jednoho až po několik set textů různého rozsahu. Důvodem je značná náročnost analýzy, neboť se musí provádět ručně (Herriman, 2011; Wei, 2014). Elektronické nástroje mají v tomto případě velmi omezenou využitelnost.

Porovnání výsledků studií je obtížné, protože často vycházejí z odlišných teorií a užívají odlišné metody při zpracování i vyhodnocení dat (He, 2020). Často například se rozcházejí ve vymezení textové jednotky, kterou někdy představuje grafická věta, jindy výpověď a jindy klauze. Ani rozlišení tématu a rématu nebo stanovení typů tematických posloupností nebývá stejné, jak vyplývá z výše uvedeného přehledu. Téma je někdy chápáno jako první prvek věty, jindy jako část věty, která předchází slovesu, a v některých případech jako kontextově zapojený prvek bez ohledu na jeho umístění ve větě. Tak může být téma například v následujícím úryvku (46) vymezeno více způsoby.

(46) 1. *Now, in big cities, teens already know the name of the dangerous drugs.*

2. *They don't just know drugs,*
3. *but they use it too.* (Rakhman, 2013)

Pokud je téma chápáno jako první prvek výpovědi, sled témat je následující: *now – they – but*. Pokud je hranicí mezi tématem a rématem sloveso, dostaneme témata jiná: *now, in big cities, teens – they – but they*, ovšem bereme-li v úvahu kontextové zapojení, témata by mohla být určena takto: *now, in big cities, teens – they, drugs – they, it*. Určení tématu ovlivňuje samozřejmě i vyhodnocení tematické posloupnosti. Posloupnost druhé výpovědi může být určena jako tematizace tématu (*teens = T1, they = T2*) nebo rématu, pokud považujeme za téma výpovědi jen první slovo (*teens = R1, they = T2*), a třetí jako tematizace tématu (*they = T2, they = T3*) nebo rématu (*drugs = R2, it = T3*), případně jako posloupnost nerealizovaná, vnímáme-li opravdu jen první prvek výpovědi (*but = T3*). Tyto různé interpretace mají pochopitelně dopad na výsledné kvantitativní údaje, a proto je jejich srovnávání obtížné a interpretace výsledků ne zcela jednoznačná.

Dalším problematickým bodem je velké množství faktorů, které tematickou výstavbu ovlivňují nebo mohou ovlivňovat, a tím i výsledky analýzy. Patří k nim, jak jsme již uvedli, úroveň osvojení cílového jazyka (Jalilifar, 2010; Knoch, 2007 ad.) a také míra poučení o tematické výstavbě, případně i získání praktických zkušeností při výuce (mj. Kraus, 2018). Právě zkušenost s psaním (a zřejmě i s četbou) daného typu textu patří mezi nejvýznamnější faktory, jak dokládají výše uvedené komparace textů psaných nezkušenými a profesionálními pisateli (zejména Rørvik, 2012). Dalším faktorem je interference L1 jak z hlediska gramatického systému jazyka, tak z hlediska kulturních zvyklostí vyjadřování v dané jazykové oblasti (Čmejrková, 1999, s. 25-27; Wang, 2017), ačkoliv podle výzkumů není tento faktor jednoznačně prokázán. Velký význam má rovněž typ textu, respektive slohový postup v textu užitý, s čímž souvisí také tematické oblasti a vědní obory (Čmejrková, 1999, s. 38; Nwogu, 1991). Analýzy mohou sledovat jeden nebo několik faktorů, ale je obtížné zachytit všechny, což interpretaci a porovnávání výsledků komplikuje.

Výuka tematické výstavby textu není podle literatury dosud systematicky zařazena do učebních programů, ačkoliv téměř všechny studie poukazují na její užitečnost. Zatím spíše ojedinělé články svědčí o individuální iniciativě některých vyučujících toto téma do výuky začlenit a provedené experimenty ukazují, že vliv výuky na úroveň písemného vyjadřování v cizím jazyce je spíše pozitivní. Náměty na metody vyučování jsou určitě inspirativní, ať v podobě samostatného kurzu, nebo jako součást obecně pojaté výuky psaní.

5 ANALÝZA TEMATICKÉ VÝSTAVBY TEXTU NA ÚROVNI VÝPOVĚDI

V této kapitole popisujeme vlastní analýzu tematické výstavby textu ve vybraných částech odborných studentských prací psaných nerodilými a rodilými mluvčími na úrovni výpovědi a prezentujeme její výsledky. Výzkum se skládá ze dvou částí, které tvoří:

- a) analýza tematických posloupností v rámci odstavce,
- b) analýza vyjádření rématu a rematických vztahů.

V první části kapitoly upřesňujeme vymezení výpovědi jako základní textové jednotky, s níž v analýze pracujeme. Vysvětlujeme rovněž naše pojetí méně jednoznačných případů, jako je netypické vyznačení hranice výpovědi, zejména užitím dvojtečky a pomlčky, pojetí tzv. nepravých vět vedlejších, větných ekvivalentů a parcelátů. V případě parcelátů uvádíme i rozdíly ve způsobu jejich užití v analyzovaných korpusech. Druhá část se zabývá tematickou a informační strukturou výpovědi. Jsou zde prezentována kritéria pro rozlišení tématu a rématu výpovědi aplikovaná v analýze a faktory, které tato kritéria ovlivňují. U tématu uvádíme roli kontextu, vliv stupně výpovědní dynamičnosti jednotlivých tematických prvků na jejich slovoslednou pozici ve výpovědi, problematiku kontrastivního tématu a tzv. počátkových vět. U rématu se věnujeme zejména slovosledným činitelům, které na jeho pozici ve výpovědi působí. Dále zohledňujeme rovněž roli určitého slovesa z hlediska tematické výstavby výpovědi a jeho slovosledné tendence v češtině.

V třetí části kapitoly jsou prezentovány výsledky analýzy tematických posloupností na úrovni výpovědi. Analýza se zaměřuje na zjištění hlavních tendencí v celém zkoumaném materiálu a především odlišností mezi korpusem nerodilých a rodilých mluvčích. Posloupnosti jsou členěny na dva základní typy, a to na tematizaci tématu a tematizaci rématu. Nejprve jsou uvedena kritéria, podle nichž jsou tyto typy určovány, a jsou zde rovněž analyzovány obtížnější případy, jako je návaznost na výpovědi s identifikační predikací a na výpovědi s bezpodmětovým slovesem vyjadřujícím předmět zájmu (jít o co, jednat se o co). Posloupnosti jsou analyzovány s ohledem na užití prostředků navazování. Kromě základních dvou typů tematické posloupnosti jsou vyčleněny také dva méně typické případy, a to posloupnost mimo rámec odstavce a nejasnou posloupnost. V závěru třetí části jsou shrnuty hlavní příčiny obtížného určení tematické posloupnosti.

V čtvrté části kapitoly představujeme analýzu vyjádření rématu a rematických vztahů a její výsledky. Zkoumání vyjádření rématu se zaměřuje zejména na jevy, které ztěžují porozumění sdělení textu a narušují plynulý tok informací. Tyto jevy jsou chápány jako odchylky od charakteristických vlastností rématu, jako je především uvedení nové, srozumitelné a relevantní informace a její umístění do finální pozice ve výpovědi. Porovnáním jejich výskytu v analyzovaných korpusech se snažíme zjistit, které odchylky se na obtížnější srozumitelnosti textů nerodilých mluvčích výrazněji podílejí. Při analýze rematických vztahů je zkoumáno užití spojovacích prostředků pro vyjádření hlavních mezivýpovědních významových vztahů. Zjišťujeme, zda se texty nerodilých mluvčích liší od korpusu rodilých mluvčích mírou užití spojovacích prostředků, adekvátností jejich užití i šíří jejich repertoáru. Na závěr podkapitoly shrnujeme podstatné výsledky této části analýzy.

5.1 VÝPOVĚĎ JAKO JEDNOTKA ANALÝZY

Za výpověď považujeme větu, která obsahuje predikát věty hlavní a může mít formu věty samostatné nebo věty v rámci souvětí. Větu samostatnou vymezujeme graficky, neboť existuje mnoho definic věty z různých hledisek a segmentace textu na větu není jednoduchá (srov. Skalička, 1935; Palátová, 2013). Věta v našem pojetí tedy začíná velkým písmenem a končí tečkou, vykřičníkem nebo otazníkem, případně trojtečkou³⁸. Hranice dvou vět v souvětí je vyznačena čárkou, dvojtečkou, středníkem, případně i pomlčkou nebo souřadnou spojkou, která ji spojuje s následující výpovědí. K výpovědím řadíme také vsuvky, pokud obsahují hlavní větu s určitým slovesem.

V analyzovaném materiálu se setkáváme s případy, kdy formální náležitosti vymezení věty nejsou dodrženy, pravděpodobně z důvodu opomenutí. Jestliže lze z kontextu odvodit zamýšlenou formu (když bylo např. zjevně opomenuto velké písmeno na začátku věty nebo tečka na jejím konci), zacházíme s danou jednotkou jako s větou. Méně jednoznačné případy nastávají při použití dvojtečky nebo pomlčky jako spojovacího prostředku mezi samostatnými větami nebo klauzemi v souvětí. Dvojtečka se v ojedinělých případech vyskytuje na rozhraní dvou samostatných vět, když odděluje dvě hlavní věty s určitým slovesem, lze ji nahradit tečkou a druhá věta začíná velkým písmenem, jak je patrné v příkladu (47).

³⁸ Tečka však nemusí vždy signalizovat konec věty. Tečky se píše i ve zkratkách, dále v řadových číslovkách či e-mailových a webových adresách. Stejně tak velké písmeno nemusí vždy signalizovat konec věty, viz např. vlastní jména.

- (47) *Při stanovování hypotézy k historickému vývoji se nabízí vycházet z dlouhodobě nechvalné pověsti pražských taxikářů: „Taxislužba je svým charakterem natolik specifická, že ji nelze úplně odprostit od jejích nešvarů.“ (R-063u/25-26)*

Častěji dvojtečka odděluje dvě výpovědi v souvětí, a to jestliže je možné místo ní použít čárku nebo souřadící spojku. V následujícím příkladu (48) by bylo možné nahradit dvojtečku tečkou a pokračování věty uvést jako samostatnou větu s velkým písmenem na začátku, ovšem vzhledem k malému písmenu ji považujeme za hranici dvou výpovědí v rámci jednoho souvětí.

- (48) *S cílem práce těsně souvisí i následující hypotéza: během překladu ztrácí text na kvalitě jazyka, přesnosti a citovém obarvení, a tím pádem neposkytuje spotřebiteli přesné informace, které mohou velmi ovlivnit jeho rozhodování. (NR-042u/26)*

Dvojtečka mívá také funkci vysvětlovací, a proto ji lze nahradit souřadící spojkou (např. *totiž*), ovšem ani užití podřadící spojky není většinou vyloučené (např. *protože*) - viz příklad (49). Pokud jsou obě možnosti, dáváme přednost spojce souřadící a dvojtečku považujeme za hranici dvou výpovědí. Stejně pravidlo aplikujeme pro použití pomlčky jako spojovacího prostředku dvou výpovědí, viz příklad (50).

- (49) *České území láká návštěvníky z celého světa díky především svému kulturnímu dědictví: v zemi najdeme celou řadu zámků a hradů, historická jádra mnoha českých měst jsou na seznamu UNESCO apod. (NR-048u/2)*
- (50) *První a druhý problém se mohou navzájem zrušit – informování zákazníka o výhodách bioprodukce ho přesvědčí o tom, že vysoká cena je odůvodněná a má vyvážený vztah s kvalitou. (NR-030n/5)*

V mnoha případech dvojtečka nebo pomlčka neoddělují dvě výpovědi, ale používají se pro připojení větného členu (především při výčtu, viz příklady 51 a 52) nebo vedlejší věty v rámci jedné výpovědi (příklad 53).

- (51) *Přitom by museli absolvovat celou řadu akcí: například hledání pokladů pomocí detektoru kovu, odpovědět na otázky, a to pomocí hledání odpovědí podle mapy, střílení z pistolí, zorbing, uhasit oheň pomocí dřevé nádoby apod. (NR-001/48)*
- (52) *Pro dosažení těchto cílů je nutné: prozkoumat teoretické základy týkající se marketingové komunikace jako složky marketingového mixu. (NR-046u/29)*
- (53) *Hlavním úkolem je najít odpověď na otázku: je- li franchising vhodným způsobem podnikání v moderní ekonomické společnosti? (NR-002u/12)*

V analyzovaném souboru textů je používání dvojtečky častější v textech nerodilých mluvčích (5 % výpovědí obsahuje užití dvojtečky) než v textech rodilých mluvčích (3 %), což je zřejmě způsobeno snahou o jednodušší vyjadřování, neboť dvojtečka nahrazuje mnohdy spojovací prostředek a nevyžaduje začlenění připojeného výrazu do větné konstrukce. Frekvence užití pomlčky je v obou korpusech podobná (3 % výpovědí obsahují užití pomlčky v obou korpusech), ovšem u nerodilých mluvčích jsou mnohé výskyty nezvyklé, např. místo slovesného predikátu (příklady 54 a 55) nebo místo čárky oddělující vedlejší větu od hlavní (příklady 56 a 57).

(54) *Jediná přirozená touha ženy - být krásnou.* (046u/1)

(55) *Idea těchto hotelů – přilákat herce, básníky, zpěváky, písničkáře, baviče, umělce a zájemce o oblast kultury.* (028n/18)

(56) *Pokud například host přesunul odpadkový koš nebo rádio – budou stále k dispozici na novém místě až do odjezdu hosta.* (032n/22)

(57) *Zneužití programu lze obejít velice snadno – díky tomu, že zkušební verze sice bude obsahovat všechny prvky, avšak její využití bude časově omezeno.* (036n/52)

Z důvodu zachování co největší objektivity nepovažujeme v naší analýze za výpovědi tzv. nepravé věty vedlejší neboli věty neomezovací (s výjimkou vět uvozených relativy *což, načež, pročez ...*), neboť není vždy možné zcela jasně stanovit, které věty s formálně vyjádřeným determinačním vztahem jsou z hlediska významu s předcházející větou ve vztahu koordinačním (viz kap. 2.1.2). Proto je všechny řadíme mezi věty vedlejší.

Do analýzy tematické výstavby textu nezařazujeme jako výpovědi ani větné ekvivalenty, ačkoli bývají za výpovědi považovány, protože mají samostatnou výpovědní funkci (Mikulová, 2011, s. 61). V psaném odborném textu se jedná především o nadpisy kapitol, podkapitol a textových oddílů a také o složky výčtů. Do analýzy je nezařazujeme ze dvou důvodů. Za prvé neobsahují predikát věty hlavní. Ačkoli by bylo většinou možné na základě kontextu chybějící predikát nahradit, jednalo by se o více o interpretaci sdělení než o analýzu textu a taková interpretace nemusí být vždy jednoznačná. Například nadpis textového oddílu *Hypotézy bakalářské práce* bychom mohli vyjádřit v úplné výpovědi jako její réma (např. *V bakalářské práci jsme stanovili následující hypotézy.*), což se zdá být nejlogičtější, ovšem ani jeho umístění do tematické části nelze vyloučit (např. *Hypotézy bakalářské práce jsou následující.*). Druhým důvodem je tvrzení, na němž se shoduje většina teorií o aktuálním členění, a to že výpověď nemusí mít vyjádřené téma, ale vždy obsahuje réma. Z toho vyplývá, že větný ekvivalent

představuje vždy pouze réma, a proto sledování tematické posloupnosti postrádá u takových výpovědí smysl.

Jiná situace nastává v případě výpovědí s elidovaným slovesným predikátem, neboť ho lze na základě kontextu snadno dosadit. Důvodem vypuštění predikátu bývá většinou syntaktická chyba (příklad 58) nebo jeho vyjádření interpunkčním znaménkem, a to dvojtečkou nebo pomlčkou (viz příklady uvedené výše).

(58) *K dispozici krytý bazén, relaxační zóna, vířivka, 5 typů saun, ochlazovací bazén, solná terapie, masáže, zábaly, koupele, kosmetické služby, solárium, atd. (NR-018n/58)*

Jak jsme uvedli v kapitole 3.1.2, jako samostatné výpovědi chápeme také parceláty neboli části vyčleněné procesem parcelace k bázevému komponentu. Parcelace jako rozčlenění rematické složky na dílčí fragmenty se ve zkoumaných textech vyskytuje zejména formou dodatečného připojení další informace k jedné nebo více složkám v rematické části. Motivací může být záměr mluvčího zdůraznit určité části výpovědi nebo i snaha vyhnout se příliš složité větě konstrukci, a tím i nebezpečí nedostatečně jasného vyjádření. Při analýze textů bakalářských prací pozorujeme dva typy parcelace. V prvním případě je téma parcelátu a bázevého komponentu totožné, ve druhém případě odlišné.

1. Rématem bázevého komponentu (výchozí konstrukce) je výčet prvků a parcelát (vyčleněná část) představuje další složku tohoto výčtu. Téma bázevého komponentu (v příkladu 59 podtržené) a parcelátu zůstává stejné.

(59) *Ve stejné době, malý hotel nebo dokonce hotelový řetězec má za cíl nezvyšovat přímo zisk, ale zlepšit kvalitu služeb a řízení. Dále pak zachovat svůj podíl na místním trhu, udržovat loajalitu zákazníků, zlepšit nákupní podmínky od dodavatelů.* (NR-032u/11-12)

Téma obou výpovědí je vyjádřeno v první výpovědi a rématem obou výpovědí je výčet. Struktura obou výpovědí je totožná a téma první výpovědi by mohlo být v téměř nezměněné podobě uvedeno i ve výpovědi druhé, např.: *Dalším cílem je pak zachovat svůj podíl na místním trhu, udržovat loajalitu zákazníků, zlepšit nákupní podmínky od dodavatelů.* Evidentní motivací segmentace rematické části je rozdělení prvního prvku rématu do dvou složek postavených do kontrastu, což je explicitně vyjádřeno spojkou *ale*. Výčet dalších tří prvků už není postaven do opozice a tato změna perspektivy je vyjádřena formou nové výpovědi.

2. Parcelát rozvíjí některý z rematických členů bázevého komponentu; tématem parcelátu je tedy celý bázevý komponent, nikoli pouze jeho tematická část.

- (60) *Z technického hlediska je nutné vlastnit pouze lis a loupáčku. V lepším případě mechanickou, i když lze menší množství kávy lisovat a loupat manuálně.* (R-072n/116-117)

V uvedeném příkladu (60) parcelát připojuje informaci k rematické složce báзовého komponentu *loupáčku*. Důvodem rozdělení výpovědi na dvě je pravděpodobně zdůraznění první části rématu (*lis a loupáčku*), což i potvrzuje užití rematizátoru *pouze*.

Parceláty vyskytující se v analyzovaných textech mají podobu nejen jmenných a infinitivních frází, ale i osamostatněných vedlejších vět, viz příklad (61).

- (61) *Myslím si, že nemůžeme analyzovat specifika v požadavcích těchto klientů, pokud nebudeme rozumět alespoň základům rysům a tradicím jejich kultury. Protože právě odlišnosti v požadavcích a způsobu cestování plynou z odlišností obou kultur od té naší.* (R-061u/14-15)

K jednomu báзовému komponentu je někdy připojeno více parcelátů, což ve výsledku text značně drobí, obzvláště pokud jsou parceláty krátké. To ovšem může být záměrem autora, chtěli klást na jednotlivé složky důraz, jak je patrné z příkladu (62).

- (62) *Informace by měly být zřetelné. Udávané v bodech. A dobře viditelné.* (R-052n/80-82)

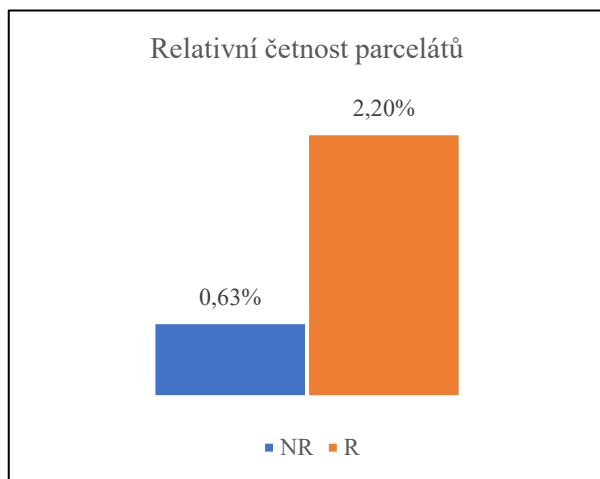
U následujícího příkladu (63) vnímáme snahu mluvčího nejen zdůraznit jednotlivé položky výčtu, ale i vyhnout se příliš dlouhému a komplikovanému souvětí.

- (63) *Pokusím se poukázat na zkušenosti a schopnosti managementu nadnárodní hotelové jednotky, jež jsou nezbytné k efektivnímu vedení interkulturního týmu. Na nutnost translokace spojené s kariérním růstem, implementací či údržbou daných standardů jednotlivých organizací vázaných na nové lokality a odlišné kulturní regiony. Na chybné procesy vedení a koučování pracovníků a pracovních týmů a následně vybrané problémy v tomto resortu.* (R-077u/4-6)

Při porovnání relativní četnosti³⁹ výskytu parcelátů v textech rodilých a nerodilých mluvčích (viz graf 1) docházíme ke zjištění, že parcelaci využívají výrazně častěji rodilí mluvčí, kdežto nerodilí spíše výjimečně (NR označuje korpus nerodilých mluvčích a R označuje korpus rodilých mluvčích).

³⁹ Relativní četnost počítáme z celkového počtu výpovědí každého korpusu zařazených do analýzy.

Navíc pozorujeme užití parcelátů v textech nerodilých mluvčích spíše netypickým způsobem: jde většinou o výčty jednotlivých položek a tyto položky jsou uváděny kombinací větného i nevětného vyjádření, částečně pomocí odrážek a částečně ve formě krátkých odstavců.

Graf 1: Relativní četnost parcelátů

- (64) (o1) *Doporučuji nabídnout hostům několik polévek, jako postní boršč, polévku z bílých fazolí, houbovou soljanku.* "
- (o2) *Potom saláty: z červené řepy, salát z mrkve a avokáda, salát z papriky a oliv.*
- (o3) *Hlavní jídlo: varenyky plněné brambory a hřiby, rizoto se žampiony, pohanka s dušenými cuketami a lilkem, ratatouille.* (NR-038n/39-41)

Úryvek (příklad 64) obsahuje tři výpovědi a každá je formulována jako samostatný odstavec. Druhý odstavec navazuje výrazem *potom* na předchozí výpověď tvořící první odstavec, proto jej považujeme za parcelaci (ačkoli parcelát na začátku nového odstavce je v textu stylisticky nepříznačným neobvyklý). Výpověď tvořící poslední odstavec úryvku je formulována jako prostá položka ve výčtu, bez syntaktického zapojení do předchozího kontextu, proto můžeme být na pochybách, zda jde vůbec o parcelaci. Struktura takového textového úseku působí neuspořádaným dojmem, což v odborném textu bývá vnímáno jako nedostatek.

Nedostatečné nebo nevhodné navázání parcelátu na bazový komponent není výsadou nerodilých mluvčích, ale týká se i autorů píšících ve svém rodném jazyce. Změna syntaktické struktury má za následek nejasné spojení sdělení s předchozí výpovědí. V textech rodilých mluvčích se tento nedostatek vyskytl v pěti případech. V následujícím příkladu (65) nenavazuje infinitiv použitý v parcelátu na výchozí konstrukci s určitým slovesem ve tvaru kondicionálu

přítomného (jedná se o nemotivovanou odchylku od pravidelné větne stavby, a to o anakolut). Očekávaná konstrukce parcelátu by měla znít následovně: *Popřípadě bych zainvestovala do inovované techniky a přístrojů nebo Popřípadě bych doporučovala zainvestovat do inovované techniky a přístrojů.*

(65) *Z toho důvodu bych co nejrychleji kontaktovala pracovníky technického úseku k lokaci závady a jejího odstranění. Popřípadě zainvestovat do inovované techniky a přístrojů.* (R-098n/28-29)

Rovněž je třeba, aby vyčleněná část následovala bezprostředně po výpovědi, k níž patří, neboť příjemce spontánně hledá chybějící větne prvky v předchozí větě. Je-li mezi parcelát a bázevový komponent vložen text s jiným tématem, může dojít k chybné interpretaci nebo alespoň ke ztížení porozumění, jak ukazuje následující příklad (66).

(66) *V dnešní době, kdy je klientela velmi náročná, nestačí jen předložit jídlo, je potřeba nabídnout i nějaký zážitek. Většinou to bývá kombinace pokrmu a nápoje. Jako příklad můžeme uvést Jižní Moravu. Mnoho hotelů má vinné sklepy, kde k degustaci vín podávají krajové speciality. Nebo pivovarnické hotely.* (R-074u/25-29)

Struktura poslední výpovědi (*Nebo pivovarnické hotely.*) navozuje dojem, že navazuje na výpověď předcházející, ovšem podle významu je zřejmé, že *pivovarnické hotely* navazují tematicky na téma výpovědi třetí (*Jako příklad můžeme uvést Jižní Moravu.*). Autorka uvádí jako první příklad hotely na jižní Moravě a jako druhý příklad pivovarnické hotely.

K otázce užití parcelace můžeme shrnout, že nerodilí mluvčí užívají tuto výpovědní modifikaci mnohem méně často než mluvčí rodilí. Podle našeho názoru to souvisí s tím, že nerodilí mluvčí z důvodu nedostatečné jistoty v ovládnutí českého jazyka používají spíše standardní větne struktury. Dalším důvodem může být vliv mluvené formy jazyka a její volnější větne stavby.

5.2 TEMATICKÁ A INFORMAČNÍ STRUKTURA

Pro rozlišování tématu a rématu používáme v naší práci, jak bylo uvedeno v kapitole 3.2.3, základní kritéria, která jsou pro tematickou a informační strukturu typická. Tematická struktura spočívá v členění výpovědi na téma a réma, kdy téma představuje obsahové východisko, "to, o

čem se mluví", a réma jádro sdělení. Informační struktura zohledňuje postup informace ve výpovědi od známého ke novému. V nepříznačném vyjadřování obě struktury splývají, téma obsahuje známé, kontextově zapojené složky a réma se kryje s novou informací (Halliday, 2004, s. 93). Téma má z hlediska koherence především stabilizační funkci, mělo by příjemci naznačit, o čem autor mluví, což by mělo vyplývat z kontextu. Téma tedy vytváří jistý kontext pro uvedení nové informace a tento kontext vytvářejí především známé, kontextově zapojené prvky. Někdy obsahuje i prvky nové, ale zařazené do tohoto kontextu.

Za téma považujeme tedy tu část výpovědi, která je obsahovým východiskem sdělení a zároveň sémanticky relevantní vzhledem k tématu vyššího celku, zejména odstavce. Obsahuje kontextově zapojené složky (vyjádřené i nevyjádřené, avšak z kontextu odvoditelné) a případně i složky nové, s kontextově zapojenými související, a nachází se vlevo od rématu, resp. rematické části výpovědi. Réma je člen s nejvyšším stupněm informační závažnosti, obsahuje novou informaci a ve výpovědi zaujímá finální pozici. Výpověď obvykle obsahuje i přechodný prvek, nazývaný v teorii funkční větné perspektivy tranzitem, jímž bývá často sloveso. Pro analýzu tematických posloupností je podstatné především určení tématu, neboť hledáme, na které prvky přechozího textu výpověď svým tématem navazuje. Jelikož může navazovat nejen na téma, ale i na réma, je důležitá rovněž identifikace rématu.

Sledování všech těchto kritérií je podle našeho názoru důležité, neboť působí společně. Velkou roli hraje zejména kontext, neboť jednotlivé složky výpovědi mohou mít v různých kontextech odlišnou funkci. Budeme-li posuzovat následující větu jako izolovanou, bez kontextu, označíme pravděpodobně jako téma první člen umístěný před přísudkovým slovesem: *V teoretické části byla použita metoda studia podkladů*. V závislosti na kontextu můžeme dojít k jinému hodnocení, jak ukazuje následující úryvek textu (příklad 67), do něhož je věta zapojena.

(67) *Při psaní této práce byly použity tři výzkumné metody: 1. V teoretické části byla použita metoda studia podkladů. Tato metoda umožnila prozkoumat otázky, týkající se problematiky marketingové komunikace a komunikačního mixu, prostudovat fáze životního cyklu produktu a prozkoumat faktory ovlivňující nákupní chování spotřebitele.* (NR-046u/40-42)

Zde je patrné, že centrálním tématem výpovědi je použitá *metoda* (navazující na réma předchozí výpovědi), o čemž svědčí i opakující se téma ve výpovědi následující, proto do tematické části zahrnujeme i sloveso s objektem (v příkladu podtržené). V jiném kontextu by

však mohla být tématem výpovědi *teoretická část*, stejně jako ve výše uvedené izolované větě, pokud by například byla tématem i v předchozí výpovědi (příklad 68).

(68) *Teoretická část je věnovaná základním pojmům, které jsou úzce spojené s tématem bakalářské práce a marketingovou koncepcí, včetně podrobné analýzy komunikačního mixu, znázornění životního cyklu produktu a popisu jednotlivých fází produkční doby, vyjádření nákupního procesu a faktorů ovlivňujících chování zákazníků. V teoretické části byla použita metoda studia podkladů.*

Mezi významné rysy tématu patří výskyt kontextově zapojených prvků, to znamená, že ve výpovědi jsou uváděny prvky obsažené v předchozích výpovědích, případně i prvky aktivizované ze souboru znalostí o světě sdílených mluvčím i posluchačem. Mnohdy výpověď obsahuje ne jeden, ale více tematických prvků a ty pak mívají v informačním toku odlišné funkce. Na začátku výpovědi se vyskytuje prvek centrální, aktualizovaný (Uhlířová, 1987, s. 108), v terminologii FVP diatéma čili prvek s vyšším stupněm výpovědní dynamičnosti, který uvádí informaci novou nebo poprvé uvedenou v bezprostředně předcházejícím kontextu. Tento tematický prvek představuje v češtině často časový a prostorový rámec sdělení (Štícha, 1987). V další výpovědi přestává být tento prvek aktuální, opakováním ztrácí dynamičnost, deaktualizuje se. Z iniciální pozice se posunuje na druhé místo a bývá vyjádřen méně výrazně, např. zájmenem, případně je zcela vypuštěn (Uhlířová, 1987, s. 108). Podle teorie FVP má funkci vlastního tématu, resp. tématu tíhnoucího k vlastnímu tématu, které má relativně nejvyšší stupeň výpovědní dynamičnosti a je silně kontextově zapojený.

Následující příklad (69) vyňatý z textu na téma trh s biopotravinami tuto tendenci dokládá. První věta odstavce obsahuje dvě výpovědi, z nichž v první je opakované téma (hypertéma) umístěno na druhé pozici a je vyjádřeno plnovýznamovým pojmenováním (*trh s biopotravinami*), protože uvádí téma celého odstavce. V následující výpovědi stojí také za aktualizovaným tématem, ale už jako méně dynamický prvek je vyjádřen osobním zájmenem (*zájem o ně* – zájmeno zde odkazuje k tematickému prvku *biopotraviny*). Na počátku obou výpovědí se nachází diatéma čili centrální tematický prvek uvádějící místní a následně časové určení děje, a byť představuje složky obsahující nové informace, je s kontextově zapojeným tematickým prvkem významově spojen.

(69) *V České republice se trh s biopotravinami vyvíjí již spousty let a rok od roku se zájem o ně pomalu zvyšuje.* (R-073u/8)

S novými informacemi v tématu se setkáváme zejména u dlouhých témat (typických pro publicistické a odborné texty, viz Štícha, 2013, s. 583), složených z několikanásobných větných

členů a členů bohatě rozvitých dalšími členy nebo vedlejšími větami. Tato témata obsahují informaci „známou“, ale podstatným způsobem obohacenou o nové složky, jsou sdělně dynamické a „posunují sdělení kupředu“ (Uhlířová, 1983). V příkladu (70) je součástí tématu vedlejší věta, která i s počátečním tematickým prvkem uvádí do textu nové informace, zatímco kontextově zapojený prvek (*školní stravování*) stojí až těsně před vlastním rématem.

- (70) *V dnešní době, kdy je rodina se všemi hodnotami, tradicemi, zvyky i stravovacími návyky spíše výjimečným úkazem, nabývá školní stravování na důležitosti.* (R-075u/3)

Příklad (71) představuje méně vhodné vyjádření, protože téma obsahuje velké množství složek, které přinášejí mnoho nových informací, a to v takové míře, že se v nich čtenář obtížně orientuje. Ztížené porozumění je zapříčiněno také nahromaděním mnoha substantiv a adjektiv a nedostatečnou interpunkcí.

- (71) *Na základě analýzy stávající organizační struktury, aktuálního obsazení jednotlivých pozic a především studia organizačních struktur renomovaných hotelů jako například Marriott samozřejmě s přiměřeným zjednodušením na poměry, rozsah služeb a velikost budoucího hotelu jsem navrhla níže uvedenou organizační strukturu.* (NR-058n/64)

Typickým případem výskytu nové informace v tematické části výpovědi je kontrastivní téma, v němž se vyskytuje člen, který je kontextově zapojený a stojí v kontrastu k prvkům uvedeným v předchozím kontextu, případně k prvkům daným situačním kontextem (Hajičová, 2008). Ve vztahu ke svému antecedentu jde o různé předměty řeči, které patří do stejné kategorie jevů. V odborném textu bývá doprovázen atributem, který oba členy stojící v kontrastu odlišuje. V příkladu (72) patří obě témata do kategorie „zdroje“ a odlišujícími atributy jsou adjektiva *informační* a *pomocné*.

- (72) *Informačními zdroji v analytické části jsou dotazníky pro manažery restaurace, anketa pro zákazníky a protokol vlastní návštěvy restaurací z pozice mystery shopper. Pomocnými zdroji jsou odborné monografie, články a informace získané z odborně zaměřených webových stránek.* (R-050u/18-19)

Nové, kontextově nezapojené složky tvořící téma výpovědi se obvykle vyskytují v tzv. počátečních větách, které se nacházejí na začátku textu, zvané také věty či výpovědi prezentační, scénické nebo věty uvádějící jevy na scénu (Rysová, 2014, s. 56; Firbas, 1979; Svoboda, 2006). Jsou hodnoceny jako celé kontextově nezapojené výpovědi a podle teorií, které

za téma považují pouze kontextově zapojenou část výpovědi, neobsahují takové výpovědi téma vůbec nebo je nelze na téma a réma členit (např. Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 581). V analyzovaném korpusu však mají témata těchto výpovědí většinou nějakou souvislost s nadřazeným tématem (s hypertématem), jímž je prvek uvedený v názvu textu (příklad 73) nebo samotný textový typ (*bakalářská práce*), viz příklad (74).

(73) *Reklama je všude kolem nás a užívání doplňků stravy je dnes velmi rozšířené.* (R-053u/1)⁴⁰

(74) *Ve své bakalářské práci se zabývám konkurenčním prostředím v oblasti hotelnictví ve vybraném regionu.* (R-051u/1)

V rématu očekáváme informaci novou, kontextově nezapojenou, s nejvyšším stupněm výpovědní dynamičnosti, která sdělení posunuje dopředu. Vlivem různých slovosledných faktorů může ale réma obsahovat některé prvky tematické, tedy kontextově zapojené. Jedná se především o antepozici adjektivního přívlastku vůči řídicímu substantivu, postpozici neshodného přívlastku a vedlejší věty přívlastkové (zpravidla je tematický prvek signalizován ukazovacím zájmenem, viz příklad 75) nebo o postpozici infinitivu po určitém slovese. Působí zde někdy i tendence umisťovat objekt za řídicí sloveso, zvláště pokud je rozvitý (příklad 76).

(75) *Cílem práce je zhodnotit do jaké míry se firmy účastní teambuildingových kurzů a proč je případně nevyužívají. Zjišťuji, co je důvodem nevyužívání těchto kurzů.* (R-092u/14-15)

(76) *Druhou, praktickou část práce, zaměřuji na gastronomii hotelu Seven Days v centru Prahy. Za pomoci F&B manažera analyzuji hotel a jeho stravovací úsek.* (R-093u/19-20)

Réma se kromě uvedených případů umisťuje na konec výpovědi, kde tak sdělení kulminuje. Umístění rématu do jiné než finální pozice se považuje za příznakový slovosled a důvodem bývá záměr autora réma zdůraznit. V mluveném projevu je zdůrazněné réma signalizováno pomocí intonace, v psaném textu se používají aktualizací částice, tzv. rematizátory, které stojí bezprostředně před aktualizovaným výrazem a zvyšují jeho stupeň výpovědní dynamičnosti (např. Uhlířová, 1983). Kontextově zapojené tematické prvky se tak dostávají na konec výpovědi, do "intonací stínu" rématu, které mu předchází (Štícha, 2013, s. 585-586).

⁴⁰ Název textu je „Reklamy na doplňky stravy a jejich etičnost“.

V příkladu (77) je réma zdůrazněné aktualizačním výrazem *již* a kontextově zapojený výraz (*spotřeba vody*) se nachází v koncové části výpovědi.

- (77) *Je nutné, aby veškerá ubytovací zařízení ke spotřebě vody přistupovala obezřetně. Již instalaci spořiče vody s nastavitelným omezeným průtokem vody, dochází ke snížení spotřeby vody a tím i energie.* (R-071n/113-114)

Za hranici tématu a rématu se zpravidla považuje určité sloveso, v teorii FVP přechodový prvek zvaný tranzit. To platí, tvoří-li téma jeden prvek a sloveso tak stojí na druhé pozici (příklad 78, téma je podtrženo a sloveso tučně zvýrazněno):

- (78) *Pivo vyrobené v Chodovaru **se pyšní** ojedinělou klasickou technikou vaření piva.* (R-089n/45)

Tendence slovesa obsadit druhou pozici ve větě je v češtině velmi silná, a tak pokud téma obsahuje více prvků, sloveso stojí zpravidla za prvním tematickým větným členem a před ostatními tematickými větnými členy (pokud není druhé místo obsazeno z jiných, např. rytmických důvodů, což bývá u příklonek, viz Uhlířová, 1984), viz příklad (79).

- (79) *Po úspěšném složení získá každý ze zúčastněných certifikát o zvládnutí dané problematiky.* (R-060n/17)

Sloveso může stát i na začátku výpovědi, např. je-li téma vyjádřeno odkazovacím zájmenem stojícím v příklonné pozici za slovesem (příklad 80) nebo není-li téma explicitně vyjádřeno, ať už se jedná o elipsu gramatického podmětu (příklad 81), nebo o elipsu celého tématu (Štícha, 2013, s. 578; Uhlířová, 1984).

- (80) *Umělecké sbírky jim může závidět řada galerií. **Tvoří je** například díla Antonína Slavička, Václava Špály, Alfonse Muchy či Stanislava Libenského.* (R-068n/17-18)

- (81) *Seminář vznikl k uctění památky Karla Nejdla a k příležitosti jeho nedožitých 90. narozenin. [] **Koná se** každý rok v listopadu a [] **je věnován** regionální historii.* (R-062u/25-26)

- (82) *Hotely v té době neměly o klienty nouzi, [] **stoupla** však také zátěž na životní prostředí.* (R-071u/4)

V příkladu (82) je téma (*v té době*) vypuštěno, neboť je vyjádřeno v předchozí výpovědi a jeho opakování by bylo zbytečné. S umístěním slovesa na začátek věty se při elipse tématu setkáváme zejména v rámci jednoho souvětí (příklad 83):

- (83) *V teoretické části (kapitola 1.) čtenáře seznámím s pojmem lázeňství a s předpoklady vzniku lázeňského místa. Popíši lázeňskou péči v Karlových Varech a zmíním se o ostatních lázeňských místech v České republice.* (R-062u/9-10)

Pokud je sloveso rématem výpovědi nebo jedním z jejích rematických prvků, stojí většinou na konci nebo ve středové pozici, zejména v případě negace (příklad 84):

- (84) *Rada vše prověřila a zjistila, že zde nedošlo k porušení žádného platného zákona a že vše bylo v souladu s legislativou. Rada tedy nemohla nařídít, aby se tyto reklamy nevysílaly.* (R-053n/27-28)

V tomto úryvku je ve finální pozici sloveso v roli rématu první výpovědi (*prověřila*), kdežto ve druhé větě je na konci vedlejší věta (*aby se tyto reklamy nevysílaly*), která má vzhledem ke kontextu funkci tématu, a vlastní réma vyjádřené záporným slovesem se nachází ve středové pozici. Středové postavení vlastního rématu (kromě případu negace) se považuje za příznakové a soudí se, že do psaného jazyka proniká z projevů mluvených Uhlířová, 1984).

5.3 TEMATICKÉ POSLOUPNOSTI

Tematické posloupnosti jsou zkoumány z hlediska výstavby odstavců a zohledňuje se jak formální vyjádření, tak posloupnost témat ze sémantického hlediska. Vycházíme z členění na dva základní typy, které se objevují u všech autorů zabývajících se tematickými posloupnostmi, a to na tematizaci tématu a na tematizaci rématu (viz kapitola 3.4.1). Základní rozdíl mezi těmito typy spočívá podle našeho názoru ve způsobu rozvíjení sdělení v textu. V případě tematizace tématu výpověď přináší novou informaci k tématu jedné nebo více předcházejících výpovědí, kdežto u tematizace rématu přináší výpověď novou informaci k rématu předcházející výpovědi, respektive ke sdělení celé předcházející výpovědi či širšího textového úseku.

K rozlišení těchto typů tematické posloupnosti můžeme přistupovat rovněž z hlediska návaznosti tematických a rematických prvků, tedy zda téma výpovědi nebo některé kontextově zapojené prvky její tematické části odkazují buď na určité tematické prvky předcházející výpovědi, pak se jedná o tematizaci tématu, nebo na její réma (nebo určité rematické prvky), což se vyhodnocuje jako tematizace rématu. Tento přístup se jeví v některých textech se složitějšími nebo méně přehlednými konstrukcemi jako obtížný, protože nezřídka se ve výpovědích objevuje více tematických prvků, z nichž některé odkazují na téma a jiné na réma předchozí výpovědi. Pak je třeba určit, které jsou z hlediska posloupnosti závažnější, zda ty,

kteří mají vyšší stupeň výpovědní dynamičnosti, nebo naopak prvky méně aktualizované. Takové rozhodování ovšem s sebou nese značnou míru subjektivity a výsledná interpretace se může z různých pohledů značně lišit. V příkladu (85) jsou v tematické části druhé výpovědi dva prvky, a to jednak elidovaný gramatický subjekt [*banky*] vyplývající z významu výpovědi a navazující na téma první výpovědi, a jednak opakované pojmenování *umělecké sbírky* odkazující na réma předchozí výpovědi.

- (85) *Řada bank vlastní velmi zajímavé sbírky umění, jejichž hodnota stále roste. Umělecké sbírky ale [] nepovažují za klasickou investici, ale jde hlavně o prestiž a cestu, jak si vylepšit vztah s veřejností.* (R-068n/15-16)

V tomto příkladu se tak nabízí dvojí možnost interpretace tematické posloupnosti: za prvé díky totožnému subjektu predikátového slovesa můžeme uvažovat o tematizaci tématu a za druhé opakování rématu předchozí výpovědi odpovídá spíše posloupnosti s tematizací rématu. Kromě toho, že opakované réma je umístěno na začátku druhé výpovědi, čímž zřetelně zaujímá pozici obsahového východiska výpovědi, je rovněž z hlediska způsobu rozvíjení sdělení v textu zřejmé, že druhá výpověď přináší novou informaci o *uměleckých sbírkách*, případně že rozvíjí celou předchozí výpověď. Tento přístup vypovídá podle našeho názoru o tematické posloupnosti lépe než samotné vyjádření kontextové zapojenosti, obzvláště v případech, kdy je návaznost na předchozí kontext několikanásobná. Proto tyto případy řadíme k tematizaci rématu.

Problém s určováním tematické posloupnosti představují výpovědi s identifikační predikací (viz Čechová, 2011, s. 289; Dušková, 2012, s. 351), tj. takovou, která vyjadřuje totožnost participantů v subjektu a v predikativu (Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 218-219). Subjekt a predikativ (jmenná část přísudku) mají stejnou referenční platnost, tedy téma a réma výpovědi označují též předmět řeči. Téma navazující výpovědi, obvykle vyjádřené generickým výrazem a doplněné ukazovacím zájmenem, se tak vztahuje k předmětu řeči vyjádřeném jak v tématu, tak i v rématu předchozí výpovědi, jak je zřejmé z příkladu (86):

- (86) *Tématem této práce je „Organizační struktura motelu s certifikací třídy 3 hvězdy s kapacitou do 100 lůžek a poskytováním služeb pro motoristy“. Vybrala jsem si **toto téma**, protože mě zajímalo, jak vypadá organizační struktura v motelech, a protože je to málo prozkoumaná část ubytovacích zařízení v České republice.* (NR-022u/19-20)

Téma druhé výpovědi "*toto téma*" významem koresponduje s rématem předchozí výpovědi, protože ukazovací zájmeno "*toto*" by bylo možné teoreticky nahradit opakováním rématu

(Vybrala jsem si téma „Organizační struktura motelu...“), tudíž by se jednalo o tematizaci rématu. Z hlediska vyjádření kontextového zapojení můžeme považovat za odkazovací prostředek opakování (modifikované) téhož pojmenování "téma" a jako antecedent tématu tedy určit téma předchozí výpovědi, v tom případě se jedná o průběžné téma. Tomuto řešení by odpovídal také pohled na celkové téma daného textového úseku. Na otázku, o čem se mluví, bychom odpověděli, že o tématu práce, a to o jeho názvu, o důvodu jeho výběru apod. U tohoto typu výpovědi proto určujeme tematickou posloupnost jako tematizaci tématu.

Se specifickým navazováním se setkáváme rovněž u výpovědi s bezpodmětovým slovesem vyjadřujícím předmět zájmu (Karlík, 2012, s. 393), mezi něž patří zejména slovesa *jít o co*, *jednat se o co*. Jejich předmět se obvykle vztahuje k předchozí výpovědi, a to jako téma explicitně vyjádřené lexikálním opakováním stejného nebo podobného významu, k němuž je připojena nová informace představující téma výpovědi (příklad 87), anebo je nová informace uvedena v předmětu přímo, bez vyjádření tématu. Ve druhém případě považujeme za formu navazování textovou elipsu (teoreticky by bylo možné vypuštěné téma z kontextu dosadit, například pomocí výrazu „v případě“ nebo „pokud jde o“, viz příklad 88).

(87) *Vzhledem k zaměření vysoké školy, kde studuji, jsem se rozhodla, že středem mé pozornosti budou stránky www.kudyznudy.cz **Jedná se o stránky zřízené a spravované organizací CzechTourism, která má za cíl propagovat cestovní ruch v České republice.** (NR-033u/7-8)*

(88) *Bez marketingové komunikace se neobejde žádný podnik; **jedná se o jednu z nejdůležitějších součástí marketingového mixu, bez které není možné si představit zajištění tržeb.** (NR-043u/4)*

Dané tematické posloupnosti zkoumáme v rámci odstavce (meziodstavcovým vztahům je věnována kapitola 6.4) a kromě nich jsme vyčlenili jako zvláštní případy výpovědi s posloupností mimo rámec odstavce, které nenavazují na předchozí výpovědi odstavce, ale na vzdálenější text, a výpovědi s nejasnou posloupností, které uvádějí zcela nové téma a návaznost u nich nelze tedy určit. Tyto poslední dva případy považujeme za netypické nebo alespoň za méně typické, neboť v rámci odstavce se očekává, že výpovědi na sebe navazují nebo spolu nějakým způsobem souvisejí.

Na základě poznatků z odborné literatury a výzkumů tematické výstavby cizojazyčných žákovských textů můžeme předpokládat, že v obou korpusech bude zastoupena více posloupnost se stálým tématem než s tematizací rématu, protože se jedná o odborný text s převažujícím popisným slohovým postupem, a zároveň že ve frekvenci základních typů

posloupností nebudou mezi korpusem nerodilých a rodilých mluvčích výrazné rozdíly, Dále se domníváme, že v korpusu nerodilých mluvčích se vyskytují obtížněji identifikovatelné návaznosti výpovědí ve vyšší míře než v korpusu rodilých mluvčích, a to z důvodu vyššího výskytu jazykových neobratností souvisejícího s nižší úrovní osvojení českého jazyka i s menší zkušeností s psaním odborných textů v češtině.

Ve zkoumaném korpusu jsme v rámci odstavce identifikovali celkem 3836 výpovědí v textech nerodilých mluvčích a 4214 výpovědí v textech rodilých mluvčích. Jedná se o výpovědi, které se vyskytují uvnitř odstavců a mají T-R nexus, obsahují tedy téma, vyjádřené i přítomné pouze implicitně, a réma. Z toho vyplývá, že sem nezařazujeme první výpovědi odstavců, neboť ty mívají návaznost slabší (uvádějí nové téma nebo nově připomínají téma už zmíněné v různě vzdáleném předchozím textu), ani výpovědi nevětné povahy, jako jsou větné ekvivalenty.

Tabulka 1 ukazuje rozložení jednotlivých posloupností v celém analyzovaném korpusu i v korpusech nerodilých (NR) a rodilých mluvčích (R) a potvrzuje předpoklad, že v souladu s typem textu založeném především na statickém popisu převažuje v obou korpusech tematizace tématu. Potvrzuje i druhý předpoklad, že ve frekvenci základních typů posloupností nejsou mezi korpusem nerodilých a rodilých mluvčích výrazné rozdíly. Mírně nižší frekvence tematizace tématu (-2,92 %) a vyšší frekvence tematizace rématu (2,08 %) v korpusu nerodilých mluvčích není nijak výrazná. Posloupnost mimo rámec odstavce se vyskytuje v obou korpusech v malé míře, s vyšším zastoupením u nerodilých mluvčích, což svědčí o méně přehledném tematickém uspořádání. Nejasná posloupnost je zastoupena v obou korpusech nejméně, a to v téměř totožné míře. To odporuje našemu třetímu předpokladu, že v korpusu nerodilých mluvčích se vyskytuje obtížněji identifikovatelných návazností výpovědí více. Záleží však také na způsobu začlenění takové nejasné návaznosti do textu, což bude předmětem analýzy, viz kapitola 5.3.3.2.

Tabulka 1: Typy tematických posloupností v rámci odstavce

Typy tematických posloupností	Celý korpus	NR	R	Rozdíl NR/R
Tematizace tématu	57,20 %	55,67 %	58,59 %	-2,92 %
Tematizace rématu	40,68 %	41,76 %	39,68 %	2,08 %
Posloupnost mimo rámec odstavce	1,14 %	1,57 %	0,74 %	0,83 %
Nejasná posloupnost	0,99 %	0,99 %	0,98 %	0,01 %

V analýze zohledňujeme, jakým způsobem je navazování realizováno, zda gramatickými prostředky, tj. elipsou gramatického podmětu nebo zájmennými odkazovacími prostředky, anebo lexikálním opakováním, tj. opakováním pojmenování totožným výrazem nebo jiným pojmenováním se stejným nebo podobným (synonymním) významem, a konečně navazováním implicitním, kdy je téma výpovědi elidováno (textová elipsa), ale je snadno vyvoditelné z kontextu.

Tabulka 2: Tematické posloupnosti a navazovací prostředky

Navazovací prostředky	Obě posloupnosti	Tematizace tématu	Tematizace rématu
Elipsa gramatického podmětu	8,29 %	12,79 %	2,03 %
Pronominalizace	13,51 %	8,15 %	20,99 %
Opakování téhož pojmenování	37,24 %	38,78 %	35,10 %
Substituce jiným pojmenováním	20,60 %	17,29 %	25,22 %
Textová elipsa	20,35 %	22,99 %	16,66 %

Tabulka 2 ukazuje výskyt jednotlivých navazovacích prostředků v celém analyzovaném materiálu (ve výpovědích s identifikovatelnou posloupností v rámci odstavce) bez rozlišení korpusu rodilých a nerodilých mluvčích a také rozložení navazovacích prostředků podle tematických posloupností. Gramatické prostředky, tj. elipsa gramatického podmětu a pronominalizace, jsou v obou tematických posloupnostech nejméně užívanými navazovacími prostředky. Jejich užití je podmíněno vhodnou syntaktickou konstrukcí výpovědi, proto je jejich frekvence omezená. Elipsa gramatického podmětu je zastoupena výrazně častěji v posloupnosti s tematizací tématu (12,79 %) než v posloupnosti s tematizací rématu (2,03 %), pravděpodobně proto, že podmět slovesa bývá často i tématem výpovědi. Pokud za sebou následují dvě nebo více výpovědí s týmž slovesným podmětem ve funkci tématu, podmět se explicitně vyjadřuje pouze v první z těchto výpovědí a v následujících výpovědích je vypuštěn.

Pronominalizace je v celém souboru druhým nejméně užívaným navazovacím prostředkem, ale podobně jako v případě elipsy gramatického podmětu je velký rozdíl mezi jejím užitím v jednotlivých posloupnostech. V rámci tematizace rématu se vyskytuje výrazně častěji (20,99 %) než v rámci tematizace tématu (8,15 %). To podle naší analýzy (viz dále, kapitola 5.3.2.2) souvisí s tím, že do posloupnosti s tematizací rématu řadíme rovněž návaznost na celou předchozí výpověď nebo na delší textový úsek a některá ukazovací zájmena mají schopnost odkazovat k širšímu předchozímu kontextu.

Lexikální prostředky, tj. opakování stejného pojmenování a substituce jiným pojmenováním, jsou nejvíce užívanými prostředky navazování. To vyplývá z povahy odborného textu, v němž

se klade důraz na jasnost a přesnost sdělení, proto explicitní vyjádření tématu převažuje. Opakování téhož pojmenování je zastoupeno mírně více v rámci posloupnosti s tematizací tématu (38,78 %) než v rámci posloupnosti s tematizací rématu (35,10 %). Za důvod považujeme to, že při tematizaci rématu převládá kontaktní navazování na réma bezprostředně předcházející výpovědi, proto není nutné téma v plném znění opakovat, zatímco u posloupnosti se stálým tématem se uplatňuje i distantní navazování, kdy je mezi téma a jeho antecedent vloženo více výpovědí s odlišným nebo méně explicitně vyjádřeným tématem, a je tedy třeba antecedent znovu vyjádřit, aby bylo možné ho snadno identifikovat.

Substituce jiným pojmenováním se vyskytuje v analyzovaném materiálu naopak výrazně častěji v posloupnosti s tematizací rématu (25,22 %) než v posloupnosti s tematizací tématu (17,29 %). Opět to podle našeho názoru souvisí s převahou kontaktního navazování při tematizaci rématu, neboť nachází-li se antecedent blízko tématu, není třeba ho znovu opakovat a je možné použít odlišné pojmenování podobného významu, aniž by hrozila pochybnost se správným spojením obou členů koreferenční dvojice. Nadto použití jiného výrazu se zevšeobecňujícím nebo shrnujícím významem umožňuje odkazování na jednu nebo více předchozích výpovědí, což rovněž řadíme k typu posloupnosti s tematizací rématu.

Textová elipsa se v celém našem materiálu vyskytuje v podobném poměru jako substituce jiným pojmenováním, avšak výrazně častěji v rámci posloupnosti s tematizací tématu (22,99 %) než v rámci posloupnosti s tematizací rématu (16,66 %). Tento prostředek navazování se obvykle definuje jako vypuštění explicitně vyjádřené tematické složky v následující výpovědi. Jedná se vlastně o neúplnou konstrukci, jejíž chybějící prvek je možné jednoznačně doplnit na základě kontextu, přičemž úplná i neúplná konstrukce jsou obsahově rovnocenné. Při navazování na téma předchozí výpovědi je mnohdy zbytečné i stylisticky nevhodné totéž téma opakovat, a proto se textová elipsa vyskytuje častěji při posloupnosti se stálým tématem.

Bližší pohled na užití jednotlivých navazovacích prostředků a rozdíly mezi oběma korpusy uvádíme v následujících podkapitolách, které se věnují daným typům tematické posloupnosti, a to nejdříve tematizaci tématu a poté tematizaci rématu, a které jsou členěné podle užitých prostředků navazování. Nakonec následují části zabývající se posloupnostmi mimo rámeček odstavce a nejasnou posloupností.

K výše uvedeným typům netypických posloupností připojujeme ještě další případy více či méně obtížného určení tématu, u nichž jsme sice typ posloupnosti identifikovali (jako tematizaci tématu nebo rématu), ale s určitými potížemi a ne vždy jednoznačně. Analýza těchto problematických návazností by měla přispět k objasnění některých nedostatků v tematické výstavbě textů nerodilých mluvčích.

5.3.1 Tematizace tématu

Tematická posloupnost založená na tematizaci tématu, označovaná také jako paralelní posloupnost (Weil, 1844, s. 34; Lautamatti, 1987) či posloupnost s průběžným, stálým nebo opakovaným tématem (Daneš, 1968, 1974, 1985, 1999; Hawes, 2015; Eggins, 2004 a mnozí další), spočívá z hlediska rozvíjení sdělení v tom, že výpověď přináší novou informaci k tématu jedné nebo více předcházejících výpovědí. Téma výpovědi se shoduje s tématem předcházející výpovědi a k tomuto společnému tématu je přiřazeno nové réma. Řadíme sem i podtypy, jako je derivační tematizace tématu, tematické odvozování z hypertématu, rozvíjení rozštěpeného tématu a shrnutí témat (viz kap. 2.4.1).

Jak již bylo uvedeno, tematizace tématu v obou korpusech převažuje, protože analyzované texty jsou založené především na statickém popisu. V textech nerodilých mluvčích je frekvence tohoto typu posloupnosti nevýrazně nižší než v textech rodilých mluvčích. Co se týče užitých navazovacích prostředků, z tabulky 3 vyplývá, že jejich rozložení je v obou korpusech podobné.

Tabulka 3: Tematizace tématu - navazovací prostředky

Navazovací prostředky	NR	R	Rozdíl
Elipsa gramatického podmětu	13,58 %	12,11 %	1,47 %
Pronominalizace	8,09 %	8,20 %	-0,10 %
Opakování téhož pojmenování	38,76 %	38,80 %	-0,04 %
Substituce jiným pojmenováním	18,03 %	16,64 %	1,39 %
Textová elipsa	21,53 %	24,26 %	-2,73 %

Nejméně je v obou korpusech zastoupena pronominalizace, následuje elipsa gramatického podmětu, poté substituce jiným pojmenováním, textová elipsa a nejvíce je zastoupeno opakování téhož pojmenování. V korpusu nerodilých mluvčích pozorujeme mírně častější výskyt substituce jiným pojmenováním a elipsy gramatického podmětu, na druhé straně se ukazuje nižší frekvence textové elipsy a nepatrně i pronominalizace a opakování téhož pojmenování. Ovšem rozdíly jsou velmi malé a nelze je považovat za významné. Abychom způsob užívání jednotlivých navazovacích prostředků v našich korpusech upřesnili, je třeba jejich podrobnější analýza.

5.3.1.1 Elipsa gramatického podmětu

Pro elipsu gramatického podmětu je typické navazování na podmět v bezprostředně předcházející výpovědi vyjádřený plnovýznamovým pojmenováním, případně může být

podmět elidovaný v sérii výpovědí jdoucích těsně po sobě. V tom případě mají všechny výpovědi v sérii týž podmět vyjádřený v první výpovědi série, zejména v rámci jednoho nebo dvou souvětí, jak ilustruje příklad (89), který obsahuje pět po sobě jdoucích výpovědí s týmž tématem, které má, kromě první výpovědi, podobu elidovaného gramatického podmětu.

(89) *Zároveň Česká asociace franchisingu sleduje dodržení právních norem, [] zabývá se propagací franchisingu v ČR, [] provádí výzkumy a studie, [] zajišťuje komunikaci franchisantů na mezinárodní úrovni, [] podporuje členy asociace.* (NR-002n/54)

Frekvence užití elipsy gramatického podmětu se v obou korpusech významně neliší. Mírně vyšší výskyt v textech nerodilých mluvčích (13,58 %) ve srovnání s texty mluvčích rodilých (12,11 %) se zdá být způsoben tendencí k vytváření krátkých větných konstrukcí v koordinačním vztahu, v nichž jsou k témuž slovesnému podmětu v roli tématu připojovány další informace (viz příklad výše). Delší série elipsy se vyskytují v obou korpusech spíše zřídka a porovnání jejich délky a frekvence neukazuje mezi oběma korpusy nijak výrazný rozdíl (tabulka 4), pouze v textech rodilých mluvčích jich nacházíme nepatrně více.

Tabulka 4: Tematizace tématu - série elipsy gramatického podmětu

	NR	R
2 výpovědi ⁴¹	31	36
3 výpovědi	5	7
4 výpovědi	3	4
5 výpovědi	1	1
Celkem	40	48

V některých případech je mezi výpověď s podmětem vyjádřeným plnovýznamovým pojmenováním a výpověď s elidovaným podmětem vložena výpověď s týmž podmětem vyjádřeným zájmenem, výjimečně s podmětem odlišným. Porozumění zůstává poměrně jasné, pokud téma všech výpovědí zůstává stejné, respektive pokud subjekt první výpovědi je nějak přítomen v tematické části vložené výpovědi, např. ve funkci předmětu. Obvykle je vyjádřen zájmenem (příklad 90).

⁴¹ Série výpovědí vyjadřuje počet bezprostředně následujících výpovědí s elidovaným podmětem, tak příklad (89) představuje sérii 4 výpovědí.

- (90) *Obyčejný malý farmář nemá šanci za použití promyté metody svou kávu vlastními silami kvalitně zpracovat. Na výběr mu tak zbývá buď jednoduše samotné třešně prodat nebo zaplatit paušální sazbu za zpracování kávy ve velkém závodě. Tím pádem ale automaticky [] ztrácí kontrolu nad kvalitou a [] musí tedy jen doufat, aby zrovna byly vyčištěné všechny fermentační nádrže, nebo aby manager nezapomněl ráno kávu včas promýt. (R-072n/112-114)*

V uvedeném příkladu je tématem první výpovědi a zároveň subjektem určitého slovesa *obyčejný malý farmář*. Tento subjekt je obsažen v tématu druhé výpovědi ve formě osobního zájmena *mu* a v dalších dvou výpovědích přechází opět do pozice gramatického subjektu, tentokrát elidovaného.

- (91) *I tento prostor bývá po většinu roku nevyužitý. Jeho kapacita je 10 – 15 míst. Není v něm tedy možné pořádat velké konference nebo kongresy. Nicméně [] je zcela vhodný pro semináře, školení nebo firemní porady. (R-093n/39-42)*

V dalším příkladu (91) je mezi výpověď s vyjádřeným gramatickým podmětem a výpověď s elidovaným gramatickým podmětem vloženo více výpovědí, aniž by porozumění bylo ohroženo. Návaznost je zajištěna přítomností tematického prvku odpovídajícího subjektu první výpovědi ve vložených výpovědích formou zájmena, zde přivlastňovacího (*jeho*) a osobního (*v něm*).

Případy, kdy při užití elipsy gramatického podmětu dochází ke ztížení porozumění textu, se v našem materiálu vyskytují ojediněle, a to převážně v textech rodilých mluvčích, zřejmě z nepozornosti. Jedná se o porušení shody určitého slovesa s podmětem a o distantní navázání. K porušení shody slovesa s podmětem dochází většinou tehdy, je-li podmětem hromadné substantivum nebo organizace či její útvar a může asociovat jednotlivce, kteří jsou součástí tohoto podmětu, např. *klientela – klienti, podnik – vedoucí pracovníci* apod., a tak ačkoli je podmět v 3. osobě singuláru, sloveso má v následujících výpovědích tvar 3. osoby v plurálu. V krátkých výpovědích s jednoduchou stavbou takové porušení shody porozumění příliš nenarušuje, ale ve složitějších konstrukcích je čtenář nucen vyvinout úsilí, aby se v textu orientoval, což ukazuje příklad (92).

- (92) *Jestliže chce hotel zacilit na tuto klientelu a chce se stát pro tyto klienty vyhovujícím a atraktivním ubytováním, tak by měl zavést několik opatření, které by tyto návštěvníci uvítali. Příklad si [] mohou vzít hlavně ze společnosti Hilton Worldwide, která už pochopila nutnost přizpůsobení se světovým trendům. (R-061n/17-18)*

V tomto úryvku je podle významu podmětem slovesa *mohou* podmět předchozí hlavní věty *hotel*, ovšem plurál slovesa (*mohou*) a nejbližší předchozí substantivum též v plurálu (*návštěvníci*) může navodit dojem, že podmětem slovesa jsou *návštěvníci*. To ale nedává smysl, protože příklad ze společnosti Hilton Worldwide, jak přizpůsobit ubytovací služby současným požadavkům klientů, si nemají vzít *návštěvníci*, ale *hotel*.

Distantní navazování, kdy je mezi výpověď s vyjádřeným podmětem a výpověď s podmětem elidovaným vložena výpověď s odlišným tématem, v níž daný podmět není nijak přítomen, je pro čtenáře matoucí, protože přirozeně hledá podmět slovesa v bezprostředně předcházejícím textu. V příkladu (93) je porozumění ztíženo ještě tím, že podmět první i druhé výpovědi je v 3. osobě plurálu. Čtenář se pak může mylně domnívat, že podmětem třetí výpovědi jsou *firmy*, nikoli *agentury* (v úryvku se jedná o agentury pořádající teambuildingové akce a firmy jsou zde v roli jejich zákazníků).

- (93) *Tyto agentury by se také měly zaměřit i na menší firmy. Z analýzy vyplynulo, že firmy v podstatě nemají o teambuildingu ani ponětí. [] Mohou rozesílat informační e-maily, či se prezentovat na specializovaných veletrzích.* (R-092n/7-9)

Uvedené potíže s nalezením správného subjektu slovesa se ovšem vyskytují v analyzovaných textech ojediněle. Lze tedy konstatovat, že v užití elipsy gramatického podmětu v rámci tematizace tématu nejsou mezi korpusem nerodilých a rodilých mluvčích podstatné rozdíly.

5.3.1.2 Pronominalizace

Pronominalizace neboli substituce plnovýznamového pojmenování zájmeným výrazem patří rovněž k typům velmi těsného navazování. V analyzovaných textech jsme identifikovali jako zájmené odkazovací prostředky osobní zájmena (v nepřízvučném užití), přivlastňovací zájmena, ukazovací zájmena a zájmenná příslovce. Tabulka 6⁴² uvádějící rozložení jednotlivých typů zájmených výrazů v roli odkazovacích prostředků prozrazuje výraznější rozdíly mezi oběma korpusem (nad 5 %) u přivlastňovacích zájmen a zájmených příslovcí. V textech nerodilých mluvčích se vyskytuje více přivlastňovacích zájmen a méně zájmených

⁴² Procenta zde vyjadřují podíl uvedených typů zájmených výrazů z celkového počtu všech zájmených výrazů příslušného korpusu, například v korpusu textů nerodilých mluvčích (NR) je identifikováno celkem 171 výpovědí, které navazují na téma předchozí výpovědi zájmeným výrazem a které tak představují 100 %.

příslovců, a také v nich ve srovnání s texty rodilých mluvčích mírně převažují zájmena ukazovací. Podíl osobních zájmen se v obou korpusech shoduje.

Tabulka 5: Tematizace tématu - druhy zájmenných výrazů

Odkazovací zájmenné výrazy	NR	R	Rozdíl
Zájmena osobní	32,16 %	32,16 %	0,00 %
Zájmena přivlastňovací	22,81 %	17,59 %	5,22 %
Zájmena ukazovací	24,56 %	22,11 %	2,45 %
Zájmenná příslovce	20,47 %	28,14 %	-7,67 %

Osobní a přivlastňovací zájmena často odkazují na bezprostředně předcházející antecedent v rámci jednoho souvětí (příklad 94 a 96), ale najdeme je i v tematické části samostatné věty, jak ukazují následující příklady (95 a 97).

- (94) *Toto téma mě oslovilo a vybrala jsem si ho na základě svých zkušeností.* (R-052u/20)
- (95) *Veškerá propagace těchto večerů by probíhala pomocí plakátů a letáků. Samozřejmě by jim byla vyhrazená podstatná část na úvodní straně internetových stránek firmy.* (R-069n/64-65)
- (96) *Druhá část práce je analytická a v jejím rámci se autor zabývá analýzou nejvýznamnějších faktorů, které ovlivňují cestovní ruch v rámci Evropské unie, a porovnáním cestovního ruchu a hotelnictví ve Slovenské republice a ve Spolkové republice Německo.* (R-100u/18)
- (97) *Rada si pro každý rok stanovuje pořadí důležitosti kontrolovaných oblastí. Mezi její základní priority patří ochrana dětí před negativním dopadem mediálního sdělení.* (R-053n/19-20)

Podobně jako u elipsy gramatického podmětu odkazují oba druhy zájmen většinou na antecedent vyjádřený plnovýznamovým pojmenováním nacházejícím se v bezprostředně předcházející výpovědi. Ojedinele je mezi tento antecedent a postcedent ve formě zájmena vložena výpověď s totožným tématem vyjádřeným elipsou gramatického podmětu (příklad 98) nebo jiným zájmenem (příklad 99).

- (98) *Někteří taxikáři se odmítají smířit s faktem, že maximální cenu taxislužby reguluje předpis. [__] Rádi by stanovili cenu svých služeb podle vlastního uvážení, tak jak*

tomu činí jiní poskytovatelé služeb. Z hlediska spravedlivých podnikatelských příležitostí jim lze dát z části za pravdu. (R-063n/56-58)

(99) *I tento prostor bývá po většinu roku nevyužitý. Jeho kapacita je 10 – 15 míst. Není v něm tedy možné pořádat velké konference nebo kongresy. (R-093n/39-41)*

Výrazné nadužití přivlastňovacích zájmen nerodilými mluvčími ve srovnání s korpusem nerodilých mluvčích není snadné zdůvodnit, nicméně pozorujeme, že se mnohdy vyskytují v kratších výpovědích, v nichž jsou za sebou řazeny jednotlivé informace, které jsou vzájemně spojeny především daným přivlastňovacím zájmenem, jako v příkladu (100).

(100) *Globální společnost jsou vůdcové v odvětvích, v nichž působí. Jejich produkty jsou používány milióny lidí po celém světě a jejich zisky rostou každý den. Jejich hlavními konkurenty jsou stejné globální společnosti. (NR-046u/20-22)*

Demonstrativa neboli ukazovací zájmena a ukazovací zájmenná příslovce ve své odkazovací funkci rovněž odkazují na svůj antecedent nacházející se v bezprostředně předcházející výpovědi (viz příklad 101).

(101) *Třetí část je návrhová a ta vychází z výše zmíněné analýzy cestovního ruchu nejen v Evropské unii, ale i v České republice. (R-100u/31)*

V případě zájmenných příslovcí nacházíme v analyzovaných textech různě dlouhé série výpovědi s tímž zájmenem vztahujícím se k témuž antecedentu (příklad 102).

(102) *Ubytovací kapacita regionu sčítá nepřeberné množství ubytovacích zařízení různých kategorií. Pro méně zámožnou klientelu je zde možnost ubytování v několika ubytovnách, které se nachází v samém srdci města Berouna a v jeho blízkém okolí. Nejvíce zde převažují tříhvězdičkové hotely rodinného typu s kapacitou okolo 10 pokojů a omezenou možností stravovacích služeb. Pro zámožnější klientelu tu jsou k dispozici i čtyřhvězdičkové hotely, ale nenachází se zde žádné pětihvězdičkové hotelové zařízení. (R-051n/2-5)*

Kromě vyšší frekvence zájmenných příslovcí rodilými mluvčími pozorujeme výrazný rozdíl v užívání složeného zájmena *tento*. Nerodilí mluvčí užívají toto zájmeno mnohem méně (8 výskytů) než rodilí mluvčí (28 výskytů). Méně časté užívání demonstrativ s významem „blízkosti“⁴³ v textech nerodilých mluvčích se projevuje také u zájmenných příslovcí:

⁴³ Demonstrativum *tento* je ve své deiktické a anaforické funkci nositelem rysu blízkosti (vystihuje také blízkost

v protikladu *zde (tu, tady) – tam* používají rodilí mluvčí v anaforické funkci výhradně výrazy s významem blízkého kontextu (*zde, tu, tady*, viz příklad 103), zatímco nerodilí mluvčí používají také výraz *tam* (13 výskytů, viz příklad 104)⁴⁴:

(103) *Karlovy Vary nacházející se v západních Čechách patří v celkovém pojetí mezi významné destinace cestovního ruchu v ČR. Nalézá se zde několik pozitivních faktorů, které by mohly přispět k dalšímu rozvoji lázeňství v této lokalitě.* (R-087n/1-2)

(104) *První část bakalářské práce je prezentována teoretickým základem pro zkoumanou problematiku. Pozornost je tam zaměřena do dvou oblastí: regionální politiky a cestovního ruchu.* (NR-020u/15-16)

Z různých lexémů zájmených příslovcí užitých v obou korpusech celkově jednoznačně převládá zájmeno *zde*, především u rodilých mluvčích (79 výskytů), kdežto u nerodilých mluvčích tvoří pouze polovinu všech zájmených příslovcí (30 výskytů).

5.3.1.3 Opakování téhož pojmenování

S opakováním téhož plnovýznamového pojmenování v odborném textu souvisí snaha o přesné a jednoznačné vyjadřování. Pracuje se s odbornými pojmy, které mohou mít funkci tématu celého textu nebo některých jeho částí, tzv. hypertématu, zvláště jedná-li se o pojmy klíčové. Jejich vysoká frekvence v textu je proto nejen logická, ale i nutná. Opakování se využívá převážně pro signalizaci tematického zlomu či pro upřesnění tématu výpovědi v distantním navazování. V případě kontaktního navazování bývá odkazování k témuž předmětu řeči stejným výrazem ve dvou bezprostředně po sobě jdoucích výpovědích většinou zbytečné a působí jako stylistická neobratnost, viz příklad (105).

předmětu řeči v tom smyslu, že odkazuje k elementu uvedeném v blízkém předchozím textu), kdežto zájmeno *ten* eventuální příslušnou vzdálenost nezdůrazňuje a je tedy v rámci reference v tomto ohledu neutrální. Navíc je mezi oběma zájmeny také rozdíl stylistický, neboť zájmeno *tento* se užívá převážně ve formálních projevech, zvláště v textech administrativních a odborných (Macurová, 2018, s. 34, 130).

⁴⁴ Všichni nerodilí mluvčí, jejichž texty v našem korpusu zkoumáme, mají ruštinu jako první nebo druhý jazyk, proto se můžeme domnívat, že jejich užívání ukazovacích zájmen souvisí s rozdílným systémem ukazovacích zájmen v češtině a ruštině z hlediska vyjadřování blízkosti či vzdálenosti označovaného referentu vzhledem k mluvčímu. V češtině je tzv. trojčlenný systém, v němž kromě zájmen se sémantickým příznakem „blízký“ a s příznakem „vzdálený“ v prostoru nebo v čase existuje i nepříznačový třetí člen, totiž zájmeno *ten*. Ruština disponuje tzv. dvojčlenným systémem obsahujícím pouze zájmena s příznakem (Vychodilová, 2008, s. 46).

(105) *Význam cestovního ruchu v dnešní době stále roste. Ve více a více státech se stává cestovní ruch nepostradatelnou součástí ekonomiky. Cestovní ruch má velmi velký vliv na rozvoj území, kterého se týká. Podílí se na zvýšení nabídky pracovních míst, na rozvoji dopravní infrastruktury, na zlepšení kvality služeb, atd. Cestovní ruch se také podílí na utváření smýšlení rezidentů o turistech v dané oblasti. V neposlední řadě se cestovní ruch podílí i na globalizaci.* (R-086u/1-6)

Pro opakování téhož pojmenování existují také komunikačně-gramatické důvody, aby se zabránilo chybné interpretaci sdělení (Vychodilová, 2008, s. 49-50). Některé konstrukce obsahují více tematických nebo rematických prvků téhož jmenného rodu a čísla, které mohou být potenciálními antecedenty tématu následující výpovědi. Kdyby nebylo téma explicitně vyjádřeno opakováním, mohlo by být přiřazeno k nesprávnému antecedentu. V následujícím příkladu (106) by v případě nahrazení opakované jmenné fráze zájmenem nebylo jednoznačné, ke kterému prvku předchozí výpovědi se zájmeno vztahuje, zda k výrazu *koncepty*, nebo *pivovary*.

(106) *Dále co nejlépe charakterizují nabídku nápojů a pokrmů, které jsou pro tyto koncepty typické, a také pivovary zastřešující samotné koncepty. Následně tyto koncepty shrnu a na základě poznatků, které se mi podaří získat, vytvořím návrh nového gastronomického konceptu.* (R-089u/12-13)

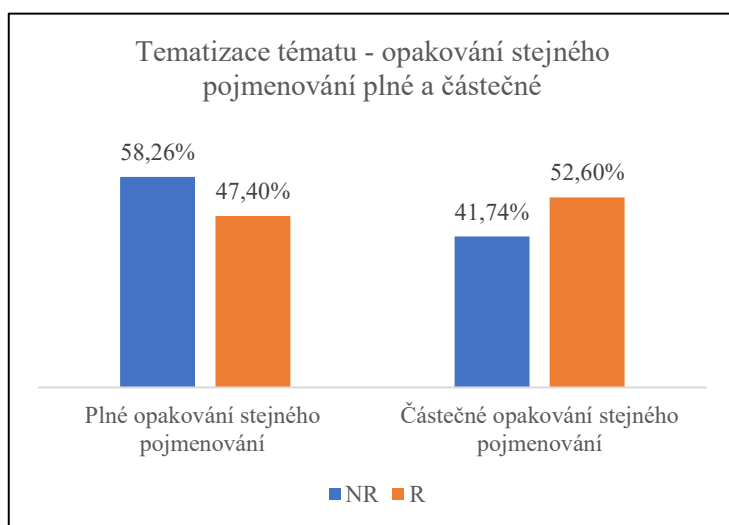
Dále může opakování tématu tímž pojmenováním zabránit pochybnostem v přiřazení tematického prvku ke správnému antecedentu ve výpovědi, kde je iniciální pozice obsazena delším větným úsekem tvořeným nebo vedlejší větou. V poslední výpovědi příkladu (107) je téma zopakováno plnovýznamovým pojmenováním zejména proto, že mu předchází vedlejší věta s několika tematickými prvky a nalezení odpovídajícího antecedentu by při použití jiného odkazovacího prostředku mohlo být obtížné.

(107) *Školní stravování hraje nezastupitelnou roli v rámci stravovacího režimu dětí, ale také ve výchovně - vzdělávacím procesu. Stejně tak jako stravování otevřené, má i tato forma své specifické znaky a rysy, na které je třeba brát zřetel; počínaje legislativou a předpisy dané země, přes výživové požadavky dětského organismu, až po finální pokrm. V dnešní době, kdy je rodina se všemi hodnotami, tradicemi, zvyky i stravovacími návyky spíše výjimečným úkazem, nabývá školní stravování na důležitosti.* (R-075u/1-3)

Existují tedy důvody, proč je opakování nutné, avšak nemusí se vždy jednat o opakování doslovné. Aby nebyl text příliš zatížen stále stejnými výrazy, používá se hojně tzv. opakování částečného, při němž se opakuje jen významové jádro víceslovného pojmenování a atributy jsou vypuštěny nebo nahrazeny identifikátory, především ukazovacími zájmeny, viz příklad (108). Pro úsporu místa je úryvek zkrácen.

(108) *Ve druhé kapitole jsem použil metodu analýzy. Na začátku kapitoly jsem analyzoval profily japonských a čínských turistů a snažil se určit různé charakterizující znaky. Například jsem se zaměřil na věkové skupiny, které k nám nejčastěji cestují, na to, jak provádějí své rezervace, jaké hotely preferují při svých cestách. Dále jsem se zabýval ... V této kapitole jsem pracoval jak s primárními daty, tak i s daty sekundárními. (R-061u/21-28)*

Při porovnání výskytu opakování stejného pojmenování v korpusu nerodilých a rodilých mluvčích jsme konstatovali podobné zastoupení (38,76 % v textech nerodilých mluvčích a 38,8 % v textech rodilých mluvčích), ovšem porovnání výskytu plného a částečného opakování (graf 2) určitý rozdíl ukazuje.

Graf 2: Tematizace tématu - opakování stejného pojmenování plné a částečné

Z celkového počtu užitého opakování stejného pojmenování tvoří podíl plného opakování v korpusu nerodilých mluvčích 58,26 %, zatímco v korpusu rodilých mluvčích 47,40 %. Nerodilí mluvčí tedy používají plné opakování mnohem častěji než opakování částečné, kdežto rodilí mluvčí využívají častěji opakování částečné. Z tohoto důvodu působí text rodilých mluvčích plynuleji a snáze se vnímá. Doslovné opakování téhož výrazu vyvolává dojem, že

začíná nové téma, a proto působí jako přerušení tematické linie. Částečné opakování oproti tomu signalizuje pokračování tématu a tím činí informační tok plynulejší.

Následující příklady ukazují rozdíl v odkazování na tentýž předmět řeči v roli stejného tématu v rámci jednoho odstavce. Obě ukázky jsou z úvodní části bakalářské práce a popisují obsah teoretické části. V příkladu (109) se navazování uskutečňuje pomocí elipsy gramatického podmětu a pomocí plného opakování (v příkladu je téma výpovědi podtržené). Plné opakování téhož pojmenování tématu ve dvou po sobě jdoucích výpovědích (*teoretická část práce*) působí překvapivě a jeví se jako neopodstatněné. Druhý příklad (110) obsahuje navazování pomocí textové elipsy (v druhé a třetí výpovědi je vypuštěn výraz *v první části*), zájmeného příslovce *zde* a částečného opakování téhož pojmenování (v *této části*). Díky pestřejšímu výběru navazovacích prostředků a užití částečného opakování místo plného se vyjadřování v tomto úryvku jeví jako vhodnější, a to ze stylistických důvodů i z hlediska informační struktury.

(109) *Teoretická část předkládané práce se zabývá hodnocením měření návštěvnosti za využití zbytkových dat mobilních operátorů a [__] snaží se zjistit, jaké kladné a záporné stránky má zmíněná metoda měření návštěvnosti. Dále teoretická část práce pojednává o způsobu provedení měření návštěvnosti pomocí zbytkových dat a o tom, jaké odchylky se vyskytují při monitoringu návštěvnosti uskutečněném pomocí zmíněné metody. Kromě toho, teoretická část práce se zaměřuje na popsání tradičních metod měření statistických údajů, [__] poskytuje informace o moderních tendencích v oblasti měření návštěvnosti* (NR-004u/5-7)

(110) *První část je teoretická. Nejdříve se zaměřuji na definice malých podniků a poté následuje historie etiky. Také zde zmíním některé autory, kteří mi jsou názorově blízcí ohledně etického smýšlení. (V5) V této části uvádím definici morálky, podnikatelské etiky a firemní kultury.* (R-070u/22-25)

V některých případech souvisí nadměrné opakování stejného pojmenování s uvedením informace, která již byla v textu uvedena (příklad 111) nebo která je všeobecně známá a nepřináší nic nového (příklad 112). Vzniká tak dojem, že se autor snaží zvýšit objem textu, aniž by měl co říct. S příklady tohoto typu se setkáváme zejména u nerodilých mluvčích:

(111) *Hlavním cílem této práce, jak již vyplývá z metodiky zpracování, je vytvoření návrhů na rozvoj regionu pomocí cestovního ruchu. Jinými slovy hlavním cílem výzkumu je na základě analýzy současného stavu vytvořit vhodná doporučení pro rozvoj regionu.* (NR-020u/11-12)

(112) *Bez marketingové komunikace se neobejde žádný podnik; jedná se o jednu z nejdůležitějších součástí marketingového mixu, bez které není možné si představit zajištění tržeb. Marketing a marketingová komunikace jsou dnes bezesporu důležitými součástmi řízení podniku. (NR-043u/4-5)*

Lexikální opakování se používá pro označení vztahu nejen ke stejnému předmětu řeči, ale také k předmětu odlišnému. Témata dvou výpovědí jsou referenčně odlišná, avšak mají nějakou společnou vlastnost. V analyzovaném korpusu se nekoreferenční opakování vyskytuje převážně ve vztahu kontrastu a ve vztahu inkluzivním a množinovým (celek – část – jedinec). Jedná se o opakování částečné, přičemž významové jádro zůstává stejné a rozdílnost předmětů řeči je vyjádřena odlišným atributem, buď u obou členů referenční dvojice, nebo je odlišující atribut pouze u jednoho z nich (příklad 113).

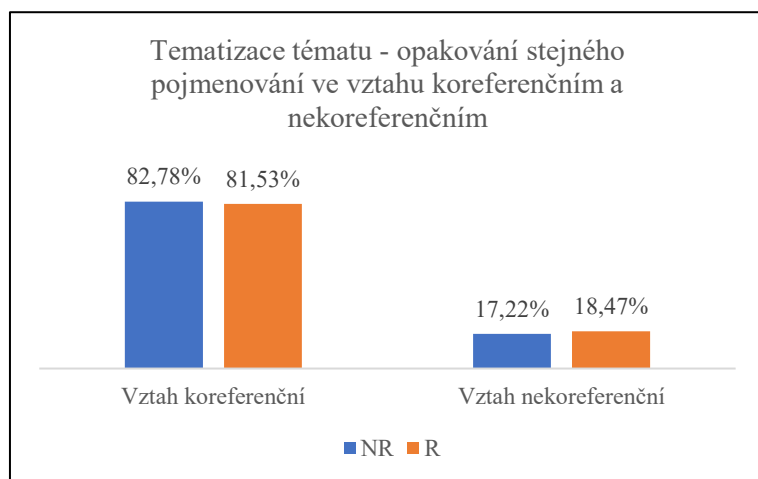
(113) *V České republice se pohybuje spotřeba ryb ve srovnání s celosvětovým průměrem velmi nízko... Pokud se zaměřím vyloženě na mořské ryby, tak podmínkou jejich výborných sensorických a nutričních vlastností je samozřejmě čerstvost. (R-084n/19, 28)*

Ve vztahu kontrastu mezi dvěma nebo více prvky téže kategorie se odlišující atribut vyskytuje vždy a bývá jím často některý z tzv. alterátorů, který na různost svým významem přímo upozorňuje, např. *jiný, další, druhý, jinde, jindy*. V příkladu (114) je společnou kategorií témat obou výpovědí *část* (bakalářské práce) a různé předměty řeči jsou vyjádřeny rozdílnými atributy *teoretická* a *analytická*. V příkladu (115) je společnou kategorií *cíl* (bakalářské práce) a různé předměty řeči jsou vyjádřeny alterátorem *další*.

(114) *V teoretické části se zabývám nejen zpravodajstvím, komunikací, médií, ale i osobností moderátorů, grafickým zpracováním, color marketingem a ostatním možným vlivům ovlivňujících sledování zpravodajství. V analytické části představím dvě vybrané televizní stanice, grafické pojetí vysílacího studia, výběr moderátorů (herců), množství sdělovaných informací i způsob předávání sdělení divákovi. (R-055u/6-7)*

(115) *Cílem bakalářské práce bylo stanovit pozitivní a negativní dopady globalizace na řízení hotelů a podnikatelské prostředí v oboru hotelnictví, případně doporučit způsoby jejich maximalizace, resp. minimalizace. Dalším cílem bylo definovat příležitosti a hrozby, které mají původ v globalizačních procesech, a navrhnout vhodná opatření pro využití příležitostí a neutralizaci těchto hrozeb. (R-066u/34-35)*

Porovnáme-li frekvenci výskytu opakování stejného pojmenování v našich dvou korpusech z hlediska jeho užití ve vztahu koreferenčním a nekoreferenčním (graf 3), je patrné, že v obou korpusech výrazně převažuje navazování ve vztahu koreferenčním, ovšem v textech nerodilých mluvčích je tato převaha mírně výraznější než v textech mluvčích rodilých.

Graf 3: Tematizace tématu - opakování stejného pojmenování ve vztahu koreferenčním a nekoreferenčním

V závěru lze tedy konstatovat, že užití opakování téhož pojmenování se v korpusu nerodilých mluvčích tedy nevyznačuje celkovou vyšší frekvencí výskytu, ale větším zastoupením opakování plného. Rodilí mluvčí častěji využívají opakování částečné, a proto jejich texty působí plynuleji.

5.3.1.4 Lexikální substituce jiným pojmenováním

Lexikální substituce pojmenování výrazem stejného nebo podobného významu je navazovací prostředek, který se uplatňuje zejména ze stylistických důvodů, aby se v textu neopakovala tatáž pojmenování. Používají se tzv. úplná synonyma, jejichž význam nepřináší novou informaci, nebo synonyma částečná, která sdílejí jen některé sémantické rysy (příklad 116). Z částečných synonym se v odborném textu často vyskytují zevšeobecnující výrazy. Oba typy synonym bývají často doplněny identifikátorem (ukazovacím zájmenem nebo výrazem *zminěný*, *výše uvedený* apod.) ve snaze explicitně vyjádřit totožnost referentů obou členů koreferenční dvojice (Vychodilová, 2008, s. 53). Identifikátor mnohdy nahrazuje charakterizační atribut užitý v antecedentu.

(116) Při sdělování informací o rychlosti větru v metrech za sekundu je možné, že divák špatně „dekóduje“ informaci a tím sdělená informace postrádá smysl (komunikační

šum). U tohoto meteorologického pojmu by bylo vhodné dát informaci v kilometrech za hodinu alespoň do závorky. (R-055n/13-14)

K částečným synonymům počítáme také víceslovná pojmenování, jejichž významové jádro, nejčastěji substantivum, je vyjádřeno odlišným výrazem, a atribut zůstává totožný (příklad 117).

(117) *Státní společnosti nemohou dosáhnout totéž, a mnoho z nich nemůže soutěžit s globálními společnostmi, které působí v několika zemích, protože nemají stejné výhody ve vědeckém výzkumu, výrobě, marketingu a finance, které jsou k dispozici globálním konkurentům. To je důvod proč globální firmy dnes vládou světu. (NR-046u/23-24)*

Navázání tématu na předchozí výpověď mohou vyjadřovat pojmenování různé slovnědruhové příslušnosti a mezi nimi i slovesa, která někdy plní funkci tématu, jestliže z jejichž významu vyplývá, čeho se výpověď týká. V příkladu (118) obě výpovědi obsahují doporučení pro daný hotel, což je zřejmé především z významu sloves. Navazující sloveso *přemýšlet* (o čem) nemá sice totožný význam jako *doporučit*, v tomto kontextu je ale evidentně užito jako jeho synonymum.

(118) *Také bych hotelu Savoy Westend doporučila u nabídky transferu z/na letiště, pro jistotu specifikovat, že se jedná o jednosměrný transfer, například slovy: „Cesta je jednosměrná“. Nakonec bych přemýšlela o založení blogu mimo doménu stránek hotelu a větší aktivitou na sociální síti Twitter. (R-078n/12-13)*

Přiřazení výrazu k odpovídajícímu antecedentu vyžaduje, aby čtenář významu obou členů koreferenční dvojice rozuměl a také aby byl jejich vztah v textu dostatečně jasně signalizován. V analyzovaném materiálu se v některých případech setkáváme s obtížným určením antecedentu, méně často v textech rodilých mluvčích a častěji v textech nerodilých mluvčích⁴⁵, kteří z důvodu slabší znalosti jazyka užívají někdy nepřesná pojmenování a v důsledku toho může být čtenář na pochybách, k čemu se daný výraz vztahuje. V příkladu (119) si čtenář může jen domýšlet, že pod pojmem *hrozba* je asi myšlena provize, kterou hotel platí rezervačním portálům. Podobně jsou v příkladu (120) uvedeny do souvislosti poněkud nelogicky výrazy

⁴⁵ Vzhledem k neostré hranici mezi jasnou a nejasnou souvislostí mezi výrazy, které označují tytéž tematické prvky, a tedy i k nejednoznačné interpretaci těchto souvislostí neuvádíme kvantitativní vyjádření frekvence těchto případů.

zdravé vaření a tato snaha (souvislost je vyznačena užitím ukazovacího zájmena) a pochopení jejich vztahu nepomáhá ani nejasná formulace celé výpovědi.

(119) *Kromě cenové konkurence mezi podniky, mají na cenu velký vliv internetové rezervační portály a navíc se jim platí relativně vysoká provize, což bylo potvrzeno v průběhu výzkumu. V podmínkách nezbytnosti dodržování cenové parity je nejvhodnější variantou eliminace této hrozby usilovat o přímý prodej přes webové stránky hotelu, což je každodenní prací některých respondentů.* (NR-006n/73-74)

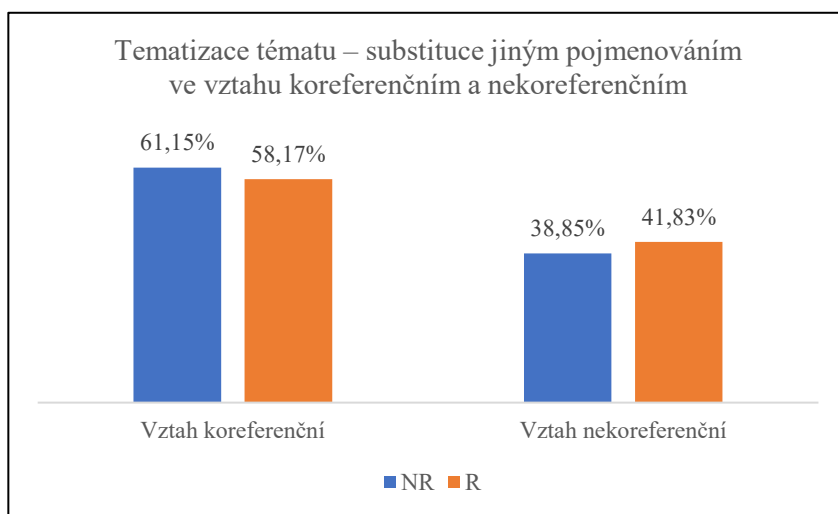
(120) *Je těžké zavděčit se každému zákazníkovi, avšak zdravé vaření bude mít své příznivce pokaždé a ne vždy jen v segmentu rodin s dětmi. Obecně po mém analyzování několika zařízení volím tuto snahu jako hodně aktuální.* (R-052n/40-41)

Texty nerodilých mluvčích se vyznačují snahou o variantnost vyjadřování, a proto výskyt synonymních výrazů je srovnatelný s jejich užitím rodilými mluvčími, a dokonce je mírně převyšuje (18,03 % v textech nerodilých mluvčích a 16,64 % v textech rodilých mluvčích). Při bližším pohledu na navazovací prostředky je zřejmé, že tento vyšší výskyt je dán tendencí k explicitnímu vyjadřování. Téma je v jejich textech lexikálně vyjádřeno často i v případech, kdy by stačila substituce zájmenem nebo textová elipsa. Autoři si jsou ovšem vědomi, že opakování stejných výrazů těsně po sobě není vhodné, a tak se je snaží nahradit synonymy, respektive střídat stejná a synonymní pojmenování. Výsledkem pak někdy bývá text přetížený častým opakováním téhož předmětu řeči vyjádřeného několika různými pojmenováními, které se téměř pravidelně střídají. V následujícím úryvku (příklad 121) je téma „Česká republika“ vyjádřeno nadbytečně několikrát v různých variantách: *Česká republika – český stát – české území – český stát – Češi*.

(121) *Dále je nutné si uvědomit, že cestovní ruch hraje v České republice a její ekonomice zcela nezastupitelnou roli. Do českého státu míří miliony turistů ročně (například v loňském roce jich bylo 7,3 milionů), což svědčí o tom, že destinace na českém území mají opravdu co nabídnout návštěvníkům, český stát má nejen velmi bohatou historii, ale Češi také dokázali uchovat kulturní dědictví svých předků.* (NR-009u/5-6)

Lexikální substituce pomocí synonymního výrazu se rovněž používá v nekoreferenčním vztahu, a to častěji než opakování stejným pojmenováním, jak je vidět z grafu 4. Nicméně v obou korpusech převažuje navazování ve vztahu koreferenčním a obdobně jako u opakování

stejným pojmenováním je v textech nerodilých mluvčích tato převaha výraznější než v textech mluvčích rodilých.

Graf 4: Tematizace tématu – substituce jiným pojmenováním ve vztahu koreferenčním a nekoreferenčním

Je-li použita lexikální substituce pomocí synonymního výrazu pro vyjádření kontrastivního tématu, liší se jak významové jádro pojmenování, tak i charakterizační či specifikující atribut (příklad 122). Ve vztahu množinovém bývá pojmenování spojeno s alterátorem, např. *jeden z..., někteří, ostatní* apod. (příklad 123).

(122) *Prvním hlediskem je nepřeborné množství volnočasových aktivit a druhým kritériem je pestré noční vyžití, čehož věkový segment 19 – 25 let zajisté využije.* (R-059n/5)

(123) *Personál by měl mít povědomí o specifickém chování těchto turistů, aby byl připravený na situace, které plynou ze značných kulturních odlišností. Velkým přínosem by bylo, kdyby vždy alespoň jeden pracovník na směně uměl mandarínsky respektive japonsky.* (R-061n/11-12)

Postcedent vyjádřený jiným pojmenováním může vyjadřovat také vztah sémantické souvislosti, realizovaný mezi výrazy, které si jsou významově blízké. Souvislost bývá různého stupně a může přecházet v pouhé významové asociace (jak i vyjadřuje výraz „asociační anafora“, viz Nėdoluzko, 2011, s. 50), často subjektivně podmíněné (Mluvnice češtiny 3, 1987, s. 705). Z tohoto důvodu není vždy identifikace takového vztahu jednoznačná a závisí na interpretaci, zejména v případech nižšího stupně souvislosti nebo nepřesně použitého pojmenování. Příklad (124) ukazuje návaznost tématu *práce s lidskými zdroji* na antecedent *manažer*, která odpovídá vztahu agens – činnost. V příkladu (125) můžeme vztah mezi výrazy *trh práce – nezaměstnanost* chápat jako široce pojatou množinu. Souvislost *Agentura*

CzechTourism – Česká republika (příklad 126) je dána společným významovým rysem *czech/český* a kontextem (cestovní ruch), *cestování – letenky a jízdenky* (příklad 127) spojuje vztah činnost – prostředek.

- (124) *Být manažerem totiž představuje velký závazek vůči podřízeným zaměstnancům. Práce s lidskými zdroji je velmi psychicky náročnou činností...* (NR-034n/41-42)
- (125) *V kapitalismu a tržním hospodářství je funkční trh práce jednou ze základních nutností pro dlouhodobý hospodářský růst. Otázka řešení nezaměstnanosti se tak objevuje jako prioritní součást vládních a politických programů.* (NR-041u/13-14)
- (126) *Agentura CzechTourism využívá několik nástrojů k propagaci incentivního cestovního ruchu. Česká republika se zúčastňuje zahraničních veletrhů, vydávají se prospekty, které jsou zaměřeny na MICE akce a jejich potenciál.* (R-099n/26-27)
- (127) *Zvláště v dnešní době je cestování mnohem dostupnější. Letenky a jízdenky jsou levnější, dopravních prostředků je mnoho a frekvence jejich pohybu z destinace do destinace je také mnohem větší, než tomu bylo dříve.* (R-079u/2-3)

Pro nalezení souvislosti je důležitá vzdálenost, protože čtenář hledá instinktivně antecedent v nejbližším předchozím kontextu a má „dobrou vůli“ ho najít. Na větší vzdálenost je vztah mezi dvěma tématy, jejichž souvislost není zcela evidentní, méně zřetelný a porozumění pak vyžaduje větší úsilí. V ukázce (příklad 128) je vztah mezi výrazy *dotazování* a *respondenti* jasný (činnost – participant), ovšem změna tématu (*SWOT analýza* a *vývoj franchisingu*) ve vzdálenosti 6 výpovědí nutí čtenáře se vrátit v textu zpět, aby návaznost pochopil.

- (128) *Dotazování prokázalo, že franchising je vhodný, má hodně kladných stránek. Provedená SWOT analýza ukázala, že seznam příležitostí a silných stran je širší než seznam hrozeb a slabých stran. Franchising prošel několika stádii rozvoje, počátky jsou v USA, pak se rychle rozvíjel v Evropě, teď se ještě přestěhoval i do Východních zemí, kam patří i Rusko. Za dobu zpracovávání dat, které jsem získala od respondentů v České republice, můžu říct, že převážná většina lidí dobře zná pojem franchising, kromě toho, jsou lidé, kteří mají s tímto způsobem podnikání vlastní zkušenosti.* (NR-002n/7-10)

Co se týče užití lexikální substituce jiným pojmenováním v korpusu nerodilých mluvčích, můžeme shrnout, že se vyskytuje mírně častěji než v korpusu rodilých mluvčích, a to spíše ve vztahu koreferenčním. Pozorujeme v některých případech nadužití lexikální substituce

související s tendencí k explicitnějším vyjadřování a z důvodu užití nepřesného pojmenování v některých případech i obtížnější přiřazení tématu k jeho antecedentu.

5.3.1.5 Textová elipsa

Textová elipsa je v rámci tematické posloupnosti se stálým tématem druhým nejužívanějším navazovacím prostředkem. Důvodem vypuštění explicitně vyjádřené tematické složky v následující výpovědi je zbytečné a mnohdy i stylisticky nevhodné opakování toho, co už bylo řečeno. V textech nerodilých mluvčích se textová elipsa vyskytuje v mírně menší míře (21,53 %) než v korpusu rodilých mluvčích (24,26 %, viz tabulka 3). Důvodem je patrně tendence nerodilých mluvčích vyjadřovat se více explicitně.

V obou korpusech pozorujeme, že elidovanými prvky jsou často atributy (příklady 129 a 130) a místní či temporální určení (příklady 131 a 132), v některých případech i vedlejší věty (příklad 133). Elidované prvky jsou naznačeny v hranatých závorkách.

- (129) *Pracovníci, dbající na přípravu pokrmů, jsou zodpovědní za zdraví všech, kteří denně využívají možnosti školního stravování. Hlavním úkolem [pracovníků dbajících na přípravu pokrmů] by tedy mělo být naplnění zákonem stanovených norem, které tento bezchybný provoz zabezpečují.* (R-075u/7-8)
- (130) *Je zcela zřejmé, že hotelu se výrazně daří a že roste počet klientů, takže manažer [hotelu] velmi brzy nebude schopen se věnovat teambuildingu tak, jak to dělal dříve.* (NR-001n/42)
- (131) *V druhé části práce vám představím samotný doutník jako produkt. [V druhé části práce] Seznámím vás s historií, která sahá až do doby Májů, s výrobou, servisem a nepsanými pravidly při kouření doutníků. [V druhé části práce] Zaměřím se také na nemoci a vady doutníku jakož i na vliv doutníku na lidský organismus.* (R-069u/10-12)
- (132) *Od té doby se téma vyvíjelo mnoha směry, [od té doby] vytvářely se nové způsoby trávení volného času pro budování pevných pracovních vztahů.* (NR-001u/4)
- (133) *Pokud vidíme těžkosti ostatních životů, nepřipadá nám naše situace tak beznadějná, neřešitelná apod. Navíc [pokud vidíme těžkosti ostatních životů,] si začneme vážit těch věcí, kteří třeba druzí nemají a [pokud vidíme těžkosti ostatních životů,] objevíme kladné stránky našeho života.* (R-056n/81-82)

Skutečnost, že do analýzy zařazujeme parceláty jako samostatné výpovědi (viz kap. 2.1.2 a 5.1), výskyt elipsy v obou korpusech zvyšuje, neboť tu vždy dochází k vypuštění buď tematické

části výpovědi, nebo celé předchozí výpovědi. Je-li antecedentem pouze tematická část výpovědi, jedná se o textovou elipsu v rámci posloupnosti se stálým tématem. Parcelát má s bázovým komponentem totožné téma a réma má odlišné, neboť k tématu je v parcelátu připojen další tematický prvek. Dosaditelnost je v takových případech snadná a jednoznačná, jak ukazuje příklad (135). To, že parcelaci využívají nerodilí mluvčí oproti rodilým výrazně méně, ovlivňuje samozřejmě i nižší výskyt textové elipsy. Důvodem k parcelaci je zdůraznění určitých tematických prvků, což představuje záměrné využívání stylistických prostředků, které vyžaduje vyšší úroveň znalosti jazyka, proto je podle našeho názoru tato forma vyjadřování užívána rodilými mluvčími ve vyšší míře. Parcelát má zpravidla podobu infinitivní konstrukce (příklad 134), ojediněle vedlejší věty (příklad 135). Navazování je vždy kontaktní, někdy za sebou následuje více parcelátů v sérii.

(134) *Pro dosažení těchto cílů je nutné: prozkoumat teoretické základy týkající se marketingové komunikace jako složky marketingového mixu. [Pro dosažení těchto cílů je nutné] Prozkoumat uspořádání marketingové komunikace a působení reklamy na zákazníka značky L'Oréal Paris z teoretického a praktického hlediska. [Pro dosažení těchto cílů je nutné] Provést podrobnou analýzu marketingové komunikace L'Oréal Paris na příkladech reklamní kampaně značky a reklam v časopisech.* (NR-046u/29-31)

(135) *Ze zjištěných údajů vyplývá, že nižší manažeři v hotelnictví jsou z 95% extroverti, že preferují týmový způsob práce, protože většina uplatňuje konzultativní způsob vedení. Dále [Ze zjištěných údajů vyplývá] že považují své povolání za stresové a že upřednostňují emoční inteligenci.* (R-056n/13-14)

Pro snadné doplnění vypuštěné složky tématu je třeba, aby se její explicitní vyjádření vyskytovalo v bezprostředně předchozí výpovědi nebo alespoň velmi blízko. Na větší vzdálenost bývá hledání vypuštěného prvku obtížné a vede ke ztížení porozumění, někdy až k nepochopení smyslu sdělení. V příkladu (136) se textová elipsa vyskytuje v poslední výpovědi (*součástí ...*):

(136) *Hlavním jádrem této části je analýza webových stránek prodejen. Konkrétní stránky byly vybrány především dle druhu sortimentu a jejich popularity na webových stránkách, sociálních sítích či celkové prezentaci na internetu. Dalším cílem bylo také vytvoření kontrastu, který má za úkol zvýraznit dobře provedené stránky a naopak nalézt ty stránky, jimž by prospělo věnování větší pozornosti. Veškerá hodnocení a zjištěné nedostatky jsou posuzovány na základě odborné literatury.*

Součástí [této části] je také anketa týkající se této problematiky, jež bylo ochotno vyplnit přes 200 respondentů. (R-065u/19-23)

Vypuštěný prvek bychom logicky hledali v předchozích výpovědích, ale ve skutečnosti se musíme vrátit až na začátek úryvku, abychom pochopili, že chybějícím článkem je výraz *této (analytické) části*. Pouze z významu celé výpovědi je jasné, že anketa nemůže být součástí analýzy webových stránek a netýká se ani obsahu ostatních výpovědí tohoto úryvku, neboť ty všechny rozvíjejí téma dané analýzy. Příklad tak ukazuje, že pro snadné porozumění textu je v případě elipsy kontaktní navazování nutné.

Textovou elipsu tedy využívají nerodilí mluvčí v rámci posloupnosti s tematizací tématu v mírně menší míře než rodilí mluvčí, což souvisí nižším výskytem parcelace v jejich textech a rovněž patrně s tendencí k explicitnějším vyjadřování.

5.3.2 Tematizace rématu

Tematická posloupnost založená na tematizaci rématu, nazývaná rovněž lineární posloupnost (McCabe, 1998; Fontaine, 2002; Hawes, 2015; Leong, 2018 ad.), případně i "sequential" (Lautamatti, 1987) nebo "zig-zag pattern" (Eggins, 2004; (Ebrahimi, 2014), spočívá v tom, že výpověď přináší novou informaci ke sdělení předcházející výpovědi. Vzhledem k tomu, že jádro sdělení se nachází zpravidla v rématu výpovědi, navazuje téma většinou na réma předcházející výpovědi, případně na výpověď celou nebo na širší textový úsek, např. odstavec. Řadíme sem i podtypy jako rozvíjení rozštěpeného rématu, shrnutí rémat a tematizaci komunikační funkce nebo formy předcházejícího úseku (viz kap. 2.4.1).

Již jsme uvedli, že posloupnost s tematizací rématu je v obou korpusech zastoupena méně než posloupnost s tematizací tématu. V porovnání frekvence v jednotlivých korpusech se vyskytuje v korpusu nerodilých mluvčích mírně častěji (41,76 %) než v korpusu rodilých mluvčích (39,68 %), ovšem rozdíl není významný.

Způsoby navazování se u této tematické posloupnosti přirozeně budou od tematizace tématu lišit. Stává-li se réma v následující výpovědi tématem, znamená to vždy určitý tematický zlom, a proto je vhodné spíše explicitní vyjádření tématu. Z toho logicky vyplývá vyšší frekvence užití lexikálních navazovacích prostředků a naopak nižší zastoupení elipsy, a to jak elipsy gramatického podmětu, tak elipsy textové. V analyzovaném materiálu jsme zaznamenali rovněž výrazně vyšší výskyt zájmených výrazů, a to především díky užití zájmen odkazujících na celou předchozí výpověď či na širší textový úsek (viz níže, kapitola 5.3.2.2).

Tabulka 6: Tematizace rématu - navazovací prostředky

Navazovací prostředky	NR	R	Rozdíl
Elipsa gramatického podmětu	1,69 %	2,35 %	-0,66 %
Pronominalizace	22,29 %	19,74 %	2,56 %
Opakování téhož pojmenování	34,31 %	35,86 %	-1,55 %
Substituce jiným pojmenováním	24,48 %	25,93 %	-1,45 %
Textová elipsa	17,22 %	16,13 %	1,09 %

Rozdíl mezi užitím navazovacích prostředků v korpusu rodilých a nerodilých mluvčích není podle tabulky 6 v případě tematizace rématu nijak výrazný. Ukazuje se především vyšší frekvence zájmených výrazů v textech nerodilých mluvčích. Mírně vyšší zastoupení textové elipsy a naopak nižší výskyt lexikálních navazovacích prostředků znamená, že se nerodilí mluvčí ve srovnání s mluvčími rodilými vyjadřují méně explicitně. Můžeme podle tohoto výsledku tedy očekávat, že téma navazující na réma předchozí výpovědi je v textu rodilých mluvčích vyjádřeno méně výrazně a možná i méně jasně. Nyní se podíváme na jednotlivé prostředky navazování blíže, abychom si jejich užívání v analyzovaném materiálu osvětlili.

5.3.2.1 *Elipsa gramatického podmětu*

Jak už bylo řečeno, na rozdíl od posloupnosti se stálým tématem se elipsa gramatického podmětu v tematizaci rématu vyskytuje v mnohem menší míře. Elidovaný subjekt se shoduje s rématem předchozí výpovědi, respektive s některým rematickým prvkem, který je umístěn ve finální pozici a může být ve funkci podmětu (příklad 137) nebo častěji předmětu slovesa (příklad 138).

(137) *Při zavádění green managementu má na plnění zvoleného akčního programu dohlížet pověřená osoba. [] Je velmi důležitá, zejména ve zpřístupňování environmentální politiky veřejnosti. (R-071n/131-132)*

(138) *Stejně zásady platí ovšem i pro personál kuchyně. [] Není sice v přímém kontaktu s hostem, ale jeho práce může rozhodovat o tom, zda podnik získá věrného zákazníka, nebo o něj naopak přijde. (R-070n/18-19)*

Pro snadnou a jednoznačnou identifikaci prvku, s nímž se elidovaný podmět shoduje, je třeba, aby se tento prvek nacházel ve finální části předchozí výpovědi a aby tvar slovesa dostatečně výrazně signalizoval, že se k tomuto prvku vztahuje. Pokud jsou obě podmínky splněny, je

srozumitelnost sdělení snadná, v opačném případě je správné porozumění komplikované a může vést i k nedorozumění. Příklad (139) představuje návaznost slovesa na jeden z mnoha rematických prvků předcházející výpovědi. Tvar slovesa sice naznačuje, že jeho podmětem je *etický kodex*, ale protože tento prvek není posledním členem předchozí výpovědi, je čtenář nucen ho hledat. Zde by pomohlo explicitní vyjádření podmětu, např. *Tento kodex by měl napomoci...*

- (139) *Cílem práce je zanalyzovat chování zaměstnanců a zaměstnavatelů v malých podnicích restauračních služeb z hlediska etiky v souvislosti s ekonomickou recesí a následně navrhnout etický kodex pro firmy, které mají maximálně patnáct zaměstnanců. [] Měl by napomoci k bezproblémovému fungování podniku, zejména v mezilidských vztazích a k získání dobré pověsti podniku. (R-070u/19-20)*
- (140) *Více než polovina podniků vlastní webové stránky, ale z větší části [] nejsou aktivní, upravené, nezajímavé a chybí určité údaje o podniku. (R-057n/18)*
- (141) *Celá Česká republika je pokryta restauracemi společnosti McDonald's, [] má tisíce stálých zákazníků. (NR-002n/33)*

V příkladech (140) a (141) je sice elidovaný podmět vyjádřen ve finální pozici předchozí výpovědi, ale vzhledem k tvaru slovesa není zcela jednoznačné, který z prvků výpovědi je subjektem, zda je to téma, nebo réma předchozí výpovědi (v příkladu 141 *podniky/webové stránky*, v příkladu 142 *Česká republika/_společnost McDonald's*). V tomto případě by bylo vhodnější použití spojovacího prostředku, který by těsněji propojil druhou výpověď s jejím podmětem, například formou věty vedlejší: *Více než polovina podniků vlastní webové stránky, které ale nejsou...; Celá Česká republika je pokryta restauracemi společnosti McDonald's, která má tisíce stálých zákazníků.*

Vzhledem k nízkému zastoupení elipsy gramatického podmětu v rámci tematizace rématu v obou korpusech nejsou zaznamenány žádné výraznější rozdíly jejího užití.

5.3.2.2 Pronominalizace

Výrazně vyšší zastoupení zájmných výrazů ve výpovědích s tematizací rématu je podle následujícího přehledu frekvence zájmných výrazů (tabulka 7) způsoben zejména frekvencí ukazovacích zájmen a ukazovacích zájmen vztažných. Ostatní zájmena se tu vyskytují mnohem méně než v rámci tematizace tématu, kde jsou všechny typy zájmeny zastoupeny relativně vyváženě, mezi 17 % a 32 %, kdežto u tematizace rématu se podíl zájmen osobních, přivlastňovacích a zájmných příslovcí pohybuje pod hranicí 10 %.

Tabulka 7: Tematizace rématu - druhy zájmených výrazů

Druhy zájmených výrazů	NR	R	Rozdíl
Zájmena osobní	6,74 %	9,76 %	-3,01 %
Zájmena přivlastňovací	7,30 %	5,79 %	1,51 %
Zájmena ukazovací	48,88 %	57,32 %	-8,44 %
Zájmenná příslovce	6,74 %	9,76 %	-3,01 %
Zájmena ukazovací vztažná (<i>což</i>)	26,97 %	15,85 %	11,11 %

Při porovnání užití jednotlivých druhů zájmených výrazů v analyzovaných korpusech pozorujeme významný rozdíl především u ukazovacích zájmen vztažných, která se vyskytují v textech nerodilých mluvčích mnohem častěji než v korpusu rodilých mluvčích, a pak u ostatních zájmen ukazovacích, která se v nich vyskytují naopak v menší míře.

Výpovědi uvozené ukazovacím vztažným zájmenem *což* zařazujeme do analýzy, jak bylo uvedeno v kapitole 3.1.2.1, protože zájmeno *což* má navazovací funkci a jeho platnost je spíše koordinační (Komárek, 1978). Má podobnou funkci jako demonstrativum *to* a ve většině případů je možné ho jím nahradit, ale spojuje výpovědi těsněji. Vztahuje se vždy pouze k rématu bezprostředně předcházející výpovědi. Vzhledem k jeho specifčnosti oproti ostatním deiktickým výrazům ho pojímáme odděleně. Pro vysvětlení frekventovaného užití tohoto zájmena nerodilými mluvčími se nabízí úvaha, že představuje jednodušší způsob vyjádření a umožňuje vyhnout se nadužití ukazovacího zájmena *to*. Jiný způsob navázání výpovědi na předchozí by vyžadoval komplikovanější formulaci, případně podrobnější rozvedení informace. V následujícím příkladu (142) je pět po sobě jdoucích výpovědí, z nichž tři navazují na antecedent právě pomocí zájmena *což*. Obsahují v podstatě sled informací volně řazených za sebou a jejich jediným formálním pojátkem je zmíněné zájmeno.

(142) *Různé národy mají různé gastronomické zvyklosti, což je do velké míry podmíněno mentalitou a historickou specifikou. Kazachstán je státem bývalého sovětského svazu, s čímž je spojen fakt používání ruštiny na stejné úrovni s kazaštinou, což můžeme vidět všude – možnost vzdělávání v obou jazycích, televizní a rádiové vysílání a samozřejmě i reklama. (NR-010u/20-21)*

Vysoká frekvence ukazovacích zájmen v obou korpusech souvisí především s tím, že do posloupnosti s tematizací rématu zařazujeme také tematizaci celé předchozí výpovědi či širšího textového úseku, a právě ukazovací zájmena mohou odkazovat na antecedent různého typu i

různého rozsahu. Především tzv. univerzální lexém *to* (Vychodilová, 2008, s. 181) má na rozdíl od rodového zájmena *ten* (*ta, to...*) schopnost odkazovat k jakémukoli antecedentu. Jeho antecedent nemusí být ani v povrchové struktuře explicitně vyjádřen, někdy proto může být obtížné k němu příslušný antecedent přiřadit a interpretace dané komunikační jednotky bývá v takových případech nejednoznačná. V příkladu (143) se zájmeno *to* vztahuje rématu předchozí výpovědi a v příkladu (144) k několika výpovědím.

(143) *Je možné zvážit spojení dvou oddělení do teambuildingové akce. Určitě to může přispět k lepšímu porozumění napříč podnikem.* (NR-001n/15-16)

(144) *Začínáme se zajímat, co nám kuchaři naservírují na talíř, zajímá nás původ potravin, zkoumáme složení. Svůj podíl na tom mají především média.* (R-074u/3-4)

Rodové zájmeno *ten* se užívá méně často, ovšem odkazuje vždy k rématu (Štícha, 2013, s. 910), viz příklad (145).

(145) *Přítomnost pramenů a nádherné architektury lázeňských domů a kolonád v Karlových Varech tvoří velký turistický potenciál. Ten je však třeba podporovat aktivní politikou a strategií městských zastupitelů a zdejších provozovatelů lázeňských zařízení, restaurací a hotelů, ale také spoluprací s rezidenty města.* (R-062u/2-3)

Ukazovací zájmena tedy v obou korpusech ve srovnání s ostatním zájmennými výrazy převažují, ovšem v textech nerodilých mluvčích výrazně méně než v textech mluvčích rodilých. Je možné, že s tím souvisí nadužití vztažného *což*, kterým nerodilí mluvčí ukazovací zájmena nahrazují. Méně významným rozdílem je výskyt hovorové varianty *tenhle* v korpusu nerodilých mluvčích (příklad 146), byť pouze ve čtyřech výskytech, zatímco u rodilých mluvčích se tento tvar nevyskytl ani jednou, bezpochyby proto, že rodilí mluvčí lépe vnímají rozdíl mezi stylistickými variantami jazykových prostředků.

(146) *Velmi často vedení neuvažuje o důležitosti logistiky a zásob, což může vést ke značným potížím v provozu během krize. Tohle bylo zdůrazněno v kontrolním listu.* (NR-007n/47-48)

Podobně jako zájmeno *to* se chovají i některá zájmenná příslovce, mohou totiž odkazovat k antecedentu širšího rozsahu a není vždy možné je jednoznačně k určitému antecedentu přiřadit, viz příklad (147). U zájmenných příslovcí, stejně jako u zájmen osobních, pozorujeme u nerodilých mluvčích ve srovnání s mluvčími rodilými mírné podužití (-3,01 %). Pouze

zájmena přivlastňovací (viz příklad 148) užívají nerodilí mluvčí mírně častěji (1,51 %), stejně jako v případě tematizace tématu.

(147) *Vhodně zvoleným působením je možno zákazníky přimět, aby se na environmentální politice hotelu aktivně podíleli. Je důležité, aby prostřednictvím dotazníků mohli vyjádřit své názory, což pak může výrazně přispět k odstranění případných nedostatků. Zde je na místě znovu zdůraznit spolupráci s psychology a pedagogickými pracovníky, kteří v tomto směru mohou hotelu poskytnout velmi cenné rady.* (R-071n/138-140)

(148) *ROE je jedním z klíčových ukazatelů hodnocení úspěšnosti podniku z pohledu vlastníků. Jejich cílem je maximalizovat čistý zisk s minimem vloženého vlastního kapitálu, tudíž jejich cílem je maximalizace hodnoty tohoto poměrového ukazatele.* (NR-026n/22-23)

Závěrem lze shrnout, že mírně frekventovanější užití odkazovacích zájmen a zájmených výrazů nerodilými mluvčími ve srovnání s korpusem rodilých mluvčích v rámci tematizace rématu je zapříčiněno výrazným nadužitím ukazovacího vztažného zájmena *což*. Naopak ukazovací zájmena se v textech nerodilých mluvčích vyskytují méně často. Soubor ostatních zájmených výrazů vykazuje v obou korpusech podobné hodnoty⁴⁶.

5.3.2.3 Opakování téhož pojmenování

Jako hlavní důvody užití opakování stejného pojmenování jsme určili změnu tématu a připomenutí již zmíněného tématu po určité tematické odbočce, k níž dochází při distantním navazování. V rámci tematické posloupnosti s tematizací rématu se réma stává zpravidla tématem výpovědi následující a nezřídka celého sledu výpovědí nebo nového odstavce. Jedná se tedy o navazování kontaktní, ovšem přeměna rématu na téma následující výpovědi se vnímá jako určitý tematický zlom a jeho opakování tuto změnu vyjadřuje. Pokud je to z hlediska srozumitelnosti možné, nepoužívá se většinou opakování plné, ale částečné (viz příklad 149).

(149) *Za nejdůležitější zdroj považuji soubor sborníků přednášek Historického semináře Karla Nejdla. Seminář vznik k uctění památky Karla Nejdla a k příležitosti jeho nedožitých 90. narozenin. Koná se každý rok v listopadu a je věnován regionální*

⁴⁶ Kdybychom vztažné zájmeno *což* do souboru všech navazovacích prostředků v rámci tematizace rématu nezahrnuli, tvořil by podíl pronominalizace v korpuse nerodilých mluvčích 17,32% a v korpuse rodilých mluvčích 17,14%.

historii. Semináře se zúčastňují profesionálové z oboru lázeňství, kteří své poznatky předávají široké veřejnosti. (R-062u/24-25)

Ve výše uvedeném příkladu je tématem čtyř výpovědí odstavce réma první výpovědi, které je v bezprostředně následující výpovědi vyjádřeno částečným opakováním (celý název semináře je zkrácen na pouhý výraz *seminář*) a v dalších výpovědích elipsou gramatického podmětu. V poslední výpovědi je výraz *seminář* opět zopakován, jak z důvodu změny syntaktické konstrukce, tak i kvůli určité „pauze“, v níž téma nebylo explicitně vyjádřeno.

K navazování na réma předchozí výpovědi dochází také při opakování jednotlivých složek rozštěpeného rématu v tématu následujících výpovědí. Témata tak většinou navazují na réma vzdálenějšího předchozího textu, ve vzájemném vztahu se jedná o témata odlišná a opakování plného pojmenování je pak nutné (viz příklad 150).

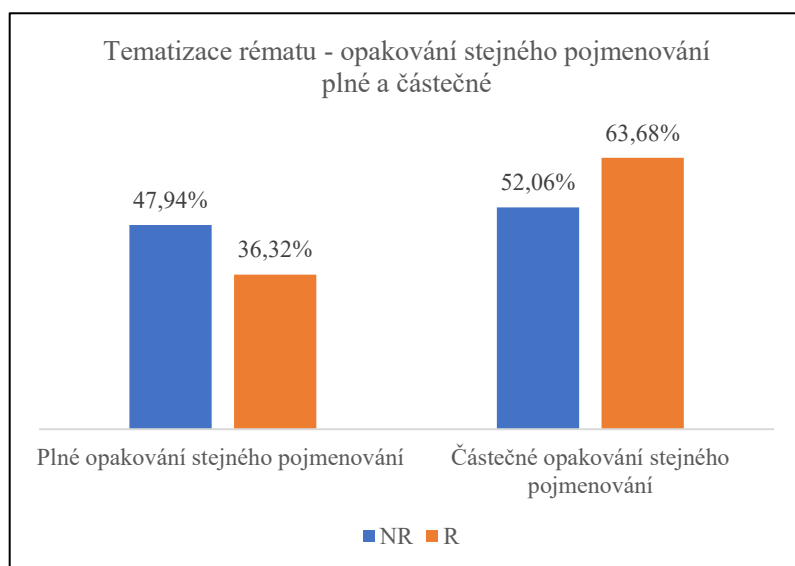
(150) *V první teoreticko-metodologické části své práce se zaměřuji na vysvětlení hlavních pojmů, co vše zahrnuje obsahová strategie, interakční design a vizuální komunikace. Tyto disciplíny pomáhají porozumět problematice webových stránek v širším kontextu. Obsahová strategie je disciplína, která se zaměřuje na to, jaký obsah bychom měli použít, aby korespondoval s našimi firemními cíli a zároveň s potřebami uživatelů. Interakční design je disciplína zabývající se především funkcemi a možnostmi, které produkt či služba nabízí a zda jsou tyto věci pro uživatele pochopitelné a intuitivní. Vizuální komunikace je disciplína zabývající se prezentací určité myšlenky pomocí těchto elementů: layoutu, barev, typografie, grafiky a fotografií. (R-078u/19-23)*

Distantní navazování na réma a tedy i opakování stejného pojmenování nacházíme rovněž v dlouhých odstavcích, které obsahují více různých témat. V příkladu (151) jsou mezi pojem *vývoj kávové kultury* v roli rématu první výpovědi ukázky a jeho opakování ve funkci tématu vloženy čtyři výpovědi, v nichž jsou rozvíjena jiná témata. Plné opakování téhož pojmenování je zde rovněž obligatorní.

(151) *Základním tématem zkoumání je vývoj kávové kultury v České republice, který ústí ke zjištění stavu současného. Cílem práce je analyzovat pomocí systematického dotazování aktuální stav kávové kultury a preference z pohledu spotřebitelů, včetně navržení řešení pro zlepšení kvality kávové kultury a servisu v restauračních zařízeních. Dle znalosti českého národa byla stanovena hypotéza: „Češi mají v oblibě pít kávy za účelem povzbuzení vzhledem k obsahu kofeinu“. Spotřebitelský*

průzkum sbírá informace pro potvrzení či vyvrácení dané hypotézy. Vývojem kávové kultury a její historii se zabývá část teoretická. (R-076u/14-19)

Podobně jako u tematické posloupnosti se stálým tématem nacházíme i u tematizace rématu určité rozdíly v užívání opakování plného a částečného (viz graf 5). V korpusu rodilých i nerodilých mluvčích se využívá častěji částečného opakování, výrazněji ovšem u rodilých mluvčích.

Graf 5: Tematizace rématu - opakování stejného pojmenování plné a částečné

Můžeme tedy shrnout, že v korpusu nerodilých mluvčích se opakování stejného pojmenování vyskytuje v podobné četnosti jako u rodilých mluvčích (nerodilí mluvčí: 34,31 %, rodilí mluvčí: 35,86 %), avšak rodilí mluvčí užívají ve vyšší míře opakování částečné. To je patrně jedním z důvodů, proč v textech nerodilých mluvčích často postrádáme plynulost toku informací, jak ukazuje příklad (152).

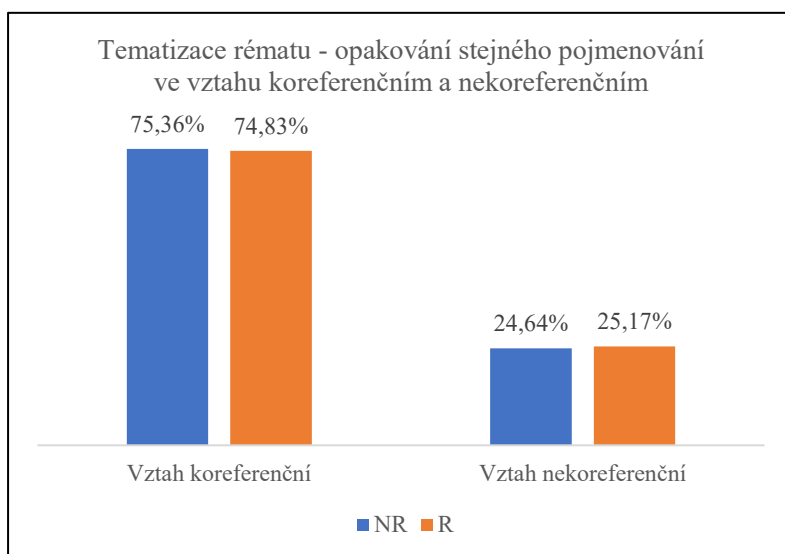
(152) *Vzhledem k počtu vysokých škol v kraji je zcela na místě se zamyslet nad propagací kraje jako významné destinace pro studium **zahraničních studentů**. Brno na rozdíl od Prahy může poskytnout zahraničním studentům daleko levnější služby, přitom úroveň VUT nebo Masarykovy univerzity je srovnatelná s významnými pražskými vysokými školami.* (NR-020n/41-42)

Částečné opakování stejného pojmenování je při navazování na antecedent v rématu v některých případech užito ve vztahu nekoreferenčním, a to převážně ve vztahu inkluzivním a množinovém (celek – část – jedinec), viz příklad (153) a spíše výjimečně ve vztahu kontrastu (příklad 154).

(153) *V zájmu naplnění cíle je bakalářská práce rozdělena do tří částí. V teoretické části je, na základě prozkoumané odborné literatury, komplexně popsán a charakterizován jev globalizace.* (NR-006u/36-37)

(154) *Hlavními důvody jejich neúspěchu jsou nezjevné rozdíly. Jsou rozdíly i v přístupu, kde je jiný postoj ke světu a ostatním lidem.* (NR-012u/4-5)

Vztah kontrastu ve výrazu *rozdíly* v příkladu (154) vyplývá z atributu *nezjevné*, který se nachází v rematické části první výpovědi, a z významu celé druhé výpovědi, respektive z jejího rématu (*i v přístupu, kde...*), kde spojka *i* signalizuje, že se jedná o jiné rozdíly než nezjevné.

Graf 6: Tematizace rématu - opakování stejného pojmenování ve vztahu koreferenčním a nekoreferenčním

Porovnáme-li frekvenci výskytu opakování stejného pojmenování v našich dvou korpusech z hlediska jeho užití ve vztahu koreferenčním a nekoreferenčním (graf 6), je patrné, že v obou korpusech výrazně převažuje navazování ve vztahu koreferenčním a v textech nerodilých mluvčích je tato převaha nepatrně výraznější než v textech mluvčích rodilých.

5.3.2.4 *Substituce jiným pojmenováním*

Lexikální substituce jiným pojmenováním stejného nebo podobného významu se při tematizaci rématu vyskytuje v obou korpusech ve výrazně vyšší míře (25,22 %) než u tematizace tématu (17,29 %, viz tabulka 2). Vztah tématu k antecedentu ve funkci rématu, představující určitou změnu tématu, je vyjadřován spíše lexikálním opakováním, a vzhledem k tomu, že se jedná zpravidla o kontaktní navazování, je možné použít odlišné pojmenování podobného významu, aniž by hrozil problém s přiřazením. Časté užití synonym souvisí rovněž

s navazováním na jednu nebo více předchozích výpovědí a k tomu je vhodný zevšeobecňující či shrnující výraz, např. *tento problém, tato situace*. V příkladu (155) navazuje výraz *tento fakt* na obsah celé předchozí výpovědi, v příkladu (156) výraz *tato tvrzení* shrnuje obsah tří předchozích výpovědí.

(155) *V současné době je vycestování za hranice naší republiky rutinní záležitostí, a tohoto faktu využívají cestovní kanceláře, které v dnešní době v rámci cestovního ruchu hrají nezastupitelnou roli.* (R-059u/1)

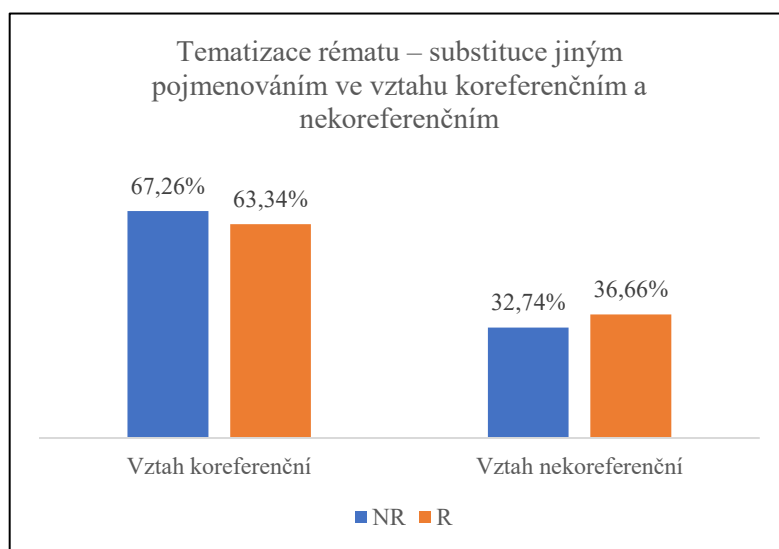
(156) *V souladu s uvedenými fakty předpokládám, že více než 60% vedoucích pracovníků z oboru hotelnictví projeví zájem o školení z oblasti psychologie. Dále předpokládám, že minimálně 75% dotázaných bude patřit mezi extrovertní typy. A přes 50% dotázaných bude považovat své povolání za stresové. Pokud se tato tvrzení potvrdí, ráda bych v návrhové části alespoň bodově nastínila, co by dle vyjádření těchto pracovníků mohlo být obsahem takového školení.* (R-056u/13-16)

Na réma se zpravidla navazuje kontaktně, v bezprostředně následující výpovědi, ovšem výjimku tvoří vztah k jedné ze složek tzv. rozštěpeného tématu, který se může nacházet ve vzdálenější výpovědi, viz příklad (157), kde mezi tématem z *českých pramenů* a jeho antecedentem obsaženým v rematické části první výpovědi (*odborná literatura jak českých, tak zahraničních autorů*) jsou vloženy tři výpovědi. Je-li v tématu použito synonymum, jehož význam je velmi blízký výrazu antecedentu, je porozumění snadné.

(157) *Při psaní dané bakalářské práce byla použita odborná literatura jak českých, tak zahraničních autorů. Teoretická část vychází především z knihy Kongresový cestovní ruch slovenského autora Jána Orišky, která poskytla nezbytné základní informace o daném segmentu cestovního ruchu. Ján Oriška se profesionálně věnuje rozvoji kongresového a incentivního cestovního ruchu a seznamuje studenty s technikou kongresových služeb. Z českých pramenů byly dále využity informace z knih Jarmily Indrové a kol. Cestovní ruch, Jitky Vysekalové a kol. Veletrhy a výstavy, Jaromíra Beránka a Pavla Kotka Řízení hotelového provozu a rovněž z knihy Josefa Zelenky a Martiny Páskové Výkladový slovník cestovního ruchu.* (NR-025u/6-9)

Pokud jde o porovnání výskytu lexikální substituce v rámci této tematické posloupnosti mezi korpusem rodilých a nerodilých mluvčích, ukazuje se, že nerodilí mluvčí používají synonyma v mírně menší míře (nerodilí mluvčí 24,48 %, rodilí mluvčí 25,93 %), ale rozdíl není nijak

výrazný. V obou korpusch převažuje navazování ve vztahu koreferenčním a v textech nerodilých mluvčích je tato převaha výraznější než v textech mluvčích rodilých (viz graf 7).

Graf 7: Tematizace rématu – substituce jiným pojmenováním ve vztahu koreferenčním a nekoreferenčním

Nekoreferenční lexikální opakování se při navazování na antecedent v rématu vyskytuje převážně ve vztahu množinovém, viz příklad (158) a méně často ve vztahu kontrastu (příklad 159).

(158) *Pokud bych byla majitelkou malého motelu, chtěla bych mít stálé klienty a dobré povědomí, sama bych vybírala a školila nové zaměstnance. Počet všech pracovníků záleží v tomto případě pouze na majiteli motelu.* (NR-022n/30-31)

(159) *Společnost McDonald's a zpracovaná SWOT analýza prokazuje, že franchising představuje spoustu výhod, jedinou nevýhodou dle mého názoru jsou obrovské investice.* (NR-002n/13)

Vztah založený na sémantické souvislosti pokrývá celou škálu významů, od těsné významové blízkosti až po relativně volné asociace. Nejčastěji se v našem korpusu využívá pro vyjádření relace množinové, jako v příkladu (160) mezi výrazy *restaurace – gastronomie*, nebo v příkladu (161) *česká kuchyně – pokrmy*. Distantní navazování, stejně jako u tematizace tématu, jeho identifikaci komplikuje, neboť souvislost mezi členy dvojice se jeví méně zřejmá, jak je patrné z příkladu (162).

(160) *... V dnešní době se setkáváme s neustálým hodnocením restaurací a díky tomu jsem si vybrala toto téma, které je podle mého názoru velmi zajímavé a tedy i aktuální.*

Gastronomie je obor, který se neustále vyvíjí a to nejen v České republice, ale i po celém světě. (R-057u/21-22)

(161) *Nový gastronomický koncept, který jsem navrhl, by se měl soustředit převážně na českou kuchyni. Jednalo by se o pokrmy, které budou určitým způsobem vylepšeny, povzneseny. (R-089n/21-22)*

(162) *Jako téma pro svou bakalářskou práci jsem si zvolil „Vývoj sektoru služeb a jeho vliv na ekonomiku hlavního města Prahy“. Samotnému sektoru služeb se budu věnovat v úvodu práce, jejím jádrem by však měla být taxislužba. Hlavní motivací pro můj výběr byla blízká souvislost tématu s mým zaměstnáním. Přivydělával jsem si totiž jako řidič taxislužby v Praze. Ačkoliv osobní prožitky z této naprosto specifické práce by při špetce spisovatelského umu a práce vydaly na samostatnou kapitolu, v zájmu objektivitu bakalářské práce jsem je v textu raději potlačil. Rovněž svá další budoucí uplatnění bych rád našel v sektoru služeb. Domnívám se, že seznámení se s historií svého oboru přináší badateli nejen zajímavé přiučení, ale může i usnadnit orientaci v problematice a specifikách zkoumaného tématu. (R-063u/1-7)*

V souhrnu lze konstatovat, že v rámci tematické posloupnosti s tematizací rématu se v textech nerodilých mluvčích vyskytuje substituce jiným pojmenováním v mírně menší míře, a to spíše ve vztahu koreferenčním, ovšem rozdíly oproti korpusu rodilých mluvčích jsou nevýznamné.

5.3.2.5 Textová elipsa

U textové elipsy se zdůrazňuje jednoznačná dosaditelnost vypuštěného tematického prvku na základě předchozího kontextu, v němž byl tento prvek explicitně vyjádřen. V případě tematické posloupnosti s tematizací rématu se elipsa vyskytuje v analyzovaném materiálu méně často (16,66 %) než v posloupnosti se stálým tématem (22,99 %), jde totiž o navazování na novou informaci uvedenou v předchozí výpovědi, a tak je z hlediska porozumění nutné, aby vyjádření tématu jasně signalizovalo, která složka byla vypuštěna. Eliduje se zpravidla atribut upřesňující substantivní téma (*důvod, předpoklad* apod.), jak ukazují příklady (163) a (164). Vypuštěná složka je uvedena v hranaté závorce.

(163) *V budoucnu se dá očekávat, že toto číslo rapidně nadále poroste. Důvodem [rapidního růstu tohoto čísla] je marketingová snaha prodávat jednoduché kávovary, které vynikají zvyšující se kvalitou. (R-072n/78-79)*

(164) *Cílem práce je zkoumání a pozorování konkurenceschopnosti stravovacího podniku na hlavní nákupní třídě v Praze – Václavské náměstí a výsledkem [zkoumání a pozorování konkurenceschopnosti stravovacího podniku na hlavní nákupní třídě v Praze – Václavské náměstí] bude předložení eventuálního následujícího návržení ke zlepšování a posilování pozice na trhu. (R-050u/7)*

Textová elipsa se vyskytuje často u výpovědí s bezpodmětovým slovesem vyjadřujícím předmět zájmu *jednat se o*, v nichž se téma vztahuje k rématu předchozí výpovědi (příklad 165 a 166).

(165) *Dále alespoň rámcově nastíním některé poznatky z teorie psychologie osobnosti, které se vztahují k praktické části. Jedná se především o základní jednotky (dispozice) a složky osobnosti (temperament, inteligence, zaměřenost, jáství a charakter), adaptační dynamismy a typologii osobností. (R-056u/18-19)*

(166) *Mezi hlavní aktivity tohoto zájezdu se řadí nejen lyžování a snowboarding, ale také se zde nabízí možnost vyzkoušet si nové trendy. Jedná se zejména o skialpinismus a Nordic Walking. (R-059n/16-17)*

Pokud jde o parceláty navazující na réma předchozí výpovědi, nacházíme v našem korpusu opět jejich větší zastoupení v textech rodilých mluvčích (54 výskytů) než nerodilých (10 výskytů). Tématem těchto parcelátů je celá předchozí výpověď, to znamená, že parcelát připojuje novou informaci k některému z rematických prvků bázevého komponentu. Většinou má parcelát formu jmenné konstrukce, včetně konstrukce infinitivní (příklad 167), ojediněle vedlejší věty (příklad 168).

(167) *Aby hotel udržel aktuálnost etického kodexu, je třeba ho neustále podporovat i prostřednictvím informačních zdrojů. Například veřejně sdělovat zaměstnancům důsledky neetického jednání. (NR-021n/71-72)*

(168) *Mým předpokladem je, že hotely nižších tříd mají ubytované hosty především z tuzemska. Protože Češi často cestují po České republice a potřebují jen si odpočinout přes noc místo luxusních služb, které si vyžadují turisté z ostatních zemích a které přijíždí aspoň na týden. (NR-015u/33-34)*

Problematické použití textové elipsy v rámci tematizace rématu představují případy, kdy není zcela jednoznačné, který z prvků jedné nebo dvou předchozích výpovědí byl v tématu vypuštěn. Například v příkladu (169) můžeme být na pochybách, jak doplnit téma ve výpovědi *Výsledek [] je uveden...*

(169) *Uplatnění metody fiktivního zákazníka nebo „mystery shopper“ napomáhalo hodnocení zákaznických služeb, a srovnávací analýza kaváren pomohla oceňování spokojenosti zaměstnanců na základě řady parametrů. Výsledek [] je uveden na souhrnu 174 dotázaných respondentů odpovídající různým kritériím věku, pohlaví, a státní nebo místní příslušnosti. (R-050u/11-12)*

Vypuštěnou složkou by zde podle významu výpovědi (174 dotázaných respondentů) mělo být dotazníkové šetření, o něm ale v předchozích výpovědích není žádná zmínka. Je tedy těžké určit, kterého tematického či rematického prvku předchozího kontextu se uvedený výsledek týká. V dalším příkladu (170) je zjevně rovněž vypuštěn atribut substantiva (*vysoké standardy*) a není jednoznačné, k čemu se daný prvek váže. Z úryvku vyplývá, že výpověď významově souvisí s výpovědí předchozí, neboť zmíněné *standardy* se pravděpodobně týkají *dobré pokojské*. Nicméně souvislost je velmi vágní, není ničím signalizována a čtenář si ji musí sám domýšlet. Takové vyjadřování porozumění textu komplikuje a svědčí o určité jazykové neobratnosti (vyjadřovací potíže autora jsou ostatně patrné z formulace celého úryvku).

(170) *Jsme v těchto tržních podmínkách, když hledání dobré pokojské je velmi obtížné. Existují vysoké standardy [] a práci na trhu hledá tisíce uchazečů. (NR-032n/13-14)*

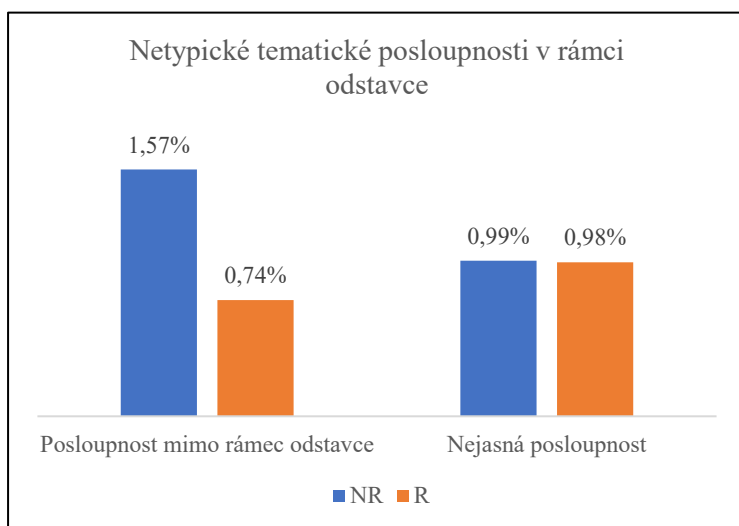
Použití textové elipsy u tematické posloupnosti s tematizací rématu vyžaduje tedy určitou jazykovou obratnost, aby bylo možné snadno vypuštěný prvek z kontextu dosadit. Proto se podle našeho názoru vyskytuje elipsa v rámci této posloupnosti méně než při tematizaci tématu. Její mírně vyšší výskyt v korpusu nerodilých mluvčích ve srovnání s korpusem rodilých mluvčích není nijak výrazný, je však v některých případech příčinou nesnadného porozumění textu, pokud je obtížné vypuštěný prvek určit (obtížná identifikace vypuštěného prvku se vyskytuje rovněž v korpusu rodilých mluvčích).

5.3.3 Netypické tematické posloupnosti

Do kategorie netypických tematických posloupností řadíme případy, kdy výpověď v rámci odstavce nenavazuje jasně na téma nebo réma předchozí výpovědi. Rozlišujeme posloupnost mimo rámec odstavce, to znamená, že výpověď navazuje na určitý prvek nacházející se v některém z předchozích odstavců, a tzv. nejasnou posloupnost, u níž je obtížné antecedent tématu výpovědi rozpoznat. Podíl těchto posloupností v celém souboru výpovědí (uvnitř odstavce) připomínáme v grafu 8, podle něhož se jedná o okrajový jev, vyskytující se v malé

míře. Častěji se s ním setkáváme v textech nerodilých mluvčích, ale vzhledem k nízké frekvenci nelze považovat rozdíl za výrazný.

Ne všechny větné struktury, které neodpovídají typické tematické výstavbě, považujeme za problematické či nevhodné. Obvyklé prostředky signalizace tématu mohou být ovlivněny dalšími faktory (gramatickými, slovoslednými atd.), nicméně některé konstrukce vedou čtenáře k určité interpretaci, například podmět slovesa umístěný na začátku výpovědi má tendenci být

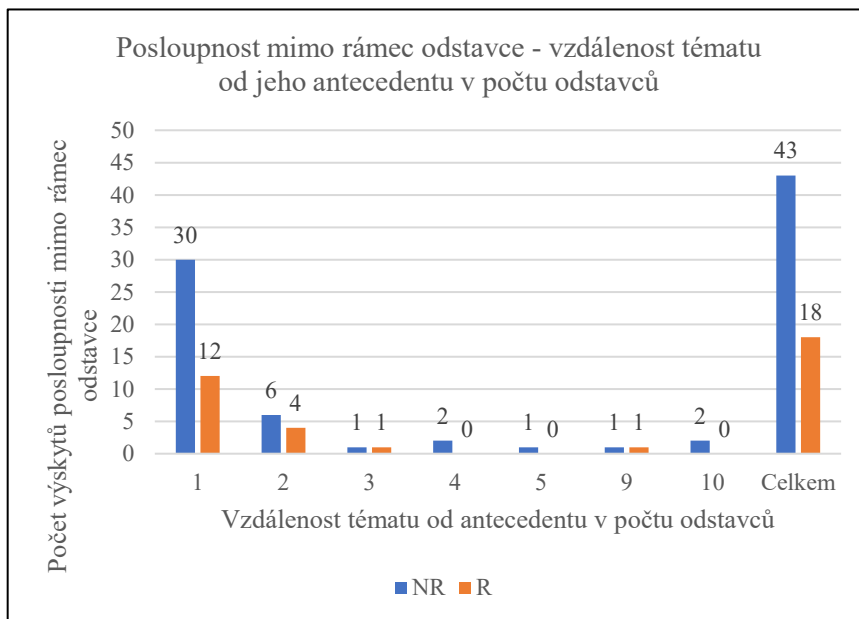
Graf 8: Netypické tematické posloupnosti v rámci odstavce

interpretován jako téma, sloveso tvoří často hranici mezi tématem a rématem, předmět bývá rématem apod. Netypické konstrukce mohou být také záměrné, zejména umístění nové informace do iniciální pozice výpovědi s cílem ji zdůraznit, avšak takový postup by měl být nějak signalizován, např. užitím rematizátoru nebo u kontrastního tématu užitím alterátoru, aby čtenář významu sdělení snadno porozuměl (viz Carter-Thomas, 2000, s. 200-201). V analýze se zaměříme na ty neobvyklé posloupnosti, které hodnotíme jako nezáměrné, způsobené pravděpodobně určitou neobratností autora a především komplikující porozumění textu.

5.3.3.1 Posloupnost mimo rámec odstavce

Posloupnost mimo rámec odstavce vydělujeme proto, že zkoumáme tematické posloupnosti uvnitř odstavce, a tímto se návaznost, která tuto textovou jednotku přesahuje, z naší analýzy vymyká. Jedná se vždy o navazování distantní a v některých případech je vzdálenost natolik velká, že vzniká dojem, že se jedná o nové téma. Graf 9 zobrazuje počet výskytů posloupnosti mimo rámec odstavce podle vzdálenosti tématu od jeho antecedentu. Z grafu je patrné, že nejvíce navazování na antecedent mimo rámec odstavce se vyskytuje na vzdálenost jednoho

odstavce, to znamená, že antecedent tématu nacházíme v bezprostředně předcházejícím odstavci. Výrazně méně tvoří vzdálenost dva odstavce a výjimečně odstavců více.

Graf 9: Posloupnost mimo rámec odstavce - vzdálenost tématu od jeho antecedentu v počtu odstavců

Z velké části je návaznost na předchozí odstavce způsobena tím, že určité téma zahrnuje více odstavců a není na začátku každého odstavce explicitně vyjádřeno. První výpověď odkazuje na toto téma pouze gramatickým prostředkem, např. zájmenem, nebo textovou elipsou a přímo ho pojmenuje až v některé z dalších výpovědí odstavce. Odstavec je tak tematicky s předchozím těsně spjat a přechod mezi nimi není signalizován. V příkladu (171) jsou dva odstavce věnovány tématu *event Memoriál F.A. Elstnera*, přičemž téma je v prvním odstavci explicitně vyjádřeno (dvakrát), pak plynule přechází do odstavce druhého, aniž by bylo na začátku pojmenováno, a znovu je pak připomenuto až ve druhé výpovědi. Vzdálenost tedy není velká, tematická posloupnost ani není přerušena, protože textová elipsa na začátku odstavce téma implicitně obsahuje, sdělení je jasné. Spíše bychom mohli uvažovat o spojení obou odstavců do jednoho nebo o jiném rozložení odkazovacích prostředků.

(171) (o1) *Při hodnocení monitoringu jednotlivých eventů musejí být hodnoceny zhruba stejné faktory jako v případě regionu. Během eventu Memoriál F.A. Elstnera nebylo zaznamenáno žádné patrné zvýšení počtu ne-rezidentů, což svědčí o tom, že tato akce má lokální význam. Při měření návštěvnosti eventu Memoriál F.A. Elstnera mohlo dojít ke zkreslení údajů vzhledem k tomu, že z Dobřan (místo konání zmíněné akce) lidé odjížděli do práce do jiné obce, čímž byl způsoben pokles počtu rezidentů pod běžnou úroveň.*

(o2) *Ve struktuře domácí návštěvy převládaly sousední kraje, zatímco v zahraniční návštěvě vzdálenost ne vždy určovala strukturu návštěvy: z některých vzdálenějších zemí přijelo na dotyčnou akci více osob než z Prahy. Pro zvýšení návštěvnosti eventu Memoriál F.A. Elstnera je nutné provádět reklamní kampaně především mezi místními obyvateli a osobami z nejbližších obcí.* (NR-004n/20-24)

Neobvyklé členění obsahu na odstavce celkově snižuje přehlednost tematického uspořádání textu, zejména přechází-li jedno dílčí téma bez přerušení do nového odstavce a v témže odstavci je započato téma nové nebo nějaký jeho nový aspekt. V příkladu (172) je popis struktury bakalářské práce uveden ve dvou odstavcích, z nichž první pojednává značně obsírně o obsahu prvních dvou částí (v příkladu je zkrácen) a druhý na něj bez přechodu navazuje, ve druhé výpovědi explicitně vyjádří další aspekt druhé části a poté je uvedena informace o části třetí. Důvodem takového členění je patrně snaha o rozsahovou vyváženost odstavců, ovšem na úkor přehledného tematického členění.

(172) (o1) *Pro správné splnění cíle je bakalářská práce rozdělena do tří kapitol. V první, teoretické, kapitole je popsána [...] Druhá kapitola, analytická, je zaměřena na šetření mezi běžnými spotřebiteli, kteří bydlí na území České republiky a Běloruska, a také mezi podnikateli, kteří importují a obchodují s vínem v České republice a Bělorusku. Pomocí výzkumu [...] Dále je tato část věnována následné analýze a vyhodnocení odpovědí.*

(o1) *Výsledky výzkumu jsou jednotlivě rozebrány a převedeny do přehledných tabulek a barevných grafů. Rovněž je v analytické části znázorněna situace s importem vín Nového světa na trhu se zaměřením na ČR a Bělorusko. Třetí a poslední kapitolu mé bakalářské práce tvoří návrhová část, kde je popsáno celkové vyhodnocení provedeného výzkumu na základě obdržených výsledků dotazníkového šetření, a jsou zde vypracovány doporučení či návrhy na rozšíření povědomosti o vínech ze zemí Nového světa, zvýšení jejich popularity.* (NR-039u/8-17)

Dalším frekventovaným typem struktury je uvedení tématu v novém odstavci z jiného úhlu pohledu. Dochází k určitému tematickému zlomu, ale ten je na začátku nového odstavce vyjádřen obecným výrazem, široce pojatým úvodem a přímé pojmenování nového aspektu tématu přichází až v některé z následujících výpovědí. Sepětí s odstavcem předchozím je tak zřetelné až z výpovědí uvnitř odstavce. Příklad (173) ukazuje začátek odstavce, v němž je

představen jeden z návrhů, jak zlepšit postavení kongresových hotelů v Praze. Odstavec je tematicky kompaktní a začíná obecným úvodem zdůvodňujícím prezentovaný návrh. Souvislost tohoto úvodu a skutečného tématu odstavce je vyjádřena až uprostřed odstavce (*Praha – hotely*), přičemž vlastní návrh (zahrnout do balíčku služeb prohlídku Prahy) se čtenář dozví až v poslední výpovědi dlouhého odstavce v rozsahu 10 výpovědí. Takové obšírné vyjadřování se v našem korpusu vyskytuje z větší části v textech nerodilých mluvčích.

(173) *V současnosti, kdy řada společností byla nucena omezit své výdaje, je nezbytné, aby byla prováděna takový podpora prodeje, o které je známo, že je úspěšná. To je i v případě komplexních balíčků, neboť klient má pocit, že dostává něco navíc, což ho jistě bude stimulovat ke koupi. Praha nabízí širokou škálu možností kulturního, sportovního a společenského vyžití, což by měly hotely ve své nabídce rozhodně zohlednit. (NR-025n/21-23)*

V některých případech je k tématu odstavce volně připojena informace, která navazuje na téma jiného odstavce. Se stávajícím tématem může souviset, například jako jeho další aspekt nebo argument, jako v příkladu (174), kde podtržená výpověď odkazuje k výsledkům výzkumu zmiňovaného o tři odstavce dříve. Témata jednotlivých výpovědí tak v odstavci na sebe zcela plynule nenavazují, ačkoliv určitá souvislost je zde zřejmá.

(174) *Během studia materiálů dotýkajících se problematiky školního stravování byly nalezeny některé zajímavé projekty a programy, do kterých by se mohla Základní a mateřská škola v Dolní Rožínce zapojit. Následující doporučení se týkají mateřské školy a druhého stupně školy základní, neboť žáci prvního stupně jsou účastníky zmíněného projektu Ovoce do škol. Výsledná zjištění z polostrukturovaného rozhovoru dokládají, že za největší nedostatek považuje vedoucí školní jídelny problematiku zdravého životního stylu a jídelních návyků dětí. Autorka práce se proto domnívá, že účast školy na následujících projektech je možností, jak tento negativní jev omezit. (R-075n/19-22)*

(175) *Na oddělení housekeepingu pracuji více než 10 let. V roce 2008 jsem byla součástí týmu, který uvedl do provozu první Kempinski hotel v české republice. Postupně jsem mé zkušenosti mohla uplatnit při otevření hotelů Kempinski ve Vilnius a Vídni, kde jsem byla vyslána jako Task Force. Já osobně nepatřím k příznivcům outsourcingu. (R-088u/7-10)*

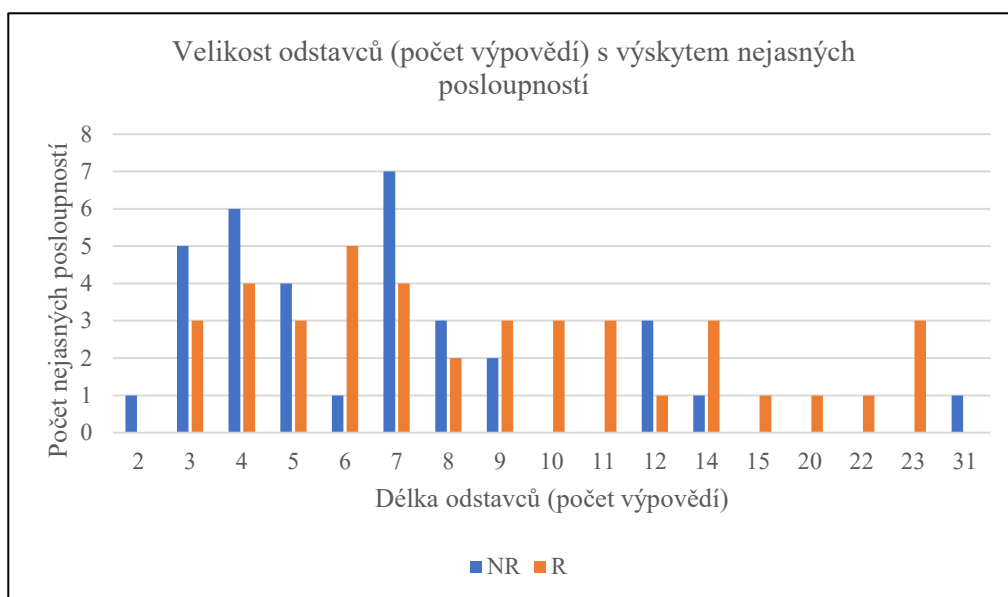
Spíše ojediněle se vyskytuje připojení informace, která navazuje na předchozí kontext, ale s tématem odstavce nesouvisí, respektive její souvislost není jasná a v daném kontextu působí

nepatřičně. Většinou to bývá informace v poslední větě odstavce, která už pak není dále rozvíjena ani v příslušném odstavci, ani v následujícím. Příklad (175) uvádí úryvek textu, v němž autorka představuje téma své bakalářské práce a zdůvodňuje jeho výběr osobní zkušeností. Poslední věta odkazuje ke zmínce z předchozího odstavce o využívání outsourcingu v housekeepingu, avšak s tématem odstavce přímo nesouvisí a na předchozí větě odstavce nenavazuje.

5.3.3.2 *Nejasná posloupnost*

Pod označením nejasná posloupnost rozumíme případ, kdy je obtížné antecedenent tématu v kontextu najít. Téma obsahuje pouze kontextově nezapojené prvky, aniž by šlo o uvedení nového tématu na začátku odstavce nebo o kontrastní téma, případně o příznakové zdůraznění rématu. Nespojují ho s předchozím textem ani žádné obvyklé navazovací prostředky, ani zjevná významová souvislost. Tematická posloupnost se zdá být přerušena. Nové téma uvnitř odstavce by se v nepříznačném vyjadřování mělo vyskytovat ojediněle (Obdržálková, 2013, s. 139) a spíše bychom ho očekávali v delších odstavcích. Proto považujeme za zajímavé uvést velikost odstavců, v nichž výskyt nejasné posloupnosti nacházíme.

Relativní četnost výskytu nejasných posloupností je v obou korpusech podobná (nerodilí mluvčí: 0,99 %, rodilí mluvčí: 0,98 %), ale porovnáme-li velikost odstavců, určitý rozdíl je zřejmý. Graf 10 zobrazuje velikost odstavců vyjádřený počtem vět, které odstavec obsahuje, a u každé velikosti počet nejasných posloupností v korpusu textů nerodilých a rodilých mluvčích. Z grafu je na první pohled patrné, že v korpusu nerodilých mluvčích se nejasné posloupnosti vyskytují častěji v odstavcích kratších, zatímco v korpusu rodilých mluvčích jsou rovnoměrněji rozloženy v odstavcích různé délky. Přesněji řečeno u krátkých odstavců (2-4 vět) zaznamenáváme u nerodilých mluvčích 12 výskytů, kdežto u rodilých mluvčích pouze 7 výskytů. V odstavcích střední velikosti (5-9 vět) je počet výskytů v obou korpusech stejný, a to 17 výskytů, kdežto v dlouhých odstavcích (10 a více vět) jsme identifikovali nejasných posloupností u nerodilých mluvčích pouze 5 a u rodilých mluvčích 16. Předpoklad, že se nejasné posloupnosti vyskytují spíše v delších odstavcích, se tedy potvrzuje více u rodilých mluvčích.

Graf 10: Velikost odstavců (počet výpovědí) s výskytem nejasných posloupností

Při bližším pohledu na vztah nového tématu ke kontextu můžeme rozlišit dva případy: a) určitá souvislost mezi nimi existuje, ale buď je vyjádřená až v následujícím textu, nebo vyjádřená není a je třeba si ji domyslet, b) souvislost mezi nimi je nejasná. V prvním případě je k rozvíjenému tématu odstavce uvedeno nové téma, které na předchozí kontext nenavazuje, ale v některé z dalších výpovědí je jeho souvislost s tématem odstavce nějakým způsobem vyjádřená. Většinou toto nové téma představuje určitý argument, který je uveden výrazem odkazujícím na všeobecně známou skutečnost, např. *člověk, společnost, svět, dnešní doba*. V příkladu (176) podtržená výpověď obsahuje obecnou informaci o uspěchané době a až následující výpověď ji uvádí do souvislosti s rématem předchozí výpovědi (mladé rodiny s dětmi).

(176) *Na závěr bych ráda ještě jednou přednesla doporučení týkající se targetingu, který dle mého názoru představuje stěžejní metodu propagace, samozřejmě za doprovodu efektivního obsahového marketingu. Jedná se o doporučení zaměřit se v targetingu na mladé rodiny s malými dětmi. Dnešní doba je plná hektiky a mladé rodiny nemají tolik možností, jak si vyrazit do společnosti, aniž by museli vzít děti s sebou. (NR-049n/10-12)*

Tento příklad ukazuje frekventovanou strukturu, v níž se téma obecného charakteru a následující konkrétní téma vyskytují v těsném spojení téhož souvětí, přičemž z hlediska významu zastává první výpověď roli tématu a druhá výpověď, nebo její část, má funkci rématu.

Kdybychom přeměnili první výpověď na větný člen nebo vedlejší větu, získala by charakter aktualizované tematické části (v terminologii FVP diatématu) a celé souřadné souvětí by bylo staženo do jedné výpovědi, např. *V současné hektické době nemají mladé rodiny tolik možností, jak si vyrazit do společnosti, aniž by museli vzít děti s sebou.* Takto by téma výpovědi bylo kontextově zapojené a informační tok by byl plynulejší.

S podobnými konstrukcemi se setkáváme v případě, kdy výpověď s novým tématem neobsahuje obecnou informaci, ale jiný aspekt nadřazeného tématu, který působí v úzkém kontextu odstavce jako téma jiného obsahu, kontextově nezapojené. Při transformaci koordinačního vztahu na determinační by bylo možné souvislost vyjádřit explicitněji. V příkladu (177) se nabízí použít místo důsledkového vztahu vyjádření příčiny: *Protože je v Kyjevě většina lidí věřících, chtěla bych navrhnout postní menu...*

(177) *Zavedení sezonního menu. Navrhuji uvést sezonní menu s ohledem na půst. V Kyjevě je většina lidí věřících, proto s ohledem na dodržení půstu bych chtěla navrhnout postní menu v době od 3. března, kdy se půst začíná, do 19. dubna.* (NR-038n/36-38)

Někdy je nová informace uvádějící argument k tématu odstavce nebo i širšího textového úseku natolik obsírná, že její souvislost s tématem je patrná až z vzdáleného následného textu, jak ukazuje příklad (178). Podtržená výpověď evidentně na první výpověď odstavce (o1) nenavazuje, přesněji řečeno navazuje pouze nadřazeným tématem, jímž je zlepšení produktivity práce v ubytovacím úseku hotelu Kempinski a Duo. V daném kontextu se ale spojení obou výpovědí zdá nelogické: *zlepšení produktivity práce v hotelu Duo – zkušenost s vedením oddělení housekeepingu v hotelu Kempinski.* Teprve z obsahu následujícího odstavce (o2) pochopíme, že praxi v hotelu Kempinski uvádí autor jako zdůvodnění své schopnosti zkoumané jevy v obou hotelech porovnat, i když ani to není vyjádřeno zcela jasně a čtenář je nucen si to domyslet sám. Nedostatečné zapojení výpovědi do kontextu je způsobeno především vypuštěním navazovacího prostředku a absencí vyjádření dané souvislosti.

(178) (o1) *V této části se zaměřím především na návrhy k zlepšení produktivity práce v hotelu Duo. Jsem vedoucí pracovník na oddělení housekeepingu v hotelu Kempinski již šestým rokem. Patřím mezi 9 Master Housekeeping Trainers společnosti, kteří jsou vybráni jako nejzkušenější vedoucí oddělení housekeepingu a vždy jsou vysláni do nových hotelů jako Task Force, aby se podělili o své zkušenosti a zavedli všechny směrnice a standardy společnosti a také dohlédli na produktivitu práce oddělení.*
(o2) *V hotelu Kempinski jsou všechny směrnice a standardy nastaveny správně,*

oddělení je organizované a má zavedený stálý řád. Pro zlepšení produktivity práce na oddělení housekeepingu bych doporučila pořízení nové technologie Optii Keeper, která usnadňuje práci jak patrovým hospodyním, tak pokojským. (R-088n/4-8)

Výše uvedený příklad je blízký kategorii uvedení nového tématu, které s předchozím kontextem souvisí volně a pouze implicitně. Může představovat uvedení dalšího aspektu tématu předchozího kontextu, avšak bez explicitního navázání a bez možnosti navazovací prostředek na základě kontextu doplnit. Implicitní souvislost vyplývá ze společného nadřazeného tématu, nicméně v úzkém kontextu je návaznost pocíťována nedostatečně, jak ukazuje příklad (179), v němž souvislost mezi tématem většiny výpovědí odstavce (hypotézy) a tématem poslední výpovědi (návrhy) není příliš zřetelná. Možná vznikla v mysli autora na základě asociace mezi závěrečným umístěním návrhové části v rámci bakalářské práce a mezi tématem předchozí výpovědi (v závěru bakalářské práce).

(179) Hypotézy jsou následující: Hypotéza 1: *Ve sledované lokalitě je převážná většina provozoven zaměřující se na tradiční českou kuchyni a zároveň další velkou částí jsou provozovny, které se zaměřují na italskou kuchyni. Hypotéza 2: Předpokládám, že pouze nepatrná část provozoven vlastní oddělené nekuřácké prostory. Zda se má hypotéza potvrdila či nepotvrdila je uvedeno v závěru bakalářské práce. Případné návrhy jsou uvedeny v návrhové části. (R-057u/12-16)*

V příkladu (180) je k tématu *etické problémy turistů* volně připojena informace (*nepříjemná recepční...*), která může být bez velkého úsilí chápána jako příklad, ačkoli to není přímo vyjádřeno, ovšem u tématu následující výpovědi (*Kvalita a nabídka poskytovaných služeb*) už vnímáme souvislost s předchozím kontextem mnohem slaběji a jeho antecedent zřejmě nenajdeme. Podobně i v příkladu (181) musíme souvislost hledat, zde pravděpodobně mezi motivací zaměstnanců a poskytováním kvalitních služeb (motivovaní zaměstnanci poskytují kvalitnější služby), ovšem absence „mostu“ mezi tématem a předchozím kontextem porozumění ztěžuje a plynulost informačního toku narušuje.

(180) *Návrhová část bakalářské práce vychází ze závěrů dotazníkového šetření a přináší návrhové opatření, které by přispělo k eliminaci některých etických problémů turistů v ČR. Nepříjemná recepční, neochotný číšník nebo nepoctivý taxikář dokáže turistům znepříjemnit pobyt. Kvalita a nabídka poskytovaných služeb by měla být hlavní zárukou rozvoje cestovního ruchu v České republice. (NR-035n/4-6)*

(181) *Majitele by měl zajímat především zisk restaurace. Ovšem zisk se těžko udělá bez zákazníků. Zákazníci vždy půjdou tam, kde bude příjemné prostředí, kde se je nesnaží okrást a také, kde je dobré jídlo. Dobře motivovaný zaměstnanec bude mít vyšší výkonnost než ten, který je demotivovaný. Zkuste na své zaměstnance být příjemní, pokuste se jim vyjít vstříc (v rámci možností samozřejmě). Dejte jim najevo, že jejich práce je pro vás důležitá a uvidíte, že se vám rádi odmění. (R-070n/33-38)*

Ve výpovědích, jejichž téma nemá s blízkým kontextem žádnou zřejmou souvislost, je uváděna obvykle nějaká doplňující informace, jejíž formulace vztah ke kontextu nenaznačuje ani svým tématem, ani významem celé výpovědi. K nalezení souvislosti je třeba ze strany čtenáře značného úsilí, jako v příkladu (182), kde téma třetí výpovědi (podtržené) postrádá napojení na předchozí text. Chybějící atribut výrazu *varianta* kontext neumožňuje doplnit a zmínka o společnosti *Crocodile* je spíše matoucí, neboť nápoje, jež jsou tématem celého odstavce, vůbec neprodává. Pravděpodobně rematický prvek *lednice* má být tím implicitním spojovacím článkem, z něhož bychom mohli usoudit, že lednice může sloužit k uskladnění nápojů, což ale v textu nijak vyjádřeno není.

(182) *Nealkoholické nápoje mají delší dobu uschování a nepotřebují speciální podmínky skladování. Lze zakoupit nápoje ve velkoobchodech typu Globus, METRO, zisk z jejich prodeje v hotelu je dost vysoký – 10-30 Kč za jeden kus. Dobrá varianta by byla se domluvit se společností Crocodile o rozmístění jejich lednice u recepcce. Během letních měsíců lze v hotelu prodávat domácí ledové čaje, šťávy a limonády. (NR-008n/98-101)*

Někdy dochází uvnitř odstavce ke změně tématu a jiný dopad na vnímání sdělení má, když nastane hned po první výpovědi odstavce, uprostřed, nebo na konci odstavce. U první výpovědi zpravidla očekáváme oznámení tématu celého odstavce a změnu tématu ve druhé výpovědi tedy vnímáme jako tematický nesoulad. V příkladu (183) první výpověď navazuje užitím demonstrativa na odstavce předchozí a podle rématu bychom předpokládali, že tématem odstavce budou hotelové služby pro děti. Téma následující výpovědi je obecné, výraz *hotel* odkazuje na nadřazené téma celého textu a až z rématu a také z dalších výpovědi je zřejmé, že tématem odstavce je organizace prací na farmě a dětí se vůbec netýká.

(183) *S tím úzce souvisí možnost vyžití pro děti. Je zřejmé, že by hotel musel zaměstnat nějaké správce či instruktory, kteří by na provoz tohoto areálu dohlíželi, protože práci na farmě by bylo nutné nějak usměrňovat, resp. nebylo by možné, aby si každý*

host dělal, co považuje za vhodné. Proto by bylo možné na každý den udělat přesný rozpis prací, a jednotliví hosté, pokud by měli na farmě zájem, by si danou práci na daný den zarezervovali a v daný čas by byli odborně poučeni o tom, jak danou práci vykonávat, a také by byli kontrolováni. Jednalo by se tak o rozšíření služeb hotelu pro hosty, což by bylo jistě kvitováno s povděkem. (NR-048n/14-17)

Změna tématu uprostřed odstavce nebývá neobvyklá, zvláště pokud se jedná o delší odstavec, ale očekáváme nějakou signalizaci. Pokud signalizace chybí, čtenář může být dezorientován nebo může sdělení interpretovat nesprávně. První polovina odstavce v příkladu (184) pojednává o surovinách v české kuchyni a druhá polovina o pracovním kolektivu. Změna tématu je podobně jako v předchozí ukázce patrná až z rématu výpovědi, v níž ke změně tématu dochází, zatímco její téma tematický zlom nenaznačuje.

(184) Samozřejmostí výborné české kuchyně je i záruka kvalitních surovin. Pro tento koncept by mělo být automatické, že veškeré možné suroviny dovážené do těchto provozoven budou od českých výrobců, pěstitelů, chovatelů. Dělat dobrou českou kuchyni a zároveň podporovat české pěstitele a výrobce je podle mého názoru velmi dobrý tah a strategie. Rád bych si také zakládal na skvělé soudržnosti pracovního kolektivu. Předpokladem pro kvalitní práci je i ucházející vzdělání a talent v oboru. Určitě bych přivítal aktivní spolupráci všech zaměstnanců při provozování pohostinství. (R-089n/25-30)

Změna tématu v poslední výpovědi odstavce působí jako nelogicky připojený dodatek, pokud není v dalším odstavci dále rozvíjen. Příklad (185) ukazuje odstavec, jehož tématem jsou hypotézy. Předposlední výpověď oznamuje, že bude následovat znění hypotéz: „*tři následující [následující] hypotézy*“, ale místo toho jsou uvedeny informace o dotazníku. Antecedent tématu této poslední výpovědi v odstavci nenajdeme a očekávání plynoucí z předchozí výpovědi není naplněno. V mysli autora souvislost zřejmě existuje, neboť následné vyhodnocení hypotéz v dalších odstavcích je založeno výsledcích dotazníkového šetření, ale tato souvislost není nijak vyjádřena (vzhledem k tomu, že se jedná o první odstavec analyzovaného textu, konkrétně kapitoly představující návrhovou část bakalářské práce, téma výpovědi neodkazuje v tomto případě na prvek této kapitoly, ale kapitoly předchozí).

(185) Záměr této práce byl najít odpovědi na dané hypotézy. Dle mého názoru výzkum potvrdil má očekávání. Pro tento účel byly stanoveny tři následující hypotézy. Na dotazník, který obsahoval 15 otázek reagovalo 100 respondentů. (R-096n/1-4)

U některých výpovědí nelze najít antecedent tématu z důvodu nejasného vyjádření, viz příklad (186), kde význam výrazu *virtuální realita* v tématu výpovědi je značně abstraktní a v daném kontextu neurčitý, jeho antecedent v textu chybí a ani réma význam celé výpovědi neobjasňuje. Až z významu následujícího textu můžeme pochopit, že autor má asi na mysli možnost využití internetu pro komunikaci hotelu se zákazníky.

(186) *Z pohledu hotelnictví představuje globalizace také fenomén, který má při podrobnějším zkoumání vliv na jednotlivé podniky i celé odvětví. Dá se říci, že se i ty nejmenší hotely pohybují v globálním konkurenčním prostředí. Virtuální realita je dostupná pro všechny uživatele, nezávisle na jejich původu. Globální distribuční systémy, od momentu svého vzniku a používání, postupně rozšířily svou působnost z leteckých společností na další aplikovatelná odvětví, včetně hotelnictví. Na internetových rezervačních portálech se snadno vyhledávají velké i malé, samostatné i značkové hotely v závislosti na požadavcích uživatelů.* (NR-006u/23-27)

Výpovědi s nejasnou posloupností, stejně jako s posloupností mimo rámeček odstavce, představují v obou korpusech řídce se vyskytující případy, ale považujeme za nutné je uvést za prvé proto, aby byl výsledek analýzy tematických posloupností v rámci odstavce kompletní, a za druhé abychom ukázali některé typické konstrukce, u nichž nelze jednoznačně typ tematické posloupnosti určit. Určité rysy jsou v obou „typech“ těchto posloupností podobné. Patří k nim nedostatečně signalizovaný odkaz uvnitř odstavce na vzdálenější kontext, ať na některý z předchozích odstavců, kapitol nebo na téma celého textu. Dále se setkáváme s tím, že je do textu odstavce vložena výpověď, jejíž téma odkazuje na nějakou obecně známou skutečnost a jež představuje širší úvod k určité informaci. Případy nemotivované změny tématu, zejména po první výpovědi odstavce nebo v jeho samotném závěru lze hodnotit jako nedostatky v tematickém uspořádání textu.

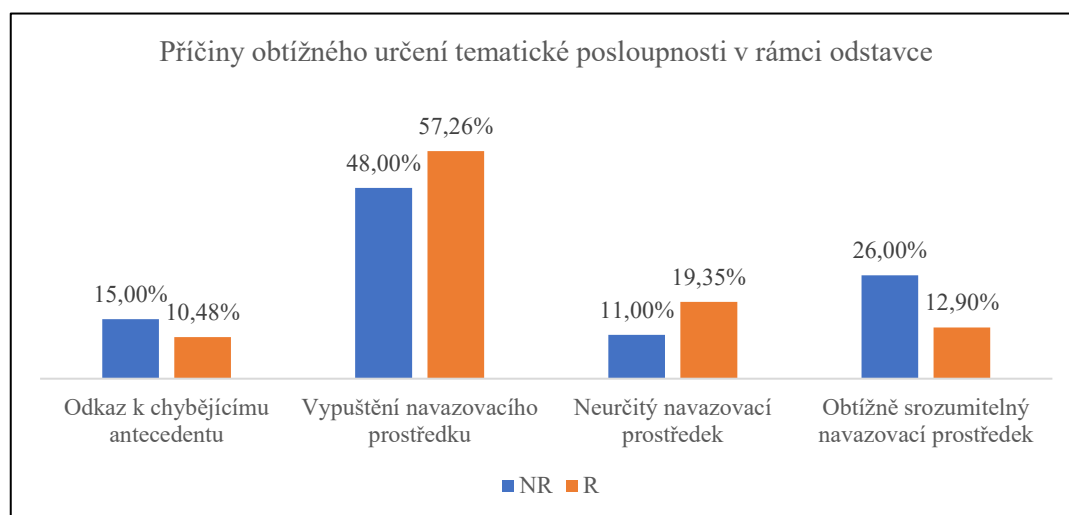
5.3.4 Obtížné určení tematické posloupnosti

Kromě případů, kdy se antecedent tématu v kontextu odstavce nevyskytuje, se v naší analýze zabýváme rovněž posloupnostmi, jejichž typ určit možné je, ale s určitými obtížemi a nejednoznačně. V této části shrnujeme hlavní příčiny těchto obtíží, které jsme z analyzovaného materiálu vysledovali. Některých problematických případů jsme se už dotkli v analýze jednotlivých typů posloupností v souvislosti s užitými navazovacími prostředky. Jedná se o odkaz k chybějícímu antecedentu, o vypuštění navazovacího prostředku, pokud není z

kontextu snadno odvoditelný, dále sem řadíme užití neurčitého navazovacího prostředku, který nedovoluje rozlišení potenciálních antecedentů, a nakonec užití obtížně srozumitelného navazovacího prostředku neboli lexikálního prostředku s nepřesným či nejasným významem. Tabulka 8 ukazuje počet uvedených typů obtížného určení tematické posloupnosti v obou korpusech a graf 11 jejich poměrné zastoupení v každém z korpusů.

Tabulka 8: Příčiny obtížného určení tematické posloupnosti v rámci odstavce

Příčiny obtížného určení tematické posloupnosti	NR	R
Odkaz k chybějícímu antecedentu	15	13
Vypuštění navazovacího prostředku	48	71
Neurčitý navazovací prostředek	11	24
Obtížně srozumitelný navazovací prostředek	26	16
Celkem	100	124

Graf 11: Příčiny obtížného určení tematické posloupnosti v rámci odstavce

Ačkoli rozdíly nejsou výrazné, můžeme konstatovat, že více případů obtížného určení tematické posloupnosti pozorujeme u rodilých mluvčích. Nejvíce je zastoupeno v obou korpusech vypuštění navazovacího prostředku, zejména v textech rodilých mluvčích. Nejvýraznější rozdíl představuje užití obtížně srozumitelného navazovacího prostředku, neboť se vyskytuje výrazně častěji v korpusu nerodilých mluvčích, což patrně souvisí s jejich nižší úrovní osvojení jazyka.

5.3.4.1 Odkaz k chybějícímu antecedentu

Jednou z příčin obtížného určení tématu výpovědi je nedostatek informací uvedených v textu pro snadné určení antecedentu. Navazovací prostředek spojuje téma s antecedentem, který není v blízkém kontextu uveden a ani není z kontextu vyvoditelný. Autor se buď nevyjádřil přesně a použil neadekvátní pojmenování, nebo opomněl potřebnou informaci uvést (Carter-Thomas, 2000, s. 220). Výsledkem je, že čtenář nedokáže snadno nalézt příslušný referent, který by mu umožnil logickou interpretaci sdělení. V některých případech se mu může podařit odhadnout, ke kterému prvku se pravděpodobně navazovací prostředek váže, jindy to ale možné není a část sdělení zůstává nepochopena.

Navazovacím prostředkem, který odkazuje k chybějícímu antecedentu, bývá často alterátor, např. *druhý*, *další*, jímž autor uvádí tzv. kontrastní téma, ovšem předchozí téma, na nějž se takto navazuje, v předchozím kontextu explicitně označeno není nebo se v něm nevyskytuje vůbec. V příkladu (187) autor označuje uvedenou hypotézu jako druhou, což vede k předpokladu, že je v předchozím textu uvedena hypotéza první, takové označení však chybí. Nicméně ve snaze antecedent najít můžeme usoudit, že první hypotézou je myšlena předchozí výpověď (*Budu zkoumat zda hotely...*), jejíž vyjádření sice na první pohled hypotézu nepřipomíná, ale shoda větné stavby (*zkoumat zda hotely – zjištění, zda hotely*) obou výpovědí náš předpoklad umožňuje.

(187) *Budu zkoumat zda hotely nacházející se v regionu Beroun navštěvuje převážně business klientela, a to z důvodu velkého působení firem v tomto regionu. Jako druhou hypotézu jsem si stanovala zjištění, zda hotely komunikují s klientelou pomocí mobilního a e-mailového marketingu. (R-051u/6-7)*

V příkladu (188) je užit alterátor *další*, který ve spojení s pojmenováním *získané informace* naznačuje, že text uvádí více druhů získaných informací. V úryvku se dozvídáme, že informace z dotazníku budou porovnány s hypotézami, ale o zdroji dalších informací není v textu ani zmínka. Je zapotřebí poměrně velké úsilí, abychom pochopili, jaké další informace *dokreslují stávající situaci v Praze*, že pravděpodobně měl autor na mysli informace z dotazníku, které nebyly využity pro porovnání s hypotézami. Výsledkem takového postupu ze strany čtenáře je výrazné ztížení porozumění textu a nejistota, zda je porozumění správné.

(188) *Ve druhé, analytické, části práce provedu analýzu primárních a sekundárních zdrojů. Nástrojem pro získání primárních dat bude dotazník. Zde informace z dotazníku vyhodnotím a vyvodím z nich závěry. Tyto informace později porovnam*

s dříve stanovenými hypotézami. Další získané informace pak dokreslují stávající situaci v Praze, jako centru příjezdového cestovního ruchu. (R-086u/26-30)

Dalším navazovacím prostředkem, který odkazuje ke konkrétnímu antecedentu, je identifikátor, např. *tento*, *takový* nebo *podobný*. Pokud žádný antecedent, který by bylo možné k takto označenému tématu vztáhnout, nelze v textu bez potíží nalézt, dochází k nesouladu mezi obsahem a jazykovým vyjádřením. V příkladu (189) antecedent tématu *tyto Ukrajinky* chybí, neboť o Ukrajinkách se v předchozím textu nemluví. Z kontextu si lze pouze domyslet, že jsou tím myšleny zaměstnankyně z kuchyně, protože informace o jejich špatné znalosti češtiny napovídá, že se jedná o cizince. Zde je tedy důvodem obtíží s identifikací antecedentu rovněž nepřesné vyjádření.

(189) *Je zřejmé, že v kuchyni pracují lidé, kteří se bojí chodit na akce z důvodu obav o neporozumění (špatná znalost češtiny); je nutné se s nimi sejit a vysvětlit, že se není čeho bát. Kromě toho daná situace může negativně ovlivnit dění v kolektivu, a to z toho důvodu, že tyto Ukrajinky mohou být odtrženy od kolektivu.* (NR-001n/13-14)

Vypuštěná informace často představuje určitý „myšlenkový most“ spojující tematické prvky výpovědi a rozměr tohoto „mostu“ rozhoduje o tom, zda si jej čtenář dokáže domyslet. V příkladu (190) téma výpovědi *takové hotely* odkazuje k neexistujícímu antecedentu, ale z významu kontextu není obtížné vyvodit, že jsou jím zřejmě myšleny hotely povolující ubytování s domácími zvířaty. Přesnější vyjádření místo zavádějícího identifikátoru *takové* by porozumění sdělení usnadnilo.

(190) *Hodně lidí mají domácí zvířata, ale cestování s nimi je někdy problémem. Takové hotely nejsou novinkou v jiných státech, lze využít jejich úspěšné příklady.* (NR-028n/26-27)

(191) *Doporučením pro provozovatele je lepší vedení obsluhy směrem k řešení krizových situací a stížností. Věřím, že jakmile podobný seminář absolvují, nebude se stávat, že bude provozovatel ztrácet své zákazníky.* (R-091n/16-17)

V příkladu (191) je určení antecedentu mnohem obtížnější. Tematickým prvkem druhé výpovědi je *podobný seminář*, ovšem v předchozím textu není žádný seminář zmíněn. Zde se souvislost s předchozí výpovědí nenabízí, maximálně lze usoudit, že si autor pod výrazem *lepší vedení obsluhy směrem k řešení krizových situací a stížností* představoval jakýsi seminář, který k danému zlepšení přispěje. Taková interpretace je ale spíše produktem představivosti čtenáře

a v textu žádnou oporu nemá. Autor zřejmě informaci potřebnou k pochopení sdělení vypustil omylem.

5.3.4.2 *Vypuštění navazovacího prostředku*

Vypuštění navazovacího prostředku je v koherentním textu označováno jako textová elipsa a předpokládá jeho snadnou odvoditelnost z kontextu. Pokud není vypuštěný navazovací prostředek jasně zřetelný, textová soudržnost je oslabena, příjemce si musí souvislost mezi tématem a jeho antecedentem odvodit sám a někdy může pochybovat, jestli je jeho interpretace správná. V textech nerodilých mluvčích jsou tyto případy ve srovnání s rodilými mluvčími méně frekventované, což lze vysvětlit výše zmíněnou tendencí k větší explicitnosti vyjadřování. Témata jsou často přímo pojmenována, ovšem mnohdy bývají řazena za sebou bez vyjádření jejich vztahu.

(192) *Z provedených výzkumů je vidět, že podnik „Bier Stadt“ si zajímá velmi dobrou pozici, zejména v oblasti nabídky a kvality poskytovaných služeb. [__] Velmi dobře funguje věrnostní program, většina z dotazovaných zákazníků využívá zákaznické karty.* (NR-038n/5-6)

V příkladu (192) není třetí výpověď spojena s předchozí výpovědí v rámci souvětí žádným spojovacím výrazem a souvislost mezi nimi si čtenář musí odvodit z rématu předchozí výpovědi na základě logické souvislosti *věrnostní program – zákaznická karta*. Kdyby byla druhá výpověď uvozena spojovacím prostředkem, souvislost by byla jasnější, např. *Velmi dobře funguje věrnostní program, o čemž svědčí to, že většina z dotazovaných zákazníků využívá zákaznické karty.*

(193) *Samozřejmě by restauraci také pomohlo připojení k wifi síti. Myslím, že je to po reklamě, nejdůležitější nedostatek. Internet opravdu hýbe světem a v dnešní době iPhonů, Ipodů a notebooků je připojení k síti nezbytné. A zákazníci, kteří se přijdou najíst během práce, jistě ocení možnost pracovat i dál během oběda.* (NR-027n/35-38)

V příkladu (193) chápeme poslední výpověď jako argument k tvrzení uvedené v první výpovědi: v dané restauraci by mělo být zavedeno wifi připojení k internetu. Výpověď je uvozena slučovací spojkou *a*, která vyjadřuje pouze volné přiřazení věty k větě předcházející. Spojitost výpovědi s předchozím kontextem není jasně vyjádřena a je tedy třeba ji domýšlet.

Nedostatečné napojení výpovědi na předchozí kontext se vyskytuje častěji v textech rodilých mluvčích, a to převážně ve výpovědích, které obsahují nějakou doplňující informaci, aniž by souvislost s kontextem byla snadno pochopitelná. V následujícím úryvku (příklad 194) postrádáme v druhé výpovědi upřesnění, zda autorka zda měla „*příležitost nahlédnout do marketingových úseků mnoha hotelů*“ během svého studia, nebo při jiné příležitosti.

(194) *V době svého středoškolského studia na střední Hotelové škole v Třebechovicích pod Orebem a nynějším studiu na Vysoké škole hotelové v Praze jsem získala mnoho zkušeností v daném oboru. Měla jsem příležitost nahlédnout do marketingových úseků mnoha hotelů. (R-052u/22-23)*

V příkladu (195) navazuje druhá výpověď na předchozí kontext svým rématem (cestovní kancelář – cestovní agentura), v tématu však žádný navazovací prostředek není. Téma třetí výpovědi (*minulé zaměstnání*) navozuje dojem, že je jeho antecedentem zmíněné provozování cestovní agentury, avšak přítomný čas slovesa *provozují* a adjektivum *minulý* je v nesouladu, z čehož můžeme usoudit, že nejsou pravděpodobně referenčně totožné. Vypuštění navazovacího prostředku má tak za následek nejistotu příjemce v určení předmětu řeči.

(195) *Téma této bakalářské práce mě od samého začátku zaujalo, jelikož otázka jazykové vybavenosti pracovníků v cestovních kancelářích se stala i u nás tématem velice aktuálním a často otevřeným. Již přes deset let provozuji jednu cestovní agenturu a z minulého zaměstnání mám bohaté zkušenosti v oblasti cestovního ruchu. (R-054u/1-2)*

Řazení výpovědí za sebou bez spojovacích nebo navazovacích prostředků souvisí často s nedodržením principu aktuálního členění, podle něhož by téma mělo být umístěno na začátek výpovědi a réma do finální pozice. Umístění navazovacího prostředku na konec výpovědi příjemce neočekává a navazovací funkci prvků ve finální pozici nevnímá vůbec nebo slabě. V příkladu (196) druhá výpověď na první pohled s předchozí výpovědí nijak nesouvisí, pouze lze chápat určitou významovou spojitost mezi *kempy* a *pobytem v přírodě*. Z hlediska tematické posloupnosti se jedná nikoli o tematizaci, ale rematizaci rématu, kdy výpovědi na sebe navazují v rématu. V českém psaném textu s nepříznakovým vyjadřováním je tento postup neobvyklý a zřejmě se tu projevuje vliv mluveného jazyka (srov. Štícha, 2013, s. 586). V uvedeném příkladu by bylo vhodnější umístění informace o pobytu v přírodě na počátek výpovědi a také jeho explicitnější navázání na daný antecedent.

(196) *Ubytování u respondentů je nejoblíbenější v penzionech, hotelech a překvapivě i v kempech, u kterých tedy postrádám jakoukoli snahu o zviditelnění. Stále více lidí se vrací k populárnímu pobytu v přírodě.* (R-052n/21-22)

Mezi navazovací prostředky, jejichž vypuštění často způsobuje obtíže s hledáním antecedentu, patří atribut tematického prvku, který jej s příslušným antecedentem spojí. V některých případech se vypuštěný atribut nachází až v následujícím kontextu anebo si jej čtenář musí domýšlet, mnohdy s nejednoznačným výsledkem.

(197) *Ráda bych nejprve upozornila na vypovídající hodnotu získaných dat. Návratnost nebyla příliš vysoká a bylo patrné, že někteří odpovídající vyplňovali dotazník ve spěchu, aby se mohli vrátit ke své práci.* (R-056n/1-2)

V příkladu (197) je možné spojit téma druhé výpovědi na réma výpovědi předchozí na základě ustálené kolokace *návratnost dotazníku* a s tím spojené asociace *dotazník – data*. Čtenář si tedy zřejmě automaticky chybějící atribut doplní, nicméně si nemusí být jistý a úplné vyjádření by bylo jednoznačnější.

(198) *V hotelu Kempinski jsou všechny směrnice a standardy nastaveny správně, oddělení je organizované a má zavedený stálý řád. Pro zlepšení produktivity práce na oddělení housekeepingu bych doporučila pořízení nové technologie Optii Keeper, která usnadňuje práci jak patrovým hospodyním, tak pokojským.* (R-088n/7-8)

V příkladu (198) je pravděpodobnost odhadu chybějícího atributu tématu *oddělení* v druhé výpovědi nízká, neboť v hotelu existují různá oddělení. Upřesnění tématu se vyskytuje až v následující výpovědi (*oddělení housekeepingu*), jedná se tedy o elipsu kataforickou s antecedentem nikoli v předchozím, ale následujícím kontextu. Kataforická elipsa se užívá pro vytvoření zvláštního stylistického efektu (např. v titulcích bulvárních novin, viz Beneš, 2013, s. 100), ale jinak se vyskytuje zřídka (Hrbáček, 1994, s. 31). V odborném textu je její užití vzhledem k požadované snadné srozumitelnosti neobvyklé.

Pokud se vypuštěný atribut v okolním kontextu nenachází, je jeho určení obtížnější, jak ukazuje příklad (199), v němž je téma poslední výpovědi vyjádřeno výrazem *součást*, ale není uvedeno, čeho součástí uvedený prvek je. Podmínkou snadné dosaditelnosti vypuštěného navazovacího prostředku je jeho explicitní vyjádření v bezprostředně předcházejícím kontextu, což by v tomto případě měl být tematický prvek (*veškerá hodnocení a zjištěné nedostatky*) nebo rematický prvek (*odborná literatura*), to je ale z hlediska významu málo pravděpodobné.

(199) *Hlavním jádrem této části je analýza webových stránek prodejen. Konkrétní stránky byly vybrány především dle druhu sortimentu a jejich popularity na webových stránkách, sociálních sítích či celkové prezentaci na internetu. Dalším cílem bylo také vytvoření kontrastu, který má za úkol zvýraznit dobře provedené stránky a naopak nalézt ty stránky, jimž by prospělo věnování větší pozornosti. Veškerá hodnocení a zjištěné nedostatky jsou posuzovány na základě odborné literatury. Součástí je také anketa týkající se této problematiky, jež bylo ochotno vyplnit přes 200 respondentů. (R-065u/19-23)*

V některých případech pozorujeme v jedné výpovědi kombinaci výše uvedených postupů, což ve výsledku kromě obtíží s nalezením antecedentu vytváří konstrukce pro odborný styl netypické. Příklad (200) představuje vypuštění atributu u výrazu *řešení*, návaznost v rématu a volné napojení na předchozí výpověď slučovací spojkou. Návaznost obou výpovědí je vzhledem k jednoduché stavbě jasná, ovšem vyjádření má blízko k neformálnímu mluvenému projevu.

(200) *Uniformy, které poskytuje úklidová firma neodpovídají standardům čtyřhvězdičkového hotelu a žádala bych okamžité řešení.* (R-088n/23)

Při distantním navazování a po tematické odbočce je třeba připomenout téma jeho explicitním pojmenováním, jinak je nalezení antecedentu problematické a srozumitelnost ohrožena. V následujícím úryvku (příklad 201) se vyskytují dva parceláty, jejichž bázevový komponent (tučně zvýrazněný) se nachází v první výpovědi. První parcelát je snadno srozumitelný, protože za bázevovým komponentem následuje bezprostředně, kdežto mezi druhým parcelátem (podtrženým) a jeho antecedentem je vložena věta s odlišným tématem, čímž je tematická posloupnost i plynulost informačního toku přerušena.

(201) ***Doporučila bych nabízet pro seniory pokoje, jejich okna se dívají do vnitřního dvora. Dbát víc o čistotu pokojů. Ruští turisté jsou velmi nároční na čistotu, proto si někdy stěžují na současnou kvalitu úklidu. Případně zaměstnat jinou uklízečku.*** (NR-017n/45-48)

Vypuštění navazovacího prostředku patří k frekventovaným prostředkům navazování za předpokladu jeho snadné dosaditelnosti na jeho explicitního vyjádření v bezprostředně předcházejícím kontextu. V analyzovaných příkladech je srozumitelnost ztížena zejména větší vzdáleností antecedentu, možností více potenciálních antecedentů nebo absencí potenciálního

antecedentu v předcházejícím kontextu. Nedostatky tohoto typu se vyskytují v obou korpusech a v korpusu rodilých mluvčích dokonce častěji.

5.3.4.3 *Neurčitý navazovací prostředek*

Tato kategorie zahrnuje užití navazovacího prostředku, který neumožňuje rozlišení více možných antecedentů a připouští různé interpretace. Jedná se o prostředky gramatické shody s více prvky předchozího kontextu, především u zájmen a slovesného přísudku.

V příkladu (202) se slovesný přísudek druhé výpovědi (*by zajistili*) gramaticky shoduje s podmětem výpovědi předchozí, zde v rámci jednoho souvětí, ale význam tomu neodpovídá (pravopisnou chybu v přičestí slovesa zde neposuzujeme). Předpokládáme totiž, že spokojenost rodičů a dětí nezajistí náklady na tvorbu nabídek, ale nabídky samotné. Tento nesoulad mezi formou a obsahem by bylo třeba odstranit úpravou výstavby celé výpovědi.

(202) *Náklady na tvorbu těchto několika nabídek by byly minimální a [__] jistě by zajistili větší spokojenost rodičů a hlavně dětí.* (R-093n/99)

Nedostatek pozornosti věnované dodržení shody slovesného přísudku s podmětem, případně i jiných druhů gramatické shody, se projevuje zejména u rodilých mluvčích. Proto se v jejich textech vyskytuje až překvapivě velké množství nejasných nebo obtížně identifikovatelných tematických posloupností. Jako příklad můžeme uvést následující úryvek (příklad 203) představující větší část odstavce, který se zabývá tématem propagace Karlových Varů jako destinace cestovního ruchu. V důsledku několika chyb v gramatické shodě je text téměř nesrozumitelný.

(203) *Budoucnost bude ovlivňovat řada dalších faktorů, z nichž velkou část řídí vedení města, a která na první pohled ani nesouvisí s lázeňstvím. Jsou to především socioekonomická a demografická kritéria samotných občanů města, která mohou různými nástroji ovlivňovat. Může preferovat určitý typ škol, čímž může ovlivnit jejich budoucí povolání a tím také rozhodnout, jestli budeme město gastronomických profesionálů a lázeňských odborníků, nebo město zedníků.* (R-062n/22-24)

V první výpovědi vztažné zájmeno *která* se podle smyslu má zřejmě vztahovat k výrazu *dalších faktorů* (nikoli k substantivu *řada*), a proto by jeho tvar měl být *které* . Ve druhé výpovědi je nejasný elidovaný podmět slovesa *mohou*, stejně tak jako podmět téhož slovesa v singuláru *může* v dalších dvou výpovědích. Podmět sloves má být pravděpodobně totožný,

což neodpovídá jeho užití v různém čísle. Rozhodnutí, zda jsou podmětem slovesa *občané města, vedení města, factory, nebo kritéria*, není snadné a vyžaduje důkladnou analýzu obsahu textu. Podle našeho názoru je zamýšleným podmětem *vedení města*, ale stavba některých výpovědí tomu odporuje. Porozumění navíc komplikuje zájmeno *jejich* ve čtvrté výpovědi: *Může preferovat určitý typ škol, čímž může ovlivnit jejich budoucí povolání*. Antecedent tohoto zájmena je také třeba namáhavě hledat, neboť se zřejmě nachází ve druhé výpovědi (*občanů města*), tedy na vzdálenost dvou výpovědí.

V důsledku morfologické homonymie se mohou některé tvary zájmen vztahovat k různým antecedentům a způsobit při nedostatečné signalizaci vztahu obtížné porozumění sdělení. Příkladem je přivlastňovací zájmeno *jejich* v příkladu (204), které zde může odkazovat k několika tematickým nebo rematickým prvkům předchozí výpovědi: *cílové segmenty, jiné řady* nebo elidovaný podmět *mnoho reklamních kampaní*. Ani podrobné zkoumání obsahu úryvku neumožňuje dosadit substituovaný antecedent jednoznačně.

(204) *Mnoho reklamních kampaní v dnešní době oslovuje jednotlivé části populace, zaměřuje se na cílové segmenty bez snahy zaujmout i jiné řady. Jejich analýzu a následné zpracování profilu rodin s dětmi práce vystihuje jako aktuální avšak s minimálními informacemi a nekomplexní.* (R-052u/25-26)

Nedostatečně určitým navazovacím prostředkem bývá rovněž zájmeno s všeobecným významem, tzv. univerzální lexém *to*, případně zájmenné příslovce *zde*. Tyto prostředky mají schopnost odkazovat k jakémukoli významu, a tak může být v případě více možností obtížné k němu příslušný antecedent přiřadit, viz příklad (205).

(205) *Zajímám se o výběr toho pravého a efektivního zaměstnance pro dané subjekty, ale na druhé straně musí organizace tvořit podmínky pro zaměstnance tak, aby vůbec mohl být efektivní ve své práci. Pokud je to v nesouladu, nemůžeme dosáhnout konkurence schopné a úspěšné organizace.* (R-081u/6-7)

Zájmeno *to* ve výše uvedeném příkladu (205) odkazuje k předchozí výpovědi, která je však formulována spíše neurčitě, protože zde není uvedeno, jaké podmínky jsou pro efektivní práci nutné, a tak není snadné určit, co konkrétně je v *nesouladu*. Autor chtěl pravděpodobně sdělit, že pokud organizace nevytváří podmínky nutné pro efektivní práci zaměstnanců, nemůže být konkurenceschopná a úspěšná. K takovému výkladu musí ale čtenář dospět sám, v textu to jasně sděleno není.

V příkladu (206) je použito zájmeno *toto*, jež se v uvedeném úryvku může vztahovat na období před ekonomickou krizí v roce 2008 stejně tak jako na období před ní. Protože složené

zájmeno obsahuje významový rys blízkosti, předpokládali bychom, že se vztahuje k nejbližšímu potenciálnímu antecedentu, tedy k období před krizí, avšak z významu následujících výpovědí vyplývá, že autor měl na mysli období po ní, neboť opatření za účelem minimalizace nákladů logicky spojujeme s obdobím krize a ne blahobytu. Zde by tedy bylo vhodnější použít explicitní vyjádření tématu.

(206) *Po roce 2008 se výrazně začali hoteliéři zabývat produktivitou práce ve všech odděleních hotelu. Krize v cestovním ruchu způsobila menší poptávku po ubytovacích službách. Před tím se dá říct, že hotelnictví procházelo obdobím blahobytu. Toto se projevilo na organizačních strukturách hotelů a větším množstvím různých pozic a zaměstnanců. Hoteliéři byli nuceni kumulovat určité funkce a začali se více zajímat o outsourcing služeb, aby minimalizovali hotelové náklady.* (R-088u/1-5)

Podobně jako univerzální zájmeno *to* má schopnost odkazovat k různým antecedentům i zájmenné příslovce *zde* a jeho použití, není-li uvedeno do jasné spojitosti s konkrétním prvkem předcházející výpovědi, zpravidla s místním určením, může být zdrojem nesnadného porozumění textu. V příkladu (207) neobsahuje předchozí kontext žádný prvek, kterým by bylo možné zájmeno *zde* v další výpovědi nahradit, a proto nelze jednoznačně určit, čeho se nedostatečně vyplněný prostor týká, zda propagace bioproduktů (což je pravděpodobné), nebo jejich nabídky.

(207) *Nabídka je velmi důležitou fází prodeje bioproduktů spolu s propagací. Spotřebitel si koupí produkt, který zná, i když jen z doslechu nebo reklamy. Ale má už informaci o produktu. Zde si myslím, že je velký prostor, který nebyl vyplněn dostatečně.* (R-073n/16-19)

Nejistota v přiřazení antecedentu vzniká také při použití pojmenování určité kategorie zahrnující více prvků uvedených v předchozím kontextu. Tématem následujícího úryvku (příklad 208) jsou metody výběru nových pracovníků a ve druhé výpovědi jsou postupně zmíněny metody pozorování a telefonický rozhovor. Následně je tématem další výpovědi *tato metoda*, které bychom s ohledem na demonstrativum s významem blízkosti spojili s nejbližším potenciálním antecedentem, tedy s telefonickým rozhovorem, avšak význam následujících výpovědí napovídá, že předmětem řeči má být naopak metoda pozorování.

(208) *Jednotlivé odborné a požívané testy byly rozebrány v analytické části. Zde bych pouze ráda navrhla doporučení vyjmout metodu pozorování, což lze velice snadno*

provést pomocí předešlého doporučeného bodu – provedení telefonického rozhovoru. Na základě zanalyzování této metody se prokazuje neprofesionalita v daném oboru a uchazeč je více než často posuzován podle prvního dojmu, který nemusí být vždy správný. (R-081n/58-60)

Obtíže při identifikaci antecedentu působí výše uvedené navazovací prostředky zejména při distantním navazování, tj. je-li mezi ně a explicitně vyjádřené téma vložen textový úsek, v němž se rozvíjí jiné téma. V příkladu (209) je mezi vyjádřený podmět (*tyto stránky*) a elidovaný gramatický podmět vložena výpověď s odlišným podmětem (*internetová nabídka jídelního a nápojového lístku*), což vyvolává mezi ním a tvarem slovesa v následující výpovědi zřetelný rozpor.

(209) *Doporučila bych tedy větší zaměření na tyto stránky, které by měly být přehledné, měly by umět zaujmout zákazníka, internetová nabídka jídelního a nápojového lístku by měla být pravidelně aktualizována, [] mohou být doplněny o obrázky pokrmů či fotogalerie vnějšího a vnitřního prostředí provozovny. (R-057n/19)*

Téma vyjádřené zevšeobecňujícím výrazem (*tento problém, tato otázka* atd.) vyžaduje rovněž konkrétní a bezprostředně předcházející kontext, aby bylo možné k němu příslušný antecedent přiřadit. V opačném případě dochází mnohdy k nedorozumění. Úryvek (příklad 210) představuje odstavec s tématem péče o zaměstnance hotelové skupiny Accor. Poslední výpověď navazuje obecným výrazem *v tomto směru* nikoli na předchozí výpovědi, které pojednávají o výhodách zaměstnanců, ale na první dvě výpovědi informující o neprobíhajícím přesunu zaměstnanců mezi jednotlivými hotely. Čtenář si automaticky spojí obsah výpovědi uvozené obecným výrazem s obsahem blízkého předchozího kontextu, ale narazí na nesourodou nebo nelogickou informaci, a aby sdělení porozuměl, musí odpovídající antecedent hledat v předchozím textu.

(210) *V síti hotelů Accor přesun pracovních sil není automatizován. Může se tak stát výjimečně na žádost zaměstnance, ale tento proces je značně složitý, protože se jedná o mezinárodní hotelovou síť. Nicméně, o lidské zdroje je postaráno stejným způsobem, jako v řetězci Orea, ne-li lépe. Do výhod pro zaměstnance patří každodenní motivační programy, kvalifikační programy, jazyková výuka, korporátní uniforma, slevy na pobyty v řetězci Accor pro zaměstnance a jeho příbuzné apod. Tak společnost nejenom motivuje zaměstnance k práci, ale buduje loajalitu ke společnosti. V tomto směru lze doporučit, aby se v řetězci Accor hotels zavedl program výměny zaměstnanců. (NR-003n/56-61)*

Na uvedených příkladech jsme uvedli identifikované potíže s užitím navazovacích prostředků, které neumožňují rozlišení více možných antecedentů a připouštějí různé interpretace. Častěji se vyskytují v korpusu rodilých mluvčích a jedná se především o nedostatek pozornosti věnované gramatické shodě, o nepřesnost vyjádření při užití zájmen, které se mohou vztahovat k různým antecedentům, nebo při užití pojmenování se shrnujícím významem, zejména při distantním navazování.

5.3.4.4 *Obtížně srozumitelný navazovací prostředek*

Identifikaci antecedentu ztěžuje nejasně zformulované pojmenování v tématu, jehož význam je obtížné pochopit. Nejasné vyjádření tématu souvisí převážně s nedostatky lexikální povahy, někdy v kombinaci se syntaktickými odchylkami. Navazovacím prostředkem je lexikální substituce pojmenování jiným výrazem, a to jak na základě synonymie, tak i na základě významové blízkosti až po široce pojatou sémantickou souvislost.

V textech nerodilých mluvčích se můžeme setkat s klasickou lexikální chybou, kdy užitý výraz má jiný význam, než autor zamýšlel, např. *průvodčí* místo průvodce nebo *aktualita* místo aktuálnost. Většinou je taková chyba snadno pochopitelná a výrazně porozumění sdělení neohrožuje. V kombinaci s více nedostatky může ovšem srozumitelnost zkomplikovat, jako například užití výrazu *vydání* ve smyslu *publikace* (příklad 211) ve výpovědi s neobvyklým slovosledem (antepozice rozvitého neshodného atributu):

(211) *Vydání* roku 2008 České asociace franchisingu „Franchising“ je základem mé teoretické části, je zde dobře popsán poslání a cíle Evropské federace franchisingu a ČAF, jsou tu uvedena statistická data o franchisingu v České republice a v rámci Evropské unie, z tohoto *vydání* jsem sepsala definice franchisingu a pojmy spojené s daným způsobem podnikání. (NR-002u/38)

Při úpravě slovosledu a změně pojmenování by vyjádření bylo jasnější, např. *Publikace „Franchising“ vydaná roku 2008 Českou asociací franchisingu...* Takové chyby se vyskytují ojediněle, protože jsou zřejmě opraveny při jazykové korektuře textu. Častěji se setkáváme s pojmenováními, která nejsou přímo chybná, ale v daném kontextu užitá nepřesně. V důsledku toho je více či méně obtížné určit jejich konkrétní význam, a tedy i jejich antecedent. Nepřesně užitá lexikální prostředky se v tématu výpovědi vyskytují jak v textech nerodilých mluvčích, tak i v textech rodilých mluvčích. U nerodilých mluvčích je vnímáme spíše jako jazykovou neobratnost, např. pojem *turistické zdroje* (příklad 212) je neobvyklý a sám o sobě nejasný, až z kontextu můžeme odhadnout, že jsou jím myšleny „příjmy z cestovního ruchu“.

(212) *Cestovní ruch začal hrát velkou roli ve společnosti a časem se přeměnil v unikátní rozsáhlý globální průmysl. Turistické zdroje teď jsou nejdůležitější součástí národního bohatství v mnoha zemích.* (NR-031u/5-6)

Rodilí mluvčí používají zejména zevšeobecňující výrazy, jejichž význam však v konkrétním kontextu neodpovídá přesně jejich antecedentu. Například pojmenování *takové spojení* předpokládá existenci dvou nebo více prvků v předchozí výpovědi, ale v následujícím úryvku (příklad 213) jsme na pochybách, které prvky má autor na mysli.

(213) *Ideálně by měla být nabídka vín široká a pestrá, at' jde o zastoupení tuzemskými vinaři nebo i zahraničními z několika zemí. Právě takové spojení nabízí přímá spolupráce nebo spojení vinárny a vinotéky.* (R-066n/54-55)

Někdy se v textu rodilých mluvčích setkáváme se snahou dodat textu zdání odbornosti nadměrným užitím internacionalismů na úkor jasného vyjádření, jak ukazuje příklad (214).

(214) *Nesnadnou úlohu v tomto případě zastávají personální oddělení diskutovaného odvětví, která musí vhodně danou sestavu lidských zdrojů korigovat a to tak, aby personální kompozice byla harmonicky vyvážená a funkční. Eventualita výskytu basální problematiky by tímto měla být minimální.* (R-077u/9-10)

K jevům, které porozumění sice přímo neztěžují, ale spíše zdržují, počítáme užití nadbytečných informací v tematické části výpovědi. Výsledkem je zpomalení informačního toku, neboť čtenář je nucen procházet částí textu se slabou nebo nulovou informační hodnotou. Přítomnost nadbytečných prvků v tematické části výpovědi může dokonce ztížit rozpoznání navazovacího prostředku a tak i zasazení výpovědi do předchozího kontextu. V textech nerodilých mluvčích se setkáváme zejména s nadužíváním hodnotících adjektiv (*nesmírně zajímavý, navýsost aktuální, velmi populární* apod.), viz příklad (215), nebo s opakováním pojmenování stejného významu (příklad 216).

(215) *Abych mohla zanalyzovat aktuální nejvíce užívané metody propagace cestovního ruchu, je však třeba seznámit čtenáře s teoretickými východisky této problematiky, a tím se bude zabývat první, teoretická část.* (NR-049u/24)

(216) *Nemocní lidé a lidé trpící různými onemocněními a chorobami navštěvují určitý typ lázní na doporučení ošetřujících lékařů nebo po konzultaci s jinými odborníky.* (NR-005n/29)

Rodilí mluvčí někdy prodlužují téma výpovědi uvedením zbytečných až banálních informací, zřejmě ve snaze zvýšit celkový rozsah textu nebo v domněni, že tím pozdvihnou stylistickou úroveň vyjadřování (viz příklad 217 a 218).

(217) *Časopis COT Bussines se zabývá cestovním ruchem. Snaží se propagovat též incentivní cestovní ruch hlavně v České republice. Pomocí článků, které se zabývají touto problematikou, se snaží poskytnout potenciálním zákazníkům informace a seznámení s pojmem incentiva.* (R-099n/22-24)

(218) *Jako konkluzi této práce se pokusím na základě svých osobních zkušeností a informací získaných z odborných materiálů i od kolegů pohybujících se v diskutovaném sektoru, navrhnout možná reálná či hypotetická řešení.* (R-077u/18)

Příkladem zbytečného prodlužování tematické části výpovědi je následující ukázka (příklad 219), v níž celá první výpověď obšírně a zmateně (*dotaz... odpovídá na otázku...*) vyjadřuje v podstatě téma výpovědi druhé. V důsledku nevhodného tematického uspořádání navazuje téma druhé výpovědi (otázka) jak na tematický prvek první výpovědi (*dotaz*), tak i na její rematický prvek (otázka), přičemž referent obou prvků je totožný.

(219) *Nejdůležitější graf a dotaz, který byl uveden v dotazníkovém šetření, odpovídá na samostatnou otázku a problém, kterým se zabývá tato bakalářská práce. Je to otázka, zda ovlivní nákup domácího kávovaru návštěvnost v gastronomických zařízeních, respektive v zařízeních k tomu určených...* (R-072n/153-154)

Obtížně srozumitelným navazovacím prostředkem bývá především lexikální substituce pojmenování jiným výrazem, který je v daném kontextu užitý nepřesně nebo příliš obecně a ztěžuje tak jeho přiřazení ke správnému antecedentu. Výrazné ztížení porozumění představuje rovněž užití nadbytečných informací v tematické části výpovědi, zejména pokud je v důsledku toho pak téma příliš dlouhé. Vyšší frekvenci těchto jevů jsme zaznamenali v korpusu rodilých mluvčích.

5.3.5 Shrnutí

Tato kapitola představuje první část výzkumu zaměřeného na užití tematických posloupností v rámci odstavce. Zkoumali jsme frekvenci základních dvou typů tematických posloupností, a to posloupnosti s tematizací tématu a posloupnosti s tematizací rématu, do nichž jsme zahrnuli i jejich dílčí varianty. Dále jsme se zabývali posloupností mimo rámec odstavce a nejasnou posloupností. V závěru kapitoly jsme shrnuli hlavní příčiny obtížného určení tematické

posloupnosti. Sledovali jsme především odlišnosti mezi texty nerodilých a rodilých mluvčích s cílem zjistit, které jevy související s tematickými posloupnostmi způsobují srozumitelnost textů nerodilých mluvčích obtížnější.

Relativní četnost základních dvou typů tematických posloupností nevykazuje mezi korpusem nerodilých a rodilých mluvčích významný rozdíl. V obou korpusech převažuje tematizace tématu, což odpovídá textům převážně popisného charakteru, přičemž v korpusu nerodilých mluvčích je převaha tematizace tématu méně výrazná než v textech rodilých mluvčích.

Tematické posloupnosti byly analyzovány s ohledem na použité prostředky navazování. V distribuci jednotlivých navazovacích prostředků nebyly shledány mezi oběma korpusem významné rozdíly, pouze použití některých prostředků ukázalo určité odlišnosti. Nejméně jsou v obou korpusech zastoupeny prostředky gramatické, tedy elipsa gramatického podmětu a pronominalizace, jejichž užití závisí na syntaktické konstrukci výpovědi. Elipsa gramatického podmětu se uplatňuje výrazně více v posloupnosti s tematizací tématu a její užití nerodilými mluvčími se od rodilých mluvčích významně neodlišuje. Pronominalizace se naopak vyskytuje výrazně častěji v rámci tematizace tématu, především proto, že ukazovací zájmena mohou odkazovat k prvkům většího rozsahu, než je jeden tematický prvek, a mají tedy širší uplatnění. V textech nerodilých mluvčích byla konstatována vyšší frekvence přivlastňovacích zájmen a vztažného zájmena což. Naopak výrazně nižší výskyt byl zaznamenán u zájmenných příslovcí, zejména v rámci posloupnosti s tematizací tématu, a ukazovacích zájmen při tematizaci tématu. Domníváme se, že přivlastňovací i vztažná zájmena umožňují navázání výpovědi s relativně jednoduchou větnou stavbou, kdežto zájmenná příslovce a ukazovací zájmena mohou odkazovat k delšímu i složitějšímu textovému úseku. Textová elipsa se v celém analyzovaném materiálu vyskytuje častěji v rámci posloupnosti s tematizací tématu a v užití výrazné rozdíly mezi oběma korpusem zjištěny nebyly.

Nejvíce frekventovanými prostředky navazování jsou v obou korpusech lexikální prostředky, tj. opakování stejného pojmenování a substituce jiným pojmenováním. To odpovídá požadavku na jasnost a přesnost vyjadřování v odborném textu. Opakování téhož pojmenování je zastoupeno mírně častěji v rámci posloupnosti s tematizací tématu, zatímco substituce jiným pojmenováním se vyskytuje výrazně častěji v posloupnosti s tematizací tématu. V případě opakování téhož pojmenování není zaznamenán významný rozdíl mezi oběma korpusem v relativní četnosti výskytu, ale v užití plného a částečného opakování. Nerodilí mluvčí užívají plné opakování téhož pojmenování výrazně častěji než rodilí mluvčí, a tím je jejich vyjadřování explicitnější. Frekvence užití substituce jiným pojmenováním nevykazuje mezi texty

nerodilých i rodilých mluvčích výrazné odlišnosti, v rámci tematizace tématu je v textech nerodilých mluvčích mírně vyšší, avšak jedná se v mnoha případech o nadměrné užití lexikálního vyjádření téhož tématu formou střídání několika synonym. Vzhledem k častějšímu užití nepřesného pojmenování dochází někdy k nesnadnému přiřazení tématu k odpovídajícímu antecedentu.

Posloupnosti uvedené zde jako netypické posloupnosti, tedy posloupnost mimo rámeček odstavce a nejasná posloupnost, které představují případy, kdy výpověď v rámci odstavce na téma nebo réma předchozí výpovědi nenavazuje, se v obou korpusech vyskytují v malé míře. Posloupnost mimo rámeček odstavce, v níž některý z tematických prvků uvnitř odstavce odkazuje na některý z předchozích odstavců, je zastoupen častěji v textech nerodilých mluvčích. Frekvence výskytu nejasné posloupnosti je v obou korpusech téměř totožná, avšak u nerodilých mluvčích častěji v odstavcích kratších, zatímco u rodilých mluvčích se vyskytuje v podobném poměru v odstavcích různé délky. Z analýzy vyplývá, že méně přehledné tematické uspořádání textu nacházíme ve větší míře v korpusu nerodilých mluvčích, ovšem s nedostatky tohoto druhu se setkáváme i v textech rodilých mluvčích.

Co se týče případů, kdy je k přiřazení tématu výpovědi k jeho antecedentu ze strany čtenáře vyšší úsilí a výsledek není vždy jednoznačný, byly v analyzovaném materiálu identifikovány čtyři hlavní kategorie problematických jevů. Nejvíce se v obou korpusech setkáváme s vypuštěním navazovacího prostředku, který nelze na základě kontextu snadno dosadit, a dále rovněž s užitím neurčitěho navazovacího prostředku, jehož antecedent je obtížné v předchozím kontextu nalézt, protože gramatický tvar nebo význam slova odkazuje k více potenciálním antecedentům nebo předpokládanému antecedentu neodpovídá. Obtížně srozumitelný navazovací prostředek, jenž představuje zejména nepřesné užití pojmenování a užití nadbytečných informací v tematické části výpovědi, je jediným jevem, který se vyskytuje výrazněji v korpusu nerodilých mluvčích. Nejméně zastoupenou kategorií je odkaz k chybějícímu antecedentu, k němuž dochází zřejmě spíše z nepozornosti.

Analýza tematických posloupností je v této práci dále využita k analýze tematické výstavby odstavců. Z výsledků analýzy tematických posloupností lze určit některé tendence, jimiž se texty nerodilých mluvčích od korpusu rodilých mluvčích odlišují. Tendence k explicitnějšímu vyjadřování se projevuje především v častějším užívání plného opakování stejným pojmenováním místo opakování částečného. Tendence k pravidelnější větě stavbě a jednoduššímu vyjadřování vyplývá z nižší frekvence parcelace a užití některých druhů zájmených výrazů. Tendenci k méně přesnému vyjadřování ukazuje vyšší zastoupení obtížně srozumitelných navazovacích prostředků, zejména v případě užití lexikální substituce jiným

pojmenováním. A konečně tendenci k méně přehlednému tematickému uspořádání textu naznačuje častější výskyt posloupnosti mimo rámeček odstavce a rovněž výskyt nejasných posloupností v kratších odstavcích. Analýza rovněž ukázala určité charakteristiky užívání tematických posloupností a prostředků navazování rodilými mluvčími v daném typu odborného textu. Výsledky naznačují, že ani texty rodilých mluvčích neodpovídají vždy požadavkům kladeným na psaný odborný projev.

5.4 RÉMA A REMATICKÉ VZTAHY

Réma jakožto nejdůležitější částí výpovědi obsahující jádro sdělení se rovněž významným způsobem podílí na soudržnosti textu. V této podkapitole se zabýváme vyjádřením rématu a významových vztahů mezi rématy výpovědi. V analýze vyjádření rématu se zaměřujeme zejména na jevy, které ztěžují porozumění sdělení textu a narušují plynulý tok informací. Cílem je zjistit, zda obtížnější srozumitelnost textů nerodilých mluvčích souvisí rovněž s odchylkami od charakteristických rysů rématu, jimž se odlišuje od tématu výpovědi, z hlediska tematické a informační struktury textu včetně principů aktuálního členění. Analýza vyjádření rematických vztahů se týká porovnání užití spojovacích prostředků rodilými a nerodilými mluvčími. Zjišťujeme míru užití spojovacích prostředků pro vyjádření hlavních mezivýpovědních významových vztahů a také míru zastoupení frekventovaných spojovacích výrazů v jednotlivých korpusech.

5.4.1 Vyjádření rématu

Réma tvoří jádro výpovědi, obsahuje novou informaci a posunuje sdělení dopředu. Tak jako můžeme sledovat tematické trasy neboli tematické posloupnosti obsahující sled témat výpovědi, je možné sledovat i rematické trasy obsahující soubor hlavních informací, jak jsou postupně daná témata rozvíjena (Firbas, 1992, s. 79; Hrbáček, 1994, s. 51; Daneš, 1985, s. 212). Pokud použijeme pro zjednodušení posloupnost se stálým tématem, rémata příslušných výpovědí představují informaci o daném tématu, viz příklad (220).

(220) *V našem případě by **sdělení** mělo obsahovat informace o tom, že byla otevřena nová, (nejen) rybí restaurace, musí být uvedena adresa podniku, dále pak otevírací doba, telefonický a e-mailový kontakt pro příjem rezervací. Vhodná také bude informace ohledně jídelního a nápojového lístku, tedy co konkrétně náš podnik nabízí. Pro zvýšení efektivnosti musí být sdělení zpracováno tak aby neuniklo*

pozornosti potencionálních zákazníků, čili musí být vhodně graficky a esteticky zpracováno, aby zaujalo na první pohled. (R-080n/65-67)

V tomto úryvku je tématem (marketingové) sdělení o nové rybí restauraci a rémata vypovídají o tom, jaké informace má toto sdělení obsahovat a jak má být zpracováno. Každé réma připojuje k tématu jasně formulovanou novou informaci, která svým významem navazuje na informaci předchozí. Návaznost výpovědi na předchozí kontext spočívá jak v tématu, a to pomocí navazovacích prostředků, tak i v rématu, kde je podstatná významová souvislost. Réma by mělo být relevantní nejen vzhledem k tématu textu nebo jeho části (mj. Fries, 1994), ale rovněž vzhledem k informaci předchozí výpovědi. Například analýza následujícího úryvku (příklad 221) ukazuje, že rémata mnoho informací neobsahují.

(221) *Kvalita kávy je faktor, kterým jsme se zabývali v analytické části a výsledky, které jsme se dozvěděli, nám ukázali, že stoupá poptávka po kvalitní kávě. Většina z dotázaných uvedla, že preferují vyšší kvalitu kávy. Pouze minimum odpovědělo, že piji kávu nízké kvality a zbytek preferuje kávu výběrovou.* (R-072n/26-28)

V rozsahu pěti výpovědí je uvedena informace, že podle provedeného dotazníkového šetření většina dotazovaných preferuje kvalitní kávu. Tato informace je obsažena v rématu druhé výpovědi a poté také ve třetí a páté výpovědi, což znamená, že všechna rémata novou informaci neobsahují. Z formulací přitom není jasné, zda pojmenování *kvalitní káva*, *káva vyšší kvality* a *výběrová káva* mají zcela identický význam. Téma první výpovědi *kvalita kávy* se navíc stává rovněž rématem nebo jedním z rematických prvků některých výpovědí následujících, takže vlivem nepříliš vhodného vyjádření se v rématech objevují kontextově zapojené prvky (*stoupá poptávka po kvalitní kávě*), a to dokonce ve finální pozici jako prvek s nejvyšší výpovědní dynamičností. Můžeme tedy konstatovat, že v tomto úryvku jsou některé z hlavních principů tematicko-rematické výstavby textu porušeny.

Z hlediska vyjádření informace v rématu (viz kapitola 3.2.2) se předpokládá, že:

- réma obsahuje novou informaci,
- nová informace je snadno srozumitelná,
- nová informace je vzhledem ke kontextu relevantní,
- nová informace je jasně signalizována, a to v nepříznačném projevu umístěním na konec výpovědi, respektive napravo od tématu (a tranzitu), a v případě více rematických prvků je prvek s nejvyšším stupněm výpovědní dynamičnosti ve finální pozici.

S ohledem na tyto požadavky jsme analyzovali náš korpus textů rodilých a nerodilých mluvčích a určili problémové jevy, jež činí snadnou a jednoznačnou interpretaci textů více či méně obtížnou: réma neobsahuje novou informaci, obsahuje nejasnou informaci, není vzhledem ke kontextu relevantní a není ve finální pozici výpovědi. Relativní četnost výskytu těchto problémových vzhledem v obou korpusech k celkovému počtu výpovědí uvádí následující tabulka. Některé výpovědi jsou zachyceny v tabulce vícekrát, pokud obsahují více z těchto jevů najednou.

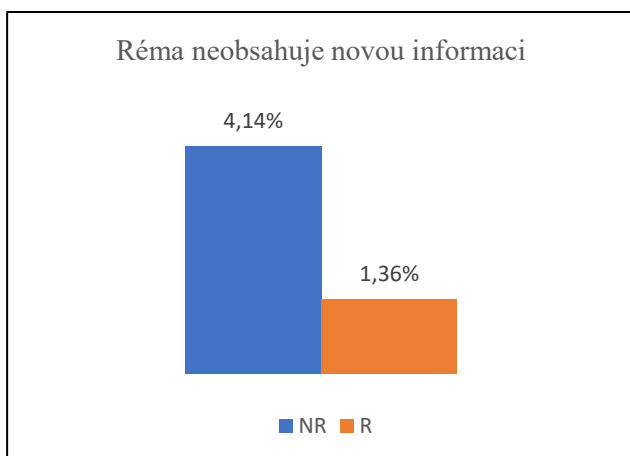
Tabulka 9: Výskyt problémových jevů ve vyjádření rématu

Problémové jevy ve vyjádření rématu	NR	R	Rozdíl
Réma neobsahuje novou informaci	4,14 %	1,36 %	2,78 %
Réma obsahuje nejasnou informaci	2,47 %	0,84 %	1,64 %
Réma není vzhledem ke kontextu relevantní	0,29 %	0,17 %	0,12 %
Réma není ve finální pozici výpovědi	3,93 %	1,54 %	2,39 %
Celkem	10,83 %	3,90 %	6,92 %

Z tabulky je zřejmé, že problémové jevy se vyskytují výrazně častěji v textech nerodilých mluvčích. Na prvním místě je absence nové informace v rématu, jež má za následek nižší informační hustotu textu, protože se informace opakují nebo jsou příliš obecné. S téměř stejným zastoupením v textu následuje nedostatečné respektování principů aktuálního členění, které vyžaduje zdůraznění nejvýznamnější informace jejím umístěním na konci výpovědi. Umístění rématu v jiné než finální pozici výpovědi se v textech rodilých mluvčích jeví jako nejčastější problém, ačkoli frekvence jeho výskytu je nižší než v textech nerodilých mluvčích. Na třetím místě se objevuje v obou korpusech nejasná informace v rématu, opět zastoupená častěji v korpusu nerodilých mluvčích, pravděpodobně v souvislosti s nižší úrovní osvojení jazyka. Irelevantní réma se v obou korpusech vyskytuje spíše ojediněle. Podrobnější analýze jednotlivých problémových jevů se věnujeme budeme nyní věnovat v následujících podkapitolách.

5.4.1.1 Réma neobsahuje novou informaci

Pokud réma výpovědi neobsahuje novou informaci, výpověď postrádá informační hodnotu, očekávání čtenáře není nenaplněno a sdělení textu se neposunuje dopředu. Text nebo některé jeho části, v nichž se vyskytují rémata bez nové informace, postrádá dynamiku, „přešlapuje na místě“, působí rozvláčně až rozpačitě. Vyšší frekvence rémat bez nové informace byla zaznamenána v korpusu rodilých mluvčích, jak bylo výše uvedeno (také viz graf 12).

Graf 12: Réma neobsahuje novou informaci

V analyzovaném materiálu jsme identifikovali tři okruhy problémů, které způsobují nedostatečnou sdělnou hodnotu rématu: a) réma ve výpovědi chybí, b) réma obsahuje informaci, která již byla v předchozím kontextu uvedena a c) réma obsahuje informaci, která je všeobecně známá.

a) Nepřítomnost rématu odporuje základnímu principu, že réma je na rozdíl od tématu nutnou složkou výpovědi (Svoboda, 1984). V souladu s tímto principem se výpovědi bez rématu vyskytují v obou analyzovaných korpusech ojediněle a zjevně nedopatřením. Ve větné struktuře došlo k opomenutí uvedení některých větných členů, především věty hlavní (příklad 222). Výpověď tak obsahuje pouze větu vedlejší, kterou vnímáme jako téma výpovědi, a očekáváme větu hlavní, ta však chybí. Z kontextu vyplývá, že tato věta vedlejší nenavazuje na předchozí výpověď jako její parcelát ani nepředstavuje vytčený větný člen výpovědi následující.

(222) *Veškerou komunikaci nechávají na svém tour leaderovi. Pokud by zaměstnanec hotelu mohl pozdravit japonské a čínské hosty v jejich rodném jazyce a tradičním způsobem, popřípadě jim nabídnout i šálek čaje při čekání na ubytování. Po tomto*

uvítání by hosté nabyli dojmu, že o ně hotel má skutečný zájem a že jsou vítáni. (R-061n/14-16)

b) Réma obsahující informaci, která již byla v předchozím kontextu uvedena, se vyskytuje v analyzovaném materiálu poměrně často. V některých případech není jisté, zda je opakování téže informace záměrné, nebo zda k němu došlo nedopatřením. Předpokládáme, že k ojedinělému opakování zcela identické výpovědi došlo omylem, viz příklad (223), na rozdíl od příkladu (224), kde se dvě za sebou následující výpovědi nepatrně liší.

(223) *Zákazník nemá vždycky pravdu, ale záleží na tom, jak mu řekneme, že nemá pravdu, neboť zákazník přispívá na náš plat. Zákazník nemá vždycky pravdu, ale záleží na tom, jak mu řekneme, že nemá pravdu, neboť zákazník přispívá na náš plat. (NR-045n/22-23)*

(224) *V další kapitole podrobuji analýze vzdělávací instituce a zařízení, která poskytují v Olomouckém kraji další vzdělávání pedagogických pracovníků, včetně rekvalifikací, v oblasti gastronomie, hotelnictví a turismu. V poslední kapitole této části práce podrobuji analýze nabídku vzdělávacích institucí a zařízení, která poskytují v Olomouckém kraji vzdělání formou dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, se zaměřením na oblast gastronomie, hotelnictví a turismu. (R-090u/11-12)*

V tomto druhém příkladu (224) je rozdíl mezi dvěma výpověďmi pouze formulační, a to jen v některých částech. Obsah informace je však v podstatě totožný, proto si můžeme klást otázku, zda autor tutéž informaci zformuloval ve dvou variantách a nechal je obě v textu omylem, anebo zda v uvedení obou variant byl nějaký záměr. Naopak evidentně záměrné opakování představují výpovědi začínající výrazem *jinými slovy*, uvádějící tak parafrázi už řečeného. Tato forma se v odborných textech používá především pro zdůraznění či objasnění některých důležitých informací. Za opakování je ale považujeme tehdy, když se parafráze od původní výpovědi téměř neliší nebo se liší jen nepatrně, viz příklad (225), kde réma obou výpovědí je téměř totožné (*vytvoření návrhů na rozvoj regionu/ vytvořit vhodná doporučení pro rozvoj regionu*).

(225) *Hlavním cílem této práce, jak již vyplývá z metodiky zpracování, je vytvoření návrhů na rozvoj regionu pomocí cestovního ruchu. Jinými slovy hlavním cílem výzkumu je na základě analýzy současného stavu vytvořit vhodná doporučení pro rozvoj regionu. (NR-020u/11-12)*

Opakování a určitá míra redundance vyjádření jsou pochopitelně v určitých případech potřebná, například autor může znovu uvést informaci uvedenou v předchozích výpovědích a dále ji rozvést nebo uvést do jiné souvislosti. Pokud je ovšem opakovaná informace prezentována jako nová a neobsahuje další informační prvek, jeví se její opětovné uvedení jako nevhodné (Carter-Thomas, 2000, s. 235). V následujícím příkladu (226) je v rématu druhé výpovědi zopakováno jinými slovy téma výpovědi předchozí. Ačkoli je druhá výpověď formulována jako argument tvrzení uvedeného v první výpovědi, ve skutečnosti opakuje tutéž informaci. Z hlediska tematické struktury je téma první výpovědi totožné s rématem výpovědi následující: T1 – R1, T1 – R2 (=T1). Tento typ struktury je patrný i v příkladu (227), kde se opět informace objevuje v kruhu: *další problém* (T1) – specifikace problému (R1, T2-R2) – a to (T3) je *hlavní problém* (R3=T1).

(226) Výběr cílového segmentu je také jednou z nejdůležitějších částí vytváření podobného projektu. Pokud chceme podnikat v jakémkoli tržním prostředí, musíme si zvolit, jaký typ zákazníka by měl chtít náš výsledný produkt. (R-079n/49-50)

(227) Další problém, který je velice závažný, a potýká se s ním mnoho států, je právě kategorie a třída ubytovacího zařízení. Například v České republice dle Živnostenského zákona č. 455/1991 Sb. respektive jeho novelou č. 356/1999 Sb., je majitel povinen označit ubytovací zařízení kategorií a třídou. A to je hlavní problém. (R-100n/39-41)

Nadbytečné opakování informace je zřetelné v případech, kdy rematický prvek předchozí výpovědi se znovu objevuje v následující výpovědi rozložený do její tematické i rematické části, jak ukazuje příklad (228). Hotel zvolený pro analýzu je zmíněn nejdříve v rématu výpovědi č. 2 (*Cílem práce je analýza hotelu InterContinental*) a poté znovu ve výpovědi č. 7, kde je jeden rematický prvek *analýza hotelu InterContinental* zopakován v tématu (*Pro analýzu hotelového provozu ...*) a druhý se stává samostatným rématem (*hotel InterContinental Prague*). Zopakování má svým způsobem opodstatnění, protože tato druhá výpověď uvádí nový odstavec věnovaný danému hotelu, ovšem bylo by vhodnější, kdyby jméno daného hotelu nebylo v rématu, ale v tématu výpovědi.

(228) *Cílem práce je analýza hotelu InterContinental, z hlediska organizace a poskytnutí návrhů pro efektivnější provoz jednotlivých oddělení. [...] Pro analýzu hotelového provozu jsem si vybrala hotel InterContinental Prague.* (NR-016u/2,7)

V dalším úryvku (příklad 229) vzniká dojem opakování téže informace umístěním podobné informace vyjádřené tímž lexikálním prostředkem do rémat několika po sobě jdoucích

výpovědi. Úryvek upozorňuje na potřebu propagovat gastroturismus v zahraničí, a ačkoliv jednotlivé výpovědi neobsahují zcela totožnou informaci, jejich formulace vyvolává představu, že se sdělení stále opakuje. Úprava vyjádření, zejména umístění opakovaných prvků do tematické části výpovědi, by nadbytečné opakování informace mohla eliminovat.

(229) *Doporučovali bychom, aby pivovary usilovaly o spolupráci s touto organizací, protože agentura umí oslovit značnou část zahraničních klientů, kteří by pak měli chuť navštívit Českou republiku nejen z hlediska památek, ale i v rámci gastronomických zážitků. Stát by měl zajistit státní dotace na reklamní kampaně a prezentace pivovarů v zahraničí, protože se jedná o velmi značnou součást stále oblíbenějšího gastroturismu. Měly by se ve světě prezentovat nejen tradice, historie a kultura, ale i nabídka gastronomických zážitků, neboť poptávka po takovém druhu cestovního ruchu stále stoupá.* (NR-009n/34-36)

V jiných případech je ovšem záměrné rozměňování informace do delšího textového úseku zřetelně viditelné, zřejmě motivované snahou o zvýšení objemu textu, často spojené s vyjadřovací neobratností. Informace jsou předkládány po malých dávkách v několika výpovědích a některé její prvky jsou vyjádřené v určitých obměnách vícekrát. Taková struktura vyžaduje jistou stylistickou vytríbenost, aby vyjádření nepůsobilo příliš jednoduše, s tím však mají nezkušení autoři značné potíže, a proto je tato strategie často zdrojem mnohých vyjadřovacích nedostatků. Následující úryvek (příklad 230) napsaný rodilým mluvčím opakuje v mírných obměnách téměř ve všech výpovědích tutéž informaci: zdravá strava má pozitivní dopad na zdraví seniorů. Kromě toho, že tematicko-rematická struktura výpovědi je nepřehledná, z hlediska informačního přínosu je informační hodnota celého úryvku nízká, což je ještě zdůrazněno opakováním stejných pojmenování (*zdravé/kvalitní/čerstvé suroviny, správný výběr – správná strava, zdraví seniorů/starých lidí* ad.).

(230) *Myslím si, že není zas tak velký problém vařit pokrmy pro seniory zdravější a z kvalitních surovin, které mají určité množství látek pro tělo prospěšné. Jak jsem již uvedla ve své bakalářské práci, **určité suroviny** mají určité množství tělu prospěšných látek, ale jsou i látky, které tělu neprospívají a těmto látkám by se měli co nejvíce vyhýbat. Správný výběr **kvalitních a čerstvých surovin** bude mít jistě pozitivní dopad na zdraví starých lidí. **Správná strava** totiž dělá hodně pro zdraví a tím více u seniorů. **Správná a dle zdravotního stavu stravníka upravená strava** má jistě nemalý podíl na životní kvalitě seniora.* (R-094n/6-10)

Podobný příklad (231) z pera nerodilého mluvčího obsahuje velké množství opakovaných prvků (některé informace jsou navíc uvedeny v podobném znění i na dalších místech textu) i jazykových chyb. V textu se víckrát opakuje především informace, že *pro hotel je výhodou mít reklamu v mnoha jazykových mutacích, protože lidé lépe vnímají reklamu v mateřském jazyce*. Kromě toho, že je text kvůli chybám obtížně srozumitelný, je těžké se v něm vzhledem k různě se opakujícím informacím orientovat a nějakou podstatnou informaci identifikovat. Zde se nabízí otázka, zda nadměrné opakování informací souvisí se snahou autora o zmíněné zvýšení objemu textu, nebo s nedostatečnou úrovní osvojení českého jazyka, jež snižuje jeho schopnost vnímat tematickou výstavbu textu.

(231) *Jak ukazuje výsledek řízeného rozhovoru, lidé chtějí číst reklamu radši ve svém mateřském jazyce a 3 ze 6 dotauovaných [dotazovaných] vůbec neovládají cizí jazyk. Tak další návrh, který mám pro hotely všech tříd je: Je lepší mít více jaukových [jazykových] mutacích v reklamě a také v jídelních lístkách, protože lidí si přejí komunikovat a číst ve svém mateřském jazyce. Navíc to by zvysilo prodej. Přibližila jsem se do poslední hypotézy, která je stanovena v dané práci a již jsem dala jeden návrh k druhé hypotéze, který současně se vztahuje i na poslední hypotézu. Hotely, které mají reklamu s větším počtem jazykových mutací mají lepší pověst mezi lidmi, protože člověk si může ji přečíst v mateřském jazyce. Pro hotel je výhodou mít reklamu v mnoha jazykových mutacích. Z řízeného rozhovoru, který jsem provedla s cílem zjistit názor národa, se ukázalo, že lidé jednoznačně mají radši a lépe vnímají reklamu v nateřském jazyce. (NR-015n/31-37)*

c) Uvádění všeobecně známé informace v rématu je patrně rovněž motivované snahou produkovat větší množství textu. Jedná se zejména o hodnotící fráze blížíící se charakteru klišé, mnohdy se subjektivním zabarvením. Ve zkoumaných textech se objevují často a působí mnohdy jako ustálené fráze, případně je patrná snaha jimi dodat textu přesvědčivosti a profesionality (viz příklady 232-235).

(232) *Bezesporu toto téma je velmi aktuální v dnešní době.* (NR-043u/11)

(233) *Je to téma velmi spleťité a zajisté dosti ožehavé.* (R-077u/2)

(234) *Moje bakalářská práce bude mít silný praktický směr, protože se zaměří na velmi úzkou oblast s cílem jejího důkladného prozkoumání s následným definováním návrhů.* (NR-033u/35)

(235) *Tato řešení budu směřovat k inovativním a moderním závěrům personálního charakteru.* (R-077u/19)

V některých výpovědích je informace v rématu téměř totožná s tématem téže výpovědi, takže informační hodnota výpovědi je opět nedostatečná (příklady 236-238).

(236) *V **teoretické** části jsou vymezena hlavní teoretická východiska.* (NR-005u/13)

(237) *Případnými **návrhy** se zabývá návrhová část práce.* (R-052u/19)

(238) ***Použitá literatura** a internetové zdroje jsou uvedeny v seznamu použité literatury.*
(R-057u/40)

Další skupinou výpovědí, jejichž réma obsahuje informačně prázdnou informaci, jsou všeobecně známá až triviální tvrzení (příklady 239-244). Někdy jsou taková tvrzení jakýmsi širším úvodem k tématu, které je dále rozvíjeno, zejména na začátku odstavce nebo širšího textového úseku (kapitoly, oddílu apod.), a v tom případě informační tok příliš nenarušují. Nenásleduje-li však bezprostředně rozvedení tématu uvedením skutečně nové informace, postrádá sdělení obsah a informační tok se zpomaluje.

(239) *Gastronomie je obor, který se neustále vyvíjí a to nejen v České republice, ale i po celém světě.* (R-057u/22)

(240) *Během cesty s motorovým vozidlem se motoristovi může stát leccos.* (NR-022n/83)

(241) *Dobré i špatné gastronomické podniky existují ve všech světových zemích.* (R-079n/41)

(242) *Nemocnice jsou velké instituce, kde se nacházejí pacienti, zdravotní personál a případně návštěvníci.* (NR-023u/8)

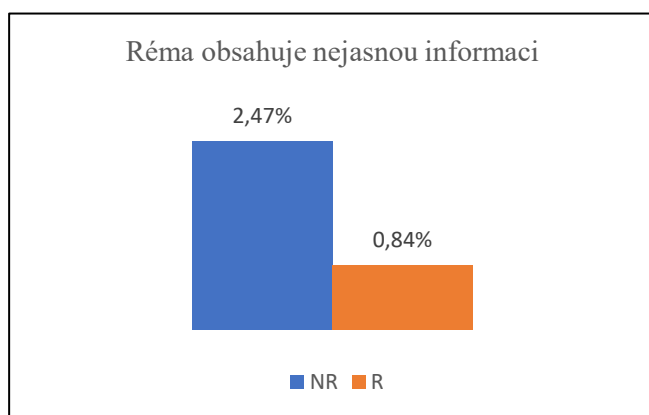
(243) *Lázeňská péče je obor, který se zabývá zdravím člověka.* (NR-042n/33)

(244) *Zaměstnanci jsou nedílnou součástí každého podniku...* (R-092u/9)

Pokud text obsahuje větší množství výpovědí s rématem bez nové informace, dochází k nepoměru mezi množstvím textu a množstvím informací.

5.4.1.2 Réma obsahuje nejasnou informaci

Informace v rématu je obtížně pochopitelná buď z důvodu nejasného vyjádření, nebo proto, že její význam nelze vzhledem ke kontextu jednoznačně určit. Nejasné vyjádření bývá způsobeno chybou na gramatické nebo lexikální rovině, případně kombinací více různých nepřesností. Neřadíme sem všechny jazykové chyby, ale pouze takové, které znesnadňují porozumění sdělení. Výraznější zastoupení vykazuje opět korpus nerodilých mluvčích (viz graf 13).

Graf 13: Réma obsahuje nejasnou informaci

Nejasné vyjádření zahrnuje především zcela nebo částečně nesrozumitelné výpovědi s neúplnou větnou stavbou. Některé důležité větné členy jsou vypuštěny a nelze je na základě kontextu dosadit. Předpokládáme, že jde o vypuštění nezáměrné, k němuž došlo omylem (příklad 245). V textech nerodilých mluvčích se někdy setkáváme s redukcí koncové části výpovědi na pouhou nominální skupinu v nominativu, aniž by byla zapojena do větné konstrukce. V příkladu (246) by mohla být (podtržená) část věty uvedena v akuzativu (... *jsem zvolila osobní rozhovor ... a komunikaci přes internet s ostatními hotely*) nebo samostatnou výpovědí (... *a s ostatními hotely jsem komunikovala přes internet*).

(245) *Porovnala jsem různé články týkající se nejstresovějších povolání a i když se v různých člancích jednotlivé pořadí profesí liší, vždy se zhruba na 5-7 místě. Za jedno z nejstresovějších povolání je v mnoha seznamech považován PR manažer.* (R-056n/48-49)

(246) *Jako analytické metody práce jsem zvolila osobní rozhovor se zaměstnanci motelů Jetel Králův Dvůr, Motel Nika, Motel Alexandr; komunikace přes internet s ostánými motely.* (NR-022u/29)

Jako nezáměrné narušení větné konstrukce považujeme rovněž přítomnost obsahových prvků, které svým významem a/nebo formou do dané výpovědi nepatří, zřejmě byly vloženy omylem. Patrné je to zejména tehdy, obsahuje-li výpověď více predikátů, jako např. v příkladu (247) v němž pravděpodobně při manipulaci s textem došlo ke spojení částí dvou původně odlišných vět. V textech nerodilých mluvčích bývá srozumitelnost takových výpovědí ještě ztížena kombinací více chyb na různých úrovních, např. v příkladu (248) je těžké určit, zda nominální skupina *aplikace teoretické základny interkulturního managementu* byla vložena do výpovědi omylem, nebo záměrně.

(247) *Výhodou je do jisté míry ulehčení podávání espressa mělo rezervy, které lze na základě mého doporučení odstranit.* (R-091n/33)

(248) *Dále pak proběhl sběr a zpracování informací o činnosti týmu kadeřnictví E. E. Hair aplikace teoretické základny interkulturního managementu.* (NR-012u/19)

Gramatické chyby se vyskytují v obou korpusech, ale srozumitelnost textu výrazně narušují jen ojediněle, například v následujícím úryvku (příklad 249) autor zmiňuje problémy interkulturní komunikace a v dané výpovědi chtěl zřejmě sdělit, že *vnímáme jiné kultury optikou naší kultury*, ovšem užitím nevhodného přivlastňovacího zájmena změnil význam výpovědi, která tak vyznívá nelogicky.

(249) *Hlavní překážkou, která brání úspěšnému řešení tohoto problému, spočívá v tom, že vnímáme jiné kultury optikou jejich kultury, a tak naše pozorování a závěry jsou omezeny svým rozsahem.* (NR-012u/6)

Chyby na lexikální úrovni jsou z hlediska srozumitelnosti závažnější a vyskytují se především v textech nerodilých mluvčích. Spočívají v užití lexikálního prostředku, jehož význam neodpovídá zamýšlenému sdělení. V příkladu (250) je záměna výrazu *zosobnění/osobní komunikace* pochopitelná, i když plynulou četbu zpomalí. Porozumění výpovědi v příkladu (251), kde došlo k záměně lexémů *dávat pozor na něco* a *věnovat pozornost něčemu*, už vyžaduje určité úsilí.

(250) *Příležitost zvyšování spokojenosti hostů a sledování tendence k zosobnění služeb v hotelnictví může být realizována také přizpůsobením se požadavkům hostům – představitelům různých kultur, zejména v menších hotelích, což úspěšně dělají někteří z manažerů-respondentů pomocí zosobnění komunikace mezi manažery, zaměstnanci a hosty.* (NR-006n/53)

(251) *Doporučuji také organizovat pravidelné schůzky celého oddělení hotelu / všech zaměstnanců. Doporučuji je vykonávat dvakrát za měsíc ve vedlejší restauraci „Potrefena husa” v neformální atmosféře. Takové schůzky by měly motivovat zaměstnance se podílet na celém provozu hotelu, být součástí týmu. Je třeba dávat pozor na komunikaci s každým pracovníkem.* (NR-008n/57-60)

Nejasné réma může také spočívat v uvedení informace, která není objasněna, protože autor nepředkládá dostatek informací, aby tato informace mohla být jednoznačně srozumitelná. Na základě analýzy se ukazuje, že se většinou jedná o obecnou informaci, jejíž význam není vysvětlen, dále o informaci postrádající specifikaci a o nelogickou informaci. V těchto

případech vznikají pochybnosti o tom, co měl autor na mysli, případně zda je informace pochopená správně.

Pokud je v rématu uvedena informace obecného, shrnujícího nebo hodnotícího charakteru, předpokládáme, že byla v předchozím textu vysvětlena nebo že bude upřesněna v následujícím kontextu. Například informace *určitá ohrožení a úskalí* (příklad 252) v rématu výpovědi, která má formu krátké samostatné věty, a tím je i zdůrazněna, je velmi obecná a k jejímu pochopení je třeba upřesnit, o jaká *ohrožení a úskalí* se jedná. Toto upřesnění však nenásleduje, informace není dále rozvedena, a význam sdělení je tak nejasný. Vyšší výskyt takových obecných informací zaznamenáváme především v textech nerodilých mluvčích a nejasnost vyjádření bývá často spojena s užitím lexikálního prostředku, jehož význam neodpovídá plně záměru autora. V příkladu (253) je obtížné si představit, co výraz *spojení duchovních úspěchů jiných zemí* v daném kontextu znamená, a protože není nikde v textu objasněn, informace zůstává nepochopena.

(252) *Hotelové řetězce mají projít jednoduší cestu pro založení nového hotelu, protože mohou využívat dobré povědomí o své značce. Nicméně mají i určitá ohrožení a úskalí. Bakalářská práce je určena zejména pro hotelové řetězce, které plánují založit nový úspěšný hotel.* (NR-026u/11-13)

(253) *Ve 20. století se rychle rozvíjelo odvětví cestovního ruchu, zlepšila se doprava a komunikace. Lidé mají více příležitostí k návštěvě míst jejich náboženství. Zároveň došlo ke spojení duchovních úspěchů jiných zemí a následně pochopení podstaty jiných náboženství.* (NR-031u/20-22)

Pojmem informace postrádající specifikaci rozumíme uvedení pojmenování s vypuštěným identifikačním/specifikačním atributem, který není snadné nebo možné z kontextu vyvodit. Informace je tak nedostatečně přesná a její interpretace sporná. V příkladu (254) není uvedeno, jaké *důvody McDonald's* zvážil a přesný smysl můžeme pouze odhadovat. Závažnější nejasnost nacházíme v příkladu (255), kde není upřesněno, čeho konkrétně se *celostátní průzkum* týká, a tedy i jaké *informace jsou porovnávány*.

(254) *Tento systém není úplně perfektní v oblasti záštity autorského a licenčního práva, ale McDonald's zvážil důvody a vybudoval systém tak, aby tu nebyla pro podnikatele žádná překážka.* (NR-002n/28)

(255) *Hlavním cílem práce je zmapování segmentu, zanalyzování potřeb rodin s dětmi a vymezení hlavních požadavků, které jsou pro segment stěžejní. Jak při výběru ubytovacího zařízení tak i pro zařízení stravovací. Soustředěna je především na*

celostátní průzkum a získané informace jsou porovnávány s daty, které poskytly jednotlivé provozovny. (R-052u/2-4)

Pochybnosti o významu výpovědi vyvolávají také informace, které jsou v rozporu s obsahem výpovědi v blízkém kontextu, uvádějí argument, který se jeví jako nelogický, nebo závěry, které z uvedených informací nevyplývají. V textech rodilých mluvčích souvisí výskyt nelogických informací často s určitou vyjadřovací neobratností svědčící o nedostatečné pečlivosti při formulaci myšlenek. Výsledkem bývá určitá myšlenková zkratka, která spojí dva argumenty vyjádřené neúplně a tedy rozporuplně, jak je patrné z příkladu (256), kde chtěl autor zřejmě sdělit, že jedním z faktorů úbytku hostů je nedostatek parkovacích míst, ale tuto myšlenku opomněl uvést a *úbytek hostů* spojil se snahou o zřízení parkovacích míst v blízkosti provozovny. Příčinou vzniku nelogické informace bývá rovněž užití neadekvátních jazykových prostředků, a to i v textech rodilých mluvčích. V příkladu (257) ve výpovědi týkající se rostoucí spotřeby výběrové kávy je použit výraz *na úkor* místo *ve prospěch malých kaváren s výběrovou kávou*, čímž význam sdělení odporuje obsahu celé výpovědi.

(256) Posledním návrhem je snaha o zřízení parkovacích míst v blízkosti provozovny, domníváme se, že i to je jeden z faktorů úbytku hostů. (R-091n/31)

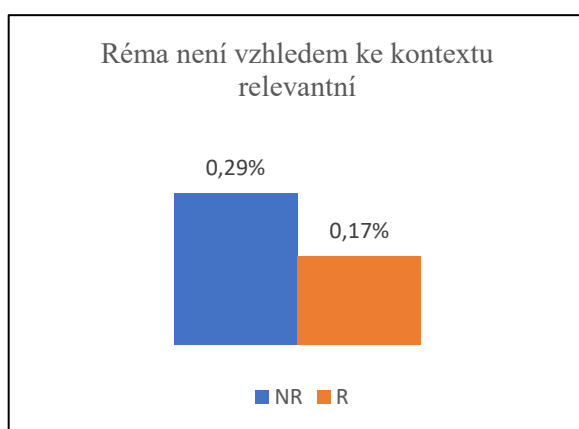
(257) V posledních letech de-facto obecně vzato získala výběrová káva obrovskou popularitu a dle mé předpovědi mnohé kavárny a především řetězce, kde nabízejí kávu připravenou ze směsi arabiky a robusty, a kam lidé chodí v tuto chvíli díky kávě, mohou očekávat odliv zákazníků na úkor malých kaváren s výběrovou kávou. (R-072n/32)

V textech nerodilých mluvčích se vyskytuje především obsahová rozporuplnost tvrzení, v nichž se z určité informace vyvozuje nelogický závěr, jako v příkladu (258), kde autor na základě návrhu prodloužení pobytu návštěvníků v Pardubicích na sedm dnů uvádí produkt na pouze na víkend.

(258) Na základě výsledků dotazníkového šetření jsem přispěla k závěru, že nejčastěji návštěvníci přijíždějí do Pardubic na dvoudenní a třídní pobyty. Proto mým návrhovým řešením by bylo vytvořit produkt, který by předpokládal prodloužení pobytu turistů do sedmi dnů. Jednalo by se například o produkt s názvem „Víkend ve městě sportu“ se zaměřením na aktivní a pasivní sportování. (NR-044n/49-51)

5.4.1.3 Réma není vzhledem ke kontextu relevantní

Irelevantnost informace uvedené v rématu se v analyzovaných korpusech vyskytuje zřídka (viz graf 14), ale je také jedním z důvodů narušení koherence textu. V daných případech téma výpovědi obvykle na kontext svým tématem navazuje a z hlediska tematických posloupností se výpověď zdá být do textu vhodně začleněna, ale réma obsahuje informaci, která s tématem textového úseku nesouvisí. Například jádrem sdělení odstavce v následujícím úryvku (příklad 259) je upřesnění, které gastronomické provozovny jsou v práci zkoumány, a přehled všech částí Prahy 8 nemá v tomto případě žádný význam, stejně tak jako je v příkladu (260) návaznost informací (vývoj zaměstnanosti) přerušena zbytečnou definicí pojmu sektor služeb.

Graf 14: Réma není vzhledem ke kontextu relevantní

(259) *Hlavním cílem mé bakalářské práce je poskytnout informace o gastronomických provozovnách, které se nachází v Praze 8 v Kobylisích. Pod Prahu 8 spadá 9 částí, kterými jsou: Bohnice, Čimice, Karlín, Kobylisy, Libeň, Střížkov, Troja, Nové Město a nepatrná část Žižkova. Celkový přehled všech provozoven je uveden v tabulkách, které najdeme v příloze. Můj zájem se především soustředil na provozovny, které nalezneme ve vybrané lokalitě a tou jsou Kobylisy.* (R-057u/2-5)

(260) *V současnosti můžeme pozorovat na jedné straně úpadek zemědělství a průmyslu a na druhé straně se zvyšuje zaměstnanost v sektoru služeb. Tato práce se soustřeďuje na souvislosti mezi těmito odvětvími ve vývoji zaměstnanosti. Sektor služeb je sektorem nevýrobním, na rozdíl od sektorů vytvářejících hmotné statky. Počátky tohoto vývoje je nutné datovat od počátku 90. let, kdy došlo k zásadním kvalitativním změnám národní ekonomiky.* (NR-041u/1-4)

(261) *Rád bych touto prací a i svou snahou přispěl k podpoře české gastronomie a k rozvoji mnoha malých rodinných pivovarů, které se v současné době těší velké oblibě. Vždyť právě tyto pivovary mají jedinečnou šanci dělat dobré jméno české gastronomie. Vezměme si výrobní postupy, technologie, použité suroviny. V dnešní uspěchané době se vše hraje na čas a peníze. Proč ale nespojit tyto faktory a trochu s nimi zahýbat v tom správném směru. Podle mého přesvědčení, a dá se říci i mých snů, je snaha vytvořit takový koncept, který pozvedne českou gastronomii s podporou v zádech od bezvadného pivovaru, to nejlepší, co může v současné době být.* (R-089n/12-17)

Pokud je irelevantní informace navíc také nejasně formulovaná, je obtížné určit, do jaké kategorie příčina nejasného sdělení patří. V příkladu (261) jsou podtržené výpovědi formulované zkratkovitě a neúplně, bez explicitně vyjádřené souvislosti s kontextem, a tak čtenář nemůže jejich smysl pochopit.

5.4.1.4 Réma není ve finální pozici výpovědi

V psaném textu nepříznačového charakteru je základním prostředkem signalizace rématu jeho umístění na konci výpovědi, respektive napravo od tématu (a tranzitu). V případě více rematických prvků stojí výpovědně nejdynamičtější jednotka ve finální pozici. V jiné pozici, počáteční nebo středové, získává réma příznak důrazu, což bývá naznačeno použitím rematizátoru (viz kapitola 3.2.2).

Porušení těchto principů⁴⁷ bývá pocíťováno jako stylistická neobratnost, ovšem má dopad i na sémantiku výpovědi a následně na porozumění významu sdělení. Umístěním lexikální jednotky do finální pozice, na níž se očekává výpovědně nejdynamičtější jednotka, získává tato jednotka specifický interpretační potenciál (srov. Sova, 2013, s. 128). Příjemce vnímá silnou dynamičnost takto umístěného prvku a přikládá mu v důsledku toho specifický význam. Pokud se například na konci výpovědi vyskytuje známý, kontextově zapojený výraz, čtenář očekává, že ve zdůrazněné pozici nabývá tento výraz aspoň částečně nového významu nebo bude uveden do jiné souvislosti. Nestane-li se tak, znamená to pro příjemce sdělení určitou dezorientaci v textu a pocit neporozumění.

⁴⁷ V důsledku působení dalších, zejména gramatických činitelů v jazyce může ovšem stát někdy ve finální pozici i prvek s nižším stupněm výpovědní dynamičnosti nebo prvek tematický, např. neshodný atribut stojící za substantivem majícím funkci rématu (viz kap. 5.1.2).

V textech, jejichž autoři nejsou zkušenými pisateli, se porušování uvedených principů aktuálního členění občas vyskytuje. Tvoří-li autor navíc text v cizím jazyce, lze předpokládat, že potíží v tomto směru bude ještě více. Principy aktuálního členění platí sice v základních rysech ve většině jazyků podobně, ale konkrétní vyjádření je ovlivněno gramatickým systémem daného jazyka. Podle Šichy (2013, s. 585-586) je pozice tematického prvku na konci výpovědi projevem vlivu mluveného jazyka nebo cizího jazyka (např. v případě překladu). Můžeme tak předpokládat, že vliv mluveného jazyka se bude projevovat spíše u rodilých mluvčích a interference mateřského (popř. jiného cizího) jazyka v textech mluvčích nerodilých. Nerodilí mluvčí mívají navíc těžkosti i s dalšími jazykovými jevy a musí se soustředit na mnoho věcí najednou, proto lze v jejich textech očekávat vyšší zastoupení nevhodného či neobvyklého aktuálního slovosledu. Výsledky analýzy v zásadě tato očekávání potvrzují: nedodržení principu finální pozice rématu ve výpovědi se v korpusu nerodilých mluvčích vyskytuje v porovnání s rodilými mluvčími více než dvojnásobně (viz graf 15).

Graf 15: Réma není ve finální pozici výpovědi

Na základě analýzy našeho materiálu jsme určili dva typy výpovědí, v nichž tzv. vlastní réma neboli prvek s nejvyšším stupněm výpovědní dynamičnosti není umístěn na finální pozici výpovědi. První typ představují výpovědi, jejichž réma neobsahuje novou informaci, ale informaci uvedenou v předchozím kontextu, a druhý typ, frekventovanější, zahrnuje výpovědi, v nichž réma sice novou informaci obsahuje, ale nikoli ve finální pozici, avšak před jiným, méně dynamickým prvkem.

V prvním případě jedna výpověď, většinou na začátku odstavce, oznamuje téma odstavce a toto téma je vyjádřeno v rématu. V následující jedné nebo dvou výpovědích je toto téma dále rozvedeno a je přitom pojednáno jakoby od začátku, s určitým úvodem, a tím dochází k zopakování rématu opět v pozici rématu. Podívejme se na následující příklad:

(262) *První, co je nutné si uvědomit, je to, že v podniku jsou výrazné problémy spojené s čistotou pokojů a souvisejícími službami. Všichni návštěvníci pozitivně hodnotí samotné služby lékařského charakteru, avšak negativně se staví vůči souvisejícím službám.* (NR-043n/3-4)

V příkladu (262) obsahuje vysvětlení v následující větě celkovou informaci o hodnocení služeb, nejdříve zmiňuje pozitivní hodnocení služeb *lékařského charakteru* a pak teprve negativní hodnocení *souvisejících služeb*. V tomto způsobu vyjádření můžeme chápat první výpověď jako nadpis odstavce a druhou výpověď jako začátek samotného odstavce. Tímto se dostává opakovaný výraz *související služby* do rématu, jako by šlo o novou informaci. Vhodnější by byla změna slovosledu, např. *Všichni návštěvníci pozitivně hodnotí samotné služby lékařského charakteru, avšak vůči souvisejícím službám se staví negativně*.

V těchto konstrukcích se návaznost výpovědi na předchozí kontext uskutečňuje nikoli v tématu, ale v rématu ⁴⁸. V textech nerodilých mluvčích se setkáváme zejména s nemotivovaným opakováním téhož prvku v rématu po sobě následujících výpovědích, aniž by se jednalo o rozvedení informace uvedené na počátku odstavce, což výrazně narušuje plynulý tok informací. V mnoha případech je to způsobeno vyjadřovacími neobratnostmi uvedenými výše, jako je například opakování známých informací, rozmělnění jednoduché informace do více krátkých výpovědích s jednoduchou větnou stavbou, uvádění obecně známých až triviálních informací apod., jak ukazuje následující příklad (263). Zde je réma dvou výpovědích téměř totožné (podtržené), protože opakuje v podstatě tutéž informaci. Navíc je mezi ně vložena výpověď, která na předchozí přímo nenavazuje.

(263) *Z výsledků dotazníku plyne, že 14% dotazovaných se setkalo s různými typy diskriminace (náboženská, rasová, kvůli sociálnímu postavení nebo jiná - „vnímání muslimských turistů jako potenciálních teroristů“). S politováním musím konstatovat, že v dnešní době jsou islám a muslimové v České republice vnímáni skrze předsudky a stereotypy. Z celkového počtu 71 dotazovaných se pouze 12 setkalo s diskriminací, nicméně míra xenofobie a islamofobie je v české společnosti bohužel poměrně vysoká.* (NR-035n/65-67)

⁴⁸ Nédolužko (2011, s. 69) řadí tento jev, tedy případ, kdy oba členy koreferenčního páru se nacházejí v rématu, k tzv. neanaforické koreferenci, protože za koreferenci se považuje „reference dvou výrazů k témuž objektu reálného světa, zatímco anafora je odkaz na to, co bylo již v předchozím kontextu zmíněno“.

Druhý typ, kdy ve finální pozici výpovědi se nenachází vlastní réma, představují výpovědi, v nichž je nová informace umístěna v rematické části výpovědi před prvkem s nižším stupněm výpovědní dynamičnosti, v jeho „intonačním stínu“. Dochází k tomu zejména tehdy, když vlastním rématem je predikát nebo jeho jmenná část, jak je vidět z následujících příkladů.

(264) *Základním důvodem, proč si zřizujeme webové stránky, je zaujmout a přitáhnout potenciálního zákazníka, přesvědčit ho, aby si koupil náš produkt či službu.* (R-078u/16)

(265) *Podle mého názoru neinformovanost a následně nedůvěra v biopotraviny je typická pro českého spotřebitele, a proto jsem se v analytické části rozhodla zaměřit podrobněji na kontrolu ekologického zemědělství a biopotravin.* (R-073u/16)

V prvním příkladu (264) je nejdynamičtější složkou sloveso *koupil*, proto bychom ho očekávali ve finální pozici: ... *aby si náš produkt či službu koupil*, stejně jako adjektivní část predikátu v druhém příkladu (265): ... *je pro českého spotřebitele typická*. Je možné, že v těchto konstrukcích působí výrazná tendence umisťovat sloveso do centrální části věty (Uhlířová, 1984). Další z tendencí ovlivňujících slovosled české věty je (bezprostřední) postpozice objektu za slovesem. Tato tendence se jeví rovněž jako možná příčina výskytu nejdynamičtější složky v prefinální pozici výpovědi, před složkou méně dynamickou, především před místním nebo časovým určením, neshodným atributem, nepřímým objektem apod., viz následující příklady.

(266) *Je možné konstatovat, že pojem teambuilding se stal v posledních dvou dekádách fenoménem v českém tržním prostředí.* (R-092u/21)

(267) *Podle informací zjištěných dotazníkovým šetřením, mají studenti průměrné znalosti o židovské kultuře.* (R-060n/11)

V těchto případech bereme v úvahu pochopitelně pouze ty výpovědi, kdy gramatická pravidla umístění prvku s nejvyšším stupněm výpovědní dynamičnosti do finální pozice výpovědi umožňují. V příkladu (266) je takovým prvkem výraz *fenomén*, proto by bylo vhodnější ho umístit na konec výpovědi: ... *se stal v posledních dvou dekádách v českém tržním prostředí fenoménem*. Příklad (267) pochází z textu věnovaného tématu židovská klientela v cestovním ruchu České republiky a prvek *židovská kultura* byl v předchozím kontextu mnohokrát zmíněn, proto je novou informací prvek *průměrné znalosti*, který by se měl nacházet na konci výpovědi: ... *mají studenti o židovské kultuře průměrné znalosti*.

K těmto chybám dochází často při psaní první verze textu, neboť je zachycován proud myšlenek, v němž míváme tendenci zapsat nejdříve hlavní informaci a k ní pak doplnit upřesnění. Ovšem při revizi textu, zejména pokud jsme si principů aktuálního členění vědomi,

je možné tyto nedostatky odhalit a opravit. Domníváme se proto, že mnohé chyby, především v textech rodilých mluvčích, jsou způsobeny nedostatečně pečlivou finální revizí textu.

5.4.2 Rematické vztahy a spojovací prostředky

Spojovací prostředky, jimiž se výpovědi napojují na předchozí výpovědi, participují jak na tematických posloupnostech, tak i na vytváření rematických vztahů textu. Ačkoliv mezi primární navazovací prostředky, jako je například lexikální nebo zájmenná substituce, nepatří (Halliday, 1976a, s. 226), svým významem se na navazování na předchozí kontext podílejí, zvláště některé spojovací výrazy s významem příčinně-důvodovým a odporovacím (např. *proto, z tohoto důvodu, v důsledku toho, přesto*). Halliday (2004, s. 79) spojovací výrazy mezi tematické prvky řadí a nazývá je textová témata (viz kap. 2.2.1.2). Vyjadřují ale především logicko-sémantické vztahy mezi výpověďmi (Hrbáček, 1987). Prostředky rematických vztahů jsou typicky spojky neboli speciální prostředky s funkcí spojovací, které nejsou větnými členy (diskurzí konektory primární), a také lexikální výrazy, které větnými členy jsou a mají svým významem schopnost vyjadřovat významový vztah mezi výpověďmi (diskurzí konektory sekundární, viz Rysová, 2018, s. 61).

V této práci zkoumáme užití spojovacích prostředků⁴⁹, abychom zjistili základní rozdíly v jejich užívání rodilými a nerodilými mluvčími. Vycházíme z předpokladu, že vzhledem k tendenci jednoduššího způsobu vyjadřování užívají nerodilí mluvčí spojovací prostředky v menším rozsahu než rodilí mluvčí, tzn. že významové vztahy mezi výpověďmi vyjadřují méně explicitně a používají užší repertoár spojovacích prostředků. V tom se náš předpoklad liší od většiny podobných studií zaměřených na angličtinu jako cílový jazyk, které se shodují v nadužití spojovacích prostředků v textech nerodilých mluvčích. Podle výzkumu, který provedli Field and Oi (1992), nadužívají čínští studenti spojovací výrazy zejména na začátku odstavce a věty. K podobnému zjištění dospěli Ma a Wang (2016), když porovnávali texty rodilých a nerodilých mluvčích z lovaňského korpusu a u nerodilých mluvčích konstatovali nadužití především výčtových spojovacích prostředků *and* a *also*. Granger a Tyson (1996) rovněž porovnávaly užití spojovacích výrazů rodilých a nerodilých mluvčích (s francouzštinou jako L1) a místo očekávaného nadužití výčtových spojovacích prostředků se setkaly s nadužitím spojek s významem kontrastivním (*however, though, yet*). Zajímavé zjištění

⁴⁹ Zkoumáme pouze mezivýpovědní spojovací prostředky, tedy nikoli výrazy uvozující vedlejší věty. Dále do analýzy spojovacích prostředků nezařazujeme navazování pomocí interpunkčních znamének (dvojtečky a pomlčky), odrážek ani číslování položek výčtu pomocí číslic.

vyplývá dále ze studie, v níž Bolton, Nelson a Hung (2002) porovnávali texty studentů z Hong Kongu s texty britských rodilých mluvčích, a to nejen studentů, ale i vědců. Výsledky ukázaly, že ve srovnání s akademickými texty se nadužití spojovacích prostředků objevuje ve studentských textech nejen nerodilých, ale i rodilých mluvčích. Jinak řečeno, nadužití spojovacích prostředků je typické pro texty méně zkušených pisatelů bez ohledu na to, zda píšou v rodném, nebo cizím jazyce. Nerodilí mluvčí pouze užívají oproti britským studentům omezenější repertoár spojovacích prostředků.

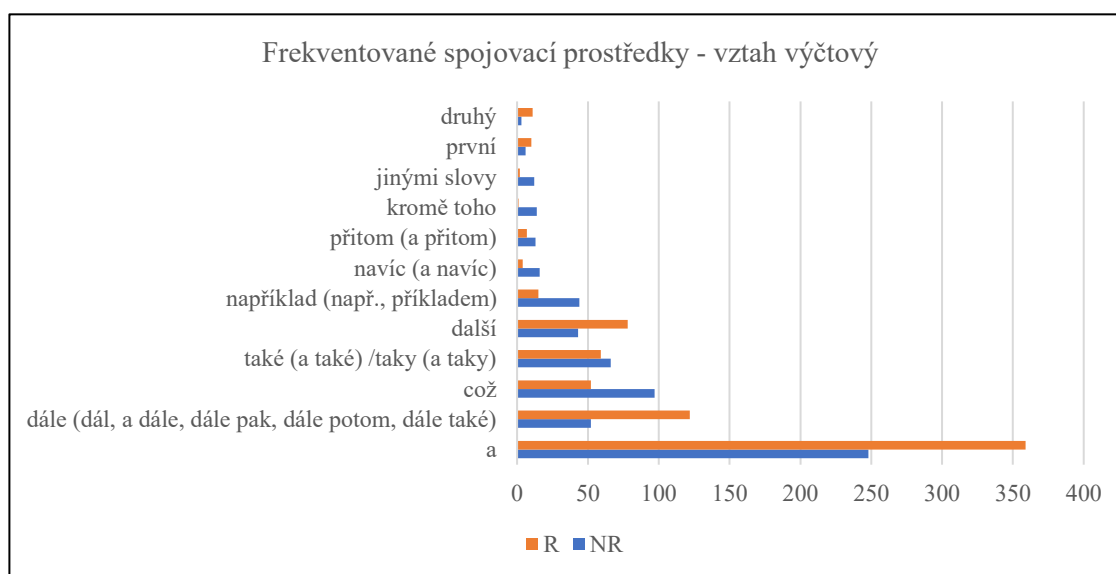
Z různých klasifikací významových vztahů jsme převzali základní typy uváděné mnohými autory (např. Halliday, Rysová, Poláková, viz kap. 2.3.2) a rozlišujeme vztah výčtový, kontrastivní, kauzální a časový. Do výčtového vztahu zahrnujeme význam konjunkce, konjunktivní a disjunktivní alterace, exemplifikace, gradace, enumerace (např. *a, nebo, dokonce, navíc, přitom, kromě toho, dále, první*), do vztahu kontrastivního řadíme význam opozice, konfrontace či kontrastu (např. *ale, avšak, přesto, nicméně, naopak*), do vztahu kauzálního zahrnujeme zejména význam příčiny, důsledku, vysvětlení (např. *neboť, vždyť, díky tomu, proto, tudíž, takže, v důsledku toho*) a do vztahu časového počítáme význam současnosti, předčasnosti a následnosti (např. *nejprve, v první řadě, současně, potom, následně*).

Níže uvedená tabulka 10 ukazuje, že se náš předpoklad potvrdil, tzn. že texty nerodilých mluvčích vykazují nižší frekvenci spojovacích prostředků než texty rodilých mluvčích, ovšem rozdíl není výrazný (0,52 %). Méně často jsou užívány zejména spojovací prostředky ve vztahu výčtovém a časovém a naopak častěji jsou užívány spojovací prostředky ve vztahu kauzálním a kontrastivním.

Tabulka 10: Spojovací prostředky podle významových vztahů

Významový vztah	NR	R	Rozdíl
Výčtový	12,96 %	14,87 %	-1,91 %
Kontrastivní	4,24 %	3,70 %	0,54 %
Kauzální	5,75 %	4,61 %	1,14 %
Časový	0,84 %	1,13 %	-0,29 %
Celkem	23,79 %	24,31 %	-0,52 %

V obou korpusech jsou nejvíce zastoupeny spojovací prostředky ve vztahu výčtovém, což odpovídá obsahu textů, v nichž se výčet (cílů práce, metod, informačních zdrojů, návrhů apod.) objevuje velmi často. V mnohem nižší frekvenci se v textech vyskytuje vyjádřený vztah kauzální, dále kontrastivní a nejméně vztah časový. Z hlediska širší repertoáru užitých spojovacích prostředků žádné výrazné změny zaznamenány nebyly, počet různých spojovacích prostředků je v obou korpusech téměř identický.

Graf 16: Frekventované spojovací prostředky - vztah výčtový

Nyní přistoupíme k přehledu užitých spojovacích prostředků v rámci jednotlivých významových vztahů. Při porovnání jejich užití se zaměřujeme pouze na prostředky, které se aspoň v jednom korpusu vyskytují minimálně 10krát. Ve vztahu výčtovém (graf 16) výrazně převládá v obou korpusech spojka *a*, která je nejfrekventovanější českou spojkou (viz Pečený, 2017, s. 83). Mnohem vyšší frekvence této spojky v korpusu rodilých mluvčích, podobně jako větší výskyt výrazů *dále* a *další*, pravděpodobně vyplývá z toho, že nerodilí mluvčí mají tendenci vytvářet kratší věty a klást je jednu za druhou bez explicitního napojení. Následující příklad (268) dokládá způsob členění informace do relativně krátkých výpovědí nebo i vět, v nichž jsou informace prostě připojovány za sebe bez explicitního vyjádření významového vztahu.

(268) *Cestovní ruch je stále rozvíjícím se odvětvím hospodářství. Jedním z nejoblíbenějších druhů trávení volného času u lidí je cestování. Firmy organizují pracovní cesty pro své zaměstnance, podnikatelé navštěvují veletrhy a výstavy, organizují schůzky v zahraničí. Základní potřebou turistů je mít komfortní ubytování.* (NR-026u/1-6)

Pro názornost můžeme porovnat obsahově podobný popis struktury textu. V textu nerodilých mluvčích jsou často jednotlivá dílčí témata uváděna formou samostatných vět bez spojovacího výrazu (příklad 269), zatímco rodilí mluvčí mají tendenci vyjadřovat pomocí spojovacích výrazů posloupnost těchto témat (příklad 270).

(269) *V teoretické části jsou vymezeny hlavní předpoklady pro tvorbu webových stránek v hotelnictví a cestovním ruchu. Odpovídá se na otázky: jakými zásadami se musí řídit webový designer a programátor při tvorbě webových stránek pětihvězdičkového hotelu. Rozebírají se specifika tvorby webových stránek pětihvězdičkových hotelů, jejich hlavní vlastnosti. Nezbytnou součástí analýzy je vymezení nových trendů a tendencí pro tvorbu webových stránek hotelů.* (NR-011u/21-24)

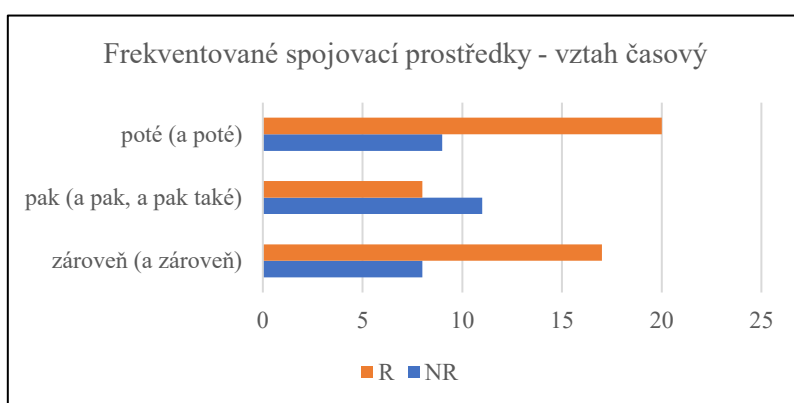
(270) *Ve druhé analytické části nejprve rozeberu metody použité k výzkumu a stanovím si hypotézy, které se budu snažit svým výzkumem potvrdit či vyvrátit. Dále uvedu [...]. Následně provedu dotazníkové šetření [...]. Jako další prvek analytické části provedu analýzu [...]. Po té se zaměřím na SWOT analýzu budoucího záměru a nakonec vyhodnotím získané informace a provedu rozhodnutí o vhodnosti realizace záměru.* (R-080u/6-12)

Spojovacími prostředky, které užívají nerodilí mluvčí naopak častěji než rodilí mluvčí, jsou *což*, například, *kromě toho*, *navíc* a *jinými slovy*. Hovorové varianty *taky* (příklad 271) a *dál* se objevují pouze u nerodilých mluvčích, i když ojedinele (*taky* 3x, *dál* 1x). O výrazném nadužití vztažného zájmena *což* jsme se už zmiňovali v kapitole 5.3.2.2. V některých výpovědích se jeho užití jeví jako nadbytečné nebo nevhodné, zvláště pokud se jím připojuje informace, která se na předchozí výpověď přímo neváže (příklad 272). Častější užití výrazu *jinými slovy* souvisí s již zmiňovanou tendencí k opakování informací.

(271) *Bude se taky hodnotit rozsah používaných sociálních sítí.* (NR-011u/19)

(272) *Krkonoše jsou navštěvovány zejména domácí turisty, zatímco ze zahraničních návštěvníků nejvíce přijíždějí turisté ze sousedních zemí a ze vzdálenějšího Nizozemska, čímž ještě jednou podotýkám, že komplexní marketing, investice do infrastruktury a lepší informování vedou ke zvýšení poptávky po cílové destinaci.* (NR-004n/41)

Spojovací prostředky použité pro vyjádření významového vztahu časového mají v tomto typu textu podobný význam jako ve vztahu výčtovém, neboť naznačují posloupnost jednotlivých položek seznamu. Proto pro ně platí v zásadě stejné charakteristiky jako u výše uvedených výčtových prostředků, zejména nižší frekvence v textech nerodilých mluvčích, a to zvláště u výrazů *zároveň* a *poté* (graf 17). Naopak v kontrastivním významu užívají nerodilí mluvčí spojovací výrazy častěji⁵⁰ (rozdíl činí 0,54 %), zřejmě proto, že je vztah opozice nebo kontrastu významově dostatečně zřetelný. V některých případech jejich užívání souvisí se zmíněným členěním informací do více krátkých výpovědí s nízkou informační hodnotou (příklady 273 a 274).

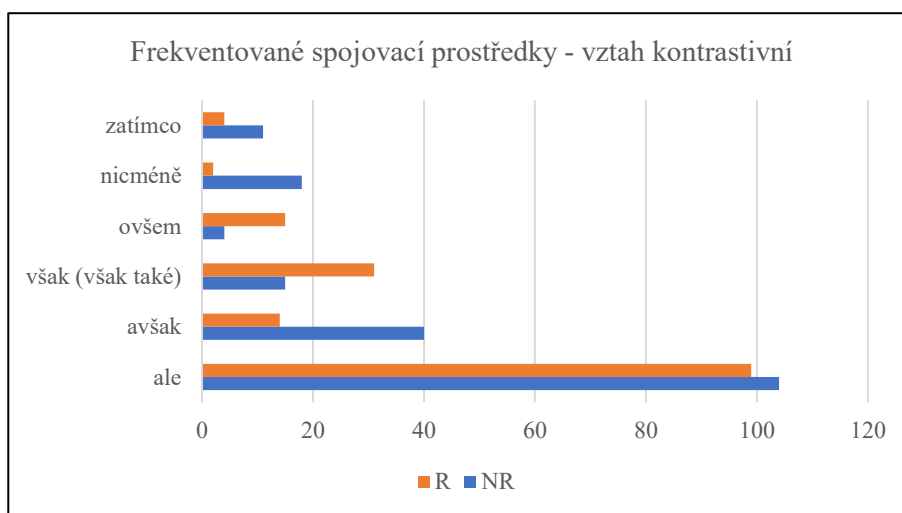
Graf 17: Frekventované spojovací prostředky – vztah časový

(273) *Je možné zvážit i zařazení asijských jazyků, zejména arabštiny a čínštiny, **avšak** je to na zvážení.* (NR-033n/14)

(274) *Ocenění vlivů globalizace je samozřejmě subjektivní, některé podniky jsou ovlivněné více, některé méně, **avšak** vlivy jsou, podle mého názoru, nevyhnutelné.* (NR-006n/99)

Frekventovanější jsou spojky *ale*, *avšak*, *nicméně* a *zatímco* (viz graf 18). Větší výskyt spojky *avšak* a naopak menší výskyt spojky *však* pravděpodobně vyplývá z toho, že *avšak* je důraznější a stojí na začátku věty, zatímco spojka *však* první pozici zaujmout nemůže a její užití je tedy z hlediska slovosledu komplikovanější.

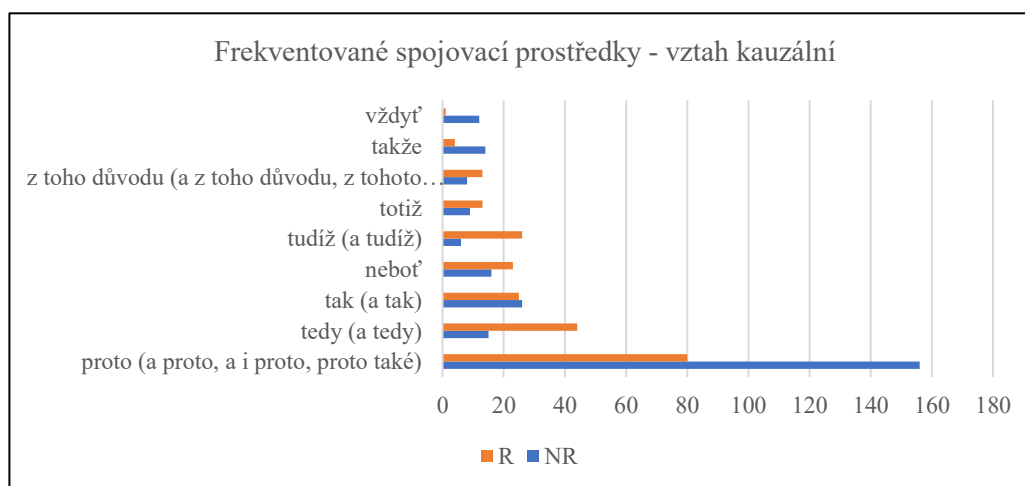
⁵⁰ Zde konstatujeme shodu s výzkumem Granger a Tyson (1996), které rovněž zjistily u nerodilých mluvčích vyšší frekvenci nikoli výčtových, ale kontrastivních spojovacích prostředků.

Graf 18: Frekventované spojovací prostředky – vztah kontrastivní

Spojovací prostředky ve významovém vztahu kauzálním jsou nerodilými mluvčími užívány rovněž častěji než mluvčími rodilými, pravděpodobně z podobných důvodů jako u vztahu kontrastu (příklad 275). Nejvíce frekventovanou spojkou je *proto* (*a proto*), kterou nerodilí mluvčí užívají ve srovnání s rodilými mluvčími téměř dvakrát častěji (viz graf 19).

(275) *Plánování je důležitou činností, která ovlivňuje celkovou produktivitu podniku, proto je třeba ji věnovat velkou pozornost v hotelu.* (NR-008n/64)

Graf 19: Frekventované spojovací prostředky – vztah kauzální

Pozorujeme zde tendenci uvádět často informace do vztahu důsledkového, i když ne vždy daná informace z předchozí skutečně vyplývá. Tímto se význam některých výpovědí zdá nelogický a srozumitelnost textu se snižuje. Lze tak u tohoto druhu spojovacích prostředků

identifikovat mírné nadužití. V následujícím příkladu (276) je hypotéza uvedená jako důsledek stanoveného cíle, ačkoli význam výpovědi danému vztahu neodpovídá.

(276) *Hlavním cílem mé práce je zhodnocení stanovování cílů v personálním řízení a jejich plnění. Jinými slovy se práce zaměří na to, jaké cíle to jsou (co je jejich obsahem), jak je sledováno jejich plnění a samozřejmě jaká existuje a je realizována zpětná vazba. Dílčím cílem je praktický průzkum personální politiky v Ázerbájdžánu. Právě **proto** ústřední hypotézou mé práce je následující tvrzení: v oblasti plánování hotelové činnosti je ústředním bodem nastavení práce se zaměstnanci.* (NR-034u/10-13)

Rovněž spojka *takže* je v textech nerodilých mluvčích užívána relativně často, kdežto u rodilých mluvčích zřídka, pravděpodobně proto, že je pocíťována jako hovorová⁵¹. Stejně jako u spojky *proto* není významový vztah vyjádřený spojkou *takže* vždy jednoznačný, viz příklad (277).

(277) *Velký důraz v současné době je kladen na ekologii a zvýšení povědomí lidí o ekologických otázkách. **Takže** hlavními cíli v rámci zvýšení atraktivity ekoturismu v České republice mohou být: rozvíjení systému tras (pěších, běžeckých, cyklistických), rozvíjení propagační sítě, informačních a vzdělávacích center, zvýšení informovanosti podniků v této sféře o možnosti získání grantů, zvýšení propagace České republiky jako destinace pro ekoturismus v zahraničí, přilákání investorů, jak domácích, tak i zahraničních.* (NR-048n/31-32)

Co se týče nesprávného užití spojovacích prostředků nebo jejich záměny, nebyly identifikovány ani v jednom z korpusů výraznější nedostatky. Kromě výše uvedených příkladů se neadekvátní použití spojovacího prostředku vyskytuje ojediněle. Můžeme tedy shrnout, že v užívání spojovacích prostředků se na základě naší analýzy projevuje mírná tendence k nedostatečnému vyjadřování významových vztahů mezi výpověďmi, zejména vztahů výčtových a časových, a na druhé straně mírná tendence k nadužití spojovacích prostředků ve vztahu kauzálním, zejména důsledkovým, a ve vztahu kontrastivním. Tento výsledek však považujeme za relativní, protože k jeho potvrzení by byla potřebná mnohem rozsáhlejší a detailnější analýza. V této práci byly spojovací prostředky zkoumány pouze na povrchové

⁵¹ Viz i výsledek dotazu v Českém národním korpusu: <https://www.korpus.cz/slovo-v-kostce/search/cs/tak%C5%BEE?lemma=tak%C5%BEE> (Machálek, 2019).

rovině, avšak komparace skutečných vztahů mezi výpověďmi, tzn. v hloubkové rovině, a jejich vyjádření rámec této práce přesahuje.

5.4.3 Shrnutí

V této kapitole jsme se zabývali analýzou vyjádření rématu a rematických vztahů. Byly sledovány zejména jevy, které ztěžují porozumění sdělení textu a narušují plynulý tok informací. Bylo zjištěno, že problémové jevy se vyskytují výrazně častěji v textech nerodilých mluvčích. Jedná se zejména o případy, kdy réma neobsahuje novou informaci, obsahuje nejasnou informaci, není vzhledem ke kontextu relevantní a není ve finální pozici výpovědi. Nejčastěji je zastoupena absence nové informace v rématu, čímž výpověď postrádá informační hodnotu a sdělení textu se neposunuje dopředu. Réma takových výpovědí obsahuje buď informaci, která již byla v předchozím textu uvedena, nebo informaci všeobecně známou. Nejasná informace v rématu je zapříčiněna především lexikální chybou spočívající v užití lexikálního prostředku, jehož význam neodpovídá zamýšlenému sdělení, nebo uvedením informace, která je příliš obecná nebo neúplná a kontext k pochopení jejího významu nestačí. Ve výpovědích, jejichž réma není umístěno ve finální pozici, obsahuje réma buď informaci kontextově zapojenou (návaznost na předchozí kontext se tak realizuje nikoli v tématu, ale v rématu), nebo více rematických prvků a ten, který má nejvyšší stupeň výpovědní dynamičnosti, se nenachází na poslední, ale předposlední pozici. Nejmenší frekvenci v analyzovaném materiálu jsme zaznamenali v případě rématu, které není vzhledem ke kontextu relevantní.

Uvedené odchylky od charakteristických rysů rématu mohou mít více příčin. Jednou z nich je pravděpodobně vypuštění nebo záměna některých jazykových prostředků nedopatřením. Užití lexikálních prostředků s neadekvátním významem vzhledem ke kontextu se vyskytuje zejména v textech nerodilých mluvčích a souvisí podle našeho názoru s nižší úrovní osvojení českého jazyka. Uvádění informací známých, irelevantních nebo příliš obecných se zdá být projevem tendence k explicitnějšímu vyjadřování a nižšímu stupni informační hustoty textu, převážně v textech nerodilých mluvčích. Porušování principů aktuálního členění přisuzujeme nedostatečné pozornosti pisatelů při formulování i revizi textu, u nerodilých mluvčích navíc i nižší citlivosti vůči těmto principům při psaní textu v cizím jazyce.

Při analýze vyjádření rematických vztahů jsme se zaměřili na zkoumání rozdílů v užívání spojovacích prostředků rodilými a nerodilými mluvčími. Vycházeli jsme z dělení mezivýpovědních významových vztahů na vztah výčtový, kontrastivní, kauzální a časový. Předpokládali jsme, že vzhledem k tendenci jednoduššího způsobu vyjadřování užívají nerodilí

mluvčí spojovací prostředky v menší míře než rodilí mluvčí, tzn. že významové vztahy mezi výpověďmi vyjadřují méně explicitně. Tento předpoklad se potvrdil zejména v případě vyjadřování vztahu výčtového a časového, zřejmě v souvislosti se zjištěnou tendencí používat kratší věty bez explicitního vyjádření jejich vztahu. Naopak častěji jsou užívány spojovací prostředky ve vztahu kauzálním a kontrastivním, v některých případech ovšem uvádějí výpovědi s nízkou informační hodnotou, jejichž vztah k předchozímu kontextu je spíše neurčitý. Z hlediska šíře repertoáru užitých spojovacích prostředků se korpus nerodilých a rodilých mluvčích téměř neliší.

Výsledky této analýzy vyjádření rématu a rematických vztahů potvrzují některé tendence zjištěné v předchozí kapitole (5.3) a naznačují tendence další. Opakování známých a irelevantních informací potvrzuje tendenci k explicitnějšímu vyjadřování a naznačuje tendenci k nižšímu stupni informační hustoty textu. Výskyt nejasné informace v rématu i nižší frekvence vyjadřování mezivýpovědních významových vztahů potvrzuje tendenci k méně přesnému a zároveň jednoduššímu vyjadřování.

6 ANALÝZA TEMATICKÉ VÝSTAVBY TEXTU NA ÚROVNI ODSTAVCE

Tato kapitola navazuje na analýzu tematických posloupností (kapitola 5.3), která je základem analýzy tematické výstavby textu na úrovni odstavců. Nejprve zkoumáme délku odstavců v obou korpusech, neboť ta výstavbu textu značně ovlivňuje, a upřesňujeme podmínky analýzy. Poté vymezujeme podle tematických posloupností čtyři základní typy odstavců, částečně ve shodě s Danešovou typologií odstavců (1994), a zkoumáme jejich četnost a způsoby užití v analyzovaném materiálu. Odstavce, které obsahují výpovědi s obtížně identifikovatelnou posloupností, vyčleňujeme do zvláštní kategorie odstavců s nejasnou tematickou výstavbou. Nakonec se zabýváme uspořádáním odstavců, které jsou součástí odstavcové skupiny, a snažíme se určit hlavní typy vztahů odstavcových témat z hlediska tematické posloupnosti, podobně jako v případě výpovědních témat v rámci odstavce. Porovnáním výsledků analýzy ve zkoumaných korpusech docházíme k určitým tendencím, jež se jeví pro výstavbu odstavců a odstavcových skupin v textech nerodilých mluvčích jako charakteristické.

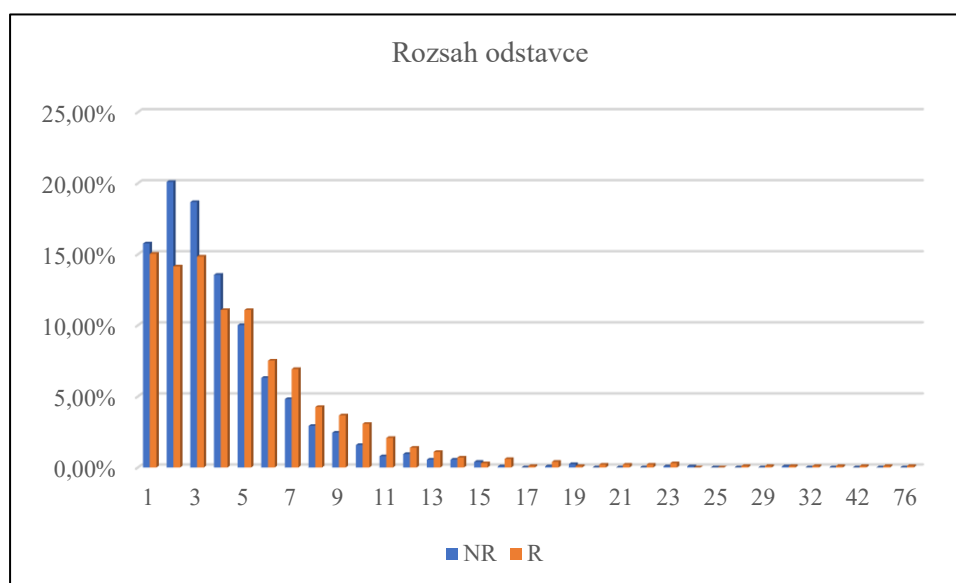
6.1 ODSTAVEC A JEHO DÉLKA

Pro identifikaci odstavce je základním kritériem grafické označení spočívající v tom, že věta začíná na novém řádku textu. Toto označení je jediné, které je všem analyzovaným textům společné, jiné grafické úpravy jsou uplatňovány nejednotně, např. odsazení nebo větší meziřádková mezera. V případě výčtu určujeme jeho jednotlivé složky jako samostatné odstavce pouze v případě, že jsou výrazně odděleny větší meziřádkovou mezerou a mají povahu výpovědi.

Na tematickou výstavbu odstavce má vliv v první řadě délka odstavce. Je-li tvořen pouze jednou výpovědí, výstavba odstavce odpovídá pouze výpovědní struktuře, případně je součástí tematické organizace vyššího textového celku, např. odstavcové skupiny. U odstavce tvořeného dvěma výpověďmi můžeme identifikovat jen návaznou tematizaci tématu nebo rématu (eventuálně nulovou návaznost), jde tedy spíše o tematickou posloupnost jedné výpovědi než o tematickou výstavbu odstavce. Krátké odstavce mívají uspořádání většinou pravidelnější a sevřenější, kdežto variabilita výstavby dlouhých odstavců s rostoucím počtem výpovědí stoupá. Pro kvantitativní analýzu považujeme proto za vhodné vzít rozsah odstavce v úvahu.

Velmi krátké odstavce tvořené pouze jedinou výpovědí do analýzy tematické výstavby z výše uvedených důvodů nezařazujeme. Zvláštní skupinu tvoří nadpisy textových úseků, tj. oddílů⁵², které jsou od okolního textu graficky odlišeny a ve většině případů mají charakter větného ekvivalentu. Pokud bychom je považovali za odstavce, tak v korpusu textů nerodilých mluvčích nacházíme 1381 odstavců, z nichž nadpisů je 113, což představuje 8,18 %. V korpusu textů rodilých mluvčích se vyskytuje 1167 odstavců, z nichž nadpisů je 156, což představuje 13,37 %. Z toho vyplývá, že nadpisy oddílů jsou frekventovanější v korpusu rodilých mluvčích, což svědčí o větší snaze o přehledné uspořádání textu.

Nepočítáme-li do analyzovaného materiálu nadpisy oddílů, případně dílčích podkapitol, tvoří celkový počet odstavců v korpusu nerodilých mluvčích 1269 odstavců a v korpusu rodilých mluvčích 1011 odstavců. Rozsah odstavců v tomto souboru, vyjádřený počtem výpovědí, znázorňuje graf 20 a ukazuje, že krátké odstavce převažují v korpusu nerodilých mluvčích, kdežto v korpusu rodilých mluvčích se naopak vyskytují častěji odstavce delší.

Graf 20: Rozsah odstavce (v počtu výpovědí)

Podrobné údaje uvádí tabulka 11. Odstavce obsahující více než 15 výpovědí se vyskytují ojediněle, proto jsme je pro přehlednost spojili do skupiny odstavců s 16-30 výpověďmi a s 31-76 výpověďmi. Nejvýraznější rozdíl pozorujeme u odstavců v rozsahu dvou výpovědí, které jsou v textech nerodilých mluvčích mnohem frekventovanější než v korpusu rodilých mluvčích

⁵² Ke zmíněným nadpisům nepočítáme nadpisy částí bakalářských prací, to znamená název Úvod a název Návrhová část (vyskytují se stejně ve všech textech).

(rozdíl 5,95 % lze považovat za výrazný). Méně výraznou převahu užití v textech nerodilých mluvčích pozorujeme u odstavců obsahujících tři (rozdíl 3,84 %) nebo čtyři výpovědi (rozdíl 2,48 %) a nepatrný rozdíl je v případě odstavců s jednou výpovědí. Odstavce delší se častěji vyskytují v korpusu mluvčích rodilých, avšak rozdíly v jednotlivých typech nejsou nijak výrazné. Na základě tohoto přehledu lze konstatovat, že nerodilí mluvčí mají v porovnání s rodilými mluvčími tendenci členit text do většího množství kratších odstavců. Tuto tendenci potvrzuje průměrná délka odstavce: v korpusu nerodilých mluvčích je průměrná délka odstavce 4,03 výpovědi a v korpusu rodilých mluvčích 5,17 výpovědi.

Tabulka 11: Rozsah odstavce (v počtu výpovědí)

Počet výpovědí v odstavci	NR	R	Rozdíl
1	15,76 %	15,03 %	0,73 %
2	20,09 %	14,14 %	5,95 %
3	18,68 %	14,84 %	3,84 %
4	13,55 %	11,08 %	2,48 %
5	10,01 %	11,08 %	-1,07 %
6	6,30 %	7,52 %	-1,21 %
7	4,81 %	6,92 %	-2,12 %
8	2,92 %	4,25 %	-1,34 %
9	2,44 %	3,66 %	-1,22 %
10	1,58 %	3,07 %	-1,49 %
11	0,79 %	2,08 %	-1,29 %
12	0,95 %	1,38 %	-0,44 %
13	0,55 %	1,09 %	-0,54 %
14	0,55 %	0,69 %	-0,14 %
15	0,39 %	0,30 %	0,10 %
16-30	0,55 %	2,27 %	-1,72 %
31-76	0,08 %	0,59 %	-0,51 %

Odstavce obsahující pouze jednu výpověď (pokud nemají funkci nadpisu nebo položky ve výčtu) jsou v odborném textu neobvyklé, zvláště pokud je výpověď krátká. Podle výše uvedeného přehledu se ale v obou korpusech vyskytují ve velkém množství (přibližně 15 %), s mírnou převahou u nerodilých mluvčích. Poměrně vysoké zastoupení krátkých odstavců je způsobeno také častými výčty, v nichž jsou někdy jednotlivé položky výrazně vyčleněny do samostatných odstavců, nicméně tyto položky tvoří z celkového počtu odstavců s jednou výpovědí jen malou část. Rozdrobení textu na velmi krátké odstavce se považuje v odborném stylu za nepatřičné, neboť text působí málo přehledně a čtenář se v tematické struktuře hůře orientuje. Proto bychom předpokládali, že výpověď tvořící samostatný odstavec bude delší,

v rozsahu alespoň několika řádek. Ovšem v textech nerodilých mluvčích z celkového počtu 200 odstavců obsahujících jen jednu výpověď nacházíme 143 odstavců s výpovědí kratší než 30 slov, což činí 71,50 %, a v textech nerodilých mluvčích z celkového počtu 152 odstavců obsahujících jen jednu výpověď je takových krátkých odstavců 101, tj. 66,45 %. Velmi krátké odstavce v korpusu převažují nerodilých mluvčích.

Důvody výskytu velmi krátkých odstavců se v analýze ukazují zejména dva, a to za prvé důsledné členění textu na odstavce podle obsahu, kdy je každému dílčímu tématu věnován samostatný odstavec bez ohledu na jeho délku, a za druhé neopodstatněné vyčlenění některé informace, čímž je této informaci přiřazena hodnota nového dílčího tématu. To vyvolává dojem nepřehledného až chaotického tematického uspořádání informací v textu. Následující úryvek (příklad 278) ukazuje popis struktury bakalářské práce, v němž je každá část popsána v samostatném odstavci, ačkoli poslední dva odstavce zahrnují pouze jednu výpověď, z nichž jedna (*Závěr shrmažďuje...*) obsahuje dokonce pouze 8 slov. V příkladu (279) se setkáváme se třemi po sobě jdoucími odstavci, které jsou všechny složeny z jediné výpovědi, aniž by tvořily samostatná témata.

(278)(o1) *Tato bakalářská práce se skládá ze 3 základních částí. První je teoretickometodologická část, což je teoretický základ, nutný pro pochopení analytické části práce. Teoretická část se zaměřuje na zkoumání informací o procesu segmentace trhu v odvětví hotelnictví, konkrétně v business-hotelech.*

(o2) *Analytická část je hlavní část práce, v níž sestavuji profil tržního segmentu (podnikatelé) pomocí různých nástrojů a metod. Její součástí je hodnocení výsledků dotazníkového šetření.*

(o3) *Návrhová část je věnovaná nabídce nových způsobů, jak zlepšit postavení hotelů a zvýšit jejich konkurenceschopnost vůči specifickým požadavkům businessmanů. Závěr shrmažďuje výsledky práce a objasňuje její užitečnost.* (NR-018u/22-28)

(279)(o1) *Cílem práce je analyzovat problematiku aplikace ekologického managementu vybraných hotelů, na praktických příkladech demonstrovat jejich využívání v praxi a navrhnout rozšíření ekologických prvků pro zkoumané hotely.*

(o2) *Výzkumná otázka se ptala na to, jak vnímají hosté aplikaci prvků ekologického managementu v hotelnictví.*

(o3) *Výběrový soubor tvoří 4 hotely: Adria, Alta Plaza, Adalbert a Centrum Veronica Hostětín.* (NR-047u/16-18)

Do analýzy tematické výstavby odstavců nelze zařadit odstavce nejen s jednou, ale ani s dvěma výpověďmi, protože struktura odstavce je příliš jednoduchá, abychom mohli identifikovat typ odstavce. Existují totiž pouze dvě možnosti tematické posloupnosti, a to buď tematizace tématu, nebo tematizace rématu. To by podle našeho názoru celkovou frekvenci jednotlivých typů odstavců zkreslovalo. Pro úplnost uvádíme v tabulce 12 distribuci těchto dvou typů posloupnosti v odstavcích s 2 výpověďmi, včetně tematizace hypertématu a nového tématu. Uvedená frekvence vyjadřuje poměr výskytů k celkovému počtu odstavců obsahujících 2 výpovědi v každém z korpusů, tj. 255 v korpusu nerodilých mluvčích a 143 v korpusu rodilých mluvčích.

Tabulka 12: Tematické posloupnosti v odstavcích s 2 výpověďmi

Typ TP	NR	R	Rozdíl
Tematizace tématu	40,39 %	51,75 %	-11,36 %
Tematizace rématu	54,90 %	47,55 %	7,35 %
Návaznost mimo odstavec	3,92 %	0,70 %	3,22 %
Nové téma	0,78 %	0,00 %	0,78 %

V rámci odstavců s 2 výpověďmi převažuje v korpusu nerodilých mluvčích tematizace rématu a naopak posloupnost se stálým tématem je oproti textům rodilých mluvčích zastoupena výrazně méně. U takto krátkých odstavců se se jeví logičtější posloupnost s tematizací tématu než rématu, protože při tematizaci rématu bývá návaznost na réma předchozí výpovědi signálem k změně tématu, které by mělo být dále rozvíjeno, zejména v témže odstavci. Případy, kdy se tato změna tématu vyskytuje na konci odstavce a dále rozvíjena není, jsou očekávány méně. Následující příklad (280) ukazuje, podobně jako příklad uvedený u odstavců s jednou výpovědí, popis struktury bakalářské práce členěný na odstavce podle obsahu, aniž by byl brán v úvahu jejich rozsah (pro úsporu místa uvádíme u 3. a 4. odstavce pouze jejich začátek). První odstavec (o1) oznamující členění textu na tři části se skládá dokonce z jediné výpovědi a druhý odstavec (o2) pouze z jedné věty obsahující dvě výpovědi spojené týmž tématem.

(280) (o1) *V rámci naplnění stanoveného cíle jsem práci rozdělila do třech částí.*

(o2) *V teoretické části práce se budu snažit vysvětlit všechny důležité pojmy, které souvisí se zmíněnou tematikou, ale také objasním, jakým způsobem se cestovní kancelář zakládá.*

(o3) *V druhé části práce, tedy v analytické, se budu zabývat lokalizačními a realizačními předpoklady cestovního ruchu ve vybrané destinaci. V mém případě tyto ...*

(o4) *Ve třetí, návrhové části, se budu snažit navrhnout zimní zájezd do Špindlerova Mlýna, který bude sestavený pro již zmiňovaný věkový segment v rozmezí 19 – 25 let. Budu ... (R-059u/13-20)*

Navazuje-li výpověď tak krátkého odstavce na réma předchozí výpovědi, jedná se často o krátký úvod k následujícímu odstavci nebo k celému tematickému úseku (příklad 281) anebo o doplňující informaci ke sdělení výpovědi první (příklad 282). Tematický prvek odkazující k antecedentu je v příkladech podtržen a antecedent tučně zvýrazněný.

(281) *V analytické části jsem se zabývala možnými vlivy na předpokládanou vnímavost **krátkodobého zpravodajství (předpovědi počasí)** divákem. Pomineme-li fakt, že na sledovanost tohoto zpravodajství má vliv počasí samo, je možné navrhnout několik řešení na odstranění problémů (nedokonalostí), které mají na diváka vliv. (R-055n/1-2)*

(282) *Třetí hypotéza byla dokázána **pomocí porovnání vztahů mezi podnikem a klientem v hotelech a v nemocnicích**. Zvolená kritéria porovnání byly určeny na základě toho, že se nejlépe popisují vztahy mezi klientem a podnikem. (NR-007n/30-31)*

Příklad (281) obsahuje první odstavec kapitoly a jeho druhá výpověď předjímá obsah celé kapitoly (návrhy řešení na odstranění problémů...). V příkladu (282) druhá výpověď uvádí důvody výběru daných kritérií porovnání. Kromě těchto případů se v rámci tematizace rématu setkáváme zejména v korpusu nerodilých mluvčích s nadměrným vyčleňováním informací do samostatných odstavců, k nimž je připojena doplňující informace s rématem obsahově slabým (příklad 283) nebo nedostatečně souvisejícím s tématem daného odstavce (příklad 284). Druhá výpověď se tedy jeví jako zbytečná.

(283) *Teoretická část práce byla zpracována na základě relativně širokého portfolia dostupné **literatury**, v rámci které bylo možné načerpat spoustu informací. I když se v mnohých směrech odborná literatura opakuje, hlavně ve svých odborných definicích, je třeba uvést, že jakýkoliv další svazek byl pro práci přínosem a bylo možné ho použít. (NR-019u/24-25)*

(284) *Cílem této práce je analýza hlavních rysů evropských podnikatelských **kultur**, jejich řízení, klasifikace, a předložení návrhu na řešení mezikulturních konfliktů v*

kadeřnictví E. E. Hair. Pojem "kultura" je v tomto případě definována jako zavedený soubor hodnot a chování v dané zemi. (NR-012u/10-11)

Návaznost mimo odstavce se v případě odstavců o velikosti dvou výpovědí vyskytuje téměř výhradně v korpusu nerodilých mluvčích, i když v menší míře (3,92 %). V korpusu rodilých mluvčích je jeho výskyt zanedbatelný (0,70 %). V příkladu (285) je tématem prvního odstavce (o1), složeného z jedné výpovědi, *Dotazníkové šetření*. Toto téma pokračuje v dalším odstavci (o2) obsahujícím dvě výpovědi, které navazují svým tématem na téma předchozího odstavce. V první z nich je tematický prvek vypuštěn, jedná se tedy o textovou elipsu, téma druhé výpovědi (*Dotazováno...*) tedy navazuje na téma předchozího odstavce. Z dalšího odstavce (o3) uvádíme jen začátek, protože jsme chtěli ukázat, že téma je rozvíjeno i v následujícím textu. Z příkladu je patrné, že důvodem explicitní návaznosti výpovědi uvnitř odstavce na téma předchozího odstavce je zbytečné členění tematického celku na krátké odstavce.

(285) (o1) 2. *Dotazníkové šetření prováděné mezi obyvateli obou měst, které mělo za cíl pochopit současný vztah obyčejného člověka k situaci multikultury jazyka v reklamě v gastronomii v dnešní době.*

(o2) *Cílovou skupinu tvoří převážně mladí lidé. Dotazováno bylo přibližně 30 osob z obou měst.*

(o3) *Výsledky dotazníkového šetření ukazují, že ačkoli respondenti byli představitelé různých národností a nacházeli se v tisíci kilometrové vzdálenosti, projevuje se skoro ve všech odpovědích totožnost. (NR-010n/19-23)*

Výskyt nového tématu uvnitř odstavce, jehož zjevná návaznost na předchozí kontext chybí, vždy určitým způsobem narušuje koherenci textu a ve velmi krátkém odstavci působí ještě nepatříčněji. V korpusu rodilých mluvčích se nové téma uvnitř odstavce obsahujícího dvě výpovědi neobjevilo vůbec a v korpusu nerodilých mluvčích dvakrát (0,78 %). Příklad (286) ukazuje dva krátké odstavce, z nichž každý obsahuje dvě výpovědi. Téma druhé výpovědi druhého odstavce (o2), v úryvku podtržené, na předchozí výpověď zjevně nenavazuje a nesouvisí ani s obsahem předcházejícího odstavce.

(286) (o1) *Dalším trendem je využívání audio a video obsahu, většina hotelů však tuto skvělou příležitost zkrátka ignoruje.*

(o2) *Řešení je pouze jedno, věnovat pozornost moderním technologiím a zajistit, aby reklama odpovídala mezinárodním standardům. Je velmi důležité, aby servis odpovídal ceně, za kterou hotely nabízí své služby. (NR-042n/26-29)*

Výše uvedený příklad tak spolu s velmi frekventovaným výskytem takto krátkých odstavců v obou korpusech to potvrzuje tendenci nadměrného členění textu na krátké odstavce, která je v korpusu nerodilých mluvčích oproti korpusu rodilých mluvčích výrazně silnější, jak to ukazuje tabulka 11, podle níž frekvence výskytu odstavců obsahujících dvě výpovědi činí u nerodilých mluvčích 20,09 %, kdežto u rodilých mluvčích 14,14 %.

Naše analýza odstavců zahrnuje tedy odstavce o rozsahu tři a více výpovědí včetně velmi dlouhých odstavců obsahujících 30 a více výpovědí, ačkoliv v tom případě se jedná spíše o nečleněný text než o odstavce. Nejdelší „odstavec“ (76 výpovědí) je ve skutečnosti dílčí kapitolou v rozsahu přibližně dvou stran bez jakéhokoli vnitřního členění. Tyto nadměrně rozsáhlé odstavce se ovšem vyskytují výjimečně.

6.2 TYPY ODSTAVCŮ

Tematická výstavba odstavců odráží návaznost výpovědí v odstavci a vychází z teorie tematických posloupností. Danešova typologie (viz kapitola 3.4.2) je založena na základních typech jeho posloupností a jejich variantách: odstavce se stálým O-tématem na tematizaci tématu, u odstavců s rozvíjeným O-tématem jsou odstavce s aspektovým O-tématem založeny na derivaci tématu a odstavce s rozštěpeným O-tématem na tematizaci s rozštěpeným rématem (případně i tématem), u odstavců rámcových jsou odstavce s postupnou specifikací založeny na tematizaci rématu a odstavce s exemplifikací či výčtem složek O-tématu na tematizaci hyperotématu. Pouze typ odstavců s vyvíjecím se O-tématem není vymezen na základě tematické posloupnosti výpovědí, ale na základě změny tématu uvnitř odstavce.

V naší analýze vycházíme ze zjednodušeného pojetí tematických posloupností rozlišujícího jako základní typy tematizaci tématu a rématu a rozeznáváme čtyři typy odstavců:

- 1) **odstavce se stálým O-tématem**, které jsou založeny na tematické posloupnosti se stálým tématem, tj. všechny jeho výpovědi zachovávají totéž téma vyjádřené v první výpovědi a jejich antecedent je totožný. Řadíme sem i Danešův typ s aspektovým O-tématem, neboť tematizace tématu zahrnuje v našem pojetí i derivovaná témata, a rovněž typ s rozštěpeným O-tématem a s exemplifikací či výčtem složek O-tématu, protože témata výpovědí (V-témata) vycházejí z jednoho antecedentu, uvedeného v tématu nebo rématu první výpovědi odstavce.
- 2) **odstavce s rozvíjeným O-tématem**, k nimž na rozdíl od Daneše řadíme odstavce, v nichž se tematizace tématu kombinuje s tematizací rématu. Hlavní tematickou linii

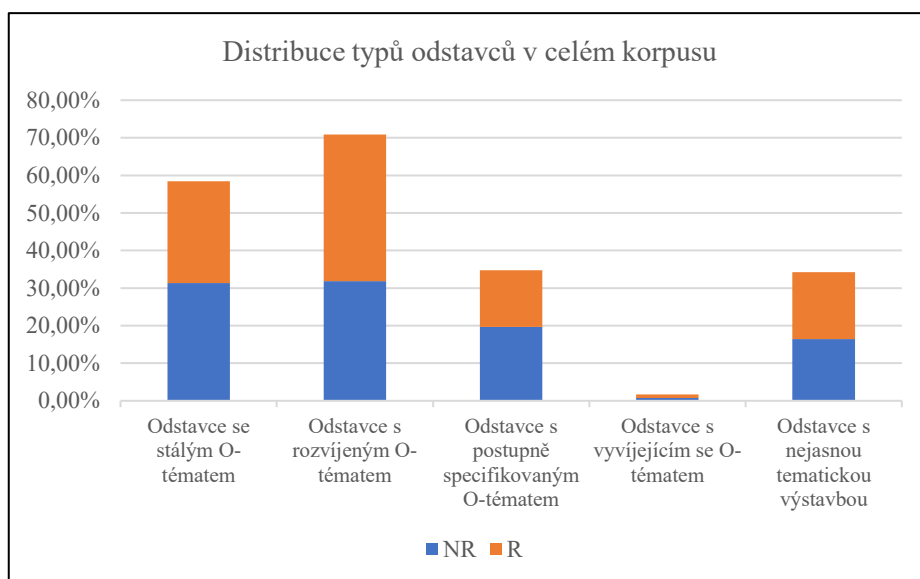
tvoří výpovědi se stálým O-tématem a některé z nich jsou dále rozvíjeny na základě tematizace rématu, tedy rémata některých těchto výpovědí jsou specifikována doplňující informací.

- 3) **odstavce s postupně specifikovaným O-tématem**, jež jsou založeny na tematizaci rématu, tj. tématem každé výpovědi v odstavci je réma některé z předchozích výpovědí. Výpovědi odstavce postupně specifikují O-téma formou sériové tematizace předcházejícího rématu.
- 4) **odstavce s vyvíjejícím se O-tématem**, v nichž se O-téma uvnitř odstavce proměňuje a přechází v jiné, nové O-téma.

Uvedené typy představují základní modely tematické výstavby odstavců a neobsahují všechny možné kombinace tematických posloupností, proto není vždy rozlišení jednotlivých kategorií jednoznačné. Kromě toho se ve studentských textech setkáváme s nedostatečně jasnými návaznostmi, kdy nelze přesně určit antecedent tématu výpovědi (nejasné posloupnosti, viz kapitola 5.3.3) nebo jednoznačně rozlišit tematicko-rematické členění výpovědi (viz kapitola 5.2). Tyto nepřesnosti komplikují a někdy i znemožňují zařazení odstavce k příslušnému typu. Proto vyčleňujeme kromě uvedených typů kategorií odstavců s nejasnou tematickou výstavbou.

Podíváme-li se na výskyt jednotlivých typů odstavců v celém korpusu (viz graf 21 a tabulka 13), je patrné, že nejčastěji jsou zastoupeny odstavce s rozvíjeným O-tématem (35,19 %), jejichž tematická výstavba zahrnuje nejvíce různých kombinací posloupností. Dále následují odstavce se stálým O-tématem (29,37 %), jež odpovídají převažujícímu popisnému textu. Výrazně méně jsou v korpusu zastoupeny odstavce s postupně specifikovaným O-tématem (17,53 %) a odstavce s nejasnou tematickou výstavbou (17,07 %). Odstavce s vyvíjejícím se O-tématem se vyskytují ojediněle (0,85 %).

Porovnání frekvence typů odstavců v jednotlivých korpusech ukazuje, největší rozdíl je v užití odstavců s rozvíjeným O-tématem, které se v textech nerodilých mluvčích (31,82 %) vyskytují významně méně než v korpusu rodilých mluvčích (39,02 %). Naopak pozorujeme v textech nerodilých mluvčích větší zastoupení odstavců se stálým O-tématem (nerodilí mluvčí: 31,33 %, rodilí mluvčí: 27,13 %) a s postupně specifikovaným O-tématem (nerodilí mluvčí: 19,66 %, rodilí mluvčí: 15,10 %). Odstavce s vyvíjejícím se O-tématem se vyskytují v obou korpusech zřídka a odstavce s nejasnou tematickou výstavbou v podobném poměru (nerodilí mluvčí: 16,46 %, rodilí mluvčí: 17,76 %).

Graf 21: Typy odstavce

Tabulka 13: Typy odstavce

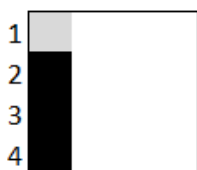
Typy odstavce	Celkem	NR	R	Rozdíl
Odstavce se stálým O-tématem	29,37 %	31,33 %	27,13 %	4,19 %
Odstavce s rozvíjeným O-tématem	35,19 %	31,82 %	39,02 %	-7,20 %
Odstavce s postupně specifikovaným O-tématem	17,53 %	19,66 %	15,10 %	4,55 %
Odstavce s vyvíjejícím se O-tématem	0,85 %	0,74 %	0,98 %	-0,24 %
Odstavce s nejasnou tematickou výstavbou	17,07 %	16,46 %	17,76 %	-1,30 %

Tyto rozdíly naznačují tendenci nerodilých mluvčích k pravidelnější a přehlednější tematické výstavbě a souvisí patrně také s tendencí členit text do kratších odstavců, které nevytvářejí prostor pro složitější tematické uspořádání a případné odchylky od hlavní tematické linie odstavce. V následujících podkapitolách se budeme zabývat podrobnou charakteristikou jednotlivých typů odstavců a interpretací výsledků analýzy.

6.2.1 Odstavce se stálým O-tématem

V odstavcích se stálým O-tématem zachovávají výpovědi odstavce jedno téma, které je vyjádřeno v první výpovědi, a to v její části tematické nebo rematické. První výpověď oznamuje téma celého odstavce (O-téma) a v dalších výpovědích se k němu připojují nové informace. Pokud je O-téma i V-tématem první výpovědi, jedná se o tematickou organizaci založenou na

tematické posloupnosti se stálým tématem. Toto uspořádání ilustruje následující grafické zobrazení (obrázek 7) a příklad 287 (O-téma je vyznačeno podtržením).

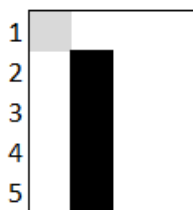
Obrázek 7: Odstavce se stálým O-tématem vyjádřeným v tématu V1

(287) (V1) Veškerá propagace těchto večerů by probíhala pomocí plakátů a letáků. (V2) Samozřejmě by jim byla vyhrazená podstatná část na úvodní straně internetových stránek firmy. (V3) Dalším prostorem pro propagaci těchto večerů mohou být sociální sítě, kde za minimální náklady můžeme dosáhnout velkého zájmu veřejnosti. (V4) V neposlední řadě by o těchto akcích hosty informoval personál, který by přesně věděl, čeho se bude daná akce týkat, kdy bude a na co má hosty nalákat. (R-069n/64-67)

Ve výše uvedeném příkladu (287) se vyskytuje koreferenční navazování na antecedent (antecedent a postcedent mají totožný předmět řeči): opakování téhož pojmenování (*těchto večerů* – *těchto večerů*), pronominalizace (*těchto večerů* – *jim*), synonymum (*těchto večerů* – *těchto akcích*). K typu odstavce se stálým O-tématem řadíme i témata derivovaná, tj. ve vztahu nekoreferenčním. Tematické uspořádání je stejné jako v případě vztahu koreferenčního, V-témata jsou řazena paralelně a rozdíl spočívá pouze v tom, že témata výpovědi nejsou identická, ale je mezi nimi vztah významové blízkosti (příklad 288).

(288) (V1) Základní vědeckou metodou bylo prostudování odborné literatury a její aplikace v praxi. (V2) Dále jsme použili analýzu příslušné legislativy k porovnání se skutečností. (V3) Další metodou byl vlastní výzkum prostřednictvím dotazníku a následné znázornění výsledků v grafech. (R-053u/18-20)

Je-li O-téma vyjádřeno v rématu první výpovědi, všechny následující výpovědi odstavce tematizují toto réma. Z hlediska tematických posloupností se tedy jedná u V2 o tematizaci rématu a u všech dalších výpovědí o posloupnost se stálým tématem, protože každá navazuje na V-téma předchozí výpovědi. Opět uvádíme pro názornost grafické vyjádření struktury odstavce (obrázek 8) a příklad (289).

Obrázek 8: Odstavce se stálým O-tématem vyjádřeným v rématu V1

(289) (V1) Dále bychom navrhovali manažerům, aby se svými zaměstnanci uskutečňovali informativní schůzky v rámci skupiny podřízených, i v rámci jedinců. (V2) Tato sezení se zaměstnanci mohou manažerům usnadnit vzájemnou komunikaci mezi zaměstnanci, (V3) [__] pomohou lépe se zaměřit na problémy a potíže zaměstnanců v rámci své práce, případně i na problémy s nadřízeným. (V4) Na těchto schůzkách pak má vedoucí pracovník možnost prodiskutovat své představy o dalších činnostech jednotlivých oddělení, ale i zaměstnanců do budoucna. (V5) Nadřízení mohou těmito setkáními upozornit zaměstnance na případné hodnocení jejich pracovních výkonů a plnění pracovních povinností a následně je informovat o možnosti získání určité odměny za splnění těchto cílů a požadavků. (NR-034n/48-51)

Příkladem nekoreferenčního navazování V-témat na O-téma umístěné v rématu V1 je následující odstavec (příklad 290). V něm je O-tématem dotazník, uvedený rématu v první výpovědi (V1), a témata dalších výpovědí (V2–V5) přináší informace o některých jeho aspektech (jedna část otázek – další [část otázek] – odpovědi na otázky).

(290) (V1) V praktické části sesbírám prostřednictvím dotazníku informace od vedoucích pracovníků z oboru hotelnictví. (V2) Jedna část otázek je zaměřená na osobnostní rysy pracovníků v hotelnictví, (V3) další pak přímo na roli psychologie v pracovním procesu. (V4) Odpovědi na otázky by měly přispět k lepšímu pochopení osob pracujících v hotelnictví a situací se kterými se ve své praxi setkávají. (V5) Zároveň doufám, že [__] potvrdí stanovené hypotézy. (R-056u/21-24)

Stejný vztah nalzáme u řazení položek výčtu a rozštěpeného tématu/rématu, kde je O-téma vyjádřeno v rématu první výpovědi a V-téma každé další výpovědi je vůči němu ve vztahu hypotéma – hyperotéma, přičemž mezi jednotlivými V-tématy je zároveň vztah významové souvislosti (příklad 291).

(291) (V1) Pro tuto práci stanovím několik hypotéz: (V2) 1. hypotéza: trh biopotravin v ČR roste. (V3) 2. hypotéza: biopotraviny v ČR jsou nejvíc poptávané ve

specializovaných obchodech. (V4) 3. hypotéza: typičtí spotřebitelé biopotravin jsou mladí lidé. (NR-030u/8-11)

Výpovědi odstavců nemusí obsahovat jen prostý výčet, ale mohou jednotlivé složky dále rozvíjet. V odstavci se tak objevuje navazování nekoreferenční i koreferenční, viz příklad (292), kde V2, V3 a V6 jsou k O-tématu ve vztahu části a celku (zároveň také V2-V3, V3-V6 ve vzájemném vztahu kontrastu) a V3, V4 a V5 ve vztahu koreferenčním, neboť jejich V-téma je totožné (*druhá část*), stejně jako u V6 a V7.

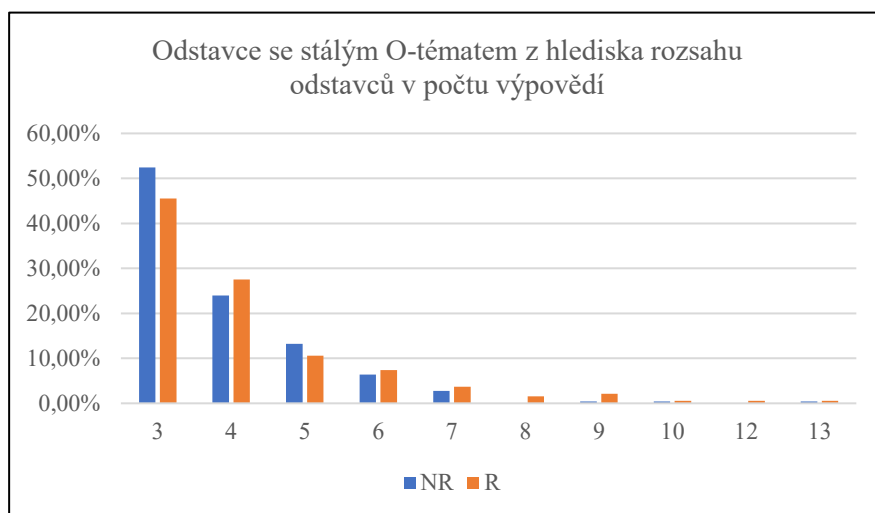
(292) (V1) Bakalářská práce je rozdělena do tří oddílů. (V2) První část popisuje základní pojmy gastronomie a gastronomického provozu a marketingu. (V3) Druhá část je analytická, (V4) ___ ukazuje data, která byla sebrána v průběhu výzkumu a práce s výsledky analýzy. (V5) Hlavním bodem [druhé části] bylo zjištění kvality kávy a služeb ve výše uvedených gastronomických podnicích ve vytipovaném místě a rozebírání situace konkurenceschopnosti na pražském trhu služeb. (V6) Třetí část je návrhová, (V7) v ni následuje výsledek nezávislého průzkumu a komponování veškeré nalezené informací dohromady s pokusem k vytvoření vlastního návrhu na řešení odhalených problémů. (NR-050u/2-6)

Typ odstavce se stálým O-tématem může tedy v tomto pojetí zahrnovat jak odstavce s jedním tématem, které je totožné s tématem nebo rématem první výpovědi, nebo s více tématy, která jsou spjata významovou souvislostí. Rozhodující je to, že všechny výpovědi odstavce (kromě V1) svými tématy na O-téma navazují.

V našich korpusech se tento typ odstavce vyskytuje ve větší míře v korpusu nerodilých mluvčích (o 4,19 %), zřejmě z důvodu jejich tendence k pravidelnější tematické výstavbě a k členění textu na kratší odstavce, v nichž je samozřejmě snazší udržovat stejné téma výpovědi. V delších odstavcích není tento typ tolik frekventovaný a rovněž vyžaduje určitou stylistickou obratnost, aby se neopakovala stále stejná pojmenování.

Graf 22 ukazuje frekvenci odstavců se stálým O-tématem podle jejich rozsahu (z celkového počtu odstavců se stálým O-tématem v korpusu nerodilých mluvčích a stejně tak v korpusu rodilých mluvčích). V souladu s našim očekáváním počet odstavců tohoto typu s rostoucí délkou odstavců významně klesá. Převažují odstavce s třemi výpověďmi, které u nerodilých mluvčích dosahují až 52,4 % a u rodilých mluvčích o něco méně (45,5 %). Naopak u delších odstavců převažuje tento typ u rodilých mluvčích: odstavce s 6-13 výpověďmi zaujímají v korpusu nerodilých mluvčích 10,4 %, kdežto u rodilých mluvčích 16,4 %. Nejdelší odstavec složený ze 13 výpovědí se v každém korpusu vyskytuje jen jednou, v textu nerodilého mluvčího

navazují všechny výpovědi na V-téma první výpovědi a V-téma je tak ve všech výpovědích totožné (příklad 293), zatímco v textu rodilého mluvčího navazují výpovědi na réma první výpovědi, jež obsahuje dva prvky, které se ve výpovědích odstavce střídají, tudíž V-téma všech výpovědí totožné není a z hlediska tematických posloupností je odstavec založen na tematizaci rozštěpeného rématu (294).

Graf 22: Odstavce se stálým O-tématem z hlediska rozsahu odstavců v počtu výpovědí

(293) (V1) Ázerbájdžán má turistům co nabídnout. (V2) Je to stát s dlouholetou historií a se spoustou nejrůznějších památek, (V3) ale je to také stát s ohromným nerostným bohatstvím, které souvisí s těžbou ropy a zemního plynu. (V4) Ázerbájdžán se také může pyšnit nově vystavovanými objekty, výškovými budovami a moderními centry. (V5) Příroda Ázerbájdžánu je velmi rozmanitá a členitá, (V6) turisty [] může lákat horami, skalami, ale i přístupem ke Kaspickému moři. (V7) Z hlediska rozmanitosti nabídek, které může Ázerbájdžán poskytnout, se jedná o destinaci pro turisty a návštěvníky velmi lákavou. (V8) I když návštěvnost státu stále stoupá, Ázerbájdžán pořád čeká na větší zájem turistů, návštěvníků a obchodníků. (V9) Země není ve světě zatím příliš známou turistickou destinací (V10) a je málo propagována. (V11) Proto správný přístup ke zviditelnění tohoto státu jak pro turistickou, tak pro obchodní oblast může vést k širokému zájmu lidí z celého světa. (V12) Nabídka [] prozatím předchází poptávce, (V13) ale vhodnou reklamou a propagací může z Ázerbájdžánu brzy být velmi vyhledávaná destinace cestovního ruchu. (NR-034n/1-9)

(294) (V1) Tato bakalářská práce se zabývá vztahem reklamy a výtvarného umění. (V2) Co to je umění? (V3) Je důležité? (V4) Umíte si svůj život představit bez umění?

(V5) Výtvarné umění je inspirací nejen pro některé z nás, ale i pro reklamu a reklamní kampaně. (V6) Dají se vůbec spojit tyto dva klíčové prvky moderní společnosti? (V7) Reklama má být jasná, věcná, úderná, často vtipná. (V8) Umění se naopak tváří vážně, (V9) vyžaduje hlubší zamyšlení, (V10) vyjadřuje pocity, nálady, (V11) rozdílně na nás působí (V12) a je často nepochopeno. (V13) Má tedy vůbec význam umělecký přístup v reklamě? (R-068u/1-9)

Tento typ odstavce je náročný na užívání navazovacích prostředků, zejména obsahuje-li větší počet výpovědí, neboť pro vyjádření téhož tématu je třeba využívat širší repertoár navazovacích prostředků, aby nedocházelo k nadměrnému opakování stejného pojmenování. S častějším opakováním se setkáváme v textech nerodilých mluvčích, nikoli však výrazně. Někdy se lze s nadměrným opakováním setkat i v textech rodilých mluvčích, viz příklad (295), kde se v odstavci obsahujícím 7 výpovědí výraz *ochutnávka* vyskytuje ve V-tématech pětkrát (navíc se ještě vyskytuje dvakrát v rématech).

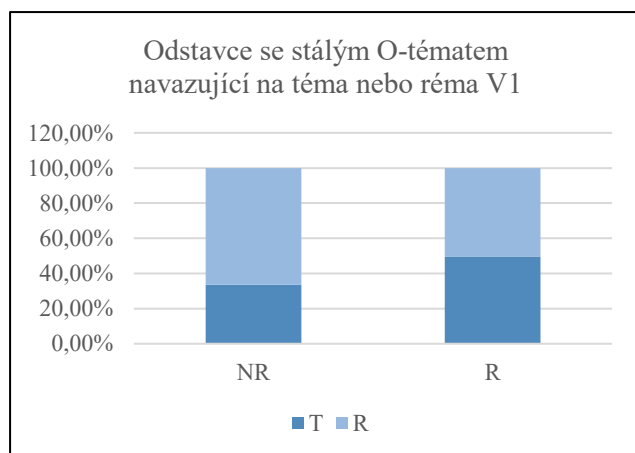
(295) (V1) Samozřejmě nechceme, aby tato akce byla nějak extrémně nákladná. (V2) Má představa je taková, že ochutnávka by netrvala déle než 1 hodinu. (V3) Při níž by se klienti dozvěděli něco o výrobě vína a Cavy a také některých typických tradic které jsou spojeny se sklizní vína. (V4) Ochutnávka by obsahovala 4 druhy vína a jednu Cavu. (V5) Místo, kde se ochutnávka uskuteční, bude disponovat letáky na další ochutnávky, známé vinotéky, Cava bary, ale také různé výlety spojené s vínem. (V6) Dále místo, ve kterém se bude ochutnávka odehrávat bude například obchod s vínem a liquery, nebo malé restaurace a tapas bary, které zrovna nemají velkou klientelu. (V7) K ochutnávce bych přidala možnost ochutnávky olivového oleje, sýrů a uzenin. (R-085n/19-25)

Zakládáme-li tento typ odstavce na posloupnosti s tematizací tématu, nemusí být V-téma všech výpovědí zcela totožné. Jednak může být V-téma ke svému antecedentu ve vztahu inkluze či významové souvislosti, jednak mohou V-témata navazovat na různé tematické prvky předchozích výpovědí. V příkladu (296) navazují V-témata odstavce na réma první výpovědi (*neustálým hodnocením restaurací*), nicméně nejsou všechna zcela identická. V-téma V2 je vyjádřeno ukazovacím zájmenem odkazujícím k rématu V1, respektive k obsahu celé výpovědi, V-téma V3 (*gastronomie*) navazuje na réma V1 na základě významové souvislosti *restaurace – gastronomie*, V-téma V4 (*konkurence v tomto oboru*) atributem *v tomto oboru* navazuje rovněž na V-téma předchozí výpovědi, ale je s ním totožné jen částečně, V-téma V5 je s předchozím V-tématem identické a navazuje na něj gramatickou elipsou subjektu a

nakonec V-téma poslední výpovědi (*gastronomická zařízení*) je stejné jako rematický prvek V1 (*restaurace*), vyjádřené synonymem.

(296) (V1) *V dnešní době se setkáváme s neustálým hodnocením restaurací (V2) a díky tomu jsem si vybrala toto téma, které je podle mého názoru velmi zajímavé a tedy i aktuální. (V3) Gastronomie je obor, který se neustále vyvíjí a to nejen v České republice, ale i po celém světě. (V4) Konkurence je v tomto oboru velmi vysoká (V5) a dalo by se říci, že se [] každým dnem stupňuje. (V6) Gastronomická zařízení se snaží o co největší odlišení od ostatních podniků a to nejen v prostředí, designu, ale hlavně v množství a kvalitě nabízeného sortimentu a v úrovni poskytovaných služeb, které jsou součástí gastronomie. (R-057u/21-24)*

V-témata odstavce mohou tedy navazovat na téma V1 nebo na réma V1. Podle grafu 23, který ukazuje podíl odstavců se stálým O-tématem navazujících na téma (T) a réma (R) V1 v každém z analyzovaných korpusů, je zřejmé, že v korpusu nerodilých mluvčích převažuje návaznost na réma V1 (66,40 %), kdežto u rodilých mluvčích je poměr vyrovnaný (T 49,74 %, R 50,26 %).

Graf 23: Odstavce se stálým O-tématem navazující na téma nebo réma V1

V textech nerodilých mluvčích bývá často uvedeno O-téma v rématu v první výpovědi a to je pak rozvíjeno v následujících výpovědích, jak ukazuje příklad (297).

(297) (V1) *Bylo by dobré, aby návštěvníky před motelem vítali dveřníci. (V2) Dveřníci by poskytovali své služby (V3) a zvyšovali komfort příchozích motelových hostů a návštěvníků. (V4) Náplň práce dveřníků by obsahovala přivítání hostů, otvírání dveří hostům, zodpovědnost za čistotu v okolí vstupu do motelu, doporučení vhodného parkovacího místa nebo samotné zaparkování vozidla, dodržování*

bezpečnosti a zabraňování vstupu nežádoucím osobám, doručování motoristům balíčků a vzkazů, zástup za recepční. (NR-022n/64-66)

V textech rodilých mluvčích tento typ výstavby tak častý není a vyskytuje se hlavně v úvodní části, jež má především popisný charakter s častými výčty a rozštěpením tématu, viz příklad (298).

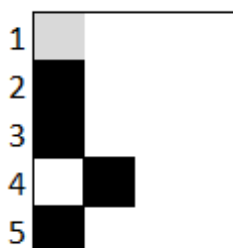
(298) (V1) *Jednou z metod této práce jsou externí rozhovory s lidmi z uměleckých či reklamních okruhů. (V2) Mezi tyto dotazované patří ředitelka Uměleckoprůmyslové muzea v Praze PhDr. Helena Koenigsmarková, která v této funkci působí od počátku 90. let. (V3) Dalším dotazovaným je doc. PhDr. Jiří T. Kotalík, CSc., vědec, historik umění a vysokoškolský pedagog, který působil ve dvou funkčních obdobích jako rektor AVU v Praze a mimo jiné působil také jako generální ředitel Národního památkového ústavu. (V4) Dotazovaným je také Maxim Velčovský, přední český designér. (R-068u/47-49)*

Na závěr můžeme shrnout, že odstavce se stálým O-tématem jsou zastoupeny v korpusu nerodilých mluvčích častěji než v korpusu rodilých mluvčích, a to zejména v kratších odstavcích. Důvodem může být tendence k pravidelnější tematické výstavbě a k členění textu na kratší odstavce. Pro texty nerodilých mluvčích je typičtější návaznost na réma první výpovědi odstavce, zatímco u rodilých mluvčích je poměr návaznosti na téma a na réma vyrovnaný.

6.2.2 Odstavce s rozvíjeným O-tématem

Výpovědi odstavce zachovávají v zásadě jedno hlavní téma, které je vyjádřeno v tématu nebo rématu první výpovědi, a toto téma je v některých výpovědích dále rozvíjeno připojením jedné nebo více informací k některému z rematických prvků. Hlavní tematická linie postupuje paralelně, na základě posloupnosti se stálým tématem, které je jednou či vícekrát přerušeno tematizací rématu. Od odstavce se stálým O-tématem se liší v tom, že posloupnost se stálým O-tématem je alespoň v jedné výpovědi přerušena tematizací rématu. Od odstavce s postupně specifikovaným O-tématem se odlišuje v tom, že po přerušení posloupnosti se stálým O-tématem tematizací rématu se V-téma alespoň jedné z následujících výpovědí odstavce shoduje s O-tématem. Jako příklad si uvedeme rozvíjení O-tématu vyjádřené v tématu V1 (příklad 299) a poté rozvíjení O-tématu vyjádřené v rématu V1 (příklad 300).

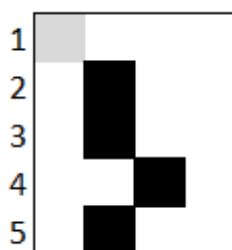
V příkladu (299) je O-tématem popis obsahu třetí části bakalářské práce a toto téma (*poslední část – třetí část – tato kapitola*) je V-tématem všech výpovědí kromě V4, která tematizuje réma V3 (*schůze*). Tematické prvky navazující na předchozí kontext jsou v příkladu podtrženy a jejich antecedenty jsou tučně zvýrazněny. Stálé téma je v ukázce přerušeno jednou doplňující informací o rématu V3, viz obrázek 9.

Obrázek 9: Odstavce s rozvíjeným O-tématem - přerušení stálého O-tématu prezentovaného v tématu V1

(299) (V1) *V poslední části se budu zabývat budoucím vývojem města a opatřeními podporující jeho rozvoj.* (V2) [] *Prozkoumám možnost přijetí města na seznam světového dědictví UNESCO.* (V3) *Třetí část zakončím zprávou z návštěvy **schůze pořádané magistrátem města dne 15. 04. 2014.*** (V4) *Důvodem této schůze je diskuze o plánovaném rozvoji města, jejíž výstupy budou použity při zpracování Strategického plánu udržitelného rozvoje města do roku 2020.* (V5) *Při vytváření této kapitoly budu používat zdroje internetové, zejména z webu magistrátu města, webových stránek UNESCA a své osobní zápisky pořizené z výše uvedené schůze.*
(R-062u/28-32)

Odstavce se rozvíjeným O-tématem vyjádřeným v rématu jsou často založeny na tematické posloupnosti s rozštěpeným rématem, viz příklad (300). O-tématem je zde popis obsahu tří částí textu, uvedený v rématu V1 (*tři části*), jehož složky jsou V-tématem V2 (*první část*), V3 (*druhá část*) a V5 (*třetí, návrhová část*). K přerušení stálého tématu dochází ve V4, jejímž V-tématem je elidované réma V3 (*mezikulturní řízení kultury podnikání v Evropě*). Schéma odstavce znázorňuje obrázek 10.

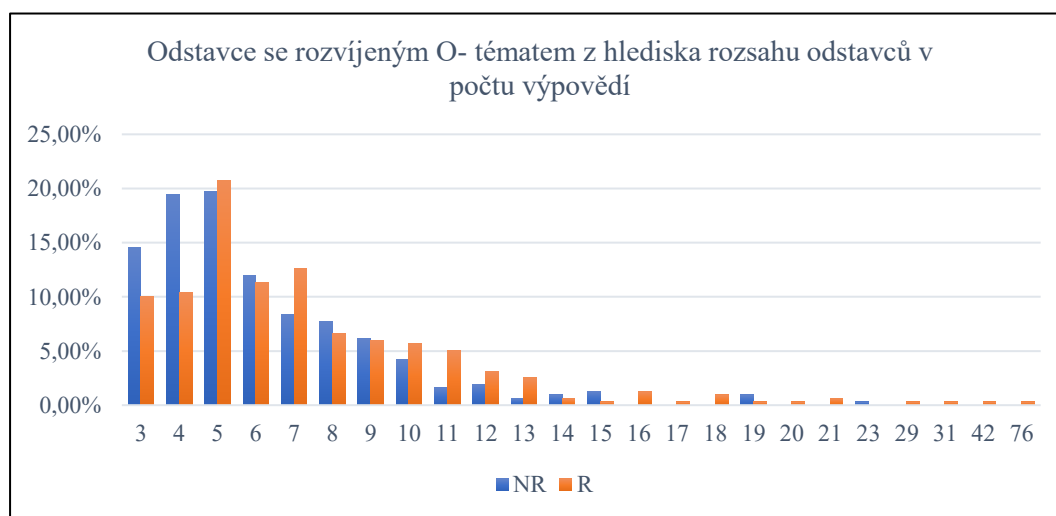

Obrázek 10: Odstavce s rozvíjeným O-tématem - přerušení stálého O-tématu prezentovaného v rématu V1

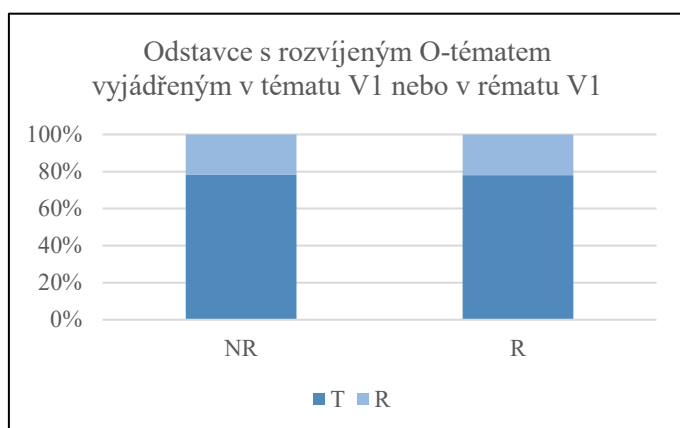
(300) (V1) *Práce se skládá ze tří částí. (V2) První část obsahuje charakteristiky interkulturního managementu a jeho modely. (V3) V3 Druhá část se zabývá mezikulturním řízením kultury podnikání v Evropě, (V4) příkladem [mekikulturního řízení kultury podnikání v Evropě] je české kadeřnictví «E.HAIR». (V5) Třetí, návrhová část, shrnuje navržené pokyny pro zlepšení interkulturního managementu v organizaci a doporučení pro řešení mezikulturních konfliktů.* (NR-012u/21-24)

Odstavce s rozvíjeným O-tématem představují nejfrekventovanější typ tematické výstavby, patrně proto, že zahrnuje velkou variabilitu tematické výstavby a uplatňuje se i v delších odstavcích. V textech nerodilých mluvčích se vyskytuje výrazně s menší frekvencí (31,82 %) než v korpusu mluvčích rodilých (39,02 %), rozdíl ve frekvenci činí 7,20 %. Předpokládáme, že to souvisí s tendencí nerodilých mluvčích k větší pravidelnosti tematické výstavby, a tím i větší jednoduchosti vyjadřování, a rovněž s jejich tendencí k členění textu na krátké odstavce.

Uplatnění odstavců s rozvíjeným O-tématem v delších odstavcích potvrzuje graf 24. V korpusu nerodilých mluvčích se nejčastěji vyskytují v odstavcích o délce 3-5 výpovědí, zatímco v korpusu rodilých mluvčích v odstavcích o délce 5-7 výpovědí. Odstavce tohoto typu v rozsahu 5 a více výpovědí zaujímají v korpusu nerodilých mluvčích 66 %, zatímco v korpusu rodilých mluvčích 79,6 %. Z porovnání četnosti tohoto typu odstavců podle toho, zda se rozvíjené O-téma nachází v tématu V1, nebo v rématu V1, vyplývá, že výrazně frekventovanější jsou odstavce s rozvíjeným O-tématem vyjádřeným v tématu V1 (viz graf 25), a to v obou korpusech ve stejném poměru.

Graf 24: Odstavce se rozvíjeným O- tématem z hlediska rozsahu odstavců v počtu výpovědí

Graf 25: Odstavce s rozvíjeným O-tématem vyjádřeným v tématu V1 nebo v rématu V1

V zásadě představují odstavce s rozvíjeným O-tématem dva způsoby tematické výstavby. Prvním je převažující posloupnost se stálým tématem, kdy se téma většiny výpovědí odstavce shoduje s O-tématem a pouze některá rémata jsou rozvíjena připojením doplňující informace (viz příklady 299 a 300 uvedené výše). Druhým frekventovaným typem je rozčlenění odstavce na několik dílčích podtémat, která vznikají rozvíjením rémat několika výpovědí. Příkladem je odstavec (příklad 301), v němž O-tématem je *teoretická část bakalářské práce*, respektive její obsah. O-téma se člení na dvě dílčí témata, jimiž jsou tematické okruhy teoretických poznatků uvedené v teoretické části: 1) současný zákon o reklamě (a další právní předpisy vztahující se k reklamě), 2) historie reklamy.

(301) (V1) *Teoretická část bakalářské práce je věnována **obecným teoretickým poznatkům vztahujícím se k tématu práce**. (V2) Je to především analýza současného zákona o reklamě a dalších právních předpisů vztahujících se k reklamě. (V3) Zajímavé jsou nejenom jednotlivé články zákona, ale též jejich implementace do etických kodexů a norem jednotlivých obchodních společností, které jsou zadavateli reklamy. (V4) Dále se v teoretické části práce pojednává o historii reklamy v kontextu použití elementů sexu a erotiky v reklamních sděleních. (V5) Reklama se vyvíjela propojeně s právními normami, (V6) [__] byla regulována společností, (V7) a proto je nutné se podívat, jak se tento stav průběžně vyvíjel v minulosti.* (NR-024u/17-21)

Ačkoliv téma výpovědi V4 (*Dále se v teoretické části práce*) odkazuje opakování téhož pojmenování k tématu výpovědi V1 (*Teoretická část bakalářské práce*), podle významu výpověď V4 nenavazuje na téma, ale na réma výpovědi V1. Obsah odstavce lze totiž schematicky znázornit takto:

Teoretická část BP – obecné teoretické poznatky vztahujícím se k tématu práce:

- a) analýza současného zákona o reklamě a dalších právních předpisů vztahujících se k reklamě (zajímavé nejen články zákona, ale též jejich implementace do etických kodexů a norem jednotlivých obchodních společností, které jsou zadavateli reklamy)
- b) historie reklamy v kontextu použití elementů sexu a erotiky v reklamních sděleních (vývoj reklamy propojeně s právními normami, regulace reklamy společností – nutné se podívat, jak se tento stav průběžně vyvíjel v minulosti)

Z analýzy výše uvedeného úryvku je patrné, že zkoumání tematických posloupností na povrchové rovině, pouze podle užitých prostředků navazování, nemusí vždy odpovídat významovým vztahům mezi prvky tematicko-rematické struktury výpovědi textového úseku, tedy v rovině hloubkové. V dlouhých odstavcích je pochopitelně tematická výstavba mnohem složitější a většinou je důsledkem nedostatečně členěného textu, který by bylo vhodnější rozdělit do více odstavců. Jedná se zejména o popisné texty, v nichž je jedno téma zpracováno z více hledisek. Následující příklad (302) je součástí textu, který obsahuje návrhy na odstranění zjištěných nedostatků u tří analyzovaných kongresových hotelů v Praze. Každému hotelu je věnován jeden odstavec, první obsahuje 42 výpovědí (34 vět, 548 slov), druhý obsahuje 35 výpovědí (26 vět, 470 slov) a třetí 31 výpovědí (26 vět, 392 slov). Úryvek je druhým odstavcem o rozsahu 35 výpovědí. Jeho O-tématem je hotel Corinthia Hotel Prague a dílčí témata jsou jednotlivé aspekty tohoto hotelu, jako jsou kongresové prostory, exteriér a interiér hotelu a jeho okolí, umístění hotelu, reklama a pověst atd. (tyto aspekty jsou v úryvku podtrženy). Ačkoliv je přehlednost uspořádání jednotlivých dílčích témat dostačující, nadměrná délka odstavce činí text nepřehledným.

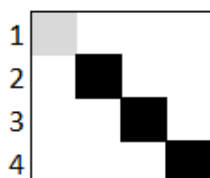
(302) *Corinthia Hotel Prague patří také k větším hotelů, ale podle mého názoru více než ke kongresovým, tak spíše k turistickým hotelům. Protože hotel nenabízí tak velkou kapacitu při pořádání kongresových akcí, za to ubytovací kapacita je dostačující. Hotel sice zveřejňuje, že vlastní kongresové prostory pro 9 000 delegátů, ale do jednoho velkého sálu se poskytne místo jen pro 500 osob. Corinthia Hotel Prague uvádí celkový počet účastníků, kteří se mohou účastnit na jednou ve všech sálech. Jenže informace už nesděljuje, že sály nejsou propojené. Tudiž shledávám informaci, kterou hotel uvádí na svých webových stránkách, za velmi matoucí pro hosta. Exteriér a interiér hotelu je podle mého názoru kladný, ale okolí hotelu se mi moc nezamlouvá. Ulice a okolí je v podobě betonových desek, to já shledávám za socialistické umění. Doporučila bych hotelu, aby zapracoval na renovaci okolí a pokud to není v jeho moci, tak bych se obrátila na úřad města Prahy. I tento hotel hodnotím velice kladně, co se týče lokality a umístění hotelu.*

Jako u Clarion Congress Hotel Prague je tu též množství zeleně a navíc i jedna z významných památek Prahy Vyšehrad. Pokud si host bude chtít nakoupit v obchodním centru, dostane se k němu za 5 minut a do centra se host dostane za stejnou dobu. Reklamu a pověst se hotel snaží udržet na vysoké úrovni. Pořádá kulturní akce a festivaly a je zároveň i útočištěm známých osobností. I přesto podle mého názoru by hotel mohl své jméno více zapsat do podvědomí lidí, například spoluprací s nějakou firmou nebo společností, která by značku Corinthia. Například nějaké sportovní svaz či módní společnost. Hotels více dávala lidem na oči. Jak jsem již napsala, kongresovou kapacitou hotel moc nedisponuje. V Praze se nachází více hotelů nejen Clarion Congress Hotel Prague, který vlastní větší kapacitní kongresové prostory. Za to oproti Clarion Congress Hotel Prague hotel disponuje větším a vlastním wellness centrem, které je provedené v opravdovém přepychu. Na čem by měl hotel více zapracovat, jsou podle mého názoru webové stránky. Stránky jsou provedeny jen v anglickém jazyce, to by měl hotel změnit a přeložit jej alespoň do ještě dvou světových jazyků (němčina, španělština) a hlavně do jazyka země, ve které hotel sídlí. A to souvisí i se zaměstnanci hotelu, kteří nejsou občané českého státu a neovládají český jazyk. Doporučuji hotelu, aby umožnil svým zaměstnancům, kteří mají problém s češtinou, jazykové kurzy, kde se naučí alespoň základy češtiny. Dále co se týče webových stránek, které vypadají designově velmi dobře, potřebovaly by větší důraz na obsahovou část. Více bych rozepsala popis pokojů a restaurací, chybí kapacita všech restaurací a barů. Dále by si měl hotel vzít inspirace z webových stránek Clarion Congress Hotel Prague a na stránky připsat přibližné menu podávané na kongresových akcích a rozpis technického vybavení, který hotel vlastní alespoň částečně, což je dle mého názoru pro kongresový hotel nevýhodou. (R-082n/38-63)

V závěru této podkapitoly můžeme shrnout, že odstavce s rozvíjeným O-tématem jsou v analyzovaných materiálech nejvíce zastoupeným typem, avšak v korpusu nerodilých mluvčích výrazně méně než v korpusu mluvčích rodilých a také v kratších odstavcích. V obou korpusech je O-téma vyjádřeno výrazně častěji v tématu první výpovědi. Tato zjištění opět potvrzují tendenci nerodilých mluvčích k pravidelnější tematické výstavbě.

6.2.3 Odstavce s postupně specifikovaným O-tématem

Výpovědi odstavce postupně specifikují O-téma formou sériové tematizace předcházejícího rématu. Tento typ odpovídá Danešovu typu rámcového odstavce s postupnou specifikací O-tématu, v němž tematická soudržnost odstavce postupuje po linii rematické. V základní, "čistě" podobě je V-tématem každé výpovědi vždy bezprostředně předcházející réma, jak je vidět z následujícího schématu (obrázek 11) a příkladu (303).

Obrázek 11: Odstavce s postupně specifikovaným O-tématem – základní varianta

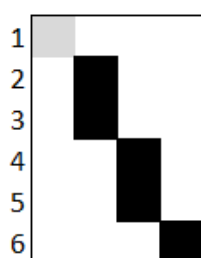
- (303) (V1) Rovněž by bylo vhodné, aby měli strážníci **větší možnost výběru pokrmů**. (V2) Zde autorka spatřuje **zásadní problém, kterým jsou, jako v každé oblasti školství, finanční možnosti zařízení**. (V3) Řešením této situace by mohla být **aktivnější spolupráce se všemi účastníky stravovacího procesu, tzn. zapojení žáků do tvorby jídelníčků dle jejich chuťových preferencí, provádění pravidelných anket, pořádání různých soutěží apod.** (V4) To by přispělo nejen ke spokojenosti všech strážníků, ale k možnému nalezení inovativních východisek pro zkvalitnění provozu školní jídelny. (R-075n/15-18)

Jak je patrné z výše uvedeného úryvku, réma může mít charakter většího textového úseku a navazující téma je zpravidla formulováno jako shrnující výraz (*tato situace*) nebo zájmeno/zájmenné příslovce (*to, zde*).

K tomuto typu řadíme rovněž variantu, v níž se některá V-témata uvnitř odstavce opakují, je tedy k nim připojeno více informací, nicméně další výpověď opět navazuje na bezprostředně předcházející réma. Z hlediska tematické posloupnosti je tematizace rématu doplněna tematizací tématu. Není přitom podstatné, která z posloupností kvantitativně převažuje, ale to, že po přerušení rematické linie připojením nové informace k opakovanému tématu tato linie opět pokračuje, nedochází tedy k návratu k O-tématu. Příkladem je následující úryvek (příklad 304) a jeho grafické znázornění (obrázek 12).

- (304) (V1) Druhým velkým nedostatkem byla **propagace**. (V2) Ze strany majitele nebyla **aktivita při propagaci projektu viditelná**. (V3) **Potom, co nechal vytvořit webové**

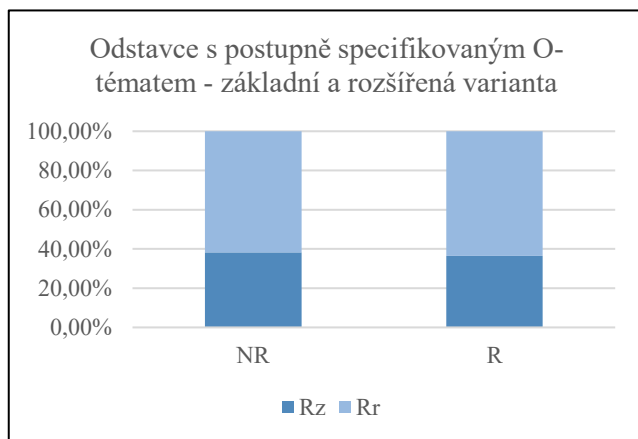
stránky a nechal vytisknout brožurky a vstupenky, nechal propagaci na svých dvou kolezích, kteří měli domluvit spolupráci s hotely. (V4) Jeho kolegové propagovali projekt v některých hotelích třikrát, (V5) pokaždé však [] **jednali s jiným pracovníkem**. (V6) Při jednání s různými pracovníky bylo vidět, že si mezi sebou hotelový zaměstnanci, zejména concierge a recepční, předávají informace špatným způsobem, protože i po třetí návštěvě daného hotelu o projektu jeho zaměstnanci neměli vůbec ponětí. (R-079n/17-21)

Obrázek 12: Odstavce s postupně specifikovaným O-tématem – rozšířená varianta

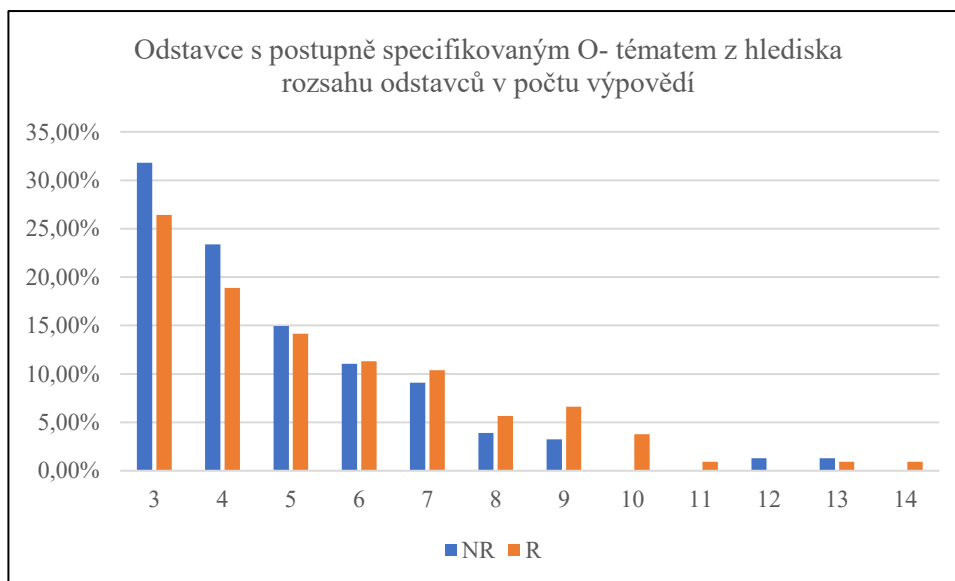
Ve výše uvedeném odstavci navazuje na réma V1 (*propagace*) V-téma V2 a V-téma V3, dále na réma V3 (*dva kolegové*) navazuje V-téma V4 a V-téma V5 a V-téma poslední výpovědi (V6) připojuje novou informaci k rématu V5 (*jednali s jiným pracovníkem*). O-téma odstavce se postupně upřesňuje: *propagace* (projektu) – *ponechaná na dvou kolezích* (majitele) – *projednávaná s různými pracovníky* (hotelů).

Porovnání frekvence základní a rozšířené varianty odstavce s postupně specifikovaným O-tématem je zobrazené v grafu 26 (Rz = základní varianta, Rr = rozšířená varianta). Z něho je patrné, že rozšířená varianta je v obou korpusech mnohem frekventovanější, nepatrně méně v korpuse nerodilých mluvčích.

Graf 26: Odstavce s postupně specifikovaným O-tématem – základní a rozšířená varianta

V distribuci jednotlivých typů odstavců zauímají odstavce s postupně specifikovaným O-tématem třetí místo, za typem s rozvíjeným a stálým O-tématem. V korpusu nerodilých mluvčích (19,66 %) jsou frekventovanější než v korpusu mluvčích rodilých (15,10 %). Tento typ představuje kompaktní tematické uspořádání, především v jeho základní variantě, kdy V-téma každé výpovědi navazuje na réma bezprostředně předcházející výpovědi a je tedy v každé výpovědi odlišné. Z hlediska rozsahu odstavců je podobně jako u odstavců se stálým O-tématem přirozené, že se takto pravidelná tematická výstavba vyskytuje spíše v kratších odstavcích, což potvrzuje graf 27. V odstavcích s více než 14 výpověďmi se tento typ nevyskytuje vůbec a v rozsahu 11-14 výpovědí jen ojediněle. Vyšší frekvence tohoto typu v textech nerodilých mluvčích se shoduje s již zmíněnou tendencí k pravidelnějšímu uspořádání a k členění textu na kratší odstavce. Jak je z grafu patrné, v rámci kratších odstavců (3-5 výpovědí) jsou odstavce s postupně specifikovaným O-tématem frekventovanější v korpusu nerodilých mluvčích, zatímco delší odstavce se vyskytují častěji v textech rodilých mluvčích.

Graf 27: Odstavce s postupně specifikovaným O- tématem z hlediska rozsahu odstavců v počtu výpovědí

V základní variantě, kdy každé V-téma odstavce navazuje na réma předcházející výpovědi, se tento typ vyskytuje pouze v krátkých odstavcích v rozsahu 3-5 výpovědí (viz tabulka 14) a rovněž je v korpusu nerodilých mluvčích převaha kratších odstavců výraznější než v korpusu rodilých mluvčích.

Tabulka 14: Odstavce s postupně specifikovaným O-tématem v základní variantě podle rozsahu odstavce

Počet výpovědí odstavce	NR	R
3	81,67%	71,05%
4	15,00%	21,05%
5	3,33%	7,89%

Textové úseky založené převážně na posloupnosti s tematizací rématu se uplatňují především v textech výkladových a v procesuálních popisech (Daneš, 1994), při vysvětlování nebo argumentaci (Nwogu, 1991, s. 375-6), viz příklad (305). V analyzovaném materiálu je často určitá informace vyjádřena ve více kratších výpovědích, které na sebe navazují svými rématy nebo významem celé výpovědi (T-R nexem). Informace je tedy prezentována postupně, „v malých dávkách“, což pozorujeme především v korpusu nerodilých mluvčích, kteří projevují tendenci k nízké kondenzaci vyjadřování. V příkladu (306) je informace o překvapivé shodě odpovědí respondentů rozvedena do pěti výpovědí, jejich rémata obsahují převážně částečnou informaci, na niž se v následující výpovědi navazuje připojením další, upřesňující informace.

(305) (V1) *Zaprvé, je třeba zlepšit komunikaci mezi podnikatelským a veřejným sektorem, seznámit začínající podnikatele s možnostmi získání státní podpory.*

(V2) *Pro tyto účely lze vytvořit neziskové organizace, spojující zájemce o rozvoj odvětví hotelnictví, a poskytovat poradenství. (V3) Činnost těchto organizací je třeba zveřejňovat a propagovat. (NR-028n/31-33)*

(306) (V1) *Výsledky dotazníkového šetření ukazují, že ačkoli respondenti byli představitelé různých národností a nacházeli se v tisíci kilometrové vzdálenosti, projevuje se skoro ve všech odpovědích totožnost. (V2) Obzvláště je to viditelně u nejdůležitějších otázek spojených s používáním cizích slov v reklamě a jazykovým stylem reklamy.*

(V3) *U těchto odpovědí je dokonce i stejné procento odpovědí u nejpoblábnější varianty. (V4) To je docela překvapivý výsledek, protože když jsem dotazníkové šetření připravovala, myslela jsem si, že v souladu s výsledky vlastní analýzy a na základě velkého rozdílu mezi městy, se tady také objeví rozdíl. (V5) Skutečnost, že rozdíl skoro neexistuje, znamená, že lidé a jejich postoj k reklamě se nemění, i když existují faktory, které by teoreticky mohly působit odlišnosti. (NR-010n/23-27)*

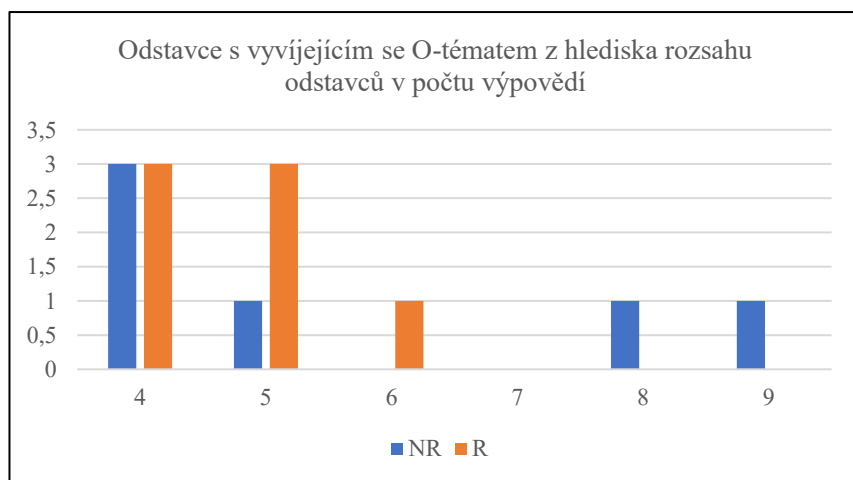
Dalším postupem, který se v textech nerodilých mluvčích často objevuje, je postup od obecného sdělení k informacím užšího významu. Podobně jako v předchozím případě se doplňováním informací v dalších výpovědích sdělení postupně upřesňuje, viz příklad (307).

(307) (V1) Dnes již nikdo nepochybuje o tom, že **většina světových obchodů se uzavírá na internetu**, (V2) a platí to zvláště o **oblasti cestovního ruchu**, (V3) neboť tady více než jinde platí, že zákazník se často nemůže o nabízených službách dovědět jinak než elektronickou cestou. (NR-025n/16)

Na závěr můžeme shrnout, že odstavce s postupně specifikovaným O-tématem jsou v textech nerodilých mluvčích frekventovanější než v korpusu rodilých mluvčích. Vyskytují se pouze v kratších odstavcích, zejména základní varianta, jež se objevuje jen v krátkých odstavcích v rozsahu 3-5 výpovědí a jež rovněž převažuje v korpusu nerodilých mluvčích. Tímto se také potvrzuje jejich tendence k pravidelnější tematické výstavbě a k členění textu na kratší odstavce. Projevuje se zde rovněž tendence k nižší kondenzaci vyjadřování, neboť informace bývá prezentována postupně rozdělena do více krátkých výpovědí.

6.2.4 Odstavce s vyvíjejícím se O-tématem

V odstavcích tohoto typu se réma některé výpovědi uvnitř odstavce tematizuje a je dále pak rozvíjeno jako O-téma nové. Aby toto druhé O-téma mohlo být pokládáno za téma nové, musí jeho významový obsah přesahovat obsahový rámec O-tématu prvního (Daneš, 1994). Tento typ odstavce se vyskytuje v odborných textech spíše zřídka (Obdržálková, 2013, s. 138) a taktéž v našem korpusu je jeho frekvence velmi nízká. Zaznamenali jsme pouze 6 odstavců v textech nerodilých mluvčích a 7 odstavců v textech rodilých mluvčích, a to ve výpovědích v rozsahu 4-9 výpovědí (graf 28).

Graf 28: Odstavce s vyvíjejícím se O-tématem z hlediska rozsahu odstavců v počtu výpovědí

V příkladu (308) je prvním O-tématem *cestovní ruch* a druhým O-tématem *bakalářská práce* (její téma a hypotézy), navazujícím na rematický prvek předchozí výpovědi. První O-téma tvoří úvod k oznámení cíle. Jsou zde tak spojena dvě dílčí témata do jednoho odstavce, a to uvedení tématu práce a cíl práce spolu se zdůvodněním výběru tématu a s hypotézami. Důvodem je zřejmě snaha vyhnout se vytvoření příliš krátkého odstavce, protože první dílčí téma je pojednáno stručně, v rozsahu 3 výpovědí.

(308) *Cestovní ruch současnosti je ukázkou dynamicky rozvíjejícího se národohospodářského odvětví. S příchodem nového tisíciletí a s nástupem globalizace, se stává stále významnějším v životě každého z nás. Avšak s řadou ekonomických aspektů, přináší cestovní ruch některé etnické problémy spojené s rozvojem mezinárodního cestování. Tato bakalářská práce si dává za cíl poukázat na některé etnické problémy muslimských turistů v České republice. Podnětem k výběru daného tématu mi posloužily praktické zkušenosti v dané problematice, jelikož vycházejí z mé národní příslušnosti. V zájmu naplnění cíle bakalářské práce jsou stanoveny dvě hypotézy. 1. Muslimská klientela jako tržní segment představuje jednu z možných perspektiv pro rozvoj cestovního ruchu v České republice. 2. Muslimští turisté se již setkali s určitým neetickým jednáním v České republice, ale nedošlo k zásadním etickým problémům, které by následně ovlivnily jejich pohled na zemi či jejich eventuální návrat.* (NR-035u/1-8)

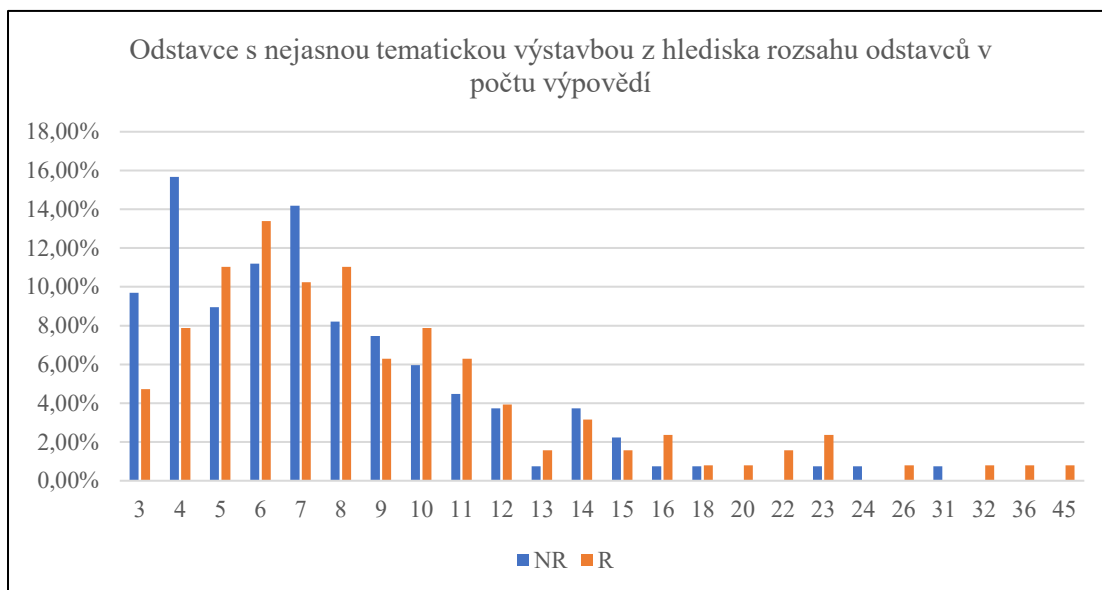
6.3 Odstavce s nejasnou tematickou výstavbou

Odstavce, které je obtížné zařadit do výše uvedených typů, obsahují výpovědi s nesnadno identifikovatelnou tematickou posloupností, a to z důvodu posloupnosti mimo rámec odstavce nebo nejasné posloupnosti (viz kapitola 5.3.3).

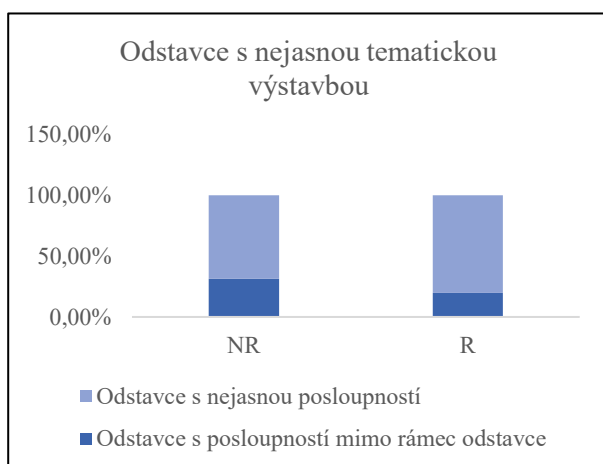
Z hlediska frekvence v celém analyzovaném materiálu zaujímají tyto odstavce čtvrté místo, s mírně nižším výskytem než odstavce s postupnou specifikací. V jednotlivých korpusech je ale určitý rozdíl, především v korpusu nerodilých mluvčích je jejich podíl v celkovém množství odstavců nižší (16,46 %) než u mluvčích rodilých (17,76 %). Rozdíl (1,30 %) není nijak výrazný, nicméně vypovídá o vyšší míře nepravidelností v textech rodilých mluvčích.

Z hlediska rozsahu odstavce (viz graf 29) převažují v obou korpusech krátké a středně dlouhé odstavce, zatímco dlouhé odstavce se vyskytují zřídka. Velmi krátké odstavce (3-4

výpovědi) jsou zastoupeny častěji v korpusu nerodilých mluvčích, kdežto dlouhé odstavce (10 výpovědí a více) nacházíme častěji v korpusu rodilých mluvčích.

Graf 29: Odstavce s nejasnou tematickou výstavbou z hlediska rozsahu odstavců v počtu výpovědí

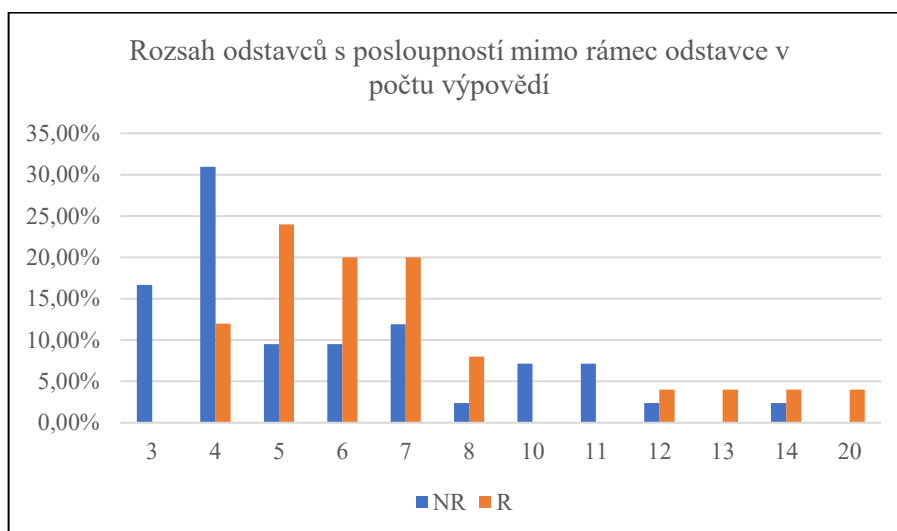
Graf 30: Odstavce s nejasnou tematickou výstavbou podle charakteru problému

Porovnání výskytu odstavců podle charakteru problému (graf 30) v jednotlivých korpusech ukazuje, že odstavce s nejasnou posloupností převažují v obou korpusech, ale v textech nerodilých mluvčích méně výrazně. Jinými odstavce s posloupností mimo rámec odstavce se vyskytují častěji v textech nerodilých mluvčích, zatímco odstavce s nejasnou posloupností se vyskytují častěji v textech rodilých mluvčích. Tento výsledek odpovídá předchozím zjištěním, že nerodilí mluvčí častěji člení tematické úseky na více kratších odstavců, a tak častěji výpovědi uprostřed odstavce navazují na O-téma předchozích odstavců. Texty rodilých mluvčích se na

druhou stranu vyznačují složitější a méně pravidelnou tematickou výstavbou. Pro bližší charakteristiku uvedených postupů se nyní zaměříme na jejich detailnější analýzu.

6.3.1 Odstavce s posloupností mimo rámec odstavce

Určujeme-li tematickou výstavbu odstavce podle tematických posloupností uvnitř odstavce, návaznost některé z výpovědí na prvek nacházející se vně odstavce identifikaci typu výstavby znemožňuje. Tyto odstavce se v krátkých odstavcích (3-4 výpovědi) vyskytují výrazně častěji v textech nerodilých mluvčích (47,6 %) než v textech rodilých mluvčích (12 %), ve středně dlouhých odstavcích (5-8 výpovědi) se naopak vyskytují v textech nerodilých mluvčích (33,3 %) výrazně méně než v textech rodilých mluvčích (72 %). Ve velmi dlouhých odstavcích (s více než 10 výpověďmi) je jejich výskyt v obou korpusech minimální (viz graf 31).

Graf 31: Rozsah odstavců s posloupností mimo rámec odstavce v počtu výpovědí

Jak bylo uvedeno v kapitole 5.3.3.1, posloupnost mimo rámec odstavce zahrnuje zejména případy, kdy návaznost O-tématu není explicitně vyjádřena na začátku odstavce, ale až v některé z výpovědí uvnitř odstavce. Patří sem rovněž vložení nebo dodatečné připojení informace, která navazuje na předchozí kontext, ale s tématem odstavce nesouvisí. Zpravidla je návaznost mimo odstavce spojena s problematickým členěním tematického úseku na odstavce. Zjednodušeně řečeno, u kratších odstavců se jedná o zbytečné rozdrobení dílčího tématu, u středně dlouhých o rozdělení dílčího tématu na nevhodném místě a u dlouhých odstavců o nedostatečné rozčlenění textu podle dílčích témat. Souvislost mezi délkou odstavce a problémem v členění tematického úseku je uvedena schematicky, protože zejména rozdělení dílčího tématu na nevhodném místě se může týkat odstavce jakéhokoli rozsahu.

Příkladem zbytečného rozdrobení dílčího tématu jsou dva odstavce (příklad 309), které jsou součástí textu předkládajícího návrh na zlepšení informačního systému hotelu. Vidíme tu dva velmi krátké odstavce, jejichž O-téma je shodné a druhý odstavec navazuje na předchozí textovou elipsou (*seznam [hostů]*), což je navazování velmi těsné a pro začátek odstavce tudíž netypické. O-téma (*tyto dva moduly*) je explicitně vyjádřeno až ve druhé výpovědi odstavce. Důvod, proč nejsou tyto dva odstavce spojeny do jednoho, není z textu zřejmý, přitom by v takovém případě k návaznosti V-tématu mimo rámeček odstavce nedošlo.

(309) (o1) *Zřejmým příkladem, proč by mělo proběhnout sloučení **těchto dvou modulů**, je skutečnost, že když zapisujeme hosta do karty hostů a program vyhodnotí shodu, vyskočí nabídka z Banky hostů s podobnými nebo shodnými podobami napsaného textu.*

(o2) *Pak lze ze seznamu vybrat správné jméno a přesunout ho do karty hosta bez dalšího vyplňování. Tyto moduly jsou si opravdu velmi blízké, a proto by sloučení mohlo vést k lepší přehlednosti mezi moduly.* (NR-036n/16-18)

Příkladem rozdělení dílčího tématu na nevhodném místě (příklad 310) je popis obsahu tří kapitol bakalářské práce, který je rozdělený do dvou odstavců, z nichž první informuje o rozdělení práce do tří kapitol a o obsahu první a druhé kapitoly a druhý odstavec pokračuje v popisu obsahu druhé kapitoly a připojuje informaci o obsahu třetí kapitoly. Nesoulad mezi tematickým a grafickým členěním tohoto tematického úseku může být způsoben snahou autora o harmonizaci rozsahu odstavců (o1 obsahuje 8 výpovědí a o2 obsahuje 4 výpovědi), protože rozdělením textu na odstavce podle dílčích témat, tj. podle jednotlivých kapitol bakalářské práce, by vznikly odstavce výrazně odlišné délky (5 výpovědí – 5 výpovědí – 2 výpovědi). Autor se zřejmě snažil především vyhnout velmi krátkému třetímu odstavci, a proto jeho obsah připojil k druhému odstavci. Vhodnější by bylo druhý odstavec věnovat druhé a třetí kapitole bakalářské práce a tím sladit obsahové a grafické členění se zachováním relativní vyváženosti obou odstavců (5 výpovědí – 7 výpovědí).

(310) (o1) *Pro správné splnění cíle je bakalářská práce rozdělena do **tří kapitol**. V první, teoretické, kapitole je popsána historie vinařství Nového světa a současné postavení vín Nového světa. V této části práce je rovněž popsána cesta prosazení těchto vín v evropské konkurenci a také jsou jednotlivě rozebrány velké vinařské země a současné tendence spojené s vinařstvím v těchto zemích, které se nyní odehrávají. Tato část práce využívá literaturu uvedenou v celkovém seznamu literatury. Druhá*

kapitola, analytická, je zaměřena na šetření mezi běžnými spotřebiteli, kteří bydlí na území České republiky a Běloruska, a také mezi podnikateli, kteří importují a obchodují s vínem v České republice a Bělorusku. Pomocí výzkumu bych chtěla zjistit, v čem jsou specifika těchto vín a proč s každým rokem nabývají stále větší popularity po celém světě z pohledu podnikatelů, kteří importují a obchodují s vínem. Dále je tato část věnována následné analýze a vyhodnocení odpovědi.

(o2) Výsledky výzkumu jsou jednotlivě rozebrány a převedeny do přehledných tabulek a barevných grafů. Rovněž je v analytické části znázorněna situace s importem vín Nového světa na trhu se zaměřením na ČR a Bělorusko. Třetí a poslední kapitola mé bakalářské práce tvoří návrhová část, kde je popsáno celkové vyhodnocení provedeného výzkumu na základě obdržených výsledků dotazníkového šetření, a jsou zde vypracovány doporučení či návrhy na rozšíření povědomosti o vínech ze zemí Nového světa, zvýšení jejich popularity. (NR-039u/8-17)

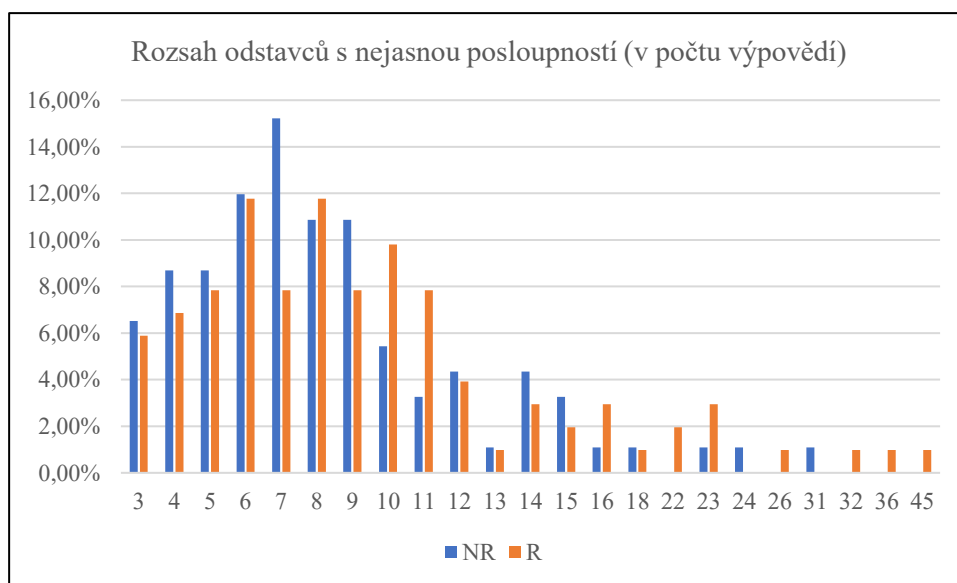
Dlouhé odstavce obsahují zpravidla více dílčích témat, které by bylo možné rozdělit do samostatných odstavců, což bývá přehlednější. Začátek nového dílčího tématu odkazuje často na nějaké vyšší, nadřazené téma, a pokud se vyskytuje uprostřed dlouhého odstavce, působí jako tematický zlom. V příkladu (311) vidíme odstavec obsahující 20 výpovědí, jenž zahrnuje dvě dílčí témata: 1) situace ve spotřebě kávy různé kvality a 2) údaje o využívání domácích kávovarů vyplývající z dotazníkového šetření. Druhé téma se z prvního nevyvíjí, nenavazuje na něj žádným navazovacím prostředkem a je s ním spojeno pouze určitou významovou souvislostí (káva – kávovar) a vztahem k nadřazenému tématu (domácí kávovary). V-téma výpovědi uvádějící toto druhé téma (*Z analýzy, kterou jsme získali pomocí dotazníkového šetření*) navazuje na vzdálený předchozí kontext a v rámci odstavce působí jako nové téma.

*(311) Jak jsem již zmínil, trend kávy naznačuje růst **kvality**, stejně jako statistiky ukazují předchozí nárůst oblíbenosti výběrové kávy. Výběrová káva, jinak řečeno velice kvalitní káva se velice dobře ustálila na českém trhu a vydobyla si pevnou pozici. Její místo se zde nadále rozšiřuje díky vysoké konkurenci, množství nových odběratelů a především díky kvalitě v šálku. Naprosto na ústupu je káva dosahující nízkých kvalit, jako je například Standard. Instantní káva si zatím hlídá své místo, zatímco kávy průměrné kvality se začínají bát o své místo díky výběrové kávě, která je vypuzuje z trhu a snižuje jejich cenu a tudíž i celkový zisk. Některé společnosti se snaží reagovat na tuto situaci diverzifikací nebo vylepšením produktů v podobě*

kratšího pražení, přesto se nachází v těžké situaci, která se v budoucnu bude vyvíjet pozitivně jednoznačně pro kávu výběrovou. Z analýzy, kterou jsme získali pomocí dotazníkového šetření, jsme zjistili, že **domácí kávovar** vlastní 55% dotázaných. Tento dotazník se týká kávovarů espresso báze. V budoucnu se dá očekávat, že toto číslo rapidně nadále poroste. Důvodem je marketingová snaha prodávat jednoduché kávovary, které vynikají zvyšující se kvalitou. Nelze je však srovnávat s kávovary profesionálními. Ty se vyznačují naprosto jinou stavbou materiálu, použitými prvky, kvalitou a parametry, které dokážou kávu dovést k dokonalosti. V poslední době se stává, že kávovar tvoří úlohu dekorace a spolu s mizivou úrovní výsledných nápojů má alespoň dekorativní účel. Daleko větší úlohu však ponese v domácí přípravě alternativní příprava kávy, neboť s narůstající poptávkou výběrové kávy přichází na řadu přípravy jako je například chemex či french press, které jsou jednoduché a skvěle v nich vynikne podstata výběrové kávy. (R-072n/70-83)

6.3.2 Odstavce s nejasnou posloupností

Jako odstavce s nejasnou posloupností označujeme ty odstavce, uvnitř kterých se vyskytuje jedna nebo více výpovědí, jejichž tematickou posloupnost nelze určit, protože nelze jednoznačně identifikovat antecedent jejich tématu (viz kapitola 5.3.3.2). Dále sem řadíme rovněž odstavce, v nichž uspořádání tematických posloupností je nepřehledné a nelze je tak zařadit k některému výše definovanému typu.

Graf 32: Rozsah odstavců s nejasnou posloupností v počtu výpovědí

Odstavce s nejasnou posloupností jsou v rámci odstavců s nejasnou tematickou výstavbou zastoupeny v korpusu nerodilých mluvčích méně (68,66 %) než v korpusu rodilých mluvčích (80,31 %), jak jsme již viděli (viz graf 30). Jejich frekvence z hlediska rozsahu odstavce je v obou korpusech obdobná, v textech nerodilých mluvčích je mírně vyšší v případě krátkých a středně dlouhých odstavců, zatímco v textech rodilých mluvčích je mírně vyšší v případě delších odstavců (viz graf 32 a tabulka 15).

Tabulka 15: Rozsah odstavců s nejasnou posloupností (v počtu výpovědí)

Počet výpovědí odstavce	NR	R
3-4	15,22 %	12,75 %
5-10	63,04 %	56,86 %
11-45	21,74 %	30,39 %

Výskyt V-tématu uvnitř odstavce, které není v souladu s předchozím kontextem, ztěžuje orientaci v textu. Důvody byly už zmíněny v kapitole o nejasných posloupnostech (kapitola 5.3.3.2): 1) souvislost mezi V-tématem a předchozím kontextem je patrná, ale není jednoznačně vyjádřena⁵³, 2) souvislost mezi V-tématem a předchozím kontextem patrná není. Zejména druhý případ můžeme považovat za uvedení nového tématu, které na předchozí kontext nenavazuje. V následujícím příkladu (312) začíná odstavec informací o těžkostech marketingové strategie (V1-V2), proto bychom očekávali, že toto téma bude v odstavci nějakým způsobem dále rozvíjeno. Místo toho celý zbytek odstavce informuje o úspěšné akci, kterou autorka doporučuje jako vhodnou formu marketingové strategie. Odstavec tedy obsahuje dvě různá témata, která sice mají společné hyperotéma (marketingová strategie), ale významově nejsou kompatibilní. Navazovací prostředek uvádějící druhé téma (V3) chybí, jeho antecedent v předchozím kontextu nenajdeme.

(312) (V1) *Tvorba marketingové strategie je těžká (V2) a není-li objektivní, může samotnému podnikání ublížit. (V3) Už několikrát jsem se setkala např. s doplňkovým programem Borovanský čtyřlístek. (V4) V podstatě jde o spojení*

⁵³ Příčiny obtížného určení tematické posloupnosti byly analyzovány v předchozích kapitolách: nejasně formulované O-téma v první výpovědi odstavce, vypuštění navazovacího prostředku, aniž by byl z kontextu dosaditelný, užití navazovacího prostředku, jenž neodpovídá žádnému z potenciálních antecedentů, návaznost vyjádřená v rématu místo v tématu atd. (viz kapitoly 5.3.4 a 5.4.1).

několika turisticky zajímavých míst. (V5) Každé má své razítko. (V6) Při návštěvě prvního z míst obdrží návštěvník kartičku, na kterou sbírá postupně všechna razítka (V7) a ve finále je zařazen do losování o zajímavé slevy a ceny. (V8) Jako doprovodný program a podpora prodeje je tento druh zábavy velice oblíbený. (V9) Doporučila bych proto méně navštěvovaným turistickým destinacím vytvořit podobnou hru či soutěž. (V10) Děti soutěže milují, (V11) není očekáván problém neatraktivnosti. (R-052n/13-20)

V textech rodilých mluvčích dochází někdy také k neuspořádanému střídání více tematických prvků a porušování plynulé tematické návaznosti. V ukázce (příklad 313) se výrazy *mapa*, *kontakty* a *adresa hotelu* objevují na více místech odstavce, někdy v rématu, jindy v tématu a poté opět v tématu. Ačkoliv se informace neopakují, působí výklad nepřehledně a je obtížné se v něm orientovat.

(313) *Dále byli někteří testovaní uživatelé internetu mystifikováni užitím pojmu „Lokalita“ v podsekcí navigační nabídky při plnění úkolu hledání **mapy**. Někteří to okomentovali tak, že by **mapu** hledali pod tlačítkem „**Kontakty**“. Mně se zdá pochopitelné, že **adresa hotelu** se nachází zvláště v **kontaktech** a **mapa** jinde, ale určitě bych uvažovala nad zavedením pojmu „**Mapa**“ (což by mohlo platit pro všechny další hotely užívající pojmu „Lokalita“). Ovšem ještě u hotelu Paříž jsem si všimla, že zde v podsekcí navigační nabídky „Úvod“ zmíněný „**Kontakt**“ s adresou úplně chybí (viz obr. 18). K jmenované **adrese hotelu** v **kontaktech** se dostaneme pokud klikneme na odkaz „kontaktujte“ na webové stránce „Vítejte“ (viz obr 19). Toto bych tedy určitě změnila a zařadila tlačítko „**Kontakt**“ do podsekcí navigačního tlačítka „Úvod“. (R-079n/22-25)*

S nepřehlednou tematickou výstavbou se setkáváme především ve velmi dlouhých odstavcích (s více než 20 výpověďmi), které obsahují obvykle více dílčích témat, jež jsou rozvíjena na základě různých tematických posloupností. Proto je problematické určit konkrétní typ odstavce. Ve většině případů by bylo vhodnější je rozdělit na více kratších celků. Častěji se vyskytují v textech rodilých mluvčích, což je pochopitelné, neboť v porovnání s texty nerodilých mluvčích jsou v nich dlouhé odstavce frekventovanější. Následující odstavec (příklad 314) je druhým ze tří odstavců úvodu bakalářské práce. Ostatní dva odstavce jsou krátké (2 a 5 výpovědí), zatímco v tomto velmi dlouhém odstavci, který se skládá z 22 výpovědí, jsou uvedeny téměř všechny podstatné informace: cíl práce, její struktura i metodika (v rámci popisu obsahu analytické části). Hlavní témata jsou v úryvku tučně vyznačena.

(314) **Cílem bakalářské práce** je analyzovat poptávku po kávě, jako nápoji v závislosti na způsobu přípravy a kvality kávy ve vztahu ke gastronomickým zařízením. Jednodušeji řečeno je nutné zjistit, zda lidé budou i nadále navštěvovat kavárny a jiná podobná zařízení, kde servírují kávu i v případě, že si koupí jakýkoliv domácí kávovar. Domácím kávovarem je myšleno zařízení, které slouží k vytvoření emulze či roztoku kávového nápoje. Kávovarem je proto myšleno zařízení nejen na bázi espressa (stroj, který připravuje kávu espresso), ale i přístroj jako třeba moka konvička nebo french press. **První částí bakalářské práce** je pochopení klíčových faktorů v oblasti kávy, které mohou působit na poptávku v gastronomii. Tato teoreticko-metodologická část se zabývá problematikou kávovarů, které se dělí na kávovary na bázi espressa nebo kávovar na přípravu kávy pomocí alternativní metody. Espresso přístroje lze jednoduše rozdělit na kávovary pro domácí použití nebo na kávovar pro profesionální použití. Kávovary pro přípravu alternativního způsobu lze také velice jednoduše rozdělit, a to mezi neznámější, a to jsou: french press, vacuum pot, moka konvička, coffee dripper, chemex, aeropress a džezva. Další odstavec v této části tvoří káva jako celek, jelikož bez kvalitní suroviny i za pomoci těch nejlepších přístrojů a teorie přípravy, nelze připravit kvalitní nápoj. Kvalitu kávy ovlivňuje původ, způsob pěstování, pražení a mletí. Faktorů zabývajících se kvalitou kávy je samozřejmě daleko více, ale pro cíl práce jsou právě tyto popsané informace klíčové a tudíž je nutné se jimi zabývat. V poslední řadě je důležité pro tento výzkum mít zmapované informace i z oblasti mlýnků na kávu, které lze též rozdělit na domácí použití a profesionální použití. **V části analytické** se vychází z průzkumu veřejného mínění a analyzují se zde data, které se získali zodpovězením otázek oblíbenosti přípravy kávy a jejich druhů. Dále je použita analýza nákupu domácích kávovarů na espresso bázi a na bázi alternativní přípravy kávy a průzkum mínění o vlivu kávovarů na návštěvnost v gastronomických zařízeních. **V návrhové části** se diskutuje o vlivu domácích kávovarů na návštěvnost gastronomických zařízeních a specializujeme se především na kavárny, které se prioritně zaměřují na prodej kávy. Přitom se vychází z teoreticko-metodologické a analytické části, která slouží jako výchozí bod pro co nejbližší předpověď a návrh vývoje v nejbližším časovém úseku ve vývoji poptávky po kávě v gastronomickém zařízení. Mimo jiné se zde zabývám prognózou vývoje kávového trhu a různými trendy v tomto odvětví. **V závěru** je zrekapitulována a zhodnocena celá práce a je zde shrnut několika větami výsledek, který je detailně rozepsán v návrhové části. (R-072u/3-20)

Výše uvedený odstavec obsahuje kromě zmíněných informací i definice některých pojmů (Domácím kávovarem je myšleno zařízení...) včetně dalších podrobností výkladového charakteru (např. Kvalitu kávy ovlivňuje původ, způsob pěstování...). Kromě toho, že je odstavec příliš dlouhý a obsahuje informace patřící spíše do teoretické části než do úvodu,

většina výpovědí na předchozí kontext explicitně navazuje. Výjimku tvoří výpověď, která jako první uvádí členění práce na jednotlivé části (*První částí bakalářské práce je pochopení...*). S předchozím kontextem ji spojuje pouze hyperotéma „bakalářská práce“. Pokud by jí byl uvozen nový odstavec, změna dílčího textu by působila přirozeněji. Takto uvnitř odstavce je téma vnímáno jako nové.

V korpusu nerodilých mluvčích se dlouhé odstavce vyskytují ojediněle a k nižší přehlednosti jejich tematické výstavby přispívají rovněž nepřesně užitá pojmenování i nedostatečně jasná návaznost výpovědí. Níže uvedená ukázka (příklad 315) představuje polovinu odstavce, který obsahuje celkem 31 výpovědí a nachází se na začátku návrhové části bakalářské práce (následuje ještě 5 odstavců spíše střední délky). V daném úryvku se vyskytuje několik dílčích témat, z nichž některá na předchozí kontext nenavazují. Odstavec začíná zmínkou o odborné literatuře a uvádí cíl práce. Následuje informace o dotazování, aniž by toto téma byl předtím zmíněno, stejně tak jako informace o SWOT analýze. Stadia rozvoje franchisingu představují další dílčí téma bez antecedentu i bez jasné souvislosti s tématem odstavce. Poté se autorka vrací k tématu dotazníkového šetření.

(315) *Během napsání bakalářské práce jsem přečetla hodně literatury o franchisingu, je hodně článků a odborných časopisů zaměřených na otázku franchisingu. Chtěla jsem zjistit, jestli je tento způsob podnikání opravdu vhodným pro malé a střední podnikatele, a jestli o tom lidé v České republice a v Rusku vědí. Ve svém dokazování jsem se zaměřila na společnost McDonald's, na jejím příkladu jsem chtěla prokázat, že tato forma podnikání představuje hodně možností, a nezáleží na tom, jestli budete podnikat pod jménem značky v České republice nebo v Rusku. **Dotazovala** jsem se lidí na franchising, jestli ten pojem znají, mají-li s ním zkušenost. Zjistila jsem, že společnost v obou státech ví o franchisingu, jen malý počet o tomto způsobu podnikání neví. Ptala jsem se manažerů, kteří pracují ve franchisové restauraci. Dotazování prokázalo, že franchising je vhodný, má hodně kladných stránek. **Provedená SWOT analýza** ukázala, že seznam příležitostí a silných stran je širší než seznam hrozeb a slabých stran. Franchising prošel **několika stádii rozvoje**, počátky jsou v USA, pak se rychle rozvíjel v Evropě, teď se ještě přestěhoval i do Východních zemí, kam patří i Rusko. **Za dobu zpracování dat**, které jsem získala od respondentů v České republice, můžu říct, že převážná většina lidí dobře zná pojem franchising, kromě toho, jsou lidé, kteří mají s tímto způsobem podnikání vlastní zkušenosti. (NR-002n/1-10)*

V daném příkladu činí četbu textu obtížnější kumulace více problémových jevů, jazykových i tematických. Pozorujeme zde např. opakování týchž pojmenování (*jsem přečetla hodně literatury o franchisingu, je hodně článků a odborných časopisů zaměřených na otázku*

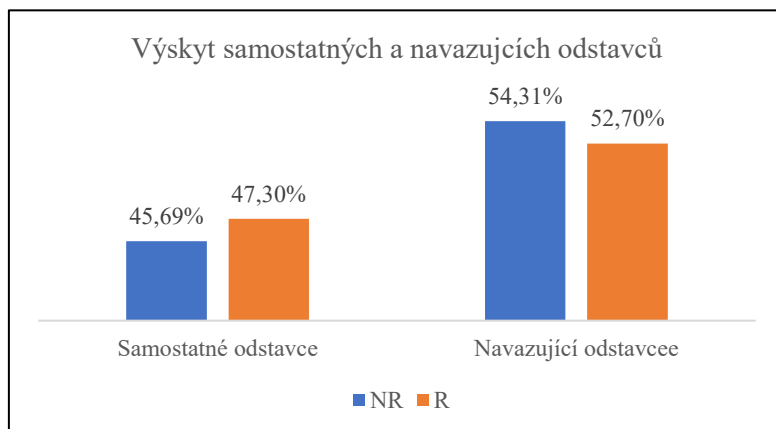
franchisingu), nepřesné výrazy (*za dobu zpracování dat*), umístění kontextově zapojených prvků do rématu (*dotazovala jsem se lidí na franchising, že společnost v obou státech ví o franchisingu*), opakování stejných informací ad. Na jedné straně je na některých místech vyjadřování příliš explicitní, na druhé straně následují krátké a jednoduché výpovědi za sebou bez spojovacího prostředku či vyjádření významového vztahu mezi nimi (*Ptala jsem se manažerů, kteří pracují ve franchisové restauraci. Dotazování prokázalo, že franchising je vhodný, má hodně kladných stránek.*).

6.4 USPOŘÁDÁNÍ ODSTAVCŮ

Uspořádání odstavců v textu nebo určitém textovém úseku se realizuje v zásadě podle dvojího principu, a to buď odstavec jako samostatná obsahová jednotka uvádí nové (dílčí) téma, anebo je tematickou součástí vyšší obsahové jednotky, tzv. odstavcové skupiny (Daneš, 1994). Ačkoli členění textu na odstavce záleží především na záměru mluvčího, s ohledem na čtenáře se očekává dodržování určitých pravidel, aby bylo tematické uspořádání textu přehledné, zejména v odborných textech. Jestliže odstavec uvádí nové téma, mělo by být toto téma na začátku explicitně pojmenováno, a pokud je odstavec součástí odstavcové skupiny, měla by být vyjádřena jeho návaznost na téma předchozího odstavce.

Klasifikací odstavcových skupin podle tematického uspořádání se v odborné literatuře zabývá R. Pípalová (2008b, 2010), která aplikuje kritéria Danešovy typologie odstavců rovněž na typologii odstavcových skupin, tedy na základě tematických posloupností O-témat v rámci odstavcové skupiny. Vzhledem k značné složitosti tematické výstavby vyšší textové roviny se v naší práci omezíme na způsob vyjádření odstavcového tématu, navazování odstavců a základní vztahy mezi nimi v rámci odstavcové skupiny. Odstavce, které uvádějí nové téma a na předchozí kontext výslovně nenavazují, nazýváme samostatné a odstavce, které jsou součástí odstavcové skupiny, označujeme jako navazující.

Výsledky naší analýzy uvedené v předchozích kapitolách ukazují na tendenci nerodilých mluvčích členit text na větší množství kratších odstavců, které jsou tematicky spjaté a tvoří tak odstavcové skupiny, proto předpokládáme, že frekvence navazujících odstavců bude v jejich textech vyšší než u mluvčích rodilých. Graf 33 ukazuje, že náš předpoklad se potvrdil, nicméně rozdíl není příliš výrazný.

Graf 33: Výskyt samostatných a navazujících odstavců

Samostatné odstavce se vyskytují vždy na začátku textu a v odborném textu jeho O-téma většinou souvisí s tématem celého textu, např. *Tématem této bakalářské práce je..., Cestovní ruch současnosti je...* V rámci celého textu se obvykle vyskytují odstavce jak samostatné, tak i navazující. Textů obsahujících pouze samostatné odstavce v rámci jedné kapitoly nacházíme v našem korpusu pouze 5, z toho 1 v korpusu nerodilých mluvčích a 4 v korpusu rodilých mluvčích, a to většinou v úvodu bakalářské práce.

Úvod má ustálenou podobu a předepsané obsahové složky jako uvedení a zdůvodnění tématu práce, cíl, hypotézy, metody a popis struktury textu, hlavní zdroje. Tyto složky lze chápat jako položky výčtu. Příkladem je následující ukázka (příklad 316), v níž každý odstavec se zabývá jednou z těchto složek a O-téma je vždy explicitně pojmenováno v první výpovědi odstavce. Pro úsporu místa uvádíme pouze začátky odstavců.

(316) (o1) *Bakalářská práce je věnována tématu produktivity činností jednotlivých hotelových úseků. Měření produktivity je důležitým prvkem podnikání. Obecně se měří produktivitu jako...*

(o2) *Cílem práce je zanalyzovat produktivitu jednotlivých činností a celého provozu hotelu King Charles Boutique Residence, nabídnout opatření ke zvyšování produktivity hotelu.*

(o3) *Hypotézy bakalářské práce: H1: kvalitně zpracovaná organizační struktura hotelu je základem vysoké produktivity jednotlivých úseků. H2: prodej služeb hotelu King Charles je ovlivněn sezónou.*

(o4) *Práce je rozdělena na teoretickou, analytickou a návrhovou část. Teoretická část objasňuje pojmy, důležité pro analytickou část práce...*

(o5) Metody, použité v této práci: literární rešerše, řízený rozhovor, analýza, syntéza, deskripce, SWOT analýza.

(o6) Práce vychází z odborné literatury, tykající se oboru hotelnictví a měření produktivity v ekonomii, vlastních zkušenosti se služby v hotelu King Charles, hodnocení zákazníků hotelu ...

(o7) Práce může být využita jinými hotely jako návod k měření produktivity podniku.

(NR-008u/1-24)

Explicitní pojmenování O-tématu v první výpovědi odstavce je pro snadnou orientaci v tematické výstavbě důležité, zejména v případě samostatného odstavce. Nejčastěji je O-téma vyjádřeno v tématu výpovědi (Cílem práce je...), případně významem slovesa (Práce je rozdělená na...) nebo v rématu (Práce vychází z odborné literatury...).

Navazující odstavce vystupují jako dílčí témata v těsnějším vztahu k nějakému vyššímu, nadřazenému tématu a mohou na různé úrovni vytvářet více či méně složitou hierarchii témat. V rámci jedné odstavcové skupiny, která sdružuje dílčí témata vztahující se k témuž vyššímu tématu (hyperotématu), můžeme z hlediska tematické posloupnosti sledovat mezi O-tématy podobné typy jako mezi V-tématy v rámci odstavce (viz Pípalová, 2008b, 2010). Na základě analýzy našeho materiálu lze rozeznat tři základní typy: odstavcová skupina se stálým S-tématem (téma odstavcové skupiny označujeme jako S-téma), odstavcová skupina s rozštěpeným S-tématem a odstavcová skupina s postupně specifikovaným S-tématem.

Odstavcová skupina se stálým S-tématem obsahuje odstavce, jejichž O-témata jsou na téže úrovni a vztahují se k témuž nadřazenému tématu. Mohou být ve vztahu identity nebo kontrastu. Ve vztahu identity jsou O-témata totožná, případně si jsou významově blízká a V-téma první výpovědi odstavce navazuje zpravidla na O-téma předchozího odstavce, vyjádřené v tématu (příklad 317) nebo v rématu (příklad 318) jeho první výpovědi, opakováním stejného pojmenování nebo jeho lexikální substitucí.

(317) (o1) Prague Card (Pražská turistická karta) je karta s dobou platnosti dva, tři nebo čtyři dny. Je orientovaná především na zahraniční a domácí návštěvníky Prahy. Jedná se o čipovou kartu s elektronickým systémem, který licenčně poskytuje londýnská společnost Leisure Pass.

(o2) Pražská turistická karta umožňuje bezplatný vstup do 40 pražských památkových objektů a muzeí a bezplatné využití dopravy v rámci pražské MHD po celou dobu platnosti karty. V ceně Pražské turistické karty – Prague Card je okružní

jízda Prahou, plavba po Vltavě, procházka s průvodcem, spojení s letišťem autobusem Airport Express a slevy (až 50%) na další vstupy, plavby, exkurze a kulturní představení. Kromě toho je ke každé kartě nabízena exkluzivní publikace v sedmi jazycích, která radí návštěvníkům, jaké objekty mohou navštívit. Pražská turistická karta je vydávána pro dospělé a zlevněná pro děti a studenty. (NR-013n/7-13)

(318) (o1) *V této bakalářské práci se věnuji projektu Prague Food Tours a jeho analýze. Takové téma jsem si vybrala proto, že jsem se na tvorbě tohoto projektu podílela velkým dílem a mrzí mě, že se nevyvedl dle očekávání. Jedná se o projekt, dle mého názoru, velmi zajímavý, ve kterém byl velký potenciál, který však zůstal nevyužitý a projekt neuspěl.*

(o2) *Projekt se začal připravovat na jaře roku 2013, byl spuštěn v červnu roku 2013 a zanikl na podzim roku 2013. (R-079u/12-15)*

O-témata ve vztahu kontrastu představují odlišná dílčí témata téže kategorie, jsou členěna na podobném principu jako rozštěpené réma s tím rozdílem, že nejsou souhrnně uvedena na začátku tematického úseku. V-téma první výpovědi odstavce navazuje na O-téma předchozího odstavce zpravidla částečným opakováním. V příkladu (319) je ve čtyřech odstavcích popsána struktura práce. Ve vztahu kontrastu jsou O-témata odstavců o1, o2 a o4, zatímco O-téma odstavce o3 je totožné s odstavcem o2 (navazuje na něj pomocí textové elipsy).

(319) (o1) *V první části práce vás seznámím obecně s tím co je vlastně marketing a jaké jsou jeho fáze. Dále se dozvíte, jaké jsem použil metody, výzkumy a analýzy. Jaké jsem používal techniky při sběru informací a co je vlastní podpora prodeje.*

(o2) *V druhé části práce vám představím samotný doutník jako produkt. Seznámím vás s historií, která sahá až do doby Májů, s výrobou, servisem a nepsanými pravidly při kouření doutníků. Zaměřím se také na nemoci a vady doutníku jakož i na vliv doutníku na lidský organismus.*

(o3) *Dále také charakterizuji prodej doutníků, analýzy konkurence a spotřebitelů. Formou popsaných grafů vám představím svůj výzkum mezi spotřebiteli, který byl prováděn dotazníkovou metodou, a zúčastnilo se ho 181 respondentů. Nastíním svůj pohled na aplikaci marketingového mixu a SWOT analýzy na danou problematiku.*

(o4) *V návrhové části vám představím své návrhy na marketingovou strategii podniků, které nabízejí doutníky ve svých provozovnách. S důrazem na komunikační*

strategii, ve které je zahrnuta i reklama a podpora prodeje, navrhnu možná řešení pro zlepšení povědomí lidí a podpory prodeje doutníků v gastronomických zařízeních pomocí nejrůznějších marketingových akcí. (R-069u/7-17)

V případě odstavcové skupiny s rozštěpeným S-tématem jsou O-témata souhrnně uvedena v prvním odstavci skupiny a pak jsou jednotlivě rozvíjena v dalších odstavcích. Souhrnné pojmenování témat v prvním odstavci může být vyjádřeno jedním shrnujícím pojmenováním (např. *Práce je rozdělena na tři části*) nebo mohou být tato témata vyjmenována (příklad 320). V-téma první výpovědi odstavce navazuje zpravidla na O-téma prvního odstavce skupiny plným nebo částečným opakováním, popř. lexikální substitucí.

(320) (o1) *V první teoreticko-metodologické části své práce se zaměřuji na vysvětlení hlavních pojmů, co vše zahrnuje **obsahová strategie, interakční design a vizuální komunikace**. Tyto disciplíny pomáhají porozumět problematice webových stránek v širším kontextu.*

(o2) *Obsahová strategie je disciplína, která se zaměřuje na to, jaký obsah bychom měli použít, aby korespondoval s našimi firemními cíli a zároveň s potřebami uživatelů.*

(o3) *Interakční design je disciplína zabývající se především funkcemi a možnostmi, které produkt či služba nabízí a zda jsou tyto věci pro uživatele pochopitelné a intuitivní.*

(o4) *Vizuální komunikace je disciplína zabývající se prezentací určité myšlenky pomocí těchto elementů: layoutu, barev, typografie, grafiky a fotografií. Jedná se asi o nejvíce přeceňovanou disciplínu u tvorby webových stránek, nicméně vzhled stránek je velmi důležitý, aby firma vypadala profesionálně a důvěryhodně. (R-078u/19-24)*

V odstavcové skupině s postupně specifikovaným S-tématem se nikoli O-téma, ale některý z prvků dalších výpovědí odstavce, obvykle v jeho závěru, stává O-tématem odstavce následujícího. Každý z těchto odstavců má tedy O-téma odlišné. Aby bylo jednoznačné, ke kterému prvku předchozího odstavce se téma nového odstavce vztahuje, je třeba návaznost vyjádřit explicitně, zejména plným opakováním pojmenování (příklad 321).

(321) (o1) *Cestovní ruch je neoddělitelnou a významnou součástí života společnosti a jeho možností využívá mnoho lidí. Zvláště v dnešní době je cestování mnohem*

dostupnější. Letenky a jízdenky jsou levnější, dopravních prostředků je mnoho a frekvence jejich pohybu z destinace do destinace je také mnohem větší, než tomu bylo dříve. Cestovní ruch má mnoho forem a jedna z nich je **gastronomický cestovní ruch neboli gastroturismus**.

(o2) Gastroturismus je čím dál tím více oblíbenou náplní volného času řady lidí. Každá země má jinou kulturu i kuchyni. Při cestování přicházejí lidé do styku s obojím. Výhodou gastroturismu je, že se dá spojit se zájezdy pobytovými i poznávacími. (R-079u/1-8)

V textech méně zkušených pisatelů, jako jsou například studentské texty, se můžeme setkat s netypickým navazováním odstavců, které narušuje uvedené principy tematické výstavby a ztěžuje orientaci v textu. Patří sem především přerušení tematické posloupnosti, kdy mezi odstavce s týmž O-tématem je vložen jeden nebo více odstavců s odlišným O-tématem. V následujícím příkladu (322) jsou v odstavci o1 uvedeny dva důvody výběru tématu bakalářské práce, a to zkušenosti s prací v oboru (v hotelech a restauracích) a aktuálnost tématu. První důvod je rozveden v závěru tohoto odstavce (*Díky předešlému studiu ... jsem měla možnost pracovat v mnoha známých pražských hotelech a vynikajících restauracích...*) a pokračuje v odstavci o3 (*Praxe v hotelech...*), zatímco odstavec o2 rozvíjí aktuálnost gastronomického zaměření tématu. Vložení druhého dílčího tématu mezi prvky tématu prvního se zdá být neopodstatněným a působí rušivě.

(322) (o1) *Toto téma jsem si vybrala **na základě zkušeností v oboru** a výběr především ovlivnila **aktuálnost tohoto tématu**. Lokalitu, kterou jsou Kobyličky jsem si vybrala na základě osobních zkušeností s podniky, které se zde nacházejí. Chtěla bych poukázat na podniky, které stojí za návštěvu a podniky, které by měly svou úroveň zlepšit. Díky předešlému studiu na střední Hotelové škole v Praze ve Vršovicích a nynějšímu studiu na Vysoké škole hotelové v Praze jsem měla možnost pracovat v mnoha známých pražských hotelech a vynikajících restauracích, kde jsem získala mnoho zkušeností z oboru do budoucna.*

(o2) *V dnešní době se setkáváme s neustálým hodnocením restaurací a díky tomu jsem si vybrala toto téma, které je podle mého názoru velmi zajímavé a tedy i aktuální. Gastronomie je obor, který se neustále vyvíjí a to nejen v České republice, ale i po celém světě. Konkurence je v tomto oboru velmi vysoká a dalo by se říci, že se každým dnem stupňuje. Gastronomická zařízení se snaží o co největší odlišení od ostatních podniků a to nejen v prostředí, designu, ale hlavně v množství a kvalitě*

nabízeného sortimentu a v úrovni poskytovaných služeb, které jsou součástí gastronomie.

(o3) Praxe v hotelech mne bohužel moc neoslovila a má práce se více zaměřila na prostředí restaurace. I přes tento fakt mohu říci, že hotelové restaurace se více zaměřují na trendy v gastronomii a na nové technologické postupy. Toto je možná ovlivněno tím, že některé restaurace nemají dostatečné množství finančních prostředků na nákup nejnovějších a nejmodernějších zařízení, které by umožnily zlepšení úrovně podniku. (R-057u/17-27)

Jasně a přehledně tematické uspořádání textu snižuje rovněž nedostatečně explicitní vyjádření O-tématu na začátku odstavce. Těsné navazování pomocí pronominalizace (příklady 323 a 324) nebo elipsy (příklad 325) se v odborném textu obvykle vyskytuje uvnitř odstavce, nikoli na jeho začátku. V našich korpusech se s takovým těsným navazováním setkáváme především v textech nerodilých mluvčích, převážně u krátkých odstavců. V mnoha případech by tyto odstavce mohly být spojeny do jednoho delšího a pak by těsné navázání bylo adekvátní.

(323) (o1) Majitelé portálu by se měli zamyslet nad tím, aby hodnocení bylo přesunuto do místa, které je lépe zviditelněné. Důvodem je, že v poslední době se důraz dává především na interaktivitu s uživatelem.

(o2) V tom je možné čerpat zkušenosti ze světově známého portálu booking.com, který je v současnosti základem pro práci jakéhokoliv hotelu. (NR-033n/37-39)

*(324) (o1) **Reklama** je všude kolem nás. V době tržní ekonomiky a s ní spojené velké konkurence, hraje reklama značnou role pro přilákání nových a udržování stálých zákazníků.*

(o2) At' chceme či nechceme, nacházíme se pod jejím vlivem. V současné době je reklama faktorem, jenž má obrovský vliv na rozhodnutí jedince, nebo dokonce i skupiny lidí, zda si určité zboží či službu vyberou... (NR-010u/6-9)

*(325) (o1) V případě Water Loo bych mohla doporučit akci podle motivu známého filmu Piráti z Karibiku. Jinými slovy by se všichni účastníci převlékli do oděvů vhodných pro přírodu a poté by vyrazili **hledat poklad.***

(o2) Přitom [] by museli absolvovat celou řadu akcí: například hledání pokladů pomocí detektoru kovu, odpovědět na otázky, a to pomocí hledání odpovědí podle mapy, střelení z pistolí, zorbing, uhasit oheň pomocí dřevé nádoby apod. (NR-001n/46-48)

Vyšší frekvenci navazujících odstavců nacházíme tedy v textech nerodilých mluvčích, což odpovídá jejich tendenci členit text na větší množství kratších odstavců. První výpověď navazujícího odstavce odkazuje pomocí navazovacího prostředku na některý tematický nebo rematický prvek předchozího odstavce. O-téma je tak významově i formálně spjata s O-tématem předchozího odstavce. Navazující odstavce vytvářejí odstavcové skupiny, které můžeme považovat za tematické úseky formálně rozčleněné na odstavce, mezi jejichž O-tématy je vyjádřený určitý vztah. Členění textu na odstavcové skupiny a dále na jednotlivé odstavce odráží v zásadě hierarchické vztahy mezi tématy v textu, ovšem ne zcela symetricky, neboť zde hrají roli i jiné faktory, jako je např. rozsah odstavce nebo i záměr autora (viz kapitola 3.4.2). Tematickou výstavbu odstavcové skupiny lze analyzovat podobně jako tematickou výstavbu odstavce na základě tematických posloupností mezi jednotlivými O-tématy (viz Pípalová, 2010). Jak jsme uvedli, při analýze našeho materiálu jsme identifikovali tři základní typy, a to odstavcovou skupinu se stálým S-tématem, s rozštěpeným S-tématem a s postupně specifikovaným S-tématem. K jevům, které snižují přehlednost uspořádání odstavců, patří především nedostatečně explicitní vyjádření návaznosti O-tématu na O-téma příslušného odstavce, s čímž se setkáváme často v textech nerodilých mluvčích.

6.5 SHRNU TÍ

V této kapitole byla v první řadě zaměřena pozornost na délku odstavce, jelikož výstavbu textu podstatně ovlivňuje. Porovnání délky odstavce v obou korpusech poukazuje na tendenci nerodilých mluvčích členit text do většího množství kratších odstavců. Nejvýrazněji se to projevuje u odstavců v rozsahu dvou výpovědí, které jsou v textech nerodilých mluvčích výrazně frekventovanější než v korpusu rodilých mluvčích, a potvrzuje to rovněž menší průměrná délka odstavce (4,03 výpovědi oproti 5,17 výpovědím v korpusu rodilých mluvčích).

V následující podkapitole byly uvedeny výsledky analýzy tematické výstavby odstavců založené na tematických posloupnostech v rámci odstavců v rozsahu minimálně tří výpovědí. Na základě upravené Danešovy typologie odstavců jsme stanovili 4 základní typy: odstavce se stálým O-tématem, s rozvíjeným O-tématem, s postupně specifikovaným O-tématem a s vyvíjejícím se O-tématem. Podle výsledků analýzy jsou odstavce se stálým a postupně specifikovaným O-tématem v korpusu nerodilých mluvčích zastoupeny častěji než v korpusu rodilých mluvčích, a to zejména v kratších odstavcích, což zřejmě souvisí s tendencí nerodilých mluvčích členit text do většího množství kratších odstavců a rovněž svědčí o tendenci k nižší

kondenzaci vyjadřování a k pravidelnější tematické výstavbě. Tyto závěry potvrzuje i nižší frekvence (ve srovnání s korpusem rodilých mluvčích) odstavců s rozvíjeným O-tématem, které zahrnují více variant rozvíjení stálého O-tématu tematizací různých tematických prvků. Výskyt odstavců s vyvíjejícím se O-tématem je v obou korpusech zanedbatelný.

Odstavce, které je obtížné zařadit do výše uvedených typů, jsme shrnuli do kategorie odstavců s nejasnou posloupností. Patří sem odstavce obsahující výpovědi s těžko identifikovatelnou tematickou posloupností, protože antecedent tématu nelze určit nebo se nachází mimo rámec odstavce. Celkové zastoupení odstavců tohoto druhu je v obou korpusech podobné, přičemž v korpusu nerodilých mluvčích je mírně nižší než u rodilých mluvčích. Pouze odstavce s posloupností mimo rámec odstavce jsou v korpusu nerodilých mluvčích zastoupeny častěji, neboť jsou v nich častěji tematické úseky členěny do krátkých odstavců, které na sebe navazují.

Poslední část této kapitoly se zabývá uspořádáním odstavců, které jsou součástí odstavcové skupiny, tedy jsou tematicky spojeny a je mezi nimi vyjádřený určitý vztah. Na základě analýzy jsme v našich korpusech určili tři základní typy, a to odstavcovou skupinu se stálým S-tématem, s rozštěpeným S-tématem a s postupně specifikovaným S-tématem. V souladu s předchozími zjištěními se navazující odstavce častěji vyskytují v textech nerodilých mluvčích a také v nich logicky nacházíme více případů nedostatečně explicitního vyjádření návaznosti O-tématu na O-téma příslušného odstavce.

Analýza tematické výstavby odstavců tedy naznačila některé tendence, jimiž se texty nerodilých mluvčích od rodilých mluvčích odlišují. Je to především členění textu do krátkých odstavců, to znamená, že určitý tematický celek je rozdělen na větší množství dílčích témat, která jsou zvládnutě grafickým členěním na odstavce. Členění textu pomáhá autorovi strukturovat myšlenkový obsah a čtenáři usnadňuje vnímání textu (Daneš, 1994), avšak velké množství krátkých odstavců orientaci v textu naopak znesnadňuje. Podobně jako rozdělení informace po částech do krátkých výpovědí má za následek nízkou informační hustotu, jeví se v mnoha případech i dělení tématu do mnoha dílčích témat jako projev slabé kondenzace textu. Navazování výpovědí i odstavců vyžaduje z hlediska srozumitelnosti častější užívání navazovacích prostředků, mezi nimiž je také lexikální opakování, a tím se vyjadřování stává explicitnějším a postup sdělení dopředu se zpomaluje. Můžeme se domnívat, že autor při psaní v cizím jazyce, v němž si není dostatečně jistý, dává přednost jednoduššímu vyjadřování, to znamená v kratších větách i odstavcích, s jednodušší a pravidelnou strukturou na úrovni základních i vyšších textových jednotek. Tomu odpovídá rovněž tendence k pravidelnější

tematické výstavbě projevující se ve vyšší frekvenci odstavců s kompaktnějším uspořádáním tematických prvků, jako jsou odstavce se stálým a postupně specifikovaným O-tématem.

7 SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ ANALÝZY

Na základě analýzy odborných textů nerodilých a rodilých mluvčích můžeme konstatovat, že rozdíly mezi nimi nejsou tak výrazné, jak bychom čekali. Téměř všechny jevy, které jsme identifikovali jako problematické, se vyskytují v obou korpusech, tedy i v textech rodilých mluvčích. Jedním z vedlejších výsledků výzkumu je tak potvrzení nepříliš uspokojivé úrovně odborného vyjadřování českých studentů (viz kapitola 2.2). Poznání jevů, jimiž se výstavba textu nerodilých mluvčích od rodilých odlišuje, spočívá ve zjištění způsobu a míry užití určitých prostředků tematické výstavby textu v každém z obou korpusů.

Analýza byla realizována na dvou úrovních: na úrovni výpovědi a jejího začlenění do kontextu odstavce a na úrovni vyšší textové jednotky, a to odstavce a odstavcové skupiny. Začlenění výpovědi do kontextu odstavce představuje v analýze dvě oblasti, a to tematickou návaznost na předchozí kontext (tematickou posloupnost) a vyjádření rématu a významového mezivýpovědního vztahu. Tematická výstavba odstavce byla analyzována na základě výskytu a uspořádání tematických posloupností v rámci odstavce a odstavcové skupiny. Porovnáním míry a způsobu užití prostředků výstavby textu na obou úrovních v korpusu nerodilých a rodilých mluvčích jsme dospěli k určení několika tendencí, které se podílejí na obtížnější srozumitelnosti textů nerodilých mluvčích. Nyní přejdeme ke shrnutí zjištěných tendencí.

(1) Tendence k pravidelnější výstavbě a jednoduššímu vyjadřování má svůj původ zřejmě v nižší úrovni osvojení jazyka, neboť autor píšící v cizím jazyce, v němž si není dostatečně jistý, dává přednost jednoduššímu vyjadřování, to znamená v kratších větách i odstavcích, s jednodušší a pravidelnou strukturou. Tato tendence se projevuje především v členění textu na větší množství krátkých odstavců, v nichž je snazší zachovat pravidelnou strukturu tematických prvků. Tím lze vysvětlit i vyšší míru užití odstavců se stálým a postupně specifikovaným O-tématem, tedy odstavců s velmi pravidelnou a jednoduchou strukturou, ovšem právě v kratších nebo středně dlouhých odstavcích. S tendencí k pravidelné stavbě věty souvisí také nižší četnost užití výpovědních modifikací, zejména parcelace. Tendenci k jednoduššímu vyjadřování spatřujeme rovněž v častějším užívání některých navazovacích prostředků. Jsou to zejména prostředky lexikálního opakování, jež nevyžadují složitější formy navazování, a v rámci pronominalizace přivlastňovací zájmena a vztažné ukazovací zájmeno *což*, které umožňují těsné navázání na bezprostředně předcházející výpověď. Naopak zájmena, která mohou odkazovat k delšímu i složitějšímu textovému úseku, užívají ve srovnání s rodilými mluvčími méně často. Zaznamenali jsme také nižší zastoupení spojovacích výrazů

pro vyjádření mezivýpovědních významových vztahů, především vztahu výčtového a časového. To znamená, že nerodilí mluvčí častěji používají krátké odstavce složené z kratších výpovědí s jednoduchou a pravidelnou strukturou a tyto výpovědi následují za sebou bez explicitního vyjádření jejich vztahu. Krátké odstavce mívají jednoduché uspořádání tematických posloupností, často zachovávají stejné téma nebo navazují pravidelně vždy na réma předchozí výpovědi. Navazování je v takovém případě často realizováno lexikálním opakováním nebo přivlastňovacím zájmenem, event. zájmenem což.

(2) S členěním textu na krátké odstavce souvisí **tendence k méně přehlednému tematickému uspořádání textu**. Velké množství krátkých odstavců znamená dělení tematických celků na mnoho dílčích témat, což znesnadňuje orientaci v textu. Více odstavců takto spolu tematicky souvisí a tvoří odstavcové skupiny, mezi nimiž je třeba adekvátně signalizovat návaznost. V textech nerodilých mluvčích jsme zaznamenali vyšší výskyt nejasných posloupností zejména v kratších odstavcích a rovněž vyšší zastoupení posloupností mimo rámeček odstavce, tedy výpovědí, jejichž antecedent je obtížné identifikovat nebo se nachází v některém z předchozích odstavců. S nižší přehledností tematického uspořádání se setkáváme také na úrovni tematicko-rematické struktury výpovědi zejména v důsledku nedodržování principů aktuálního členění (pozice tématu a rématu, umístění vlastního rématu do finální pozice ve výpovědi). Nepřehlednost tematického uspořádání textu v korpusu nerodilých mluvčích je tedy spojena na jedné straně s rozdrobením částí textu na krátké odstavce a s nedostatečně jasným vyjádřením návaznosti mezi nimi i uvnitř odstavce a na straně druhé s méně přehlednou tematicko-rematickou strukturou výpovědi.

(3) **Tendence k explicitnějším vyjadřování** se projevuje především v častějším navazování na předchozí výpověď pomocí plného opakování stejným pojmenováním, ačkoli by v mnoha případech stačilo použít opakování částečné. Analýzou jsme také zjistili vyšší míru opakování známých a irelevantních informací v rématu. Ve výsledku se tak v textech nerodilých mluvčích setkáváme s častým opakováním tématu v rámci jednoho odstavce a v rématu s opakovanými nebo nesouvisejícími informacemi, což zpomaluje plynulý tok informací.

(4) **Tendence k nižší míře informační hustoty textu** čili k nižší kondenzaci textu s explicitním vyjadřováním úzce souvisí a rovněž zdržuje plynulý tok informací. Kromě výše uvedeného opakování v tématu i rématu se projevuje v častém uvádění nadbytečných informací v tematické části výpovědi a v rozmělnění informací do více jednoduchých výpovědí. Text tak mnoha slovy sděluje málo relevantních informací.

(5) **Tendence k nedostatečně přesnému vyjadřování** je rovněž důsledkem nižší úrovně znalosti jazyka a patří více do roviny lexikální, má však své dopady i na tematickou výstavbu

textu. Jedná se zejména o vyšší výskyt obtížně srozumitelných navazovacích prostředků, zejména v případě užití lexikální substituce jiným pojmenováním. Nepřesné vyjádření tematického prvku vede k obtížím s přiřazením tématu k odpovídajícímu antecedentu. Kromě toho jsme zaznamenali také vyšší zastoupení nejasně formulované informace v rématu, což vede k nepochopení sdělení celé výpovědi.

(6) **Tendence k nižší míře formálnosti** se v analýze tematické výstavby neprojevila v korpusu nerodilých mluvčích výrazně, pouze v užití některých gramatických prostředků (hovorová varianta zájmena *tenhle*, spojka *takže*). Na druhé straně lze některé z výše uvedených tendencí považovat za projev vlivu mluveného, a tedy méně formálního jazyka, především explicitní vyjadřování a nižší kondenzaci textu. Rovněž nadužití spojovacích prostředků ve vztahu důsledkovém a kontrastivním, dodává textu charakter mluveného projevu, pokud stojí na začátku výpovědi, jež nenavazuje na předchozí kontext v daném vztahu, ale uvádí jen další nebo nadbytečnou či irelevantní informaci,

Uvedené tendence se netýkají všech zkoumaných textů ani je nelze považovat za vyčerpávající. Rozhodně nepředstavují všeobecně platnou charakteristiku odborných textů psaných nerodilými mluvčími, k tomu by bylo potřeba více výzkumů. Je také nemožné určit, do jaké míry jsou texty obou korpusů samostatným dílem jejich autorů. Dané tendence nechápeme ani jako chyby, ale jako postupy v tematické výstavbě, které jsme v textech nerodilých mluvčích zaznamenali oproti textům rodilých mluvčích ve vyšší míře a které mohou být příčinou obtížnějšího vnímání jejich textů, obzvláště pokud se jich v jednom textu vyskytuje více najednou.

Na závěr, při rekapitulaci výsledků analýzy se nabízí srovnání s výsledky zahraničních výzkumů uvedené ve čtvrté kapitole (Tematická výstavba textu v cizojazyčné výuce). Můžeme porovnávat pouze výsledky analýzy užití tematických posloupností a vyjádření rématu a rematických vztahů, neboť tyto studie tematickou výstavbu odstavců nezkoumají. Zaměřují se především na identifikaci tématu a jeho návaznost na předchozí kontext, vyjádření rématu a užití spojovacích výrazů, uvedení nového tématu a jeho umístění v tematicko-rematické struktuře věty a míru formálnosti psaného textu. Při pohledu na zjištěné nedostatky, které se v těchto výzkumech objevují (viz kapitola 4.2), je patrné, že všechny bez výjimky byly identifikovány rovněž v naší analýze, ovšem v obou zkoumaných korpusech, nejen v textech nerodilých mluvčích. Některé z nich se dokonce vyskytly v korpusu rodilých mluvčích ve vyšší míře (např. problém s určením tématu výpovědi, protože je obecné, neurčité nebo zcela chybí

a není jasné, který tematický prvek byl vypuštěn)⁵⁴. Potvrzuje se tak tvrzení, že nejvýznamnějším faktorem ovlivňujícím kvalitu tematické výstavby textu je zkušenost s psaním daného typu textu (Rørvik, 2012) a že tedy žákovské texty nerodilých mluvčích (na úrovni B1/2-C1/2 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky) mají z tohoto hlediska blíže k žákovským textům rodilých mluvčích než k profesionálním textům psaných v rodném jazyce dotyčných nerodilých mluvčích.

Pro úplnost lze z přehledu nedostatků zjištěných ve zmíněných zahraničních studiích vyčlenit ty, které se v naší analýze vyskytly v textech nerodilých mluvčích ve vyšší míře a které jsme v důsledku toho zařadili mezi výše uvedené tendence. Patří sem zejména problém s určením tématu výpovědi z důvodu netypického zacházení s kontextově zapojenými a nezapojenými prvky a z toho vyplývajícího obtížného rozpoznání tematicko-rematické struktury výpovědi. Z problémů týkající se určení tématu jsme také zaznamenali výraznější výskyt mnoha prvků v tématu. Nedostatky týkající se vyjádření rématu (slabá informační hodnota rématu, které obsahuje obecně známou informaci nebo informaci opakovanou, a irelevantní informace v rématu) se v textech nerodilých mluvčích vyskytly všechny ve vyšší míře než korpusu rodilých mluvčích, ne však příliš výrazně. Dále se jedná o netypickou informační strukturu výpovědi z důvodu porušování principů aktuálního členění výpovědi a o nižší míru formálnosti psaného textu související zejména s nižším stupněm kondenzace vyjadřování, neboť informace jsou prezentovány příliš explicitně, opakují se a jsou nadměrně prokládány hodnotícími a postojovými výrazy nebo obecnými prohlášeními, a s užitím diskurzních konektorů na začátku vět (v našem případě spíše s užitím diskurzních konektorů ve významu vztahu důsledkového a kontrastivního na začátku výpovědi). Často uváděná převaha tematické posloupnosti se stálým tématem se v našem korpusu nepotvrdila.

Jak již bylo uvedeno v kapitole 4.4, porovnání výsledků takových výzkumů bývá sporné, neboť jsou často založeny na různých teoretických východiscích a užívají odlišné metody při zpracování i vyhodnocení dat. Otázkou je i validita výsledků mnohých studií z důvodu malého objemu dat, neboť ruční analýza, v tomto případě nezbytná, je velmi náročná. To můžeme

⁵⁴ Některé typické nedostatky ve výstavbě odborných psaných projevů (rodilých mluvčích), s nimiž jsme při analýze setkali, uvádí také Čechová v knize *Současná stylistika*: „skoky ve výstavbě, neopodstatněné tematické návraty a s tím související nepropracovanost tematických posloupností; slabou koherenci, dokonce rozplizlost textu, porušování návaznosti vlivem nepromyšlené práce s konektory vedoucí k nežádoucí eliptičnosti nebo naopak k redundanci. [...] Přehlednosti a návaznosti textu vadívá nevhodné členění/nečlenění textu, neopodstatněné střídání dlouhých a kratičkových odstavců (1ř. x 30ř.) bez vyjádření žádoucí návaznosti“ (Čechová, 2008, s. 343-344).

potvrdit i z vlastní zkušenosti s touto disertační prací. Nicméně považujeme výsledky tohoto výzkumu za hodnotný příspěvek k poznání mezijazyka nerodilých mluvčích českého jazyka, který může být využit ve výuce češtiny pro cizince, zejména pro rozvoj akademického psaní.

8 ZÁVĚR

Tato práce je věnována výstavbě odborných textů nerodilých mluvčích českého jazyka ve snaze odhalit příčiny jejich obtížné srozumitelnosti, ačkoliv neobsahují zjevné lexikální nebo gramatické chyby. Jako hlavní cíl práce jsme si stanovili objasnit specifické rysy výstavby odborných textů nerodilých mluvčích českého jazyka. Za účelem jeho naplnění jsme provedli kvalitativní komparativní analýzu zaměřenou na tematicko-rematickou strukturu výpovědi a její začlenění do kontextu odstavce a rovněž na tematickou výstavbu odstavce a odstavcové skupiny. Při zkoumání sledovaných jevů jsme využívali rovněž prvky kvantitativní analýzy.

Sledovanými jevy v rámci vyjádření a návaznosti tématu bylo užití tematických posloupností s ohledem na navazovací prostředky a případy, kdy posloupnosti bylo obtížné nebo nemožné identifikovat. V rámci rematické struktury jsme zkoumali vyjádření rématu narušující soudržnost textu a plynulý tok informací a také užití spojovacích prostředků pro vyjádření rematických vztahů. Na úrovni odstavce jsme sledovali uspořádání tematických posloupností uvnitř odstavce a do určité míry i mezi odstavci v případě odstavcových skupin.

Pro odhalení specifických rysů výstavby textu nerodilých mluvčích jsme použili metodu komparace a porovnávali jsme užití sledovaných jevů ve vybraných částech (úvod a návrhová část) bakalářských prací psaných jak nerodilými, tak i rodilými mluvčími. V obou korpusech jsme zjišťovali frekvenční odlišnosti v užití sledovaných prostředků výstavby textu a zejména způsob jejich užití a faktory, které je ovlivňují.

Na základě výsledků můžeme odpovědět na naše dvě stanovené výzkumné otázky.

1. Do jaké míry se liší výstavba odborného textu nerodilých a rodilých mluvčích českého jazyka?

Odpověď na tuto otázku zní, že nepříliš výrazně, spíše méně, než jsme očekávali. Podstatné rozdíly ve frekvenci a způsobu užití sledovaných jevů se neprokázaly a většina zjištěných nedostatků se objevila v obou korpusech. Výraznější odlišnosti se ukázaly pouze v užití některých jednotlivých prostředků nebo v rámci dílčích kategorií, avšak v kombinaci s nedostatky, které se vyskytují i v korpusu rodilých mluvčích, a při vyšší koncentraci činí text obtížněji srozumitelným.

2. Které odlišnosti ve výstavbě textu nerodilých a rodilých mluvčích způsobují, že srozumitelnost textů nerodilých mluvčích bývá obtížnější než textů rodilých mluvčích?

Z jednotlivých zjištěných rozdílů jsme se pokusili vysledovat určité charakteristické rysy a ty jsme pak shrnuli v 7. kapitole nikoli jako charakteristiku, ale jako tendence, které se na obtížnější srozumitelnosti textů nerodilých mluvčích podílejí. Jedná se o následující tendence:

- Tendence k pravidelnější výstavbě a jednoduššímu vyjadřování,
- Tendence k méně přehlednému tematickému uspořádání textu,
- Tendence k explicitnějšímu vyjadřování,
- Tendence k nižší míře informační hustoty textu,
- Tendence k nedostatečně přesnému vyjadřování,
- Tendence k nižší míře formálnosti.

Tyto tendence působí často společně a v některých případech se vzájemně podmiňují, například tendence k explicitnějšímu vyjadřování podporuje tendenci k nižší míře informační hustoty textu a obě se projevují v tendenci k nižší míře formálnosti. Opakování stejných informací i stejných pojmenování snižuje kondenzaci projevu a je projevem spíše mluveného jazyka než psaného textu. V těchto tendencích se projevují různé kombinace specifického užití určitých prostředků tematické výstavby, mezi něž patří především členění textu na větší množství krátkých odstavců, nedodržování principů aktuálního členění, nadužití plného opakování pojmenování jako navazovacího prostředku, opakování známých a irelevantních informací v rématu, podužití spojovacích prostředků ve vztahu výčtovém a časovém a naopak nadužití spojovacích prostředků ve vztahu důsledkovém a kontrastivním.

Uvedené tendence tedy můžeme považovat za odpověď na druhou výzkumnou otázku zaměřenou na odlišnosti ve výstavbě textu nerodilých a rodilých mluvčích, které způsobují, že srozumitelnost textů nerodilých mluvčích bývá obtížnější než textů rodilých mluvčích. Tímto pokládáme náš cíl objasnit specifické rysy výstavby odborných textů nerodilých mluvčích českého jazyka za splněný.

Výsledky analýzy tak potvrzují, že se určité obtíže v této oblasti vyskytují a že zahrnutí principů výstavby textu do výuky českého jazyka pro cizince na vysokých školách má pro rozvíjení akademického psaní a zvýšení kvality studentských textů velký význam. Měl by se klást důraz především na ty jevy, které nerodilí mluvčí užívají odlišným způsobem než rodilí mluvčí a v důsledku toho jejich texty neodpovídají očekávané úrovni. Výuka gramatiky na úrovni věty (morfologie a větná syntax), na něž se výuka nejen češtiny pro cizince, ale cizích jazyků obecně zaměřuje, ke kvalitnímu jazykovému projevu nestačí. Naše analýza naznačuje některé konkrétní jevy, kterým by se mohla věnovat, jako jsou zejména principy aktuálního členění, plynulé navazování výpovědí zahrnující jasnou tematickou posloupnost a rovněž

vhodné užívání explicitních a implicitních navazovacích prostředků, přesnější vyjadřování mezivýpovědních vztahů užitím adekvátních diskurzních konektorů, členění textu na odstavce z hlediska obsahové jednoty i rozměrové vyváženosti, míra formálnosti vyjádření nejen na lexikálně-gramatické úrovni, ale i z hlediska kondenzace vyjadřování.

Další otázkou je způsob, jak tyto jevy vyučovat a jaké didaktické postupy používat. Této problematice jsme se dotkli v kapitole 4.3, v níž jsme uvedli spíše ojedinělé výzkumy vlivu výuky výstavby textu na úroveň písemného vyjadřování v cizím jazyce a návrhy na obsah a metody vyučování. To je však téma přesahující rámec této práce a představující námět na další zkoumání.

Tato disertační práce představuje pouze dílčí příspěvek k dané problematice. K jejímu hlubšímu poznání jsou potřebné další výzkumy, které by závěry naší analýzy doplnily a upřesnily. Nabízí se například analýza podrobněji zaměřená na jednotlivé prostředky výstavby textu nebo na vliv určitého mateřského jazyka nerodilých mluvčích. Nepochybně by byla přínosná analýza výstavby textu při procesu psaní, při níž by bylo možné sledovat, jak se proměňuje v jednotlivých fázích a které faktory ji ovlivňují. V neposlední řadě by byly užitečné experimenty ověřující vliv výuky určitých prostředků výstavby textu na kvalitu textu i efektivnost didaktických metod.

LITERATURA

ADAM, Martin, 2007. *A handbook of functional sentence perspective (FSP in theory and practice)*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4269-8.

ADAM, Martin, 2009. Structural Dichotomy in the Theory of Functional Sentence Perspective. PROCHÁZKA, Martin, Markéta MALÁ a Pavlína SALDOVÁ, ed. *The Prague School and Theories of Structure* [online]. Göttingen: V&R Unipress, s. 129-142 [cit. 2021-3-6]. ISBN 978-3-89971-704-4. Dostupné z: doi:10.14220/9783862347049.129

ADAMOVIČOVÁ, Ana a Zuzana HAJÍČKOVÁ, 2016. Rozvoj dovednosti psaní v češtině jako cizím/druhém jazyku v akademickém prostředí. *CASALC Review*. 6(1), 94-100.

ADAMOVIČOVÁ, Ana a Zuzana HAJÍČKOVÁ, 2017. Česká verze projektu Wrilab2. PERISSUTTI, Anna-Maria, Sonja KURI a Ursula DOLESCHAL, ed. *WRILAB2: A Didactical Approach to Develop Text Competences in L2*. Zürich: LIT Verlag GmbH Co.KG Wien, s. 75-101. ISBN 9783643908599.

AGRICOLA, Erhard, 1979. *Textstruktur, Textanalyse, Informationskern*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.

ACHARD-BAYLE, Guy a Ondřej PEŠEK, 2020. Modèles d'organisation thématique des paragraphes et entre les paragraphes, à l'épreuve de la Rectorique de Cicéron. *Discours* [online]. (26) [cit. 2021-3-12]. Dostupné z: doi:10.4000/discours.10794

ALMADEN, Daisy O., 2006. An Analysis of the Topical Structure of Paragraphs Written by Filipino Students. *The Asia-Pacific Education Research*. 15(1), 127-153.

ALONSO, Isabel a Anne MCCABE, 2003. Improving Text Flow in ESL Learner Compositions. *The Internet TESL Journal* [online]. 9(2) [cit. 2021-1-14]. Dostupné z: <http://iteslj.org/Articles/Alonso-ImprovingFlow.html>

ALYOUSEF, Hesham Suleiman a Amerah Abdullah ALSHARIF, 2019. Thematic Progression in Saudi Postgraduate Business Students' Multimodal Texts: An SF-MDA of Accounting Discourse. *JEES (Journal of English Educators Society)* [online]. 4(2), 99-105 [cit. 2021-2-4]. Dostupné z: doi:10.21070/jees.v4i2.2582

ARIZAVI, Saleh, Hossein SHOKOUHI a Sayyed Ahmad MOUSAVI, 2013. A cross-disciplinary analysis of thematic structure of dissertation abstracts. *Iranian EFL journal*. 9(4), 94-112.

- ARUNSIROT, Sudrutai, 2013. An Analysis of Textual Metafunction in Thai EFL Students' Writing. *Novitas-ROYAL (Research on Youth and Language)*. 7(2), 160-174.
- ATTELISI, Abdulhameed Ali Salem, 2012. *The impact of teaching topical structure analysis on EFL writing with special reference to undergraduate students in Libya*. Newcastle. Disertační práce. Newcastle Univeristy.
- ATTL, Pavel a Petr STUDNIČKA, 2021. *Zásady zpracování závěrečných kvalifikačních prací*. Praha: Vysoká škola hotelová v Praze. ISBN 978-80-87411-86-5.
- BADGER, Richard a Goodith WHITE, 2000. A process genre approach to teaching writing. *ELT Journal* [online]. 54(2), 153-160 [cit. 2021-4-4]. Dostupné z: doi:10.1093/elt/54.2.153
- BEAUDET, Céline a Véronique REY, 2012. De l'écrit universitaire à l'écrit professionnel: comment favoriser le passage de l'écriture heuristique et scientifique à l'écriture professionnelle ? *Scripta: Belo Horizonte*. (30), 169-193.
- BEČKA, Josef V., 1964. Odstavce. *Naše řeč*. 47(2), 65-74.
- BEČKA, Josef Václav, 1992. *Česká stylistika*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0020-8.
- BELMONTE, Maria Isabel a Anne MCCABE, 1998. Theme-Rheme patterns in L2 writing. *Didáctica: Lengua y literatura*. (10), 13-32.
- BENEŠ, Martin et al, 2013. *Studie k Moderní mluvnici češtiny 2. Komunikační situace a styl*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 9788024435350.
- BENEŠOVÁ, Pavla, 2008. *Role emocí při kreativním psaní v cizojazyčné výuce*. Brno. Disertační práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta.
- BESSONNAT, Daniel, 1988. Le découpage en paragraphes et ses fonctions. *Pratiques*. (57), 81-105.
- BLASER, Christiane a Roselyne LAMPRON, 2012. La maitrise des compétences langagières dans la formation postsecondaire: regard sur les pratiques étatsuniennes. *Correspondance* [online]. 18(1), 7-11 [cit. 2015-6-27]. Dostupné z: <http://correspo.ccdmd.qc.ca/Corr18-1/3.html>
- BOLTON, Kingsley, Gerald NELSON a Joseph HUNG, 2002. A corpus-based study of connectors in student writing. *International Journal of Corpus Linguistics* [online]. 7(2), 165-182 [cit. 2021-2-4]. Dostupné z: doi:10.1075/ijcl.7.2.02bol

- BOWEN, Neil Evan Jon Anthony a Nathan THOMAS, 2020. Manipulating texture and cohesion in academic writing: A keystroke logging study. *Journal of Second Language Writing*. **50**. Dostupné z: doi:10.1016/j.jslw.2020.100773
- BRINKER, Klaus, 1985. *Linguistische Textanalyse: Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*. Berlin: E. Schmidt. ISBN 9783503022427.
- BROWN, Gillian a George YULE, 1983. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9780521284752.
- BURNEIKAITĖ, Nida a Jurgita ZABILIŪTĖ, 2003. Information structuring in learner texts: A possible relationship between the topical structure and the holistic evaluation of learner essays. *Studies about Language*. (4), 67-72.
- CARTER-THOMAS, Shirley, 1999. L'organisation thématique et ses conséquences sur la clarté d'un texte. PARLEBAS, Pierre, ed. *Le corps et le langage: parcours accidentés*. Paris: L'Harmattan, s. 121-137. ISBN 2296402739.
- CARTER-THOMAS, Shirley, 2000. *La Cohérence textuelle: Pour une nouvelle pédagogie de l'écrit*. Paris: L'Harmattan. ISBN 978-2738492586.
- CARTER-THOMAS, Shirley, 2008. Teaching coherence through genre. In: *Colloque international "De la France au Québec: l'Écriture dans tous ses états*. Poitou-Charentes, IUFM Poitou-Charentes.
- ÇEPNI, Gökhan a Erdoğan BADA, 2019. The Impact of Teaching Topical Structure Analysis on Writing Performance of Turkish EFL Speakers. *PEOPLE: International Journal of Social Sciences*. **5**(1), 366-378. Dostupné z: doi:10.20319/pijss.2019.51.366378
- CLOLAN, Carmel, 1995. Defining and relating text segments: subject and theme in discourse. HASAN, Ruqaiya a Peter H. FRIES, ed. *On Subject and Theme: A Discourse Functional Perspective*. Amsterdam: John Benjamins, 1995, s. 361–403. ISBN 9789027236210. Dostupné z: doi:10.1075/cilt.118.11clo
- CLYNE, Michael, 1981. Culture and discourse structure. *Journal of Pragmatics* [online]. **5**(1), 61-66 [cit. 2021-4-9]. Dostupné z: doi:10.1016/0378-2166(81)90047-3
- COMBETTES, Bernard, 1998. Thématization, topicalisation, et éléments non-référentiels: le cas de l'adjectif détaché. *Cahiers de praxématique*. (30), 133-159.

- CONNOR, Ulla a Mary FARMER, 1990. The teaching of topical structure analysis as a revision strategy for ESL writers. KROLL, Barbara, ed. *Second Language Writing: Research Insights for the Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9780521387781.
- CUQ, Jean-Pierre a Isabelle GRUCA, 2005. *Cours de didactique du français langue étrangère et seconde*. Grenoble: Presses universitaires de Grenoble. ISBN 9782706114595.
- ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ, 2008. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 9788071069614.
- ČECHOVÁ, Marie, 2011. *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství. ISBN 9788072354139.
- ČERNÝ, Jiří, 1996. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia. ISBN 8085885964.
- ČERVENKA, Miroslav, 1969. Tematické posloupnosti v Březinově próze. *Česká literatura*. **17**(1/2), 141-158.
- ČERVENKA, Miroslav, 1983. Výpovědní témata bez opory v předcházejícím textu (na materiálu české umělecké prózy). DOBRZYŇSKA, T. a E. JANUS, ed. *Tekst i zdanie*. Wrocław: Ossolineum, s. 81-96.
- ČMEJRKOVÁ, Světlá, František DANEŠ a Jindra SVĚTLÁ, 1999. *Jak napsat odborný text*. Praha: Leda, 255 s. ISBN 8085927691.
- ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ, 2011. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1970-7.
- DANEŠ, František, 1968. Typy tematických posloupností v textu (na materiále českého textu odborného). *Slovo a slovesnost*. **29**(2), 125-141.
- DANEŠ, František, 1974. Functional sentence perspective and the organization of the text. DANEŠ, Frantisek, ed. *Papers on functional sentence perspective*. Praha: Academia, s. 106–128. Dostupné z: doi:10.1515/9783111676524.106
- DANEŠ, František, 1979. O identifikaci známé (kontextově zapojené) informace v textu. *Slovo a slovesnost*. **40**(4), 257-270.
- DANEŠ, František, 1985. *Věta a text: studie ze syntaxe spisovné češtiny*. Praha: Academia.
- DANEŠ, František, 1994. Odstavec jako centrální jednotka tematicko-kompoziční výstavby textu (na materiále textů výkladových). *Slovo a slovesnost*. **55**(1), 1-17.

- DANEŠ, František, 2009a. *Kultura a struktura českého jazyka*. Praha: Karolinum Press. ISBN 9788024616483.
- DANEŠ, František, 2009b. Takzvané „vztažné věty nepřívlastkové“: současné názory na jejich status. *Naše řeč*. **92**(4), 169-183.
- DANIŠKOVÁ, Zuzana, 2014. Učit' psát' študenta vysokej školy?: Potenciál kurzu akademického písania. *Orbis Scholae*. **8**(1), 129–143.
- DE BEAUGRANDE, Robert-Alain a Wolfgang DRESSLER, 1981. *Introduction to text linguistics*. London: Longman.
- DELCAMBRE, Isabelle a Dominique LAHANIER-REUTER, 2010. Les littéracies universitaires: Influence des disciplines et du niveau d'étude dans les pratiques de l'écrit. *Diptyque*. (18), 11-42.
- DEVIRA, Merina, Makhroji MAKHROJI, Allif SYAHPUTRA BANIA a Novia SARI, 2020. “Constant, zig-zag linear, or multiple?”: Thematic progression patterns on EFL students' recount texts. *Elite English and Literature Journal* [online]. **7**(2), 172-185 [cit. 2021-2-4]. Dostupné z: doi:10.24252/10.24252/elite.v7i2a6
- DOKULIL, Miloš a František DANEŠ, 1958. K tzv. významové a mluvnické stavbě věty.
- DOSTÁL, Antonín, ed. *O vědeckém poznání soudobých jazyků*. Praha: Nakladatelství ČSAV, s. 231-246.
- DOLNÍK, Juraj a Eugénia BAJZÍKOVÁ, 1998. *Textová lingvistika*. Bratislava: STIMUL. ISBN 80-85697-78-5.
- DRÁPELA, Martin, 2011. *Aspects of functional sentence perspective in contemporary English news and academic prose*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5681-7.
- DUBOIS, Betty Lou, 1987. A reformulation of thematic progression typology. *Text*. **7**(2), 89-116. Dostupné z: doi:10.1515/text.1.1987.7.2.89
- DUŠKOVÁ, Libuše, 2012. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. 4. vydání. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2211-0.
- EBRAHIMI, Seyed Foad a Seyed Jamal EBRAHIMI, 2012. Markedness in Writing: A Case of EFL Students. *Theory and Practice in Language Studies*. **2**(4), 773-777. Dostupné z: doi:10.4304/tpls.2.4.773-777

- EBRAHIMI, Seyed Foad a Seyed Jamal EBRAHIMI, 2014. Thematic Progression Patterns In The IELTS Task 2 Writing. *Journal of Advances in Linguistics*. **3**(3), 253-258. Dostupné z: doi:10.24297/jal.v3i3.5219
- EBRAHIMI, Seyed Foad, 2016. Theme Types and Patterns in Research Article Abstracts: A Cross Disciplinary Study. *International Journal of English Language & Translation Studies*. **4**(3), 104-115.
- EGGINS, Suzanne, 2004. *An introduction to systemic functional linguistics*. 2nd ed. New York: Continuum. ISBN 9780826457868.
- ELLIS, Rod, 2003. *Task-based language learning and teaching*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 0194421597.
- ENKVIST, Nils Erik, 1974. "Theme dynamics" and style: An experiment. Adam Mickiewicz University, 127-135.
- FARKOVÁ, Blanka, 2013. Strategie k minimalizaci plagiátorství ze strany vzdělávací instituce. *Pedagogika*. (2), 220-241.
- FIELD, Yvette a Yip Lee Mee OI, 1992. A Comparison of Internal Conjunctive Cohesion in the English Essay Writing of Cantonese Speakers and Native Speakers of English. *RELC Journal* [online]. **23**(1), 15-28 [cit. 2021-3-7]. Dostupné z: doi:10.1177/003368829202300102
- FIRBAS, Jan, 1964. On defining the theme in functional sentence perspective. *Travaux linguistiques de Prague*. (1), 267-280.
- FIRBAS, Jan, 1974. Some aspects of the Czechoslovak approach to problems of functional sentence perspective. DANEŠ, Frantisek, ed. *Papers on functional sentence perspective*. Praha: Academia, s. 11-37.
- FIRBAS, Jan, 1979. A functional view of „ordo naturalis“. *Brno Studies in English*. **13**, 29–59.
- FIRBAS, Jan, 1980. Ke konfrontačním studiím o aktuálním členění větném. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, řada A*. **29**(A28), 19-28.
- FIRBAS, Jan, 1982. „Aktuální členění větné“ (,) či „funkční perspektiva větná“? *Slovo a slovesnost*. **43**(4), 282-293.
- FIRBAS, Jan, 1992. *Functional Sentence Perspective in Written and Spoken Communication*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9780521031820.

- FIŠER, Zbyněk, 2001. *Tvůrčí psaní: malá učebnice technik tvůrčího psaní*. Brno: Paido. ISBN 80-859-3199-0.
- FLOWER, Linda a John R. HAYES, 1981. A Cognitive Process Theory of Writing. *College Composition and Communication* [online]. **32**(4), 365-387 [cit. 2016-11-18]. Dostupné z: doi:10.2307/356600
- FOLTÝNEK, Tomáš a Jiří RYBIČKA, 2013. Training of academic writing: improving competitiveness of Czech universities. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis* [online]. **61**(7), 2111-2115 [cit. 2021-4-13]. Dostupné z: doi:10.11118/actaun201361072111
- FONTAINE, Lise a Yves KODRATOFF, 2002. La notion de « concept » dans les textes spécialisés : une étude comparative entre la progression thématique et la texture des concepts. *ASp.* (37-38), 59-83. Dostupné z: doi:10.4000/asp.1490
- FRIES, Peter H., 1994. On Theme, Rheme and discourse goals. COULTHARD, Malcolm, ed. *Advances in Written Text Analysis*. London: Routledge, s. 229-249. ISBN 9780203422656.
- FRIES, Peter H., 1983. On the status of theme in English: Arguments from discourse. PETŐFI, János S. a Emel SÖZER, ed. *Micro and macro connexity of texts*. Hamburg: H. Buske, s. 116-152. ISBN 9783871186264.
- GALTUNG, Johan, 1981. Structure, culture, and intellectual style: An essay comparing saxon, teutonic, gallic and nipponic approaches. *Social Science Information* [online]. **20**(6), 817-856 [cit. 2021-4-9]. Dostupné z: doi:10.1177/053901848102000601
- GENÇ, Bilal, Volkan DARMAZ a Namık ÜLKERSOY, 2018. An Analysis of Topical Structure in Argumentative Essays of EFL Learners. *SDU International Journal of Educational Studies*. **5**(2), 33-39.
- GHAZANFARI, Mohammad, Sahar Zahed ALAVI a Zargham GHABANCHI, 2011. The Relationship Between Types Of Paragraphs And Topic Progression Used In Paragraphs Written By Iranian EFL Students. *Journal of International Education Research (JIER)* [online]. **7**(4), 39-46 [cit. 2021-2-4]. Dostupné z: doi:10.19030/jier.v7i4.8003
- GILQUIN, Gaëtanelle, 2001. The Integrated Contrastive Model. *Languages in Contrast* [online]. **3**(1), 95-123 [cit. 2021-2-6]. Dostupné z: doi:10.1075/lic.3.1.05gil

- GRANGER, Sylviane a Stephanie TYSON, 1996. Connector usage in the English essay writing of native and non-native EFL speakers of English. *World Englishes* [online]. **15**(1), 17-27 [cit. 2021-3-7]. Dostupné z: doi:10.1111/j.1467-971X.1996.tb00089.x
- GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK, 1986. *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- GRICE, Herbert Paul, 1975. Logic and Conversation. COLE, Peter a Jerry L. MORGAN, ed. *Syntax and Semantics 3* [online]. New York: Academic Press, s. 41-58 [cit. 2021-4-28]. ISBN 9789004368811. Dostupné z: doi:10.1163/9789004368811_003
- GUNAWAN, Wawan a Fatayatul AZIZA, 2017. Theme and thematic progression of undergraduate thesis: Investigating meaning making in academic writing. *Indonesian Journal of Applied Linguistics*. **7**(2), 175-186. Dostupné z: doi:10.17509/ijal.v7i2.8350
- HAJÍČKOVÁ, Zuzana, 2016. *Tvůrčí psaní jako metoda rozvoje řečové dovednosti psaní v češtině jako cizím (druhém) jazyku: akční výzkum*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova. ISBN 978-80-7290-891-2.
- HAIČOVÁ, Eva, 2008. Ověřování lingvistické teorie nad počítačovým korpusem. *Slovo a slovesnost*. **69**(1-2), 131-142.
- HAIČOVÁ, Eva, 2017. Aktuální členění větné. KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. [cit. 2020-8-9]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/AKTUÁLNÍ_ČLENĚNÍ_VĚTNÉ
- HALLIDAY, M.A.K., 1967. Notes on transitivity and theme in English: Part 2. *Journal of Linguistics*. **3**(2), 199-244.
- HALLIDAY, M.A.K. a Ruqaiya HASAN, 1976a. *Cohesion in English*. London: Longman. ISBN 0582550416.
- HALLIDAY, M. A. K., 1976b. Theme and Information in the English Clause. HALLIDAY, M. A. K., KRESS, Gunther R., ed. *System and function in language: selected papers*. London: Oxford University Press, s. 174-188. ISBN 9780194371278.
- HALLIDAY, M. A. K. a Christian M. I. M. MATTHIESSEN, 2004. *An introduction to functional grammar*. 3rd ed. London: Hodder Arnold. ISBN 9780340761670.
- HAUSENBLAS, Karel, 1977. O různých přístupech k výkladu věty a jevů styčných. *Slovo a slovesnost*. **38**(1), 43–50.

- HAVRÁNEK, Bohuslav, ed., 1989. *Slovník spisovného jazyka českého*. 2. vyd. Praha: Academia. Dostupné také z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>
- HAWES, Thomas a Sarah THOMAS, 1996. Rhetorical uses of theme in newspaper editorials. *World Englishes*. **15**(2), 159-170. Dostupné z: doi:10.1111/j.1467-971X.1996.tb00102.x
- HAWES, Thomas, 2015. Thematic progression in the writing of students and professionals. *Ampersand* [online]. (2), 93-100 [cit. 2020-1-24]. Dostupné z: doi:10.1016/j.amper.2015.06.002
- HELMICHOVÁ, Jitka, 2016. Srovnání vybraných učebnic češtiny pro cizince na úrovni B1. *CASALC Review*. **6**(1), 28-32.
- HE, Min, 2020. A Review on Studies of Theme in Academic Writing. *Journal of Contemporary Educational Research* [online]. **4**(3), 25-35 [cit. 2021-2-6]. Dostupné z: doi:10.26689/jcer.v4i3.1116
- HENDRICH, Josef, 1988. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: SPN.
- HERRIMAN, Jennifer, 2011. Themes and theme progression in Swedish advanced learners' writing in English. *Nordic Journal of English Studies*. **10**(1), 1-28. Dostupné z: doi:10.35360/njes.240
- HIRSCHOVÁ, Milada, 2008. Deiktické výrazy v reprodukované řeči. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, řada A, sv. 56*. Brno, s. 137-144. ISBN 978-80-210-4617-7.
- HIRSCHOVÁ, Milada, 2013. Syntax výpovědi. HIRSCHOVÁ, Milada a Oldřich ULIČNÝ. *Studie k moderní mluvnici češtiny: 7, Kapitoly ze syntaktologie češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 103–126. ISBN 978-80-244-3591-6.
- HIRSCHOVÁ, Milada, 2017. *Česká věta na rozhraní mezi gramatikou a pragmatikou*. Praha: Karolinum. ISBN 9788024637075.
- HOFFMANNOVÁ, Jana, 1983. *Sémantické a pragmatické aspekty koherence textu*. Praha: Ústav pro jazyk český ČSAV.
- HOFFMANNOVÁ, Jana, 1997. *Stylistika a-: současná situace stylistiky*. Praha: Trizonia. ISBN 8085573679.
- HOFFMANNOVÁ, Jana, Olga MÜLLEROVÁ a Jiří ZEMAN, 1999. *Konverzace v češtině při rodinných a přátelských návštěvách*. Praha: Trizonia. ISBN 80-85573-71-7.

- HOFFMANNOVÁ, Jana a Olga MÜLLEROVÁ, 2000. *Jak vedeme dialog s institucemi*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0446-7.
- HOFFMANNOVÁ, Jana, 2017. Syntax textu. KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. [cit. 2020-8-18].
- HORÁLEK, Karel, 1976. Věta a výpověď. *Slovo a slovesnost*. **37**(2), 81–85.
- HORÁLEK, Karel, 1977. Odpověď autorova. *Slovo a slovesnost*. **38**(1), 50–53.
- HRBÁČEK, Josef, 1987. Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu. *Naše řeč*. **70**(3), 123–130.
- HRBÁČEK, Josef, 1994. *Nárys textové syntaxe spisovné češtiny*. Praha: Trizonia. ISBN 80-85573-51-2.
- HRDLIČKA, Milan, 2009. *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka: k prezentaci gramatiky českého jazyka v učebnicích češtiny pro cizince*. Praha: Karolinum. ISBN 9788024615271.
- HRDLIČKA, Milan, 2010. *Kapitoly o češtině jako cizím jazyku*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. ISBN 9788070438671.
- HUBLOVÁ, Gabriela, 2017. *E-learning jako prostředek pro rozvoj cizojazyčného akademického psaní v anglickém jazyce*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-8818-4.
- HYLAND, Ken, 2003. *Second language writing*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9780521827058.
- HYLAND, Ken, 2006. *English for academic purposes: an advanced resource book*. New York: Routledge. ISBN 04-153-5870-1.
- HYLAND, Ken, 2009. *Teaching and researching writing*. Second edition. Harlow: Pearson Education Limited. ISBN 978-1-4082-0505-1.
- HYMES, Dell, 1972. On Communicative Competence. PRIDE, J.B. a Janet Hymes, ed. *Sociolinguistics: Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin, s. 269-285. ISBN 0140806652.
- CHAFE, Wallace, 1976. Givenness, Contrastiveness, Definiteness, Subjects, Topics, and Point of View. LI, Charles N., ed. *Subject and Topic*. New York: Academic Press, s. 25-55. ISBN 9780124473508.

- CHAFE, Wallace L., ed., 1980. *The Pear Stories: Cognitive, Cultural, and Linguistic Aspects of Narrative Production*. Norwood, N.J.: Ablex. ISBN 9780893910327.
- CHAMONIKOLASOVÁ, Jana, 2005. Comparing the structures of texts written in English and Czech. *Slovak Studies in English I (Conference Proceedings)*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 77-84. ISBN 80-89197-27-2.
- CHAROLLES, Michel, 1978. Introduction aux problèmes de la cohérence des textes: Approche théorique et étude des pratiques pédagogique. *Langue française*. (38), 7-41. Dostupné z: doi:10.3406/lfr.1978.6117
- CHAROLLES, Michel, 2006. Cohérence, pertinence et intégration conceptuelle. LANE, Philippe, ed. *Des discours aux textes: modèles, analyses*. Rouen: Presses Universitaires de Rouen, s. 39-74. ISBN 978-2-87775-377-7.
- CHODĚRA, Radomír, 2013. *Didaktika cizích jazyků: úvod do vědního oboru*. Vyd. 2. Praha: Academia. ISBN 9788020022745.
- JALILIFAR, Alireza, 2009. Thematic Development in English and Translated Academic Texts. *Journal of Universal Language*. **10**(1), 81-111. Dostupné z: doi:10.22425/jul.2009.10.1.81
- JALILIFAR, Alireza, 2010. Thematization in EFL Students' Composition Writing and its Relation to Academic Experience. *RELC Journal* [online]. **41**(1), 31-45 [cit. 2020-2-1]. Dostupné z: doi:10.1177/0033688210362621
- JINGXIA, Liu a Liu LI, 2013. An Empirical Study on the Application of Theme Theory in the Field of Writing Pedagogy. *English Language Teaching* [online]. **6**(5), 117-128 [cit. 2021-3-3]. Dostupné z: doi:10.5539/elt.v6n5p117
- JOHNS, Ann M., 1986. Coherence and Academic Writing: Some Definitions and Suggestions for Teaching. *TESOL Quarterly*. **20**(2), 247. Dostupné z: doi:10.2307/3586543
- KAPLAN, Robert, 1966. Cultural thought patterns in intercultural education. *Language learning*. **16**(1), 1-20.
- KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, ed., 2012. *Průruční mluvnice češtiny*. Vyd 2. opr. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-624-8.
- KILIÇ, Mehmet, Bilal GENÇ a Erdoğan BADA, 2016. Topical Structure in Argumentative Essays of EFL Learners and Implications for Writing Classes. *Journal of Language and Linguistic Studies*. **12**(2), 107-116.

- KNOCH, Ute, 2007. 'Little coherence, considerable strain for reader': A comparison between two rating scales for the assessment of coherence. *Assessing Writing*. **12**(2), 108-128. Dostupné z: doi:10.1016/j.asw.2007.07.002
- KOEN, Frank, Alton BECKER a Richard YOUNG, 1969. The psychological reality of the paragraph. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* [online]. **8**(1), 49-53 [cit. 2020-8-25]. Dostupné z: doi:10.1016/S0022-5371(69)80010-1
- KOLÁŘOVÁ, Ivana, 2011. Základní jevy koreference. ŠTÍCHA, František, ed. *Kapitoly z české gramatiky*. Praha: Academia, s. 979-1000. ISBN 978-80-200-1845-8.
- KOLÁŘOVÁ, Ivana, 2017. Navazování. KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. [cit. 2020-8-18]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/NAVAZOVÁNÍ>
- KOMÁREK, Miroslav, 1978. Sémantická struktura deiktických slov v češtině. *Slovo a slovesnost*. **39**(1), 5-14.
- KOTKOVÁ, Kateřina, 2016. Efektivita metod práce učebnice Čeština pro cizince: Úroveň B1 při přípravě studentů ke zkouškám formátu semestrální zkoušky ÚJOP UK. In: ŠVRČINOVÁ, Martina a Zuzana VLASÁKOVÁ, ed. *Metody výuky a testování cizích jazyků (včetně češtiny pro cizince): Sborník z mezinárodní konference*. Praha: Ústav jazykové a odborné přípravy UK, s. 125-138. ISBN 978-80-87238-12-7.
- KOZUBÍKOVÁ ŠANDOVÁ, Jana, 2019. Proměny českého akademického diskurzu během posledních padesáti let. *Časopis pro moderní filologii* [online]. **101**(1), 54-71 [cit. 2021-3-12]. Dostupné z: doi:10.14712/23366591.2019.1.4
- KRÁLOVÁ, Jana, 1999. Estructura del párrafo como rasgo estilístico. In: CORNESS, Patrick a Jana KRÁLOVÁ, ed. *Folia translatoologica: international series of translation studies*. Praha: FFUK, s. 134-153. ISBN 80-85899-75-2.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Romana, 2016. Akademické psaní ve výuce češtiny pro cizince: chybová analýza akademických textů. *CASALC Review*. **6**(1), 83-93.
- KRAUS, Harald, 2018. Improving EFL students' academic writing by raising awareness of thematic progression patterns. *The New English Teacher*. **12**(1), 43-62.
- KRUSE, Otto, 2013. Perspectives on academic writing in European higher education: Genres, practices, and competences. *Revista de docencia Universitaria*. **11**(1), 37-57.

- LAUTAMATTI, Liisa, 1987. Observations on the development of the topic of simplified discourse. CONNOR, Ulla a Robert B. KAPLAN, ed. *Writing across languages: Analysis of L2 text*. MA: Addison-Wesley, s. 87-114. ISBN 9780201111842.
- LEA, Mary R. a Brian V. STREET, 2006. The "Academic Literacies" Model: Theory and Applications. *Theory Into Practice* [online]. **45**(4), 368-377 [cit. 2021-4-11]. Dostupné z: doi:10.1207/s15430421tip4504_11
- LEONG, Ping Alvin, 2004. *Theme and Rheme: An Alternative Account*. Bern: Peter Lang. ISBN 9780820468655.
- LEONG, Ping Alvin, 2005. Talking themes: the thematic structure of talk. *Discourse Studies*. **7**(6), 701-732. Dostupné z: doi:10.1177/1461445605055423
- LEONG, Ping Alvin, 2015. Topical themes and thematic progression: the “picture” of research articles. *Text & Talk* [online]. **35**(3), 289–315 [cit. 2020-1-31]. Dostupné z: doi:10.1515/text-2015-0001
- LEONG, Ping Alvin, 2016. Thematic density of research-article abstracts: a systemic-functional account. *WORD* [online]. **62**(4), 209-227 [cit. 2020-1-31]. Dostupné z: doi:10.1080/00437956.2016.1248668
- LEONG, Ping Alvin, Audrey Lin Lin TOH a Soo Fun CHIN, 2018. Examining Structure in Scientific Research Articles: A Study of Thematic Progression and Thematic Density. *Written Communication* [online]. **35**(3), 286-314 [cit. 2020-1-26]. Dostupné z: doi:10.1177/0741088318767378
- LEONG, Ping Alvin, 2019. Visualizing texts: a tool for generating thematic-progression diagrams. *Functional Linguistics* [online]. **6**(4) [cit. 2020-1-25]. Dostupné z: doi:10.1186/s40554-019-0069-0
- LE PESANT, Denis, 2002. La détermination dans les anaphores fidèles et infidèles. *Langages*. **36**(145), 39-59. Dostupné z: doi:10.3406/lgge.2002.906
- LIANGPRAYOON, Somlak, Walaiporn CHAYA a Tipa THEP-ACKRAPHONG, 2013. The Effect of Topical Structure Analysis Instruction on University Students' Writing Quality. *English Language Teaching* [online]. **6**(7) [cit. 2021-2-4]. Dostupné z: doi:10.5539/elt.v6n7p60
- LONGACRE, Robert E., 1979. The paragraph as a grammatical unit. GIVÓN, T., ed. *Discourse and syntax*. New York: Academic Press, 113-134.

- LORÉS-SANZ, Rosa a Silvia MURILLO, 2018. Contextos locales e internacionales de publicación científica: análisis retórico-discursivo de los resúmenes de artículos de investigación en inglés en el ámbito de la sociología. *ELUA* [online]. (32), 331-348 [cit. 2021-2-7]. Dostupné z: doi:10.14198/ELUA2018.32.15
- LUNDQUIST, Lita, 2005. Noms, verbes et anaphores (in) fidèles. Pourquoi les Danois sont plus fidèles que les Français. *Langue française*. **145**(1), 73-91. Dostupné z: doi:10.3917/lf.145.0073
- MA, Yuanyi a Bo WANG, 2016. A Corpus-based Study of Connectors in Student Writing: A Comparison between a Native Speaker (NS) Corpus and a Non-native Speaker (NNS) Learner Corpus. *International Journal of Applied Linguistics and English Literature*. **5**(1), 113-118. Dostupné z: doi:10.7575/aiac.ijalel.v.5n.1p.113
- MACUROVÁ, Petra, 2018. *Demonstrativa ten a tento a jejich italské ekvivalenty il, questo a quello*. Brno. Disertační práce. FF MU.
- MACHÁLEK, Tomáš, 2019. *Slovo v kostce – agregátor slovních profilů* [online]. Praha: FF UK [cit. 2021-3-2]. Dostupné z: <http://korpus.cz/slovo-v-kostce/>
- MACHOVÁ, Svatava a Milena ŠVEHLOVÁ, 2001. *Sémantika & pragmatická lingvistika*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 80-7290-061-7.
- MARTIN, James R., 1992. Theme, Method of Development and Existentiality: The Price of Reply. *Occasional Papers in Systemic Linguistics*. **6**, 147-183.
- MARTÍNKOVÁ, Petra, 2014. *Tematická výstavba spontánních mluvených komunikátů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4339-3.
- MATHESIUS, Vilém, 1939. O tak zvaném aktuálním členění věty. *Slovo a slovesnost*. **5**(4), 171-174.
- MATHESIUS, Vilém, 2016. *Obsahový rozbor současné angličtiny*. 2. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2267-5.
- MAURANEN, Anna, 1996. Discourse Competence – Evidence from Thematic Development in Native and Non-native Texts. VENTOLA, Eija a Anna MAURANEN, ed. *Academic writing: Intercultural and Textual Issues*. Amsterdam: John Benjamins Publishing, s. 195-230. ISBN 9789027250537.
- MAYNARD, Senko K., 1986. Interactional aspects of thematic progression in English casual conversation. *Text*. **6**(1), 73-105.

MCCABE, Anne M., 1999. *Theme and thematic patterns in Spanish and English history texts*. Birmingham. Disertační práce. University of Aston.

MEDVE, Vesna Bagarić a Višnja Pavičić TAKAČ, 2013. The Influence of Cohesion and Coherence on Text Quality: A Cross-Linguistic Study of Foreign Language Learners' Written Production. PIECHURSKA-KUCIEL, Ewa a Elżbieta SZYMAŃSKA-CZAPLAK, ed. *Language in Cognition and Affect*. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg, s. 111-131. ISBN 978-3-642-35304-8.

MEŠKO, Dušan, Dušan KATUŠČÁK a Ján FINDRA, 2006. *Akademická příručka*. České, upr. vyd. Martin: Osveta. ISBN 80-8063-219-7.

MIKULOVÁ, Marie, 2011. *Významová reprezentace elipsy*. Praha: Ústav formální a aplikované lingvistiky. ISBN 978-80-904175-9-5.

Mluvnice češtiny 3: Skladba, 1987. Praha: Academia.

MÜLLEROVÁ, Olga, 1976. K tematické výstavbě nepřipravených mluvených dialogických projevů. *Slovo a slovesnost*. 37(4), 308–317.

NANTL, Jiří a Petr ČERNIKOVSKÝ, 2011. *Národní kvalifikační rámec terciárního vzdělávání České republiky: Díl 1. Národní deskriptory*. 2., rev. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. ISBN 978-80-254-8569-9.

NĚDOLUŽKO, Anna, 2011. *Rozšířená textová koreference a asociální anafora: koncepce anotace českých dat v Pražském závislostním korpusu*. Praha: Ústav formální a aplikované lingvistiky. ISBN 978-80-904571-2-6.

NEKULA, Marek, 2017a. KOHERENCE. KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. [cit. 2020-8-18]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/KOHERENCE>

NEKULA, Marek, 2017b. TEXTOVÁ LINGVISTIKA. KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. [cit. 2020-8-18]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/TEXTOVÁ_LINGVISTIKA

NEUMANN, Heike, 2015. The Role of Information Management in the Assessment of Grammar in L2 Academic Writing: An Exploratory Case Study. *Writing & Pedagogy*. 7(2-3), 329-354. Dostupné z: doi:10.1558/wap.v7i2-3.26045

NWOGU, Kevin a Thomas BLOOR, 1991. Thematic progression in professional and popular medical texts. VENTOLA, Eija, ed. *Functional and Systemic Linguistics: Approaches and*

Uses. 00055. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, s. 369-384. ISBN 9783110127409.
Dostupné z: doi:10.1515/9783110883527.369

OBDRŽÁLKOVÁ, Vanda, 2013. *Odstavec jako kognitivní jednotka výstavby neliterárních textů*. Praha. Disertační práce. Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.

OECD, 2013. How are university students changing? *Education Indicators in Focus*. (15).
Dostupné z: doi:http://dx.doi.org/10.1787/5k3z04ch3d5c-en

OI, Yoko Suganuma, 2015. Analysis of Topic Development in Guided Writing in Terms of Theme and Rheme. *International Journal of Languages, Literature and Linguistics*. **1**(1), 30-33. Dostupné z: doi:10.7763/IJLLL.2015.V1.7

OMER, Danielle, 2010. S'initier à la rédaction de textes d'étude et de recherche en français comme langue étrangère: spécificités et perspectives. In: RĂDULESCU, Mihaela St., Bernard DARBORD a Angela SOLCAN, ed. *Méthodologie de l'apprentissage de la recherche universitaire*. 1. Bucuresti: Editura didactică si pedagogică, s. 147-162. ISBN 9789733027195.

PALÁTOVÁ, Helena a Marek GRÁC, 2013. Segmentace textu na věty. In: *Gramatika a Korpus 2012: 4. mezinárodní konference* [online]. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013 [cit. 2021-6-23]. ISBN 978-80-7435-243-0. Dostupné z: http://www.ujc.cas.cz/miranda2/export/sitesavcr/ujc/veda-vyzkum/vyzkum/gramatika-a-korpus/proceedings-2012/konferencni-prispevky/PalatovaHelena_GracMarek.pdf

PANEVOVÁ, Jarmila, 2014. *Mluvnice současné češtiny 2: Syntax češtiny na základě anotovaného korpusu*. Praha: Karolinum. ISBN 9788024625232.

PEČENÝ, Pavel, 2017. *Užití spojovacích prostředků v textech nerodilých mluvčích češtiny*. Praha. Disertační práce. Filozofická fakulta, Univerzita Karlova.

PERISSUTTI, Anna-Maria, 2017. The Use of Thematic Progression to Improve Students' Essay Structure. PERISSUTTI, Anna-Maria, Sonja KURI a Ursula DOLESCHAL, ed. *WRILAB2: A Didactical Approach to Develop Text Competences in L2*. Zürich: LIT Verlag GmbH Co.KG Wien, s. 37-53. ISBN 9783643908599.

PINCAS, Anita, 1982. *Teaching English Writing*. London: Macmillan. ISBN 978-0-333-29312-6.

PÍPALOVÁ, Renata, 2004. K otázce výstavby odstavců v anglickém odborném stylu. *Časopis pro moderní filologii*. **86**(1), 24-35.

- PÍPALOVÁ, Renata, 2008a. *Thematic organization of paragraphs and higher text units*. Praha: UK PedF. ISBN 978-80-7290-346-7.
- PÍPALOVÁ, Renata, 2008b. On Narrow and Broad P-Theme Paragraphs. *Linguistica Pragensia*. **18**(1), 37-51. Dostupné z: doi:10.2478/v10017-007-0014-z
- PÍPALOVÁ, Renata, 2010. Anglické odstavcové skupiny s úzkým tématem. ČMEJRKOVÁ, Světlá, Jana HOFFMANNOVÁ a Eva HAVLOVÁ. *Užívání a prožívání jazyka: k 90. narozeninám Františka Daneše*. V Praze: Karolinum, s. 261-265. ISBN 9788024617565.
- POLÁKOVÁ, Lucie, Jiří MÍROVSKÝ, Anna NEDOLUZHKO, Pavlína JÍNOVÁ, Šárka ZIKÁNOVÁ a Eva HAJIČOVÁ, 2013. Introducing the Prague Discourse Treebank 1.0. In: MITKOV, Ruslan a Jong C. PARK, ed. *Proceedings of the Sixth International Joint Conference on Natural Language Processing*. Nagoya, Japan: Asian Federation of Natural Language Processin, s. 91--99.
- POLÁKOVÁ, Lucie, 2015. *Discourse Relations in Czech*. Praha. Disertační práce. Matematicko-fyzikální fakulta, Univerzita Karlova.
- PUREN, Christian, 2004. *La didactique des langues étrangères à la croisée des méthodes: Essai sur l'éclectisme*. Nouvelle éd. revue et corrigée par l'auteur. Paris: Didier. ISBN 9782278042678.
- RAHMAWATI, Rika Vennia a Eri KURNIAWAN, 2017. Thematic Progression Analysis in Indonesian EFL Students' Thesis Abstracts. *Indonesian EFL Journal* [online]. **1**(1), 89-95 [cit. 2021-2-6]. Dostupné z: doi:10.25134/ieflj.v1i1.617
- RAKHMAN, Asri Nur, 2013. An Analysis of Thematic Progression in High School Students' Exposition Texts. *Passage*. **1**(1), 65-74.
- REŠKOVÁ, Ivana, 2016. Budování komunikační kompetence v jazyce pro specifické účely. *CASALC Review*. **6**(1), 101-107.
- RIES, Lumír, 1987. *Didaktika ruštiny: vyučování jako komunikace, součinnost a hra*. Ostrava: Pedagogická fakulta v Ostravě.
- RICHARDS, Jack C. a Theodore S. RODGERS, 2010. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9780521008433. Dostupné z: doi:10.1017/CBO9780511667305
- RØRVIK, Sylvi, 2012. Thematic progression in learner language. HOFFMANN, Sebastian, Paul RAYSON a Geoffrey LEECH, ed. *English Corpus Linguistics: Looking back, Moving*

forward [online]. Amsterdam: Rodopi, 2012-01-01, s. 165-177 [cit. 2020-1-15]. ISBN 9789401207478. Dostupné z: doi:10.1163/9789401207478_012

ROSEN, Alexandr, Jiří HANA, Barbora HLADKÁ, Tomáš JELÍNEK, Svatava ŠKODOVÁ a Barbora ŠTINDLOVÁ, 2020. *Compiling and annotating a learner corpus for a morphologically rich language: CzeSL, a corpus of non-native Czech*. Prague: Karolinum Press. ISBN 978-80-246-4759-3.

RYSOVÁ, Kateřina, 2014. *O slovosledu z komunikačního pohledu*. Praha: Ústav formální a aplikované lingvistiky. ISBN 9788090457157.

RYSOVÁ, Kateřina a Magdaléna RYSOVÁ, 2016. Koreference a elipsa v Pražském závislostním korpusu. *Korpus - gramatika - axiologie*. (13), 35-47.

RYSOVÁ, Magdaléna, 2018. *Diskurzivní konektory v češtině: od centra k periférii*. Praha: Ústav formální a aplikované lingvistiky. ISBN 978-80-88132-05-9.

SGALL, Petr, Eva HAJIČOVÁ a Eva BURÁŇOVÁ, 1980. *Aktuální členění věty v češtině*. Praha: Academia.

SCHNEIDER, Melanie a Ulla CONNOR, 1990. Analyzing Topical Structure in ESL Essays: Not All Topics Are Equal. *Studies in Second Language Acquisition*. **12**(4), 411-427. Dostupné z: doi:10.1017/S0272263100009505

SIEPMANN, Dirk, 2006. Academic Writing and Culture: An Overview of Differences between English, French and German. *Meta: Journal des traducteurs* [online]. **51**(1), 131-150 [cit. 2019-7-13]. Dostupné z: doi:10.7202/012998ar

SIMPSON, JoEllen M., 2000. Topical Structure Analysis of Academic Paragraphs in English and Spanish. *Journal of Second Language Writing*. **9**(3), 293-309. Dostupné z: doi:10.1016/S1060-3743(00)00029-1

SKALIČKA, Vladimír, 1935. K problému věty. *Slovo a slovesnost*. **1**(4), 212–215.

Slovník spisovného jazyka českého [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky [cit. 2020-8-25]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

SOVA, Radim, 2013. *Aktuální členění isotopie*. Brno. Disertační práce. Filozofická fakulta, Masarykova univerzita.

Společný evropský referenční rámec pro jazyky: jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme, 2002. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0404-4.

- SVOBODA, Aleš, 1984. České slovosledné pozice z pohledu aktuálního členění. *Slovo a slovesnost*. **45**(1-2), 22–34, 88–103.
- SVOBODA, Aleš, 2006. Funkční větná perspektiva jako faktor komunikační strategie. ULIČNÝ, Oldřich, ed. *Eurolingua & Eurolitteraria 2006*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, s. 32-46. ISBN 80-7372-040-x.
- ŠEBESTA, Karel, 2005. *Od jazyka ke komunikaci: didaktika českého jazyka a komunikační výchova*. Vyd. 2. Praha: Karolinum. ISBN 8024609487.
- ŠTÍCHA, František, 1987. Komunikativní funkce umístování východiska (tématu) na konci věty. *Naše řeč*. **70**(2), 75-83.
- ŠTÍCHA, František, 2013. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia. ISBN 9788020022059.
- THOMPSON, Geoff, 2014. *Introducing Functional Grammar*. 3. vyd. London: Routledge. ISBN 9781444152678.
- TRÁVNÍČEK, František, 1961. O tak zvaném aktuálním členění větném. *Slovo a slovesnost*. **22**(3), 163-171.
- TRICOT, André, 2003. IHM, cognition et environnements d'apprentissage. BOY, Guy, ed. *L'ingénierie cognitive: IHM et cognition*. Paris: Hermès Science, s. 411-447. ISBN 978-2746205710.
- UHLÍŘOVÁ, Ludmila, 1983. Aktuální členění a styl jazykových projevů (na materiále z publicistických textů). *Slovo a slovesnost*. **44**(4), 284-294.
- UHLÍŘOVÁ, Jarmila, 1984. Sloveso určité v aktuálním členění větném. *Naše řeč*. **67**(1), 1-10.
- UHLÍŘOVÁ, Ludmila, 1987. *Knížka o slovosledu*. Praha: Academia.
- UHLÍŘOVÁ, Jarmila, 2011. Textová koreference – empirické ohlédnutí po třech jevech (spíše) periferních. ŠTÍCHA, František, ed. *Kapitoly z české gramatiky*. Praha: Academia, 1001-1010. ISBN 978-80-200-1845-8.
- VALKOVÁ, Jarmila, 2014. *Komunikační přístup a učebnice češtiny pro nerodilé mluvčí*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. ISBN 978-80-7308-524-7.
- VASCONCELLOS, Muriel, 1992. The theme as message onset: its structure and characteristics. *Linguistics* [online]. **30**(1), 147–164 [cit. 2020-1-22]. Dostupné z: doi:10.1515/ling.1992.30.1.147

- VYCHODILOVÁ, Zdeňka, 2008. *Výrazové prostředky textové soudržnosti v češtině v porovnání s ruštinou*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2067-7.
- WANG, Lixia, 2007. Theme and Rheme in the Thematic Organization of Text: Implication for Teaching Academic Writing. *Implication for Teaching Academic Writing*. **9**(1), 164-176.
- WANG, Ping, 2017. *A Comparative Study of EFL/ESL Academic Writing among Mandarin Chinese Speakers on Coherence in Discourse: Cross-cultural and Language Development Effects*. York. Disertační práce. University of York.
- WEI, Jing, 2013. Corpus-based Research on Topical Theme Choices in Chinese and Swedish English Learner Writings. *Theory and Practice in Language Studies*. **3**(12), 2202-2208. Dostupné z: doi:10.4304/tpls.3.12.2202-2208
- WEI, Jing, 2014. Theme and thematic progression in learner English: A literature review. *Colombian Applied Linguistics Journal*. **16**(1), 67-80. Dostupné z: doi:10.14483/udistrital.jour.calj.2014.1.a06
- WEI, Jing, 2015. Theme and Thematic Progression in English Writing Teaching. *Journal of Education and Practice*. **6**(21), 178-187.
- WEI, Jing, 2016. Thematic choice in Chinese college students' English essays. *English for Specific Purposes*. **41**, 50-67. Dostupné z: doi:10.1016/j.esp.2015.09.003
- WEI, Jing, 2017. Effects of Instruction on Chinese College Students' Use of Thematic Progression in English Essays. *Journal of Education and Practice*. **8**(8), 84-97.
- WEIL, Henri, 1879. *De l'ordre des mots dans les langues anciennes comparées aux langues modernes: Question de grammaire générale*. 3. vyd. Paris: Vieweg.
- WILLIS, Dave a Jane WILLIS, 2007. *Doing task-based teaching*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-442210-9.
- WITTE, Stephen P., 1983. Topical Structure and Revision: An Exploratory Study. *College Composition and Communication*. **34**(3), 313-341. Dostupné z: doi:10.2307/358262
- XI, Xue-feng a Guodong ZHOU, 2017. Building a Chinese discourse topic corpus with a micro-topic scheme based on theme-rheme theory. *Big Data Analytics*. **2**(1), 9. Dostupné z: doi:10.1186/s41044-017-0023-7

- YANG, Qian, J. Andrés RAMÍREZ a Ruth HARMAN, 2007. EFL Chinese Students and High Stakes Expository Writing: A Theme Analysis. *Colombian Applied Linguistics Journal*. (9), 99-125. Dostupné z: doi:10.14483/22487085.3147
- YANG, Xueqian, 2008. Thematic Progression Analysis in Teaching Explanation Writing. *English Language Teaching*. 1(1), 29-33.
- ZAJÍCOVÁ, Pavla, 2011. Kreativní psaní ve výuce němčiny. JANÍKOVÁ, Věra, ed. *Výuka cizích jazyků*. Praha: Grada, s. 104-132. ISBN 978-80-247-3512-2.
- ZHANG, Zhenzhen a Borim LEE, 2019. Thematic Progression Patterns in English Abstracts of Doctoral Dissertations by EFL Students. *Korean Journal of English Language and Linguistics* [online]. 19(4), 668-687 [cit. 2021-2-7]. Dostupné z: doi:10.15738/kjell.19.4.201912.668
- ZIMOVÁ, Ludmila, 1991. K vyjadřování podmětu v textu. *Naše řeč*. 74(2), 75-85.
- ZIMOVÁ, Ludmila, 1994. *Způsoby vyjadřování větných členů v textu: konkurence pojmenování, pronominalizace a elize*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně. ISBN 8070440805.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Typy tematických posloupností v rámci odstavce	110
Tabulka 2: Tematické posloupnosti a navazovací prostředky	111
Tabulka 3: Tematizace tématu - navazovací prostředky	113
Tabulka 4: Tematizace tématu - série elipsy gramatického podmětu	114
Tabulka 5: Tematizace tématu - druhy zájmných výrazů	117
Tabulka 6: Tematizace rématu - navazovací prostředky	132
Tabulka 7: Tematizace rématu - druhy zájmných výrazů	134
Tabulka 8: Příčiny obtížného určení tematické posloupnosti v rámci odstavce	156
Tabulka 9: Výskyt problémových jevů ve vyjádření rématu	174
Tabulka 10: Spojovací prostředky podle významových vztahů	191
Tabulka 11: Rozsah odstavce (v počtu výpovědí)	201
Tabulka 12: Tematické posloupnosti v odstavcích s 2 výpověďmi	203
Tabulka 13: Typy odstavce	208
Tabulka 14: Odstavce s postupně specifikovaným O-tématem v základní variantě podle rozsahu odstavce	224
Tabulka 15: Rozsah odstavců s nejasnou posloupností (v počtu výpovědí)	232

Seznam grafů

Graf 1: Relativní četnost parcelátů	100
Graf 2: Tematizace tématu - opakování stejného pojmenování plné a částečné	121
Graf 3: Tematizace tématu - opakování stejného pojmenování ve vztahu koreferenčním a nekoreferenčním	124
Graf 4: Tematizace tématu – substituce jiným pojmenováním ve vztahu koreferenčním a nekoreferenčním	127
Graf 5: Tematizace rématu - opakování stejného pojmenování plné a částečné	138
Graf 6: Tematizace rématu - opakování stejného pojmenování ve vztahu koreferenčním a nekoreferenčním	139
Graf 7: Tematizace rématu – substituce jiným pojmenováním ve vztahu koreferenčním a nekoreferenčním	141
Graf 8: Netypické tematické posloupnosti v rámci odstavce	145
Graf 9: Posloupnost mimo rámec odstavce - vzdálenost tématu od jeho antecedentu v počtu odstavců	146
Graf 10: Velikost odstavců (počet výpovědí) s výskytem nejasných posloupností	150
Graf 11: Příčiny obtížného určení tematické posloupnosti v rámci odstavce	156
Graf 12: Réma neobsahuje novou informaci	175
Graf 13: Réma obsahuje nejasnou informaci	181
Graf 14: Réma není vzhledem ke kontextu relevantní	185
Graf 15: Réma není ve finální pozici výpovědi	187
Graf 16: Frekventované spojovací prostředky - vztah výčtový	192
Graf 17: Frekventované spojovací prostředky – vztah časový	194
Graf 18: Frekventované spojovací prostředky – vztah kontrastivní	195
Graf 19: Frekventované spojovací prostředky – vztah kauzální	195
Graf 20: Rozsah odstavce (v počtu výpovědí)	200
Graf 21: Typy odstavce	208
Graf 22: Odstavce se stálým O-tématem z hlediska rozsahu odstavců v počtu výpovědí	212
Graf 23: Odstavce se stálým O-tématem navazující na téma nebo réma V1	214
Graf 24: Odstavce se rozvíjeným O- tématem z hlediska rozsahu odstavců v počtu výpovědí	217
Graf 25: Odstavce s rozvíjeným O-tématem vyjádřeným v tématu V1 nebo v rématu V1	218
Graf 26: Odstavce s postupně specifikovaným O-tématem – základní a rozšířená varianta	222
Graf 27: Odstavce s postupně specifikovaným O- tématem z hlediska rozsahu odstavců v počtu výpovědí	223
Graf 28: Odstavce s vyvíjejícím se O-tématem z hlediska rozsahu odstavců v počtu výpovědí	225
Graf 29: Odstavce s nejasnou tematickou výstavbou z hlediska rozsahu odstavců v počtu výpovědí	227
Graf 30: Odstavce s nejasnou tematickou výstavbou podle charakteru problému	227
Graf 31: Rozsah odstavců s posloupností mimo rámec odstavce v počtu výpovědí	228
Graf 32: Rozsah odstavců s nejasnou posloupností v počtu výpovědí	231
Graf 33: Výskyt samostatných a navazujících odstavců	237

Seznam obrázků

Obrázek 1: Zobrazení tematických posloupností (Daneš, 1968)	64
Obrázek 2: Zobrazení tematických posloupností (Xi, 2017)	64
Obrázek 3: Zobrazení tematických posloupností (Alyousef, 2016).....	64
Obrázek 4: Zobrazení tematických posloupností (Leong, 2018)	65
Obrázek 5: Zobrazení tematických posloupností delšího textu (Leong, 2018).....	66
Obrázek 6: Zobrazení tematických posloupností odstavce (vlastní zpracování)	66
Obrázek 7: Odstavce se stálým O-tématem vyjádřeným v tématu V1	209
Obrázek 8: Odstavce se stálým O-tématem vyjádřeným v rématu V1	210
Obrázek 9: Odstavce s rozvíjeným O-tématem - přerušení stálého O-tématu prezentovaného v tématu V1	216
Obrázek 10: Odstavce s rozvíjeným O-tématem - přerušení stálého O-tématu prezentovaného v rématu V1	216
Obrázek 11: Odstavce s postupně specifikovaným O-tématem – základní varianta.....	221
Obrázek 12: Odstavce s postupně specifikovaným O-tématem – rozšířená varianta.....	222

Příloha

Příloha je uvedena v samostatném souboru a obsahuje v tabulkovém formátu analyzované texty rozčleněné na výpovědi. Každá výpověď je uvedena na samostatném řádku s označením čísla textu a jeho části ((u = úvod, n = návrhová část) a pořadového čísla odstavce (vždy u první výpovědi odstavce) a věty v daném textu.